TYKO HAGMAN

AMERIKA

SEN LÖYTÖ, VALLOITUS JA KEHITYS

RUNSAASTI KUVILLA KAUNISTETTU

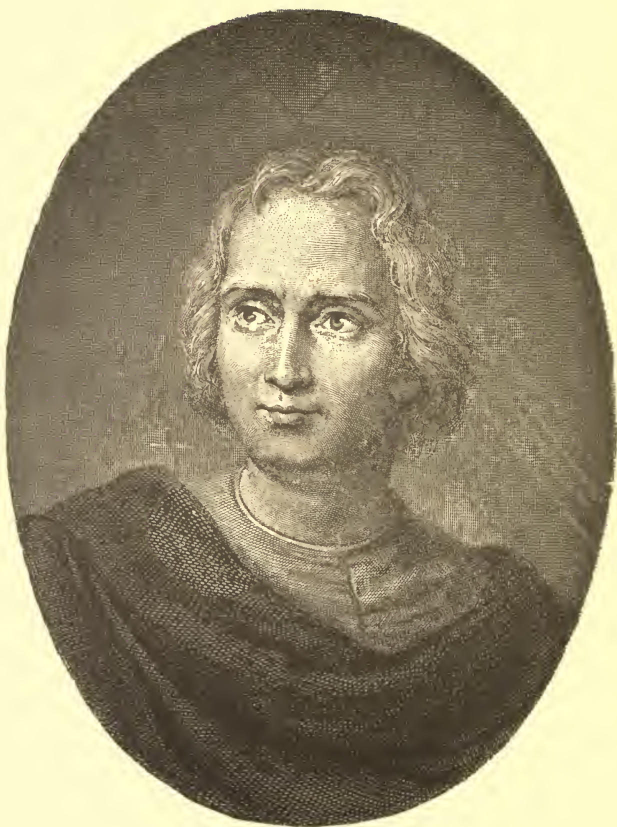

PORVOOSSA, WERNER SÖDERSTRÖM

HINTA sid. 2 mk 75 p.

Hilda Wilson.

Hilda Wilson

Cristoforo Colombo.

AMERIKA,

sen löytö, valloitus ja kehitys.

KIRJOITTANUT

TYKO HAGMAN.

PORVOOSSA,
WERNER SÖDERSTRÖM.

PORVOOSSA, 1892.
WERNER SÖDERSTRÖM'IN KIRJAPAINOSSA.

I.

Punanahkojen maanosan muinainen viljelys.

Jos jostakin muusta kiertotähdestä, jossa asukkaiden sivistyskanta ja älyvoima olisi monta vertaa mahtavampi kuin meidän, — esimerkiksi Mars-tähdestä, missä muutamain taivaantuntijain vakuutuksen mukaan viljelys ja viisaus on monta miljoonaa vuotta meikäläisten edellä — meidän maamme päälle yht'äkkiä ilmestyisi, äärettömän suurilla ilmalaivoilla purjehtien, lumivalkoisia olentoja, vaikkapa tuon onnellisen tuhatvuotisen valtakunnan edustajia, jossa ei enää mitään moitteen-alaista ole; jos nämä kummalliset Jumalan-luomat korkeamman sivistyksensä ja jonkun sanomattomasti jalomielisen uskonnon nimessä, jonka ylevyyttä me emme pysty käsittämään, meiltä veisivät kaikki mitä meillä on ja hävittäisivät meidät, tämän maapallon asukkaat, viimeiseen sieluun saakka, joko suorastaan tappamalla tai esim. raskaan orjatyön kautta, asettuen sitten kaikessa mukavuudessa itse herroiksi elämään tämän viheliäisen ihmiskunnan raunioille ja kehittämään täällä kehittämistään tuhatvuotisen valtakuntansa perin oivallisia peri-aatteita; niin olisi kai tämä tämmöinen tapaus korkeamman sivistyksen, jalomman uskonnon ja ainakin tuon kiertotähden asukkaiden kannalta katsoen aivan oikeutettu, maapallon valloitus heidän kauttansa tietysti suuri askel eteenpäin kiertotähtien yhteisessä historiassa, — ja noiden lumivalkoisten, arvattavasti myöskin hienopukuisten muukalaisten rinnalla olisivat Euroopan ihanimmatkin kaunottaret petomaisia punanahkoja, joiden täytyisi väistyä pois kilpailijain tieltä ja joiden olemassa-olo ei enää tuntuisi oikeutetulta. Mutta meille, maapallon tähän-astisille ruskea-ihoisille villeille, ei tuo Mars-laisten suuri löytöretki olisi niinkään mieluinen, ja jonkun aikaa ihmeellisiä tulokkaita ihailtuamme, toivoisimme heidät varmaankin

ilmalaivoineen päivineen niin kauas kuin pippuri kasvaa — sittenkun heidän lähetystoimensa vaikutukset jotakuinkin astuisivat meille päivän valoon. Eikö se sentään olisi suuri synti, että kaikki, mitä meillä täällä rakkaalla maapallollamme nyt on olemassa, vuosituhansien synnyttämä viljelys ja sivistys, parahimmatkin uskonnon-muodot, viisaimmatkin valtiolliset ja yhteiskunnalliset laitokset, tieteiden ja taiteiden komeimmatkin tulokset, kaikki tyyni, ja lopuksi me itse häviäisimme kuin tuhka tuuleen, — olkoonpa sitten niinkin, että tämän hävitystyön toimittaisi enkelit taivaasta ja maapallo meidän perästämme jäisi heidän asuttavakseen? Meidän kannaltamme katsoen ei se ainakaan olisi hauskaa.

Mutta joteskin tänkaltainen mullistus on tapahtunut sen „uuden maailman“ oloissa, jonka rannoille 400 vuotta sitten Cristoforo Colombo, mainio Genovalainen, laski laivansa, — yhtä suureksi ihmeeksi sen alkuperäisille asukkaille, kuin jos Mars-tähdestä tulla lennähtäisi kummallisia ilmalaivoja tänne meidän matoisen maapallomme päälle. On tapahtunut niin juurtajaksainen mullistus ja uudistus, että se jossakin määrin vetäisi vertoja maan asukkaiden häviämiseen toisten olentojen kautta, jotka muka paremmin oikeutetun kehityskannan nimessä ottaisivat tämän kiertotähden haltuunsa. Mutta niinkuin meidän sopisi epäillä esim. juuri Mars-tähden asukkaiden tänne-asettumisen oikeutta, niin saattavat täydellä syyllä Amerikankin alku-asukkaat nyrpistää nenäänsä ja pudistella nyrkkiänsä (housun-taskuissa, jos näitä on) heidän maanosansa valloittajille. Euroopalaisten toimittaman „löydön“ ja valloituksen kautta on, näet, kadonnut kokonaisen maanosan muinainen viljelys ja kohta sukupuuttoon hävinnyt kokonainen ihmisrotu, jonka eri heimo- ja kansakunnat aikoinaan tarjosivat nähtäväksi melkein yhtä kirjavaa temmellystä kuin „vanhan maailman“ historia osoittaa, ollen muutamat vallan alkuperäisellä, toiset taasen hyvinkin korkealla sivistyksen kannalla, ja puhuen sadottain eri kieliä. Amerikassakin oli tapahtunut valtavia kansain-vaelluksia, jolloin — aivan niinkuin Euroopassa — veltostuneet sivistyskansat silloin tällöin saivat väistyä pois voimakkaiden raakalaisten tieltä, jättäen kultturinsa rauniot jälkimaailman kummeksittavaksi. Sielläkin oli itänyt ja kasvanut — kuten Kaldeiassa ja Egyptissä — omasta sisällisestä voimastaan tieteen ja taiteen taimi, tosin heikko vielä, mutta ihmeteltävä kuitenkin kuin oppimattoman keksintö. Ja taimi oli monin kerroin muuntunut, jalostunut, isonnut, levittäen lehtiänsä laajoille aloille. K e h i t y s t ä siis, elimellistä kehitystä, osoitti Muinais-Amerikankin historia.

Mutta koko tuo muinainen, varmaankin varsin monipuolinen kehitys seisahtui yht'äkkiä. Niinkuin opiskelevan nuorukaisen toiveet äkki-arvaamatta voi katkaista säälimätön kuolema, niin keskeytti kerrassaankin Muinais-Amerikan omatakeisen kehityksen Euroopalaisten valloitus, ja koko sikäläinen ihmisrotu oli surman-iskunsa saanut. Siltä oli oman edistyksen ja siten myöskin varsinaisen olemassa-olon mahdollisuus väkivaltaisesti temmattu pois; ja se kehitys, jota Amerikan historia sittemmin osoittaa, ei ole enää maanosan oikeiden omistajien kehitystä, vaan meidän, Euroopalaisten, jotka siellä olemme osaksi uusineet, osaksi jatkaneet vanhan historiamme työtä, huolimatta — viimeisiin aikoihin asti — rahtuakaan sen kova-onnisten alku-asukkaiden kohtalosta.

Eikä olekkaan tämä euroopalaisen viljelyksen kehitys Amerikassa vähäpätöiseksi arvattava. Taistellen vanhoja, kangistuneita muotoja vastaan, jotka tuotiin perintönä Euroopasta ja jotka tällä puolen Atlanttia vielä itsepänttäisesti pitävät puoltansa, on itse teossa vapauden-käsite Uudessa maailmassa saavuttanut asteen, joka meidän päivinämme välttämättömästi vaatii yhden-arvoisuutta kaikille rehellisille, työtään suorittaville ihmisille; ja tämä vapauden-käsitteen kanta on melkoisesti vaikuttanut takaisin Euroopaan. Niinpä tulee meidän maanosamme vapaiden kansojen etupäässä muistaa että ensimäinen yllytin menneen vuosisadan loppupuolella tapahtuneesen suureen mullistuksen lähti juuri Amerikasta, — tässä nyt muista seikoista puhumattakaan. Meillä Euroopassa on siis kyllä syytä yhdessä Amerikan nykyisten kansojen kanssa veisata kiitosvirttä uuden manteren 400 vuotta sitten tapahtuneesta löydöstä, johtaa mieleemme kuuluisat löytöretkeilijät ja katsella meikäläisten siellä suorittamaa tähän-astista työtä — yleisen viljelyksen ja sivistyksen palveluksessa.

Mutta ne, joilla tänä vuonna ei suinkaan ole syytä säestää meidän Halleluijaamme, ne ovat juuri Amerikan alku-asukkaat. Heidän aikansa on ollut ja mennyt, — mennyt juuri tämän meikäläisten „kehitystyön“ kautta, eikä heitä itse teossa — jos emme ota lukuun entisen espanjalaisen ja portugalilaisen Amerikan „indiaaneja“, jotka osaksi ovat sulaneet yhteen valloittajien kanssa, sitä ennen kuitenkin käytyänsä epäkelvoiksi, turmeltuneiksi ihmisiksi — enää ole olemassakaan muuta kuin muutamat kurjat indiviidit aarniometsäin pimeässä peitossa ja kaukaisten kallioiden luolissa. Amerikalainen ihmisrotu on itse ytimessään sammunut pakolliseen sukupuuttoon, ja siitä kohtalostaan saapi se kiittää juuri meikäläisten mahtavaa sivistys- ja viljelystyötä.

Eikä tämä sama viljelys muutenkaan ole kaikin puolin ollut muuntamista parempaan päin. Väkirikkaita, kukoistavia kaupunkia on tosin kasvanut erämaasta, ja missä aarniometsä kerran tiheänä rehoitti, siellä leviävät nyt maailman rikkaimmat vehnävainiot. Mutta toiselta puolen on myöskin erämaa voittanut takaisin mitä se muinoin maailmassa oli menettänyt. Yukatanin niemimaalla peittää synkkä aarniometsä enemmän kuin viidenkymmenen loistavan kaupungin rauniot, ja Mexikon ja Perun ylätasangot, jotka tähän aikaan ovat autioita hiekka-aroja, olivat muinoin mitä uhkeimman vihannan vallassa ja viljeltyjä kuin puutarhat.

Niin. Punanahkojen maanosalla on ollut k o t i m a i n e n viljelyksensä, vaikka heidän perästään vallitsevat sukupolvet siitä ovat hyvin vähän tietäneet — taikka olleet tietävinänsä. Ja se viljelys oli — jos kohta ei erittäin korkeakaan — mitä merkillisin maailmassa ja ansaitsee meidän erinomaista kunnioitustamme juuri sen tähden, että se, niin sanoaksemme, oli itänyt ja orastanut omasta voimastaan omalla pellollansa. Se ei koskaan ollut niin missäkään yhteydessä vierasten viljelysmuotojen kanssa, vaan kehittyi aivan itsenäisesti siksi, mitä siitä viimein tuli. Yhtä vähän kuin Vanhan maailman viljelys sai mitään vaikuttimia Punanahkojen maanosasta, yhtä vähän lainasi aikoinaan tämä mitään valtameren toiselta puolen. Eivätkä ne tietysti sitä voineetkaan. Kauvan piti niitä erillään valtamerten pauhaavat aallot melkein yhtä voimakkaasti kuin kahta kiertotähteä avaruuden meri, ja kumpanenkin eli omaa elämäänsä omalla maapallon puoliskolla.

Minne ikinä Euroopalaiset tunkivatkin Amerikassa, huomasivat he tämän maanosan kaikkialla asutuksi, ja muutamilla tienoin oli tämä asutus hyvin tiheä. Sitä seikkaa selittääksensä otaksuivat kauvan kyllä jotkut tutkijat että muka kerran maailmassa oli tapahtunut jonkin-moinen kansanvaellus Aasiasta Beringin salmen poikki, eikä tietysti olekkaan aivan mahdotonta että toinenkin ihmisrotu kuin pohjoisnavan seuduilla asuskeleva olisi v o i n u t sen kautta siirtyä Amerikaan, niin uskottomalta kuin se tuntuukin. Mutta selittääksemme ihmisen olemassa-oloa Amerikan manterella, ei meidän tarvitsekkaan semmoista arvelua kannattaa. Ihminen „Uudessa maailmassa“ on silminnähtävästi yhtä vanha kuin „Vanhassakin.“ Hänen jälkiään, sanasta sanaan hänen j a l k a i n s a j ä l k i ä, nähdään patakivissä nykyisen maanpinnallisen ajanjakson varhimmasta osasta, ja jääkauden somero- ja savikerroksissa makaa hänen aseitaan, työkalujaan ja ko-

ristuksiaan rinnatusten hänen omien luurankojensa ja samanaikaisten suurten eläinlajien luurankojen kanssa.

Amerikan maanosan ihminen ei liioin ollut mikään muuntumaton villi, niin että hän olisi seisahtunut päästyään sille inhimillisen viljelyksen kannalle, jolla hän milloin missäkin tavattiin; vaan hänen historiansa osoittaa selvästi asteettain tapahtunutta kehitystä, joka, jos se olisi saanut esteettömästi jatkua, arvattavasti olisi kohonnut hyvinkin korkealle.

Eikä myöskään Amerikan ihmisrodun kaikki lahkokunnat olleet yhtä lahjakkaita. Aivan niinkuin Vanhassa maailmassa, astui yksi heistä toisten edelle edistyksen tiellä ja tuli viljelystä varsinaisesti kannattavaksi heimoksi. Se oli *Nahua-heimo,* Uuden maailman Arjalaiset.

Tämän kansakunnan ensimäisiä jälkiä tavataan samoilla tienoilla, missä Amerikan nykyinen viljelys on saavuttanut korkeimman kukoistuksensa: *Mississippin* ja *Ohion* laaksoissa. Täällä tuli se maata viljeleväksi kansaksi ja oppi rakentamaan valtavia *maaröykköjä* ja *valleja,* niin isoja ja lujia, ett'ei vuosituhannetkaan ole niihin pystyneet. Röyköt ovat yläpäästä katkaistujen keilain eli pyramiidien muotoiset, 90—100 jalkaa korkeat ja juurelta toisinnan 2,000 jalkaa ympäri-mitaten. Vallit ympäröivät 500 à 600 tynnyrinalan suuruisia neliskulmia ja ovat silminnähtävästi olleet puolustusneuvoina aikoja sitten hävinneiden kylien ja kaupunkien ympärillä, kun mainitut röyköt sitä vastoin ovat tehneet temppelien palvelusta. Monessa vallissa on oikeita jättiläiskuvia eläimistä ja kasveista, ja ne ovat erinomattain taidokkaasti tehtyjä.

Näistä *röykönrakentajista* lohkesi vähitellen parvi toisensa perästä, siirtyen vaeltamaan länteen ja lounaasen päin. Monen vuosisadan perästä tapaamme niitä hallitsevina kansoina siinä viljelys-valtioiden ryhmässä, joka ulottui *Mexikon* ylätasangoista pohjosessa *Perun* tasangoille etelässä. *Aymará* ja *Quechua* tulivat suurten valtakuntain perustajiksi Cuzcon, Quiton ja Bogotan ylänteillä. *Maya*-kansat levittivät *Yukatanin* niemimaalta viljelystänsä Keski-Amerikan läheisimpiin osiin, ja *Toltekit* hallitsivat puolen vuosituhatta Mexikossa, jonka pengermaa heidän aikanansa muuttui yhdeksi ainoaksi puutarhaksi, täynnänsä kukoistavia kaupunkia.

Kaikkia näitä Nahua-valtoja kaunisti hyvin korkea viljelys, ainakin tämän sanan aineellisessa merkityksessä. Taidokkaan kastamisjärjestelmän kautta tehtiin melkein jok'ainoa maatilkku hedelmälliseksi.

Puuvillasta ja kirjavista linnun-höyhenistä valmistettiin kallisarvoisia kankaita. Aseita ja työkaluja tehtiin vaskesta sekä puusta, johon asetettiin tuosta lasinkaltaisesta obsidianista hiottu terä. Rautaa, näet, eivät nämä heimokunnat tunteneet. Savesta muodostettiin somasti koristettuja astioita. Kulta- ja hopeatöissä olivat varsinkin Toltekit mestareita. Mutta ennen kaikkea oli rakennustaide näissä kansoissa saavuttanut korkean, omituisen kehityskannan. Sen aineksena ei ollut enää, niinkuin Mississippin lakeuksilla, maan multa, vaan valtavat, hakatut kivimöhkäleet. Semmoisista tekivät ne pyramiidi-temppelinsä, *teokallionsa,* ja kuningastensa palatsit. Paraimmin säilyneitä ovat näistä rakennuksista ne, joita tutkijat ovat löytäneet Yukatanin metsissä, jossa Maya-kansojen useiden kaupunkien rauniot ovat haudattuina tropiikien uhkean kasvullisuuden alle. Temppelien ja palatsien seinät ovat täynnänsä veistokuvia ja kirjoituksia. Sekä Maya-kansat että Toltekit viljelivät, näet, *hieroglyfi-kirjoitusta,* jonka kuvamerkkiä he piirsivät suuriin rakennuksiinsa, mutta myöskin *paperille,* jota valmistettiin agave-kasvin kinteistä.

Sekä Mexikossa että Perussa yhdisti eri maanosia oivalliset *tiet* ja näitä pitkin juoksevat, säännölliset *postit.* Kuljetusta toimittivat kantajat, koska, näet, kuorma-eläimiä ei ensinkään ollut, paitse Perussa, jossa siihen käytettiin laamaa.

Tätä rikasta aineellista viljelystä ei tosin vastannut yhtä rikas henkinen. Nahualainen uskonto näkyy ainakin osaksi olleen verinen uhripalvelus, jonka kuitenkin joksikin aikaa Toltekit ja Quechuat lakkauttivat, kunnes taasen Espanjalaisten tullessa Mexikoon se oli täydessä voimassaan Aztekeissä. Amerikan eri heimokunnat kävivät, aivan niinkuin Euroopankin, melkein alituisia sotia keskenänsä, ja sotavankeja pidettiin sotajumalan omana, jolle heitä usein suuret joukot uhrattiin. Meidän tulee kuitenkin, näitä tapoja kauhistuessamme, muistaa että Vanhan maailman historia tietää kertoa aivan yhtä julmia juttuja, ja että tällä puolen valtamerta on itse teossa varmaankin yhtä monen ihmisen veri sotajumalan alttarilla vuotanut kuin Muinais-Amerikassa, vaikka ei juuri ennakko-uhrina. Ja espanjalaisen inkvisitionin historia sitä paitse osoittaa että meidän uskontomme oli rääkkäystaidossa vienyt voiton hurjimmankin muinaisamerikalaisen hurskauden tempuilta sotajumalan palveluksessa. Mutta itsessään tietysti nyt kuitenkin Nahualaisten uskonnolliset menot todistavat varsin puutteen-alaista henkistä viljelyskantaa, kuten heidän yhteiskunnalliset ja valtiolliset laitoksensakin.

Kaikki nämä valtiot olivat, näet, itse teossa pappis-valtoja, sillä korkein hallitsija valittiin tästä säädystä. Lähinnä häntä oli sotilasaatelisto, josta valtakunnan tärkeimmät virkamiehet otettiin. Vallitseva kansanluokka oli, kuten ainakin, vähemmistönä kukistettujen ja veronalaisten kerrosten suhteen, jotka tavallisesti olivat toista heimoakin.

Vanhan Nahua-valtakunnan Mississippin varsilla hävittivät viimein — kuten Germanit Rooman — pohjosesta päin tulleet metsästäjäheimot. Röykönrakentajat katosivat entisiltä kotipaikoiltaan Ohion ja Miamin laaksoissa, — mihin, sitä ei varmaan tiedetä. Mahdollista on että he vaelsivat samaan suuntaan kuin heimolaisensa, vuorilaaksoihin ja ylätasangoille lounaassa. Mahdollista on että juuri tämän linnoitustöissä taitavan kansan pirstaleet Colorado-joen pystysuoriin rantaseiniin ovat olleet kovertamassa niitä luola-labyrinttejä, jotka vielä tänä päivänä Arizonan erämaissa herättävät matkustavan tutkijan hämmästystä. — Milloin tämä viimeinen kansanvaellus tapahtui, on mahdotonta päättää. Varmaa vain on että, kun siirtolaiset Englannista 17 ja 18 vuosisadalla tunkesivat Mississippin laaksoon, aarniometsä kaikkialla oli voittanut alkuperäiset alansa, ja „indiaanit" olivat sen ainoina asukkaina. Kuinka kauvan he olivat maassa asuneet, eivät he tietäneet itse. Hämärä kulkutarina kertoi kuitenkin että heidän esi-isänsä muka muinoin olivat samonneet „suurten vesien maahan", käyneet pitkällisiä sotia sen asujanten kanssa ja viimein ajaneet ne pois.

Sivistyneet osat Amerikaa olivat siten 16 vuosisadan alussa yksistään mainituilla ylätasangoilla sekä Keski-Amerikan molemmilla niemimailla. Kolumbus ja hänen lähimmät seuraajansa tapasivat ainoastaan raakoja luonnon-kansoja. Vasta espanjalaiset valloittajat, conqvistadorit, tulivat yhteyteen sivistyneen Amerikan kanssa.

II.

Uuden maanosan nimi.

Mitään yhteistä nimeä koko manterelleen ei ollut Perulaisilla eikä Mexikolaisillakaan. Ja se olisikin ollut tarpeetonta, koska he eivät mitään muuta maanosaa tunteneet. Espanjalaiset antoivat Kolumbuksen löytämille maille nimityksen: *Indiat*, koska tämä Amerikan löytäjä luuli viimeiseen asti että hän Atlantin poikki oli päässyt Indiaan. Kolumbus ei ensinkään tietänyt löytäneensä mitään uutta maanosaa. Ja nimitys Indiat ja *indiaanit* säilyi vielä sittenkin, kun seikka jo oli selvinnyt, ja on oikeastaan säilynyt — hullunkurisesti kyllä — tähän päivään saakka, vaikka vielä toinenkin suuri valtameri kuin Atlantti eroittaa nuo maat varsinaisesta Indiasta. Itä- ja Länsi-Indiaa sittemmin kuitenkin ruvettiin eri laskuun panemaan, mutta „indiaaneina" ovat Amerikan alku asukkaat yhä edelleen saaneet pysyä.

Pian huomattiin kuitenkin että löydetyt maat olivat aivan uutta mannerta, *uutta maailmaa*. Tämmöisen olemassa-oloa oli jo hamassa muinaisuudessa yksi ja toinen — meidän ajanlaskumme alussa m. m. maantieteilijä Strabo — aavistanut, ja kansantarut haaveilivat syystä tai toisesta suuria, rikkaita saarimaita kaukana lännessä. No, vuonna 1498 tekee nyt sivistyneempi mies kuin Cristoforo Colombo matkustuksen tuonne suureen länteen, seuraavana vuonna toisen ja vihdoin vuosina 1501—1502 kolmannen, jolloin hänen retkikuntansa kulkee Etelä-Amerikan koko itärannikon. Näistä matkoistaan kirjoittaa hän oivalliset kertomukset, jotka julkaistaan painosta, ja lausuu samalla vakuutuksensa, joka perustuu tutkimuksiin, että nimittäin löydetty maa on *uusi maailma*. Tästä miehestä kerromme alempana vielä. Mutta hänen nimensä oli *Amerigo Vespucci*, ja sivistynyt maailma, joka jo ensi aikoina erinomaisella mieltymyksellä luki hänen hehkuvia kertomuksiaan löydetyn maanosan ihanuudesta, on, kun onkin, antanut sille nimeksi: *Ameriga* eli *Amerika*, — mielestämme aivan täydellä syyllä, sillä Kolumbus tosin oli sen löytänyt, vaan ei tiennyt mitä hän löysi, kun Amerigo Vespucci puolestaan osasi määritellä sitä todellakin uudeksi mantereksi. Nimitykset „Länsi-India"

ja „Indiaanit", joille Kolumbus on antanut aiheen, ovat ymmärtääksemme aivan omiansa säilyttämään Genovalaisen tieteellistä kunniaa. Nimityksen *Amerika* ehdoitti jo v. 1507 eräs Martin Waltzemüller niminen saksalainen koulunopettaja, joka silloin julkaisi latinalaisen käännöksen Vespuccin italiankielisistä matkakertomuksista; — ja maailma on yhtynyt ehdoitukseen, antaen kunnian sen miehen nimelle, joka tiesi missä hän matkusti, jos kohta Kolumbus olikin ennen häntä astunut Indiansa maalle *). Että sitä paitse muutenkin kylliksi kuuluisa Genovalainen itse teossa ei ollut ensimäinen mies Euroopasta, joka on polkenut uuden maanosan rantoja, saamme seuraavasta luvusta nähdä.

III.

Amerikan löytö Pohjan miesten kautta. Viinimaa.

Että Cristoforo Colombo on Amerikan ensimäinen löytäjä, pysyi kauvan järkähtämättömänä uskonkappaleena, ja niinpä opetetaan vielä tänä päivänäkin kaikissa kouluissa. Jos pidetään silmällä löydön käytännöllisiä tuloksia, onkin tämä oppi aivan oikea, sillä vasta tuon mainion Genovalaisen kautta astuu Amerika varsinaiseen, pysyväiseen yhteyteen Vanhan maailman kanssa. Mutta itse teossa oli, kuten myöhempi tutkimus osoittaa, Amerikan manterelle astunut euroopalaisia jalkoja jo 500 vuotta ennen Kolumbusta, vaikka tämä aikaisempi „löytö" tapahtui vielä vähemmällä tietoisuudella kuin Genovalaisen ja pian kyllä joutui kokonaan unohduksiin, jääden alusta alkaen ainoastaan muutamain ihmisten muistiin, ulkopuolelle „suuren mailman" tietopiiriä.

Silmäys maapallon karttaan osoittaa että Islannin puuton saari on koko joukon lähempänä Pohjois-Amerikan vieläkin osaksi tuntemattomia maan-ääriä kuin Euroopan mannerta, ja siltä saarelta nuo ensimäiset löytöretket tapahtuvat. Islanti oli saanut asutuksensa

---

*) *Amerika* koko maanosan nimityksenä löytyy ensiksi v. 1570 Orteliuksen karttateoksessa „Theatrum orbis terrarum."

pää-asiallisesti Norjasta, jonka jo muinaisuudessa levoton ja riitainen väestö oli hyvin kärkäs pötkimään maastansa pois, kun asiat kotosalla eivät käyneet itsekunkin nokan mukaan. 8:n sataluvun loppupuoliskolla kukisti kuningas Harald Kaunotukka maan pikkuruhtinaat, yhdistäen Norjan „fylkit“ yhdeksi valtakunnaksi; ja erittäinkin tämä tapaus sai suuret laumat tyytymättömiä etsimään uusia laitumia. Islannin asukkaat nyt olivat paraasta päästä tämmöistä hurjapäistä kansaa, jotka ennemmin pitivät asuinsijaansa puuttomalla, kolkolla saarella kuin tottelivat esivaltaa vanhassa kauniissa kotimaassaan. Ja itsepäisyys ja hurja seikkailuhalu seurasi heitä yhä uudessakin kodissa, josta riidassa tappiolle jäänyt taaskin pyrki etsimään uusia asuinsijoja.

Tämmöinen seikkailija-luonne oli nyt myöskin eräs Erkki Punainen *(Erik Röde)* niminen mies, joka asuskeli Islannin länsirannikolla. Hän oli isänsä kanssa tullut pakolaisena Norjasta Islantiin, jossa hän jonkun ajan perästä joutui riitoihin naapuriensa kanssa ja pakoitettiin taaskin pakenemaan tiehensä. Hän laittoi viikingi-laivansa kuntoon ja lähti purjehtimaan pois valtameren ulapalle. Hänen toisessa isänmaassaan, jonka hän nyt oli jättänyt etsiäkseen kolmatta, kävi siihen aikaan tarina eräästä *Gunbjörn* nimisestä miehestä, joka kerran tuulien ajamana oli joutunut muutamalle kalliosaarelle kaukana lännessä ja siitä vielä kauvempana nähnyt korkean, jäävuorten ympäröimän rannikkomaan, huolimatta käydä tätä tutkimaan. Tuon tuntemattoman maan päätti nyt Erik Röde etsiä. Ja ainoastaan muutaman päivän purjehdittuansa saikin hän sen näkyviin ja pääsi asettumaan sen rannalle. Maa oli *Grönlanti,* ja jos — kuten maantieteelliset kirjailijat tekevät — tämä suuri maa, jonka ulottuvaisuutta pohjoseen päin ei tunneta, luetaan Amerikaan, niin olisi Erik Röde Amerikan ensimäinen löytäjä. Grönlanniksi (Vihantamaaksi) nimitti sitä Erik itse — niin kertovat asiakirjat — sentähden, että hän arveli ihmisten mieluummin sinne muuttavan, „jos sillä oli hyvä nimi.“

Ja ihmiset sinne muuttivat. Muutaman vuoden perästä — „15 vuotta ennen Kristinuskon istuttamista Islantiin“, siis v. 985 — on Grönlannin länsi-rannikolla islantilainen siirtokunta. Brattalid'in uutistalossa kasvaa Erikille voimakas perhe, kolme reipasta poikaa ja yksi yhtä reipas tyttö. Vanhin poika *Leif* teki nyt kerran isältään saamallansa laivalla matkustuksen Norjaan, jossa silloin hallitsi kuningas Olaf Tryggvason. Tämä käännätti Leifin ja hänen seurueensa Kristinuskoon ja antoi hänelle, koska Leif sitä ennen oli yhtynyt kunin-

kaan sotilasjoukkoon, toimeksi palata takaisin Grönlantiin ja istuttaa siellä uutta uskontoa siirtolaisten sydämiin. Leif lähti, suostuen kuninkaan pyyntöön, uudelleen merelle, mutta kotimatka kävi kovin myrskyiseksi, ja tuulet ajoivat hänen laivansa yhä kauvemmas länteenpäin. Monta viikkoa lakkapäillä laineilla harhailtuansa, näkivät matkustajat edessänsä aivan tuntemattoman maan, ohjasivat aluksensa sinne ja astuivat rannalle. „Siellä oli" — kertovat ne aikakirjat, joihin tätä Amerikan-löytöä perustetaan — „omakylvöisiä (itsestään kasvaneita) vehnävainioita, ja viiniköynnöksiä kasvoi siellä."

Harharetkeilijät purjehtivat nyt pohjoseen päin pitkin tämän onnellisen maan rantoja ja pääsivät viimein Grönlantiin, jossa nuori siirtokunta Leifin kehoituksesta kääntyi Kristin-uskoon.

Maa, jonka rannalle *Leif Eerikinpoika* oli astunut, oli nyt Pohsois-Amerikan itäinen rantamaa. Bostonin kaupungissa on tälle miehelle pystytetty komea muistopatsas. Löytö oli tapahtunut vuonna 1001 j. Kr.

Seuraavana vuonna tuli Islannista Grönlantiin kaksi laivaa, joista toista päällikkönä johti *Thorfinn Karlsefni,* mies, joka nyt ryhtyy jatkamaan Leifin löytöä, mentyään naimisiin tämän sisaren kanssa. Saadaan aikaan 140 miestä pitävä retkikunta, joka — myöskin paljon naisia muassaan — kolmella laivalla lähtee matkalle tuohon Leifin löytämään uuteen maahan, jonne, jos kaikki käy hyvin, aiotaan asettua asumaankin.

Tämän retkikunnan matkasta kertovat vanhat, tosin hyvin taruntapaiset aikakirjat pää-asiassa seuraavaa:

Ensimäinen maa lännessä päin, jonka Thorfinn miehineen sai näkyviin, oli kallioinen rantakaistale, jolle retkeläiset antoivat nimeksi Helluland (Paasimaa). Siitä purjehdittiin pohjatuulella, ja he saivat eteensä maan, jossa oli suurta metsää ja paljon villiä eläimiä. Sille annettiin nimeksi Markland (Metsämaa), josta taaskin purjehdittiin rantoja pitkin etelään päin etsimään tuota varsinaista viinimaata, jonka Leif oli löytänyt. Kerran panivat he maalle miehen ja vaimon, jotka olivat oivallisia juoksijoita. Nämä juoksivat, laivain ollessa ankkurissa, muutaman päivän etelään päin ja palasivat sitten sukkelasti takaisin. Toinen toi muassaan viinitertun, toinen itsestään kasvaneen vehnätähkän. Nyt jatkettiin merimatkaa, kunnes tultiin pitkälle vuonolle, johon purjehdittiin sisään ja käytiin maalle. Vuono sai nimekseen Straumfjord. Maa oli kaunista, vuorista mannermaata, ja siihen asettuivat he talveksi, kärsien sen kuluessa kaikel-

laista puutetta Viimein lähti heistä kymmenen miestä Thorhall nimisen päällikön johdolla purjehtimaan pohjoseen, etsiäksensä sitten lännempätä viinimaata, *Vinlandia;* mutta nämä ajoi ankara länsituuli Irlantiin, jossa he joutuivat kovan rääkkäyksen alaisiksi ja viimein kaikki orjiksi.

Mutta Karlsefni enemmistön kanssa purjehti Straumfjordista pois eteläänpäin, tuli muutaman joen suuhun ja laski siitä sisään. Astuttiin rannalle erään järven kohdalla, jonka läpi joki juoksi, ja tavattiin oivallinen maa. Siellä oli omakylvöisiä vehnävainioita kaikkialla laaksoissa, mutta korkeimmilla paikoilla kasvoi viiniköynnös. Jokainen puro oli täynnään kaloja ja metsissä vilisi syötävää riistaa. Täällä oli hyvä olla. Muutaman viikon perästä läheni retkeläisten olopaikkaa suuri joukko nahkaveneitä, joista seipäitä heilutettiin. Ja seipäiden-heiluttajat olivat ruskea-ihoisia miehiä, rumat ja riettaat. He katselivat hetken aikaa kummeksien outoja vieraita ja soutivat sitten tiehensä. Karlsefni väkineen vietti täällä talven, jonka kuluessa ei lunta satanut, niin että elukat, joita heillä oli muassaan Grönlannista, saattoivat olla ulkona kaiken aikaa. Kevään puoleen tulivat nahkaveneet uudestaan, ja nyt syntyi näiden ja retkeläisten kesken vilkas vaihtokauppa. Alku-asukkaat saivat punaisia kankaita ja retkeläiset hyviä nahkoja ja turkiksia. Karlsefnin karjasta valloilleen päässyt vihainen sonni peljästytti alku-asukkaat pois. Mutta kolmen viikon päästä tulivat he jälleen, ja nyt syntyi tappelu. „Skrälingit“ (sanasta *skral* = heikko) — niin nimittivät Karlsefnin miehet näitä ihmisiä — „panivat pitkän tangon päähän pallonmuotoisen esineen, joka oli lampaan-mahan suuruinen ja musta väriltään, ja lingoittivat sen tangon-päästä ylös rannalle; ja pudotessaan maahan teki pallo kauheaa jyryä.“ Karlsefni miehineen peljästyi kovin ja juoksi pakoon, asettuen kuitenkin puolustukseen, päästyänsä muutaman kallioryhmän suojaan. Heidän paetessaan tapahtui että Erik Röden reipas tytär Freydis, joka kovasti nuhteli pakenevia miehiä heidän pelkuruudestaan, jäi jälkeen — raskaan tilassa kun sattui olemaan. Juostessaan perästä tapasi hän erään kaatuneen ja kuolleen maamiehensä paljastetun miekan. Hän otti sen, aikoen sillä puolustaa itseänsä ahdistavia skrälingejä vastaan. Näiden lähetessä paljasti hän rintansa ja löi siihen miekan laakealla kyljellä. Siitä peljästyivät skrälingit, riensivät alas veneillensä ja soutivat tiehensä. Kaksi Karlsefnin miehistä ja suuri joukko skrälingejä oli jäänyt tappelu-tanterelle. Mutta urhokasta Freydistä (kai hän oli Amerikan ensimäinen emansipeerattu

nainen!) kiittivät Karlsefni ja hänen joukkionsa hartahin sanoin tuosta tehokkaasta avusta.

Vaikka heidän olopaikkansa oli kaikin puolin hyvä, päättivät he kuitenkin, koska se ei luvannut mitään turvallisuutta skrälingejä vastaan, palata takaisin kotimaahansa. Niin purjehtivat he siis jälleen pohjoseen päin, tappoivat m. m. matkalla viisi rannalla nukkuvaa skrälingiä ja tulivat Straumfjordiin, jossa tavattiin yltäkyllin mitä tarvittiin. Sieltä tehtiin vielä retkiä ympäristöön ja saatiin kokea sen seitsemän seikkailusta. Niinpä tapahtui kerran että Karlsefni miehineen näki muutaman kimaltelevan pilkun liikkuvan avonaisella paikalla metsässä. Tämä pilkku oli yksijalkainen ihminen. Kummitus ampui Thorvaldin, Erik Röden pojan, sisälmyksiin nuolen, jonka saattamasta haavasta tämä pian heitti henkensä. Yksijalka katosi meren syvyyteen. He luulivat nähneensä Yksijalkain maan. Purjehdittiin taas pohjoseen päin. Eripuraisuus syntyi heidän keskensä sen johdosta, että „ne, joilla ei ollut vaimoja, yrittivät ottaa omikseen niiden, joilla oli; ja siitä tuli kova levottomuus."

Snorri, Karlsefnin poika, syntyi ensimäisenä syksynä, ja hän oli kolmen vuoden vanha heidän lähtiessään Vinlandista. Viimein tulivat he takaisin Grönlantiin, jossa Karlsefni vielä vietti yhden talven, purjehtiakseen sitten takaisin Islantiin. —

Niin kuuluu yleisimmissä piirteissään luotettavin tarina Viinimaan löydöstä. Se puolestaan löydettiin eräästä vanhasta käsikirjoituksesta, jonka 16-sataluvun keskivaiheilla muutamat isänmaalliset Islantilaiset vetivät esiin pitkällisestä piilosta, jossa se ynnä muiden islantilaisten kirjallisten tuotteiden kanssa oli kauvan aikaa levännyt. Käsikirjoituskokoelma, jossa se löytyy, on saanut nimekseen Haukin-kirja, ensimäisen omistajansa, islantilaisen laamannin Hauk Erlendinpojan, mukaan, ja itse tarinaa nimitetään siinä: Thorfinn Karlsefnin satu, mutta sanotaan myöskin Erik Röde'n saduksi.

Toinen tarina — säilytettynä Flatö-kirjassa, joka on saanut nimensä sen saaren mukaan Islannin länsirannassa, jossa sitä monet sukupolvet läpitsensä talletettiin — jakaantuu kahteen kertomukseen: Pieni juttu Erik Röde'stä ja Pieni juttu Grönlantilaisista. Nämä pitävät pääasiassa yhtä Haukinkirjan kertomuksen kanssa Grönlannin ensimäisestä asuttamisesta, mutta eroavat siitä siinä kohden, ett'ei se mies, joka ensiksi näki Viinimaan, muka ollutkaan Leif Eerikinpoika, vaan muuan *Bjarni Herjulfinpoika,* ja että tämä tapahtui jo vuonna 985. Vasta kuusitoista vuotta myö-

hemmin olisi, Flatö-kirjan mukaan, Leif Eerikinpoika tehnyt varsinaisen löytöretken Viinimaahan. Flatö-kirja näkyy kuitenkin, kaikesta päättäen, perustuvan hämärämpään muistoon kuin Haukinkirja, vaikka se toiselta puolen antaa tukea tälle.

Kummastakin käy yhtä hyvin selville että kohta 11:n vuosisadan alussa muutamat Islantilaiset lännessäpäin Grönlannista löysivät siihen saakka Euroopalaisille tuntemattomia rannikkoja, että he oleskelivat siellä vähintäinkin kolme talvea, mutta sitten „skrälingien" hyökkäysten johdosta pakoitettiin lähtemään tiehensä. Siinäkin pitävät molemmat kertomukset yhtä, että löytäjä nimitti näitä rannikkoja: Helluland, Markland ja Vinland.

Että nämä maat olivat Pohjois-Amerikan itärantaa, sitä ei ole käynyt epäilläkkään. Niinikään osoitti tutkimus varsin pian että Helluland oli Labrador-niemen koillisranta ja Markland New-Foundlandin kaakkoinen rannikko. Näiden seutujen nykyinen maanlaatu sopii aivan täsmälleen islantilaisiin kertomuksiin Hellulannin ja Marklannin luonnosta. Sitä vastoin eroavat mielipiteet melkoisesti Viinimaan aseman suhteen. Äskettäin on kuitenkin historioitsija, professori G. Storm Kristianiassa varsin tukevilla perusteilla osoittanut että Vinland arvattavasti oli Uuden Skotlannin kaakkoisrannalla. Siellä kasvaa viiniköynnös vielä tänä päivänä itsestään ja vuorten notkoissa on pitkät kaistaleet villisti kasvavaa riisiä, tarinan „omakylvöiset vehnävainiot."

Islantilaisten löytöretket Amerikaan eivät vaikuttaneet mitään pysyväistä asuttamista Euroopalaisten puolelta, vaan jäivät pian kyllä melkein aivan unohduksiin. Leif Eerikinpojan ja hänen seurueensa löytö ei ollut aikaan saanut mitään käytännöllista tulosta. Lystillisyyden tähden sopii myöskin mainita että Islannissa uskottiin siihen aikaan, kuin tarina kirjoitettiin, että Viinimaa oli yhdessä — Afrikan kanssa, johon luuloon antoi syytä juttu yksijalkaisesta miehestä? Keski-ajan kansanluulojen mukaan oli, näet, Afrikassa olemassa ihmisia, joilla muka ei ollut muuta kuin yksi jalka.

Islantilaisten Amerikan-löytö siten tapahtui vielä vähemmällä tietoisuudella kuin sen miehen, jota syystä kyllä pidetään Amerikan varsinaisena löytäjänä, vaikkapa hän arvelikin löytämäänsä maata Aasiaksi ja suoritti suuren työnsä viisisataa vuotta myöhemmin kuin Leif Eerikinpoika satunnaisen retkensä.

Marigalanta, Pinta ja Nina.
Kolumbon laivat ensi matkalla.

IV.

Kolumbus.

1. *Cristoforo Colombon nuoruus ja valmistavat puuhat.*

Genovan mahtava kauppakaupunki oli 14 sataluvulla ikääskuin idän ja lännen yhtymäpaikkana, jossa varhain saatiin tietää mitä maailmassa merkillistä tapahtui. Sen suuressa satamassa vilisi laivoja kaikilta ääriltä, ja sen merimiehet kulkivat kaikkia tunnettuja vesiä, nauttien etevimpäin merentuntijain mainetta. Sieltä olivat m. m. ne miehet lähteneet, jotka tulivat Portugalilaisten opettajiksi merenkulku-taidossa ja loivat tästä valtakunnasta mahtavan merivallan. Niinikään oli Genovan kaupunki mainio teollisuudestaan ja etenkin kutomateoksistaan. Sen tukkukauppiaat olivat kustantajia suurelle joukolle verkakankureita, jotka kodeissansa vaimoineen lapsineen ammattiaan harjoittivat.

Tämmöisessä vilkkaassa paikkakunnassa näki päivän valon ja vietti nuoruutensa kuuluisa *Cristoforo Colombo,* Amerikan „varsinainen löytäjä.“ Hänen isänsä oli verkakankuri Domenico Colombo, jonka kangaspuut jyskyivät Quinto nimisessä kylässä puolen penikulmaa kaupungista. Kuten muinoin seitsemän paikkakuntaa Kreikassa riiteli tuosta kunniasta, mikä heistä olisi Homēroksen syntymäpaikka, niinpä eri kylät ja kaupungit vielä tänä päivänä käyvät lystillistä kynäkiistaa siitä, missä heistä Amerikan löytäjä ensin olisi avannut silmänsä. Niinkuin ruotsalainen tohtori O. W. Ålund, jonka vasikoilla tässä parasta päästä kynnämme, annamme kunnian Quinto-kylälle, jossa siis Domenicolle ja hänen vaimolleen Susanna Fontanarossalle vuonna 1446 taikka 1447 *) syntyi poika Cristoforo sekä myöhemmin Giovanni Pellegrino ja Bartolommeo. Jo vuonna 1451 muutti perhe San Stefano nimiseen Genovan esikaupunkiin, jossa jatkettiin kankaan-kutomista ja elettiin kuin ennenkin. Siellä syntyi sille vielä tyttö Blanchinetta ja nuorin poika Diego. Pojat antautuivat kaikki isän ammattiin, kuten ajan tapa vaati; eikä heillä ollut mitään valitsemisen

*) Syntymä aikakin on niin epävarma, että kun muutamat lähteet mainitsevat vuoden 1436, toiset taasen siirtävät sen aina vuoteen 1456 saakka.

oikeutta. Amattikunnan koulumestarilta oppivat he lukemaan, kirjottamaan ja lukua laskemaan. Mitään korkeampaa koulu-opetusta eivät pojat näy saaneen, eikä olisi siihen ollut varaakaan. Amerikan löytäjä jäi itse teossa jokseenkin „oppimattomaksi mieheksi“, jos varsinaista koulu-opetusta silmällä pidetään. Mutta itse Genovan kaupunki oli hänelle oivallisena kouluna hänen vastaista elämän-työtään varten. Hallitsevista luokista levisi tiedot maailman tapahtumista sukkelasti alempiinkin, joiden perheen-jäseniä oli purjehtimassa ylt'ympäri maailmaa. Varsinkin kiinnittivät sen ajan suuret löytöretket kaikkein mieltä, ja Cristoforo Colombo kuunteli jo pienestä pitäen korvat pystyssä merimiesten juttuja, niin hyvin totta kuin valhetta. Paljon sai hän kuulla puhuttavan „San Brandanin salaperäisestä saaresta“, „Amazonien maasta“ ja „Antillasta, jossa oli seitsemän kaupunkia, jotka oli rakentanut seitsemän piispaa, jotka Länsi-Götien valtakunnan hävittyä Espanjassa kerran olivat lähteneet tuohon kaukaiseen saareen, jonka sitten muutamat merenkulkijat olivat nähneet, mutta joka myöhemmin oli käynyt mahdottomaksi läytää.“

Moiset ihmeelliset jutut jännittivät nuoren Cristoforon mielikuvitusta, ja hän uskoi niitä kuin äitiänsä, uskoi vielä vastaisilla merimatkoillaankin, jolloin hän muun muassa ajoi takaa Amazonien (naiskansan) kuuluisaa luotoa.

Mutta Colombo oli vielä kiinnitettynä kangaspuihinsa, ja San Brandanin ja muita merkillisiä saaria haaveksi hän sukkulan lentäessä edes takaisin loimilankain väliä. Vasta vuonna 1471 on hän omana herranaan. Isän valta ulottui vielä siihen aikaan Italiassa pojan 25:een vuoteen asti.

Mitään varmaa Colombon vaiheista kahden vuoden aikana hänen pääsemisestään omille jaloilleen ei tunneta. Mutta hän näkyy edistyneen tiedoissa ja päässeen liikkumaan aatepiirissä, joka on ylempänä tavallisen käsityöläisen. Jo poikana oli hän tehnyt pienempiä merimatkoja Välimerellä. Nyt antautuu hän täyttä totta tälle uralle. Mutta mitäs tavallisesta merimiehestä! Cristoforo tahtoo pyrkiä korkeammalle. Hän mietiskelee löytöretkiä, ja portugalilaisten retkeilijäin maine, joka tähän aikaan lentää ympäri maailmaa, kutkuttaa hänen halujansa. Portugalilaiset pyrkivät silloin pääsemään meritse rikkaasen Indiaan, mutta he yrittivät sinne kiertämällä Afrikaa. Colombo sitä vastoin aikoo päästä tuonne höysteitten ja mausteitten maahan purjehtimalla suoraan länteenpäin, — sillä maa on pyöreä kuin pallo. Mutta mistä oli tietämätön Colombo saanut tämän opin päähänsä?

Siihen aikaan oli vielä yhteisen kansan yleinen luulo että maa vesineen päivineen on ääretön lakeus. Kuitenkin opettivat, perustuen ennen meidän ajanlaskuamme eläneisin kreikkalaisiin ajattelijoihin ja vanhoihin maantieteilijöihin, muutamat yliopiston-opettajat jo silloinkin että maa oli pyöreä kuin pallo; ja korkeamman sivistyksen saaneet merenkulkijat olivat tutustuneet tähän oppiin. Karttojen-piirustajatkin jo käyttivät sitä. Genovassa eleskeli tämmöinen kartanpiirustaja, nimeltä Gracioso Benincasa; ja luultavaa on että Cristoforo ja Bartolemmeo Colombo hänen luonaan oppivat piirustamaan karttoja. Muutaman vuoden perästä ainakin tapaamme heidät Portugalissa, jossa he elättävät itseään kartan-piirustuksella.

Täällä, Portugalissa Lisboan kaupungissa, jonne hän oli tullut 27 tai 28 vuoden ijällä ollessaan, mietiskeli Cristoforo ahkerasti aatettaan: päästä Indiaan purjehtimalla länteenpäin. Erään tuntemansa kauppiaan välityksellä sai hän maamiehensä, kuuluisan tähtien-tutkijan Paolo Toscanellin Firenzessä, joka oli aikansa etevin maantuntija, antamaan hänelle neuvoja. Toscanellia oli samassa asiassa jo sitä ennen neuvotellut Portugalin kuningas Alfonso viides, jolle kuuluisa tiedemies olikin lähettänyt vastaukseksi kirjeen ja kartan. Kopion näistä sai nyt Colombokin, ja ne vahvistivat hänen omia aatteitaan. Kirjeessään väittää Toscanellikin kiven kovaan että „mausteitten maahan" päästään kaikkein pikemmin, jos purjehditaan suoraan länteenpäin. Ja hänen kartassaan on purjehdittava väli tunnetuine ja tuntemattomine saarineen sekä Indian rannikkomaat kuvattuna.

Portugalilaiset olivat siihen aikaan löytäneet Guinea-rannikon Afrikassa sekä kaukana Atlantin meressä sijaitsevat Azorien saaret; ja näistä sekä Madeirasta tehtiin mainitun kuningas Alfonson suosituksella länteenpäin löytöretkiä, joiden tarkoituksena oli tutustuminen San Brandanin ja muihin hämäräperäisiin saariin. Mutta retkeilijät olivat palanneet takaisin mitään uutta löytämättä. Heidän matkansa oli vain maksanut joltisestikin rahaa. Kun sentähden Colombo esitti asiansa Alfonso kuninkaalle, sai hän kieltävän vastauksen. Kuningas ei tahtonut kustantaa niin epäluotettavia yrityksiä. Sitä paitse oli rohkealla Genovalaisella nyt jo joteskin suuret vaatimukset. Hän pyysi, näet, itselleen ja jälkeläisilleen perinnöllisen oikeuden käskynhaltianvirkaan kaikissa maissa, jotka löydettäisiin, sekä määrätyn osan kaikista tuloista, jotka niistä tulisi lähtemään. Kuitenkin pani samaan aikaan kuningas Alfonso, joka Portugalin historiassa on saanut kunnianimen Africanus, toimeen retkikuntia toiselle puolelle Kongo jokea,

poikki Punaisen Meren ja viimein Hyvän Toivon niemelle saakka. Mutta kaikki nämä perustuivat mahdollisuuteen, jolle kokemus antoi tukea. Nuoren Colombon yritys sitä vastoin näytti kovin epävarmalta, niinkuin se itse teossa olikin, sillä höystörikkaasen Indiaan ei herkkäverinen Genovalainen koskaan päässyt.

Colombo näkyy nyt joksikin aikaa luopuneen aikeistaan. Jokapäiväisen leivän murhe on ainoana mielen-kiinnittäjänä, ja hän saa ahkerasti piirrellä karttojaan, voidakseen elättää itseään ja perhettänsä. Hän on, näet, tähän aikaan (1475 tai 1476) mennyt naimisiin Filipa Moniz'in, erään köyhän tytön, kanssa.

Portugalissa oleskeli Colombo kymmenen vuotta, tehden aika ajoin merimatkoja, m. m. yhden Guinea-rannikolle saakka. Päättäen muutamasta hänen kirjeestään, josta ei kuitenkaan varmaan tiedetä onko se lähtenyt hänen omasta kädestään, oli hän v. 1477 tehnyt merimatkan Islantiin, ja jotkut hänen historioitsijansa arvelevat että hän tällä saarella muka sai jotain vihiä vanhoista matkoista Viinimaahan. Mutta siihen aikaan oli siellä tuo vanha tarina jäänyt jo kokonaan unohduksiin, ja kenpä olisi hänelle noista matkoista jutellut? Itse hän ei — jos sanottu kirje onkin oikea — niistä mitään mainitse.

Mutta hänen veljensä Bartolommeo oli (1486—1487) muassa Diaz'in mainiolla matkalla Hyvän Toivon niemelle. Ja palattuaan sieltä rupesi tämä veli, joka oli Cristoforoa etevämpi tiedoissa, kehoittelemaan tätä uusiin ponnistuksiin kerran tuumattua Indian-matkaa varten, todistaen hänkin päivän selväksi että purjehtimalla länteenpäin täytyy päästä Indiaan. Herkkäverinen Cristoforo nyt uudestaan ryhtyy puuhiin. Portugalin hallitukselta ei ollut mitään toivomista, mutta, miten lieneekin ollut, Colombon onnistui päästä Espanjan kuningasparin, Ferdinandin ja Isabellan, puheille. Juuri tähän aikaan valmistivat nämä kuitenkin sitä sotaa Granadan mohrilaista valtaa vastaan, joka oli tekevä lopun muhametilaisten vanhasta herruudesta Espanjassa; ja maan hallituksella, joka ei muutenkaan vielä tähän asti ollut osoittanut mitään mieltymystä löytöretkiin, oli muuta ajattelemista kuin tuntemattoman muukalaisen tuumia läntisestä meritiestä Indiaan. Ferdinand ja Isabella tosin hyväntahtoisesti kuuntelivat rohkeamielisen Genovalaisen esityksiä, vaan eivät antaneet mitään suoranaista vastausta.

Colombo tarttui nyt kuin takiainen hoviin, seuraten sitä paikasta paikkaan. Salamancassa kyselivät hallitsijat sikäläisen mainion

yliopiston opettajilta sekä kirkon oppineimmilta miehiltä neuvoa Colombon asiassa, mutta saivat yksimielisesti epäävän vastauksen. Colombolle luvattiin kuitenkin että hänen hankettaan pidettäisiin muistissa, ja niinikään annettiin hänelle, „kustannusten korvaamiseksi", lahjapalkinto, joka neljässä eri kerrassa suoritettiin valtiokassasta Sevillassa Cristoforo „Colomolle". *)

Yhä seurasi nyt Colombo hovia kaupungista kaupunkiin. 1487 on hän tullut Malagan piiritykseen. Mutta kelläkään ei ole aikaa häntä nyt kuunnella. Seuraavana talvena on hän Cordovassa ja joutuu siellä m. m. Beatriz Enriquez nimisen naisen kanssa lemmenpeliin, jonka seurauksena on hänen nuorin poikansa, Herman Colon. 1488 palasi Cristoforo Portugaliin, jossa hänen laillinen vaimonsa täll'aikaa oli kuollut, ja korjasi sieltä ainoan elossa olevan, tämän kanssa synnyttämänsä lapsen, Diego Colon'in.

Veljensä Bartolommeon kautta on Colombo sill'aikaa tarjonnut esityksensä myöskin Englannille, mutta turhaan. Itse on hän juuri lähtemäisillään Ranskaan samassa tarkoituksessa, kun — hänen kiertäessään Andalusian maakyliä, pieniä painettuja kirjasia elatuksekseen myyskennellen, koska Espanjan hallituksella ei enää ole varaa häntä elättää — hänen suojelijakseen tulee nuori Medinan herttua, Luis de Cerda, jonka vieraana Colombo nyt viettää kaksi onnellista vuotta. Tämä herttua niin mieltyi Colombon aatteisin, että hän omalla kustannuksellaan toimitti vieraalleen kolme pientä laivaa. Nämä eivät kuitenkaan saaneet lähteä matkalle ilman hallitsijan lupaa. Ja korkea kruunu arveli ett'ei niin suurenmoinen yritys sopisi yksityiselle, vaan oli se muka kruunun itsensä toimitettava. Colombo sai siis käskyn tulemaan Granadan edustalla olevaan hoviin. Hän lähti ja saapui hoviin, joka oleskeli tilapäisesti syntyneessä Santa Fé nimisessä leirikaupungissa. Mutta nytkään ei joudeta häntä kuulla. Taluttaen pientä poikaansa Diegoa kädestä lähtee Colombo tiehensä Santa Fé'stä, jossa väen-tungoksen tähden on vaikea saada ruokaa ja yösijaa. Hän päättää etsiä muutaman lankomiehensä, joka asuu Huelva nimisessä satama-kaupungissa Andalusiassa. Ja hän astuu jalkaisin, raskahin mielin tietänsä. Nälissään ja väsyneinä tulevat matkamiehet

*) Italialaisen nimensä Colombo oli retkeilijä siihen aikaan siis muuttanut C o l o m o 'ksi. Myöhemmin vaihtoi hän sen espanjalaiseen muotoon: C r i s t ó v a l C o l o n. Latinoittu muoto C o l u m b u s, jonka suomenkielessä tavallisesti kirjoitamme K o l u m b u s, on alkuansa lainattu latinankielisestä kertomuksesta hänen ensimäisestä matkastaan.

myöhään eräänä iltana *Palos* kaupunkiin, joka on kappaleen matkaa Huelvasta, myöskin meren rannalla. Yösijan ja rahan puutteessa kolkuttaa Colombo muutaman luostarin portille, sillä luostarit ovat siihen aikaan turvattomien tavallinen suojapaikka. Se on La Rabida niminen Franciskanien veljeskunnan luostari. Colombo pääsee sisään ja joutuu pian esimunkin, priorin, pakinoille. Nautittuaan pienen poikansa kanssa runsaan aterian, kertoo Colombo hyvänsävyiselle vanhalle herralle asioistaan, matkastaan Granadaan ja niin edespäin.

Ja Cristoforo Colombolla oli mainio „supliiki." Sen ohessa uskoi hän joka sanan katoliskirkon katkismuksessa. Vanha priori lämpeni mierolaisen hehkuvista puheista, mutta koska hän ei oikein ymmärtänyt Colombon esitelmää tämän matoisen maan muodosta, meri-asioista ja muista seikoista, jotka olivat yhteydessä tuon ai'otun matkan kanssa, lähetti hän noutamaan kaupungin lääkäriä, joka myöskin oli tunnettu „astroloogi", tähtien-ennustaja. Ja nyt päätettiin yksissä neuvoin että kuningattarelle oli annettava tarkemmat tiedot Colombon hankkeista. Priori, jonka nimi oli Juan Perez ja joka oli ollut Isabellan rippi-isä, kirjoitti jo seuravana päivänä tälle kirjeen, joka heti pantiin menemään Santa Fé'n leiriin. Neljäntoista päivän perästä tuli, kun tulikin, vastaus, jossa kuningatar pyysi prioria heti saapumaan hänen luoksensa. Juan Perez istui muulin selkään ja ratsasti leirikaupunkiin, puhutteli Isabellaa, kuvaili hänelle kaikki ne edut, mitkä pyhälle uskolle semmoisesta yrityksestä lähtisi, ja huomautti häntä kristillisen ruhtinattaren velvollisuudesta pitää huolta siitä, että noiden kaukaisten rannikkojen pakanalliset asujamet tulisivat käännetyiksi oikeaan ja ainoaan autuuttavaan uskoon. Ja tämä naula veti. Priorille vakuutettiin että Colombon asia otettaisiin huolellisesti punnittavaksi, Genovalainen sai käskyn palata tuota pikaa Santa Fé'hen sekä 2,000 dukaatia asustamistaan varten.

Tämä oli päättävä vaihe Colombon elämässä, ja aina muisti hän kiitollisuudella Juan Perez vanhuksen tehokasta apua, käyttäen usein pukimenaankin Franciskanien munkkikunnan kaapua ja pääpussia.

Jättäen Diegonsa munkkien luokse luostariin, lähti Colombo takaisin Santa Fé'n leirikaupunkiin. Kuningatar Isabella kutsui nyt kokoon joukon oppineita miehiä neuvottelemaan asiasta. Näiden joukossa oli myöskin prinsessojen opettaja, Italialainen Alessandro Geraldini, jolta meillä on kertomus tästä merkillisestä kokouksesta. Mielipiteet menivät ens' alussa kovasti hajalleen. Suurin osa espanjalaisia

pääpappeja piti Colombon yritystä kauheana jumalattomuutena. Tuo väite maan pallomuodosta oli muka ristiriidassa Jumalan sanan kanssa ja sitä paitse suora hulluus. Jos maa on pyöreä kuin pallo — arvelivat nämä muuten niin oppineet herrat — silloinhan täytyy niissä maissa, jotka ovat vastapäätä meitä, ihmisten seisoa päälaellaan ja jalat ilmassa, puiden täytyy kasvaa latva alaspäin ja juuret ylöspäin, ja jos jonkun laivan onnistuisikin päästä äärimmäiseen Indiaan, niin se ei koskaan pääsisi sieltä takaisin, koska tosin kyllä kävisi purjehtiminen maan pyöremää alas, mutta ei sinä ilmoisna ikinä sitä ylöspäin. — Geraldini kuiskasi silloin puheenjohtajalle korvaan että hurskaat kirkko-isät, joihin pappismiehet perustivat epäilyksensä, varmaankin olivat hyvin perehtyneitä jumaluusoppiin, mutta kehnoja maantieteilijöitä, koska Portugalilaiset nyt olivat tunkeuneet semmoiselle paikalle maan toisella puoliskolla, josta ei enää näe pohjantähteä, ja löytäneet toisen tähden vastakkaisella maan-navalla, jopa huomanneet kaikki maat kuumassa vyöhykkeessä asutuiksikin.

Ja miten lienee ollutkaan, kokouksen enemmistö myöntyi viimein ja antoi puoltosanansa Colombolle. Tammikuun 2 p:nä 1492 oli Granada kukistunut, Castilian ja Aragonien liput liehuivat Alhambran ikivanhan ihmelinnan tornihuipusta, ja Granadan viimeinen mohrilainen kuningas suuteli Isabellan ja Ferdinandin käsiä. Ilo oli korkeimmillaan, ja Cristoforo Colombo sai vihdoin viimeinkin majesteettien suosituksen suurelle retkellensä.

2. *Colombon ensimäinen matka.*

Lähimmät kuukaudet menivät nyt Granadan maakunnan olojen järjestämiseen, mutta huhtikuun 17 p:nä nimitettiin Colombo perinnölliseksi amiraaliksi ja käskynhaltiaksi kaikissa maissa, jotka hän ehkä löytäisi. Sen ohessa hän saisi 8:n osan kaikista tuloista, jotka uusista voittomaista tulisi lähtemään, ja 10:n osan löydettävästä kullasta ja muista kalleuksista. Sitä vastoin tuli hänen suorittaa 8:s osa matkan kustannuksista. — Vanha tarina kertoo että kuningatar Isabella oli myynyt jalokivensä, saadakseen kokoon ne 1,140,000 maravedia, jotka Castilian kruunu pani matkakustannuksiin. Mistä Colombo sai rahoja osuutensa suorittamiseen, ei tiedetä.

Huhtikuun 30 p:nä nyt annettiin käsky kolmen laivan valmistamiseen *Palos*-satamassa, joka sijaitsee muutamassa Atlantin muodos-

tamassa pienessä lahdessa ja johon jo siihen aikaan ainoastaan pienemmät laivat pääsivät, semmoiset, joita käytettiin rannikkokulkua ja Välimeren matkoja varten. Niitä sanottiin karavelleiksi, ja ne olivat joko kokokantiset taikka varustetut kannella ainoastaan kummastakin päästä, mutta avonaiset keskeltä. Ne laivat, jotka Colombo nyt sai käytettäväkseen, olivat nimeltään Marigalanta, La Pinta ja La Nina, joista Marigalanta oli kokokansinen, toiset kaksi ainoastaan puolikantisia. Laivankuljettajina Pintalla ja Ninalla oli kaksi veljestä Pinzon ja perimiehenä Marigalantalla niinikään kolmas veli Pinzon. Miehistö oli sekalaista seurakuntaa, sekä hyviä, kokeneita merimiehiä, kuten mainitut Pinzon veljeksetkin, että m. m. joukko pahantekijöitä, jotka paremman puutteessa otettiin vankiloista.

Elokuun 3 p:nä 1492 nosti viimeinkin pieni laivasto ankkurinsa ja lähti purjehtimaan. Kanarian saarilla viivyttiin kuitenkin kokonainen kuukausi viimeisten valmistusten suorittamista ja muutamia korjauksia varten. Vasta syyskuun 8 p:nä laskettiin Teneriffan ohitse ulos valtameren aukealle ulapalle.

Ja meren selvällä selällä keikkuvat nyt nuo kolme pientä alusta, ohjaten kulkunsa länteenpäin, yhä vain länteenpäin. Syyskuun 16 p:nä tulevat ne paksuun meriruohostoon, sargossa-mereen, joka vaikuttaa vaihetusta tuossa ikuisessa yksitoikkoisuudessa ja jota muutamat merimiehet jo, kaukaa katsoen, ovat arvelleet maaksi. Mutta „uiskentelevat ruoholautat", kuten Colombo niitä nimittää, lakkaavat, ja taas kynnetään ääretöntä vesilakeutta. Tämä ikävystyttävä, ijankaikkinen yksitoikkoisuus alkaa vaikuttaa masentavasti miehistön mieleen, ja vanhimmatkin merikarhut rupeevat pudistelemaan päätänsä, kun viikko toisensa perästä kuluu ilman mitään muutosta. Pitäisi kai tuon houreellisen amiraalin jo huomata että valtameren pinta on päätön, että sitä kestää „maailman loppuun" asti, jota ei ole olemassa. Veljekset Pinzonkin, jotka ovat kokeneimpia merimiehiä, aavistavat pahaa. Mutta Cristoforo Colombo yksinään seisoo tyvenenä, rohkeana, järkähtämättömänä Marigalantan keulassa, tähystellen taivaan-reunaa, valmiina tervehtimään ikivanhan Indian rikkaita rantoja. Mutta näitä ei näy, ei näy. Miehistö rupee nurisemaan, ja jo pyydetään että amiraali kääntäisi kokat takaisin itäänpäin.

Mitään varsinaista kapinaa ei kuitenkaan, kaikesta päättäen, syntynyt, vaikka kulkupuheet sittemmin tiesivät yhtä ja toista semmoisesta kertoa, muun muassa että miehistö jo olisi uhannut viskata Colombon mereen, ell'ei hän kääntyisi kotiapäin. Tästä on hän

vain lyhyesti merkinnyt päiväkirjaansa: „Väki ei enää sano kestävänsä ja valittaa matkan pituutta; mutta minä koen parastani elähyttääkseni heidän rohkeuttaan ja virittääkseni heissä uutta toivoa.“

Tämä muistiin-pano on siltä ajalta, jolloin arvattavasti nurina oli kovimmillaan. Samaan aikaan rupesi kuitenkin jo näkymään enteitä läheisestä maasta: tuoretta ruohoa, samaa lajia kuin ainoastaan jokien rannoilla kasvaa, uiskenteli veden-pinnalla; vihreävärinen kalalaji, jota tavataan ainoastaan karien luona, saatiin näkyviin, orjantappura-pensas, jossa oli tuoreita marjoja, ajelehti ohitse, ja merimiehet onkivat vedestä milloin ruokoputken, milloin pienen lautapalasen, milloin taidokkaasti veistetyn sauvan. Silloin väistyi viimeinkin synkkä mieli-ala meriväen rinnasta, ja 11 p:nä lokakuuta nähtiin taivaan rannalla tuota „tärähtelevää valostusta“, jonka sanotaan merkitsevän asutun maan läheisyyttä. Sitä kohden kuljetaan, ja laivaväki odottelee „pamppailevalla sydämellä.“ Ilta tulee, pilvinen lokakuun ilta. Kello on 10. Amiraali on vielä kannella, ja hänen silmänsä kokee tunkea paksun pimeyden läpi. Silloin näkee hän yht'äkkiä valoloisteen, joka hetkisen aikaa liikkuu ylös alas ja sitten katoo. Hän tietää nyt varmaan että maata on lähellä; ja klo 2 aamulla lokakuun 12 p:nä — eräänä perjantaina — paukahtaa La Pintasta ennakolta sovittu laukaus, joka merkitsee että maata on näkyvissä. Merimies Juan Rodriguez Bermejo on La Pintan mastohäkistä, juuri kun kuu pisti esiin pilvistä, nähnyt valkoisen, hiekkaisen niemen pistävän ulos mereen, ja hänen hieman ylöspäin siitä silmäillessään huomannut maata sen takana. Se oli Amerikan ranta, jonka hän — ensimäisenä kaikista Etelä-Euroopan asukkaista — oli nähnyt. Itse luuli hän, kuten Colombokin, että se oli Indian. Kuningatar Isabella oli määrännyt 10,000 maravedin vuotuisen eläkkeen sille, joka ensiksi näkisi maata. Bermejo tämän johdosta ilmoitti oikeutensa, mutta — Colombo piti, kun pitikin, itse rahat, väittäen että hän muka jo edellisenä iltana, tuon liikkuvan valoloisteen huomatessaan, oli ensiksi nähnyt maata. Tämä seikka oli niitä, jotka vaikuttivat että merimiehet eivät suuresti pitäneet Genovalaisesta.

Päivän valjetessa nähtiin matala, vihreä maa ylenevän aalloista. Sitten selveni tulokkaiden silmiin komea metsä, ja metsästä juoksi alastomia ihmisiä rantaan. Ankkurit laskettiin. Colombo astui, puettuna loistavaan pukuun, veneeseen ja soudatti maalle, pitäen kädessään Castilian ja Leonin kuningaskuntien lippua. Häntä seurasivat toisissa veneissä Pintan ja Ninan katteinit. Vieraiden hypätessä rannalle,

juoksivat maan asukkaat peloissansa pakoon, mutta palasivat pian takaisin, ja nyt alkoi vilkas vaihtokauppa. Asukkaat toivat hedelmiä ja maissia, josta saivat lasihelmiä, neuloja, pieniä kulkusia ja muita arvottomia leluja, hyppien iloisina kuin lapset tavattomista tulijaisistaan. Vieraita arvelivat he korkeimmiksi olennoiksi ja osoittivat, erittäinkin Colombolle, melkein jumalallista kunniaa. Viitoten ja merkiten tultiin jotakuinkin toimeen, ja siten sai Colombo tietää että heidän maansa oli saari, jota he nimittivät Maguayana *(Guanahani)*, mutta Colombo antoi sille, — hän luuli sen sijatsevan Indian rannikon edustalla, — nimeksi San Salvador (Pelastaja). Se oli kaunis, hedelmällinen maa ja asujamet erittäin lempeäluontoista, hyvänsävyistä, siivoa kansaa. Vyötäisillä oli heillä verho, mutta muuten ei peittänyt kaunista, solakkaa ruumista mikään vaatetus. Tämä saari oli Bahama-saariston pitkää ryhmää, joka ulottuu Floridasta pohjassa Haitiin etelässä, mutta mikä näistä 28 saaresta Guanahani oli, siitä ei koskaan ole päästy selville. Saarilla on nyt ihan toiset, englannin-kieliset nimet, ja niiden maanluonto on surkean metsähävityksen kautta niin muuttunut entisestä, että niitä on mahdoton tuntea. Mitään liriseviä lähteitä ja sisäjärviä, joista Colombo puhuu, ei enää ole olemassa — kiitos euroopalaisen sivistyksen kehitykselle!

Mitään kultaa ei tältä saarelta saatu. Naiset käyttivät kuitenkin koristuksena pieniä kultapalasia nenänjuuressa, ja kun kysyttiin missä tuota keltaista metallia olisi saatavana, viittasivat asukkaat etelään.

Koko retki tarkoitti etupäässä kultaa, ja nuo pienet kultalevyt Guanahani-naisten nenänjuuressa kiihoittivat kovasti Colombon ja hänen seuralaistensa himoa. Viikon päivät saarella viivyttyänsä, nosti laivasto jälleen ankkurinsa ja ohjasi kulkunsa länsi-etelään, purjehtien useiden pienempien saarien sivutse ja käyden monessa maallakin. Kaikki olivat ne kauniita kuin pienet paratiisit ja vieraat ihan ihastuksissaan. Lokakuun 27 p:nä saavutaan viimein suurelle *Cuban* saarelle. Laivat lasketaan ankkuriin komeaan Nepe-lahteen. Colombo on kovasti mielissään maan erinomaisesta kauneudesta, oivallisista satamista ja valtavista joista, jotka täällä hänen silmäänsä kohtaavat. Hän jo todellakin luulee saapuneensa tarujen ylistämään Zipangoon Aasian itärannalla ja lähettää kaksi miestä, joista toinen ymmärtää hebrean-kieltä, viemään katolisten majesteetien tervehdyskirjettä maan kuninkaalle, joka tarinan mukaan asuu „kultakattoisessa palatsissa“; mutta miehet tietysti pian palaavat takaisin tyhjin toimin. Tuo kul-

tainen kuningas oli alaston „kaziki“, heimopäällikkö, yhtä alastomassa villilaumassa. Kultaa ei Cuban saareltakaan saatu muuta kuin hyvin vähäsen, mutta sen sijaan tavattiin viljeltyjä vainioita, joissa kasvoi Espanjan pippuria ja yam-juuria sekä vielä toinenkin kasvi, josta kerran oli koko sivistyneellekin maailmalle tuleva merkillinen nautinto. Tuon kasvin kuivia, kierteelle käärittyjä lehtiä tämän saaren villit pitivät suussaan, sytyttivät toisesta päästä palamaan ja puhalsivat sitten kurkustaan ja sieramista paksuja savupilviä. Näitä lehtikääryjä nimittivät villit: tabak, ja sen nimen on tää „indiaanien“ keksimä nautinto-aine saanut pitää tähän päivään saakka. Me hartaat tupakoitsijat, kiittäkäämme heitä kaikki tästä oivallisesta keksinnöstä. Mitä olisi maailma ilman sitä!

Muutaman päivän perästä lähti amiraali taas merelle, kulkien tällä kertaa itäänpäin pitkin rannikkoa, jota tutkittiin. Yöllä vasten marraskuun 21 päivää hiipi Alonzo Pinzon Pinta-laivoineen tiehensä ja oli aamulla kadoksissa. Hän, näet, lähti tekemään löytöjä omin päinsä ja saavuttamaan kultaa ja kunniaa ilman Colombotta. Pian löysikin hän *San Domingon,* jolle nyt ensiksi annettiin nimi Hispaniola (Pieni Espanja). Kultaa löysi Pinzon kuitenkin tältä saarelta niinikään varsin vähän *) ja lähti sentähden muutaman viikon mentyä jälleen merelle.

Joulukuun 5 p:nä tuli Colombokin Hispaniolaan, „Länsi-Indian Eeteniin.“ Asujamet täälläkin olivat rauhallisia ihmisiä, joita — luvultaan noin 300,000 henkeä — heimopäälliköt eli kazikit hallitsi. Kovasti he ihmettelivät vieraita; ja samat kohtaukset kuin Guanahanissa ja muilla saarilla uusittiin. Joulu-aattona tapahtui Colombolle täällä suuri onnettomuus. Marigalanta joutui kovassa myrskyssä karille ja perinpohjaiseen haaksirikkoon. Nyt ei ollut muu neuvona kuin muuttaa Ninaan, jonka maston nokkaan siis Colombo nosti lippunsa. Mutta kun tähän laivaan ei mahdu niin paljon väkeä, päättää Colombo jättää osan väestään saarelle ja itse purjehtia takaisin Eurooppaan. Haiti-niemelle perustetaan pieni linnoitus, jolle annetaan nimeksi *Navidad* ja miehistöksi 40 sielua kolmen upseerin johdolla. He saavat aseita, ampuma- ja ruokavaroja sekä käskyn odottaa ami-

---

*) Niin väittävät myöhemmät tutkijat. Vanhempien kertomusten mukaan ei Pinzon tätä kuitenkaan olisi löytänyt niin aivan „vähän“, koska hän muka sisämaassa käydessään oli muutamalla nuppineulalla saanut ostaa „nyrkinkokoisia kultamöhkäleitä.“

raalinsa takaisin-tuloa, mutta samassa myöskin osviittoja varsinaisen siirtokunnan muodostamiseen ja — kullan kokoilemiseen.

Colombo nyt lähti purjehtimaan takaisin Espanjaan, annettuaan sitä ennen villeille pienet läksiäispidot, joissa näitä m. m. säikähytettiin pyssyn ja kanoonan paukauksilla. Se opettaisi heitä pitämään merentakaisia vieraita kunniassa. No, mutta Colombo on nyt kotimatkalla, ja tammikuun 10 p:nä tullaan yhteen karkuteillä olleen Pintan kanssa. Karkuretken johdosta syntyneet riidat sovitaan pois ja purjehditaan sitten yhdessä pari viikkoa. Mutta kun Colombo matkalla tekee pienen poikkeuksen kurssistaan, etsiäksensä Amazonien satusaarta, jättää hänet taasen Pinzon oman onnensa nojaan ja purjehtii toisaalle.

Colombo ei kuitenkaan — kummallista kyllä! — löytänyt tuota ihmeellistä maata, missä ainoastaan naiset hallitsevat ja vallitsevat, ja hän siis käänsi kokkansa Euroopaan. Tuuli tuuditteli hänen pientä purttansa varsin sievästi eteenpäin, kunnes Azorien saaret tulivat näkyviin. Mutta silloin nousi, helmikuun 12 p:nä, ankara myrsky, ja tuo heikko hernepalko oli hautansa partaalla. Colombo, joka ei luullut pälkäästä pääsevänsä, tahtoi kuitenkin että hänen tärkeä löytönsä tulisi maailman tiedoksi ja kirjoitti pergamentille lyhyen kertomuksen matkastaan, kääri sen vahakankaan sisään, piirsi osoitteen Espanjan kuninkaalle ja kuningattarelle, sulki sitten kääryn pieneen tynnyriin ja viskasi tämän mereen. Sitä ei sitten koskaan löydetty — eikä tarvittukaan; sillä Nina laiva pelastui, kun pelastuikin, hirmumyrskyn vallasta ja saapui helmikuun 18 p:nä Santa Marian satamaan Azorien saarilla. Siellä viivyttiin kymmenen päivää, mutta maaliskuun 4 p:nä laskee alus ankkuriin Tajo-joen suussa.

Täältä kirjoitti Colombo kirjeen Portugalin kuninkaalle, joka heti kutsutti hänet Valparaisoon ja piti siellä hyvin hyvänä, kuunnellen hartaasti tavatonta matkakertomusta. Mutta pian lähtee Colombo taas purjehtimaan ja on maaliskuun 15 p:nä 1493 jälleen eheänä Palos-satamassa, samassa paikassa, josta retkikunta 7 kuukautta ja 12 päivää sitten lähti oudolle matkalleen. Samana päivänä saapui Pintakin satamaan. Pinzon oli kieltämättä paljon vaikuttanut Uuden Maailman löytöön. Ninan kuljettaja kuitenkin kotiin palattuansa pian kuoli. Hänen poikansa sekä hänen veljensä pojat koroitti sittemmin Kaarle viides aatelissäätyyn, koska isät olivat Espanjalle suuret hyvät-työt tehneet.

Palos-satamasta jo lähetti Colombo niinikään kirjeen Espanjan majesteeteille, jotka silloin oleskelivat Barcelonassa, sekä täydellisen kertomuksen matkastaan. Tämä kertomus painettiin heti Barcelonassa, johon kirjapaino vasta oli perustettu. Ja muutaman viikon perästä oli se käännettynä latinan-kielelle. Tätä käännöstä ilmestyi toinen toisensa perästä 4 painosta, ja vielä samana vuonna otettiin siitä jälkipainoksia melkein kaikissa Euroopan suuremmissa kaupungeissa. Sillä tavoin sai tuo vähää ennen keksitty kirjan-painamisen taito aavistamattomalla nopeudella levittää tietoa siitä suuresta maailmantapauksesta, joka ynnä sen itsensä kanssa oli alkava uuden, entistä valoisamman ajanjakson ihmiskunnan historiassa.

Colombo itse lähti, oltuaan pari viikkoa tervehtimässä vanhoja ystäviään La Rabida luostarissa, Barcelonaan, ja matkalla sinne häntä kohdeltiin kuin ruhtinasta. Niinikään tervehtivät häntä majesteetit erinomaisella kunnioituksella, ja kaikki hänen arvonimensä ja etunsa vahvistettiin. Uusi retkikunta päätettiin välimmiten panna toimeen, ja joukko hovi- ja aatelismiehiä pyysi saadakseen seurata Colomboa uudella retkellä — kultamaihin, sillä kulta se kovasti ritaria kutkutti.

3. Colombon toinen matka.

Syyskuun keskipaikoilla olikin jo uusi laivasto kokoontuneena Cadizin satamassa. Siinä oli koko 17 laivaa, joista kuitenkin ainoastaan 4 à 5 suurempaa. Päälaiva oli Nina nimeltään (toinen kuin ensimäiseltä retkeltä tunnettu). Retkikunnassa oli yhteensä 1,100 miestä, niiden joukossa 20 ratsumiestä ja 12 munkkia, joiden viimeiksi mainittujen tuli kääntää „indiaaneja“ kristinuskoon. Upseereissa oli muutamat herrat, jotka sittemmin saavuttivat erityisen maineen löytöretkien historiassa: Alonzo de Hojeda ja hänen aseveljensä Ginés de Corbalon, Floridan löytäjä Juan Ponce de Leon ja Hispaniolan vastainen kuvernööri Diego Velasguez. Retkeläisten joukossa oli myöskin Colombon veli Diego. Bartolommeo, joka tähän aikaan oleskeli Ranskan hovissa, ei ennättänyt Cadiziin ennen retkikunnan lähtöä.

Ja syyskuun 25 p:nä 1493 tämä retkikunta lähti, pitäen hieman etelämpää suuntaa kuin viime kerralla. 20 päivän purjematkan perästä saavuttiin Pienten Antillien saariryhmään, joka ulottuu Portoricosta Trinidad'iin Etelä-Amerikan pohjois-vesillä. Näistä tavattiin ensiksi *Desirade* niminen saari ja sitten toinen toisensa perästä Do-

minica, Marigalanta, Guadelupe, Sata Maria la Antigua, San Martin, Santa Cruz sekä joukko pienempiä, joissa muutamissa asui ihmissyöjiä. Marraskuun 16 p:nä löydettiin suuri *Portorico*, josta lähdettiin suorastaan Navidadiin. Sinne saapui laivasto marraskuun 29 p:nä — taikka oikeammin: Navidadin paikalle. Sillä missä oli koko Navidad? Ja miksi ei sen miehistö antanut mitään merkkiä?

Colombon silmää kohtasi surkea näky: linnoituksesta oli jälellä ainoastaan rauniot ja sen miehistöstä ainoastaan mätäneviä ruumiita. Saadakseen kultaa olivat nämä ensimäiset siirtolaiset, näet, ryöstäneet seudun asujamet paljaiksi ja sitten harjoittaneet mitä häpeällisintä väkivaltaa heitä kohtaan. Ja nuo muuten niin rauhalliset asukkaat olivat oikeutetussa raivossaan suurin joukoin karanneet munkalaisten kimppuun, polttaneet linnoituksen poroksi ja tappaneet miehistön viimeiseen sieluun saakka.

Mutta Colombo ei tätä onnettomuutta säikähtynyt. Hän rakennutti uuden linnoituksen, ja sen ympärille kasvoi pian pieni kaupunki, joka kuningattaren kunniaksi sai nimekseen *Isabella.* Se oli Uuden Maailman ensimäinen kaupunki, ja sen raunioita, joita metsä nyt peittää, kuuluu vieläkin olevan nähtävissä kappaleen matkaa Haiti-niemeltä. — Määräten veljensä Diegon hallitusmieheksi Isabellaan ja lähetettyään kaikki pienet laivat takaisin Espanjaan, lähti Colombo uudelle tutkimusretkelle, jolloin löydettiin suuri *Jamaican* saari. Täältä palasi hän Cubaan, jota itsepänttäinen amiraali kiven kovaan väitti Indian mannermaaksi, vaikka useat hänen seuralaisistaan jo olivat huomanneet sen saareksi. Colombo antoi, kun antoikin, väkensä vannoa pyhän valan että, koska muka maata oli tarkasti tutkittu, heidän vakuutuksensa mukaan Cuba oli mannermaa, ja uhkasi leikkauttaa kielen suusta jokaiselta, ken kotiin tultuansa uskaltaisi puhua toisin.

Syyskuun 29 p:nä 1494 palasi Colombo takaisin Isabellaan, jossa hänen poissa-ollessaan espanjalaiset aatelismiehet olivat ruvenneet kinastelemaan heikkoa Diegoa vastaan, joka ei osannut pitää heitä kurissa. He harjoittivat yhä vain kaikellaista raakuutta ja väkivaltaa maan viattomia asukkaita vastaan, ja seuraus oli että jokainen valkoinen mies, joka uskalsi Isabellan paalutusten ulkopuolelle, ilman armotta tuli tapetuksi. Diegon onneksi oli kuitenkin johannuksen aikana 1494 Bartolommeo Colombo, kuningattaren lähettämänä, tullut kolmella karavellilla Espanjasta, ja hänen viisaat toimensa saivat järjestyksen jotenkuten palajamaan, varsinkin sitten kun pahimmat kinastelijat eräänä yönä olivat varastaneet Bartolommeon laivat ja

niillä matkustaneet Espanjaan. Mutta samaan aikaan olivat Hispaniolan indiaanit urhoollisten kazikien johdolla nousseet yleiseen kapinaan julmia vieraitansa vastaan. — Semmoinen oli nyt tila Colombon palatessa. Bartolommeon tehokkaalla avulla ryhtyi hän siirtokunnan olojen parantamiseen, — vaikka aivan väärästä päästä. Cristoforo Colombo oli itse teossa jokseenkin raakamainen sielu. Indiaaneja arveli hän ala-arvoisiksi olennoiksi, jotka Jumala oli orjiksi luonut. Kun nyt ei ollut kultaakaan kylliksi lähettää Espanjaan, jossa odoteltiin jotain tuntuvia tuloksia kalliista retkikunnasta, päätti hän — Cristoforo Colombo — lähettää kotiin elävää tavaraa. *) Kauhea ryöstöretki pantiin toimeen muutamaan läheiseen kylään, jonka kaikki asukkaat — miehet, vaimot ja lapset — yhteensä 500 henkeä, otettiin vangiksi, sullottiin laivan-ruumaan ja lähetettiin Espanjaan — myytäviksi Sevillan torilla orjiksi. Kalulista oli asetettu Palencian arkkipiispan, Fonsecan, nimelle. Colombo oli, näet, hyvin jumalinen ja hurskas mies. — Melkein kaikki nämä orjat kuitenkin perille päästyänsä kuolivat. Sanomaton suru ja matkan rasitukset oli vienyt heidän viimeiset voimansa. Kuningatar Isabellan kunniaksi on kuitenkin mainittava että hän kovasti moitti tätä amiraalin menetystapaa. Mutta moitetta pahempaa ei näy tulleen, sillä Hispaniolan saarella järjestettiin orjalaitos nyt, ja Colombo jakasi onnettomia maan-asukkaita joukottain lahjaksi miestensä kesken. Euroopalaisten sivistystyö Amerikassa oli alkanut.

Colombo oli jumalinen mies, sanoimme juuri. Tämä sielunsuunta hänessä puhkesi täydelliseksi haaveiluksi hänen palattuaan Cubasta ja Jamaicasta. Epäterveellinen ilmanala ja alituinen mielenjännitys oli pannut hänet tautivuoteelle, jossa hän kitui viisi kuukautta. Ne suuret työt, jotka hän oli toimittanut, synnyttivät hänen päähänsä sen hyvin uskottavan luulon, että Jumala oli hänet valinnut aivan tavattomiin töihin. Hän ei enää tyydy maiden löytämiseen Espanjan kruunulle tai millekään maalliselle vallalle; hän tahtoo valloittaa kristikunnalle takaisin Kristuksen haudan ja perustaa Uuden Jerusalemin. Niin, hän on ristiritari nyt.

---

*) Länsi-Indian maantuotteita oli tähän aikaan tarjona melkein yksistään puuvilla ja tupakka, joiden tavarain arvoa Colombo ei ymmärtänyt. Sittemmin tuotiin tältä kalkkona ja maissikasvi Euroopaan, josta Colombo puolestaan oli täällä toisella retkellään istuttavaksi Indiaan tuonut lampaan, sarvi-karjan, hevosen ja sian sekä meidän viljelyskasvit.

Mutta tämä hänen haaveksiva luonteensa ei estä häntä pitämästä tarkkaa huolta käytännöllisen elämän vaatimuksista, kuten yllä-mainitut toimet siirtokunnan järjestämiseksi osoittavat. Hänen noustessaan tautivuoteelta, on siirtokunta taas suuressa vaarassa. Indiaanit, urhoollisen ja nerokkaan kazikin Caonabon johdolla, ovat tehneet viimeisen ponnistuksen ja ahdistavat kuokkavieraitaan aika lailla. Mutta veljekset Colombo kokoovat kaikki asekuntoiset miehensä ja ryntäävät huhtikuussa 1495 vihollista vastaan. Tämä voitetaan perin pohjin nykyisen Matanzan aukealla kedolla.

Täll'aikaa olivat kuitenkin siirtokunnasta lähteneet karkulaiset saapuneet Espanjaan ja hovissa tehneet kovia valituksia ja syytöksiä Colomboa ja hänen hirmuhallitustaan vastaan. Tämän johdosta lähetettiin Espanjasta erityinen komisarius — Juan Aguado — asioita tutkimaan. Hän tuli Hispaniolaan 1496 vuoden alussa. Silloin päätti Colombo, joka ei tahtonut alistua tämän herran tutkittavaksi, itse matkustaa Espanjaan asiaansa puolustamaan. Pitkän matkan perästä saapui hän sinne kesäkuun 11 p:nä 1496. Hänen astuessaan maalle Cadizin satamassa, eivät uteliaat katsojat enää nähneet tuota entistä ylpeää, pystypäistä amiraalia, vaan kaapuun ja pääpussiin puetun franciskaani-munkin, joka kaiken kallella kypärin asteli satamasta kaupunkiin.

Mutta hovissa onnistui Colombon puolustaa itseänsä hyvin. Hän oli varsin sukkela kieleltään, kuten jo ennen olemme huomauttaneet. Taitavasti osasi hän nytkin viitata niihin melkoisiin maan-alueisin, jotka hän jo oli voittanut Espanjan kruunulle, ja olihan yhä uusia tulossa, kunhan vain pidettäisiin kiinni aljetusta suunnasta. Pian kyllä aukenisivat kaikki Indian aarre-aitat. Nuori siirtokunta Hispaniolassa vain tarvitsi apua.

4. Colombon kolmas matka. Cabotto.

Hyväntahtoisesti Colomboa kuunneltiinkin; ja uusi retkikunta oli hänen johdollaan lähtevä tuohon kaukaiseen Kultalaan. Viipyi kuitenkin lähes kaksi vuotta, ennenkun tämä pääsi liikkeelle. Mutta toukokuun 30 p:nä 1498 purjehti Colombo 6 karavellilla ja 200 miehellä ulos San Lucar de Barramedan satamasta lähellä Cadizia kolmannelle retkelleen. Ferron kohdalla jakasi hän laivastonsa kahteen osaan, joista toinen lähti suorastaan Hispaniolaan. Itse purjehti hän

toisen osaston etupäässä — 3:lla laivalla — hieman etelämpään kuin ennen ja saapui heinäkuun 31 p:nä *Trinidad* nimiselle suurelle saarelle, joka Etelä-Amerikan pohjoisrannikon kanssa yhdessä muodostaa suuren *Paria*-lahden. Tähän lahteen purkaa vesiänsä valtava *Orinoco* monen laskuhaaran kautta. Colombo päästi, kuljettuaan lahden poikki, elokuun 5 p:nä ankkurinsa Pato nimiseen satamaan sen länsirannalla. Satunnaisen silmätaudin vaivaamana kun oli, hän ei itse voinut lähteä laivastaan, mutta lähetti osan väkeänsä maalle julistamaan sitä tavallisilla tempuilla Espanjan omaksi. S i n ä p ä i v ä n ä — s u n n u n t a i n a e l o k u u n 5 : n ä v. 1 4 9 8 — E s p a n j a l a i s e t n y t e n s i k e r t a a p a n i v a t j a l k a n s a A m e r i k a n m a n n e r m a a l l e.

Colombo kyllä sen heti mannermaaksi arvasikin. Tarkalla silmällään havaitsi hän ne mahtavat, suolattomat vesivirrat, jotka maalta päin tulvailivat lahden läpi ja kauhealla pauhulla kohisivat ulos sen molemmista salmista. Ne eivät voineet tulla muusta kuin valtavasta joesta, joka juoksi suuren mannermaan halki. „Minä uskon“ — kirjoitti hän päiväkirjaansa — „että tämä maa on mannermaa sekä että maallinen paratiisi on täällä.“ Tuo suuri joki on nyt — niin arveli hän — yksi niitä, jotka raamatun mukaan laskevat ulos paratiisista, ja se seikka myöskin selittää sen hurjan vauhdin.

Colombo ei kuitenkaan ollut ensimäinen Euroopalainen, joka oli löytänyt Uuden Maailman mannermaan. Puhumattakaan Leif Eerikinpojasta ja Islantilaisista, oli jo edellisenä vuonna, 1497, kesä- tai heinäkuussa eräs toinen Italialainen, *Giovanni Cabotto,* englantilaisella laivalla Bristolista, uudestaan löytänyt *Labrador*'in, ehkäpä Pohjois-Amerikan koko itärannikon.

Paria-lahdesta ohjasi Colombon laivasto kulkunsa suorastaan Hispaniolaan ja saapui elokuun viimeisenä päivänä Bartolommeon perustamaan uuteen *San Domingo* nimiseen kaupunkiin saaren kaakkoisrannalla. Siirtokunnan asiat olivat joteskin huonossa tilassa. Indiaanit olivat, raivoissaan vierasten yhä jatkuvista nylkemisistä ja julmuuksista, nousseet uuteen kinastukseen, ja niinikään kapinoitsivat äveriäät espanjalaiset seikkailijat, jotka eivät tyytyneet Bartolommeon komentoon. Colombo ei pystynyt tätä tilaa parantamaan. Hän oli liiaksi raaka voidakseen voittaa ihmisten sydämiä puolelleen. Espanjalaiset eivät saattaneet kärsiä hänen jyrkkää, käskevää olotapaansa. Seuraus oli uudet valitukset hovissa. Karkulaiset Hispaniolasta syyttivät häntä siitä, että hän muka oli pistänyt omaan pohjattomaan säkkiinsä kaikki kullat, joita hän oli antanut indiaanien louhia itsel-

leen San Domingon kaivoksissa; — ja näissä syytöksissä näkyi olevan perää.

Hallitsijat lähettivät uuden komisariuksen asioita tutkimaan, ja niinpä tuli, kun tulikin, elokuun 23 p:nä 1500 Antonio Bobadilla, muuan hovimies, Hispaniolaan. Häntä sanovat ainakin hänen aikalaisensa rehelliseksi ja hurskaaksi mieheksi. Miten lienee ollutkaan asiainhaarain laita, — Bobadilla pani kaikki kolme veljestä — Cristoforon, Bartolommeon ja Diegon — vankeuteen, jossa he istuivat kaksi kuukautta. Sen jälkeen saivat he kahleet jaloissaan La Gorda nimisessä karavellissä matkustaa Espanjaan. Alusta kuljetti katteinina Villejo niminen aatelismies, joka matkalla tahtoi päästää Colombon kahleet; mutta tämä ei siihen suostunut. Raskaat rautaketjut jaloissaan vietiin Amerikan löytäjä marraskuun 22 p:nä 1500 Cadizissa maalle ja jätettiin kaupungin tuomarin huostaan.

Mutta kun hallitsijat, jotka silloin oleskelivat Granadassa, saivat tiedon tästä häpeällisestä käytöksestä niin ansiokasta miestä kohtaan, kuin Colombo kuitenkin oli, antoivat he heti käskyn hänen ja hänen veljiensä laskemisesta vapaiksi, ja Cristoforo sai vastaanottaa armollisen kirjeen, 2,000 dukaatia ja kutsumuksen Granadaan.

Colombon ylpeä luonne oli kuitenkin saanut pahan iskun, jonka haavaa ei edes kuningasten kunnioitus enää saanut umpenemaan. Hän huomasi joutuneensa sysätyksi syrjälle. Viime vuosina, hänen ollessaan retkillään ja Hispaniolassa, olikin koko joukko uusia löytöjä tapahtunut — ilman hänettä. Ja se tietysti hieman harmitti mahtavaa Genualaista. Luettelemme tässä lyhyesti nämä löytöretket.

5. *Brasilian löytö.*

Vasco de Gama oli v. 1498 vihdoin viimeinkin löytänyt meritien Indiaan, oikeaan Indiaan, ja seuraavana vuonna sieltä palannut, muassaan suuret aarteet. Ja samana vuonna, 1499, oli neljä eri retkikuntaa lähtenyt vesille Espanjan satamista. Alonzo de Hojeda ja Juan de la Cosa, molemmat Colombon seuralaisia hänen ensimäisillä matkoillaan, olivat löytäneet ja kulkeneet Etelä-Amerikan pohjois-rannikon molemmin puolin Paria-lahtea, Surinamista idässä Cabo de la Velaan lännessä. Ja pari viikkoa heitä ennen oli Alonzo Nino, Marigalantan miehiä Colombon ensimäisellä retkellä, tunkeunut Cumanaan saakka Venezuelan rannikolla, niinkuin

Hojeda Paria-lahden poikki, ja tämän länsirannalta saanut rikkaan sadon helmiä. *Vicente Pinzon,* Ninan katteini Colombon ensimäisellä matkalla, oli joulukuussa 1499 löytänyt *Brasilian* rannikon ja *Amazoni*-joen suut. Tätä jokea oli hän kuitenkin luullut Gangesjoeksi. Diego de Lepe oli sitten kulkenut Brasilian pohjois-rannikkoa pitkin. Huhtikuussa v. 1500, kolme kuukautta Pinzonia myöhemmin, tuli samalle rannikolle, vaikka hieman etelämmälle, *Pedralvarez Cabral.* Hänen aikomuksensa oli oikeastaan jatkaa Gaman työtä Indiassa, mutta merivirta oli hänet ajanut Guinea-lahdesta Afrikan rannalla Etelä-Amerikan rannikolle. Löydetylle maalle antoi hän nimen Terra de Santa Cruz, lähetti Portugaliin yhden laivan viemään tietoa tästä löydöstä ja jatkoi sitten matkaansa itään päin.

Etelä-Amerikan pohjois-rannasta tunnettiin siis koko kaistale Cap San Rogue'sta kaakkosessa Cap de la Velaan luoteessa. V. 1500 matkusti Rodrigo Bastidas Panama-kannakselle ja Chiriqui-lahteen saakka.

Näistä retkikunnista oli ainoastaan Ninon tuottanut aineellista voittoa. Ei kultaa eikä mausteita tältä pitkältä rantakaistaleelta tavattu. Pettyneinä kultaisissa toiveissaan olivat retkikunnat kotimatkalla vieneet suuret joukot Bahama-saarten asukkaita muassaan, myydäkseen heitä Espanjassa orjiksi. Colombon antama esikuva oli tuottanut hedelmänsä.

6. Colombon neljäs matka.

Cristoforo Colombo oli yhä enemmän vajonnut uskonnollisiin haaveiluihin. Hän sepusteli pienen kirjasen, jossa hän koki tyrkyttää aikalaistensa mieliin, kuinka välttämätöntä oli että Jerusalemi jälleen valloitettaisiin mohametilaisilta kristikunnalle. Ja valloituksella oli kiire, sillä 155 vuoden perästä häviäisi tämä matoinen maailma suuren vedenpaisumuksen kautta. Itse tahtoi hän — Cristoforo Colombo — valloitusretkeä johtaa. Mutta siihen tarvittiin tietysti rahaa, ja tätä saataisiin "Indiasta", jonne hän nyt taaskin pyrkii pääsemään. Ja miten lienee ollutkin, hallitsijat toimittivat hänen käytettäväkseen kolme joteskin ränstynyttä karavellia ja yhden pienemmän laivan. Häntä kiellettiin kuitenkin astumasta matkallaan maalle Hispaniolassa.

Tälle neljännelle ja viimeiselle retkelleen otti Colombo mukaansa molemmat poikansa, Hernanin ja Diegon, sekä veljensä Bartolommeon.

Veli Diego rupesi papiksi ja jäi Espanjaan. Miehistössä oli 140 henkeä, tällä kertaa ei enää yhtään hoviherraa.

Toukokuun 11 p:nä 1502 lähti pieni laivasto liikkeelle Cadizista ja oli kesäkuun 15 p:nä *Martinique* nimisen saaren kohdalla Länsi-Indiassa. Sieltä purjehti Colombo (parannettuaan yhden laivoistaan, joka oli mennyt pilalle, muutamassa Hispaniolan satamassa — saaren käskynhaltia ei päästänyt häntä maalle —) Hispaniolan ja Cuban välisen salmen kautta lounaseen päin ja näki heinäkuun 30 p:nä suuren *Honduras*-niemen rantaviivan edessään. Seuraavana päivänä noustiin maalle pieneen Guanajo-saareen, jossa Colombo tapasi kauppamiehiä Y u k a t a n i s t a. Näiden aluksissa oli suuret joukot tavaroita, jotka osoittivat paljon korkeampaa viljelyskantaa kuin mitä Colombo tähän asti oli näillä maailman kulmilla nähnyt: kauniita punvillakankaita, taidokkaasti veistetyitä puu-astioita, marmorimaljoja, veitsiä ja kirveitä obsidianista sekä puumiekkoja, joiden terä niinikään oli tästä lasinkaltaisesta aineesta valmistettu. Colombo ei kuitenkaan huolinut lähteä heidän maahansa — tyhmästi kyllä, sillä parin päivän perästä olisi hän purjehtimalla länteenpäin, kuten kauppamiehet viittasivat, tullut Yukataniin ja luultavasti myöskin saanut tietoja Mexikosta, jotka maat todellakin olisivat voineet antaa tukea hänen luulolleen että hän muka nyt oleskeli tuossa kultaisessa Indiassa. Mutta Colombo vain arveli että tarinain ylistämä C a t h a y Aasian itärannalla oli jossakin läheisyydessä sekä että hän purjehtimalla eteläänpäin tulisi salmeen, joka viepi Indian valtamereen. Tätä ohjelmaa noudattaakseen, ohjasi hän siis ensiksi, kuten rannikon asema vaati, aluksensa itäänpäin, mutta jäi pitkäksi aikaa aaltojen valtaan. Hirveät myrskyt olivat joka päivä ajaa hänen huonot aluksensa syvyyteen, kunnes hän vihdoinkin syyskuun 12 p:nä pääsi Honduras'in itäisimmälle niemelle, jolle hän keventyneellä sydämellä antoi nimeksi G r a c i a s à D i o s (Jumalan kiitos!). Purjehdus tästä eteläänpäin kävi sitten helpommasti. Saavuttiin Carial nimisen indiaani-kylän kyljessä olevaan satamaan nykyisen G r e y t o w n 'in lähellä, jossa hyväntahtoisen väestön avulla laivoja parannettiin ja ko'ottiin ruokavaroja. Pienet, mereen laskevat joet osoittivat olevansa kullan-antavia, mutta kaakkoseen päin olisi tätä metallia vielä enemmän, sanoivat maan-asukkaat. Matkaa jatkettiin siis ja tultiin lokakuun 7 p:nä C h i r i q u i -lahteen, jonka itärannalla oli maakunta Aburema, nykyinen V e r a g u a. Täällä astui Colombo maalle ja sai asukkailta tietää että 9 päivämatkan perästä suorastaan maan poikki päästäisiin toiselle valtamerelle, jonka ran-

nalla olisi paljon kultaa ja muuta hyvää. Colombo siis nyt tiesi tämmöisen olevan olemassa näillä tienoin, mutta hän arveli — itsepänttäisesti pitäen kiinni vanhasta viisaudestaan — tätä uutta valtamerta Indian mereksi; ja hän teki semmoisen laskun, että nyt ei enää olisi enemmän kuin 10 päivämatkaa Ganges-joelle. Täällä — Veraguassa — luuli hän olevansa Malakka-niemellä ja tahtoi sen eteläisen kärjen ympäri kulkevasta salmesta päästä toisella puolella muka sijaitsevaan suureen mereen. Hän purjehtii sentähden pois — itäänpäin; mutta tropiikien tuimat tuulet pakoittavat häntä palaamaan, ja tammikuussa 1503 on hän kovin surkeassa tilassa olevine laivoineen jälleen Veraguassa. Saatuaan eräältä kazikilta tietää että kultaa löytyisi oikein kosolta lännempänä, lähettää hän sitä etsimään Bartolommeon vahvan väki-osaston etupäässä. Bartolommeo löysikin kultahiekkaa vesistöissä, mutta varsinaista kultamalmia verraten vähäsen. Sitten saatiin tietää että viekas kaziki olikin heitä narrannut ja että rikkahin kultakenttä oli itse Veraguassa. Colombo silloin päätti perustaa siirtokunnan pienen Belen nimisen joen varrelle ja jättää tänne Bartolommeon, purjehtiakseen itse takaisin Espanjaan hankkimaan lisävoimia. Mutta maan-asukkaat katsoivat tätä yritystä karsain silmin ja päättivät hävittää siirtokunnan. Colombo sai tiedon heidän aikeistaan ja pääsi kolmen laivan kanssa turviin joen suuhun; mutta indiaanit pistivät vasta rakennetut pölkkymökit palamaan ja tappoivat yhden hänen laiva-katteineistaan ynnä kokonaisen venheväen kanssa. Bartolommeo, jonka laiva vielä oli ylempänä joessa, joutui saarroksiin ja suljettiin erilleen pää-retkikunnasta. Hän oli kovassa vaarassa. Vasta viikon perästä onnistui Colombon päästä yhteyteen hänen kanssansa. Reipas Pedro Ledesmo ui, käskykirje hampaissaan, kauhean kuohun läpi hänen luokseen. Pian olikin Bartolommeo väkineen veljensä laivalla, mutta hänen oma aluksensa jäi vihollisen saaliiksi.

Kolmella laivalla lähti nyt Colombo tiehensä — etsimään taaskin tuota salaperäistä salmea. Mutta laivat olivat mitä kamalimmassa kunnossa, ja jo oli täytymys jättää niistä yksi ihan hylkynä muutamaan satamaan. Päästiin kuitenkin Daria-lahteen saakka. Mutta jälellä olevat kaksi laivaa uhkasivat niinikään hajota pirstaleisin. Nyt kysyttiin ainoastaan henkien pelastusta, ja kauheiden kärsimysten perästä, joiden kestäessä nuo kurjat hernepalot lensivät toiselta taivaanreunalta toiselle, tultiin onneksi kesäkuun 25 p:nä Jamaican rannalle, jossa Colombo ajoi jo uppoamaisillaan olevat aluksensa maalle. Ainoastaan vähän kansia näkyi veden-pinnan yläpuo-

lella. Se oli täydellinen haaksirikko. Cristoval-lahti, jossa se tapahtui, sai Colombolta nimekseen Santa Gloria (Pyhä kirkkaus). Retkikunnan tila oli joteskin arveluttava. Mutta Colombo kokosi kaiken entisen jäntevyytensä ja neuvokkaisuutensa, vuodattaen rohkeutta alakuloisiin seuralaisiinsa. Indiaanit olivat onneksi hyvin ystävällisiä ja toimittivat vierailleen ruokavaroja. Mutta miten saada sana Hispaniolaan ja apua sieltä haaksirikkoisten poispääsöä varten? Heidän joukossaan oli kaksi urhokasta miestä, Diego Mendez ja Bartolommeo Fiesco, jotka eräänä päivänä elokuussa astuivat kahteen indiaanilaiseen veneesen, ja näiden miehistöksi rupesi kumpaankin 6 Espanjalaista ja 10 indiaanilaista soutajaa. Nämä veneet saapuivat viiden päivän yhtämittaisen soudon perästä Hispaniolaan. Sikäläinen maaherra ei tahtonut uskoa kertomusta Colombon retkikunnan vaiheista ja hädästä, mutta lähetti kuitenkin, kauvan viivyteltyään, laivan Jamaicaan ottamaan selkoa asian todellisesta laidasta. Tätä laivaa kuljetti katteinina Diego de Escobar, joka oli Colombon vihollisia. Hän tosin purjehti saarelle ja näki haaksirikkoisten hädänalaisen tilan, mutta lähti heti laivoineen takaisin, luvattuaan että suurempi laiva muka pian tulisi heitä noutamaan.

Retkeläisten tila kävi nyt kahta kauheammaksi. Indiaanit eivät enää tahtoneet näille vaivaisille antaa ruokavaroja, ja osa upseereista ja miehistöstä nousi kapinaan. Toukokuun 18 p:nä 1504 tapahtui puolueiden kesken julkinen tappelu, jossa kapinoitsijat voitettiin ja heidän päällikönsä Francisco Porras tehtiin vangiksi. Vasta kesäkuun 28 p:nä, retkeläisten oltua kokonaisen vuoden saarella, saapui sinne mainitun Mendezin Hispaniolassa suurella vaivalla vuokraama laiva, joka vihdoinkin pelasti haaksirikkoiset pois ja vei heidät San Domingoon. Kuukauden täällä oltuaan, lähti Colombo poikansa Hernanin ja veljensä Bartolommeon kanssa paluumatkalle Espanjaan, jonne he myrskyisen matkan perästä saapuivat marraskuun alussa v. 1504.

Se oli Cristoforo Colombon viimeinen retki, josta hän nyt oli palannut murtunein voimin. Kotosalla hänestä ei enää paljoa piitattu. Uudet suuret tapahtumat pimensivät hänen nimensä loiston.

7. *Amerigo Vespucci.*

Tämä Colombon maanmies oli nyt etupäässä kääntänyt puoleensa maailman huomion. Hän oli syntynyt vuonna 1451 Firenzessä, jossa

hän sai huolellisen kasvatuksen paraimmissa oppilaitoksissa. Etenkin hän harrasti tähtitiedettä ja maailmanoppia, kosmografiaa. V. 1493 pääsi Amerigo palvelukseen Berardi nimiseen suureen italialaiseen kauppahuoneesen Sevillassa, joka kruunun puolesta toimitti valmistustyöt Colombon kahta ensimäistä retkeä varten. Vespucci silloin tuli yhteyteen Colombonkin kanssa, ja hänessä heräsi suuri halu löytöretkiin. Ensimäisen merimatkansa sanoo hän tehneensa v. 1498, mutta hänen kertomuksensa siitä on hyvin hämärä.

Toinen matka tapahtui seuraavana vuonna joko Alonzo de Hojedan taikka Diego de Lepen kanssa. Vespucci ei koskaan mainitse niiden johtajien nimiä, joiden retkikunnassa hän matkusti. Mutta sillä matkallaan näki hän Etelä-Amerikan pohjois-rannikon ja kertoi hyvin vilkkaasti havainnoistaan kirjeissä muutamille ystäville. Kirjeet painettiin ja herättivät yleistä ihastusta.

V. 1501—1502 teki Vespucci uuden matkustuksen vasta löydettyyn Brasiliaan, ensiksi tähtitieteilijänä, sitten katteinina yhdellä laivalla. Tällä matkalla kulki hän Etelä-Amerikan melkein koko itärannikon ja oli jo vähällä löytää salmen sen eteläisimmässä päässä. *Rio Janeiron* lahti löydettiin tammikuun 1 p:nä 1502. Matkan tulokset olivat itsessäänkin melkoiset kyllä, mutta maailman huomio kiintyi niihin vielä enemmän Vespuccin oivallisten kertomusten tähden. Hänen hehkuvat kirjalliset kuvaelmansa uusien maiden luonnosta ja niiden asukkaiden elämän-tavoista saavuttivat aivan tavatonta mieltymystä ja olivat pian koko sivistyneen maailman käsissä, ne kun ennen pitkää käännettiin ranskan-, saksan-, ja englannin-kielille. Amerigo Vespucci oli päivän sankari, ja häntä kunnioitettiin Uuden Maailman löytäjänä. Tätä nimeä käytettiin, näet, nyt ensi kertaa vasta löydettyjen maiden nimityksenä. Vapaana niistä ennokkoluuloista, jotka kaiken aikaa hämärsivät Colombon silmää, oli Vespucci pian saanut selville että maa, jonka rannikko oli niin pitkä ja virrat niin valtavat, oli ihan toinen kuin Vanha Maailma, ihan uusi mannermaa; sillä mitä hän täällä näki ei ensinkään soveltunut siihen, mitä sivistynyt ja oppinut maailma tunsi Indiasta.

Vespuccinkin onnen-tähti kuitenkin pian rupesi sammumaan. Hän sai Portugalin hallituksen toimittamaan retkikuntaa sen salmen löytämistä varten, joka vei Amerikan eteläpäästä toiseen valtamereen, mutta laivasto osaksi hukkui, osaksi hajaantui, ja yritys meni aivan hukkaan, ell'ei ota lukuun sitä että Vespucci sai perustetuksi ensimäisen siirtokunnan Brasiliaan. Palattuaan takaisin Portugaliin sai

Vespacci vain nuhteita vaivoistaan. Hän meni sitten Espanjan palvelukseen, jossa hän nimitettiin merikarttalaitoksen päälliköksi ja pysyi siinä virassa kuolemaansa saakka v. 1512.

8. *Colombon kuolema ja jälkeläiset.*

Cristoforo Colombolta oli, hänen suureksi harmikseen jo v. 1500 riistetty hallitusoikeus hänen löytämissään maissa. Niin kauvan kuin kuningatar Isabella oli elossa, ei kuitenkaan koskettu niihin tuloihin, joita hänellä entisen sopimuksen mukaan oli oikeus sieltä nauttia. Mutta Isabellan kuoltua peruutti kuningas Ferdinand tämän oikeuden, ja kruunu korjasi Colombonkin osan. Vanha juttu mainion löytöretkeilijän suuresta köyhyydestä hänen viimeisinä vuosinaan on kuitenkin perätön. Colombolta on vieläkin kirjeitä tallella, jotka osoittavat että hän tähän aikaan pojallensa Diegolle, joka palveli hovissa ja seurusteli maan mahtavimpien kanssa, tuon tuostakin lähetti suuria summia; ja kuollessaan jätti hän jälkeensä omaisuuden, jonka avulla Diego voi päästä naimisiin suurisukuisen, mutta köyhän aatelisneiden kanssa. Colombo ei ollut niitä miehiä, jotka niin hevillä päästävät kullat käsistänsä. Niin jumalinen ja haaveiluun asti hurskas kuin hän olikin, ei hän suinkaan unohtanut tämän maailman asioita eikä omaa etuansa. Unelma pyhän haudan valloittamisesta saa jäädä sikseen, kun esim. tulee kysymykseen hänen hallitusoikeutensa Länsi-Indiassa, jotka hän väkisinkin kokee saada takaisin ja jälkeläisilleen turvatuiksi — vaikka turhaan. Tässä tarkoituksessa hännystää hän viime päivinään hovin perässä paikasta paikkaan — aivan kuin ennen aikaan —, mutta kuningas ei ota häntä kuullakseen. Vuonna 1506 on hän siten hovin kanssa saapunut Valladolidin kaupunkiin. Täällä pettävät viimeisetkin voimat, loppu on käsissä. Molemmat pojat ovat näinä hetkinä hänen luonaan, ja rakkaan Diegonsa helmassa henkäisee Amerikan löytäjä toukokuun 21 p:nä 1506 viimeisen huokauksensa.

Hänen maalliset jäännöksensä, — käärittynä munkkikaapuun, kuten hän itse oli tahtonut —, pantiin ensiksi läheisen franciskanien luostarin hautaholviin. Kolmenkymmenen kahden vuoden perästä joutuivat ne viimein Diegon lesken, Indian varakuningattaren Maria de Colon y Toledo'n, toimesta San Domingon kirkkokuorin hautaholviin. Maanjäristys, joka 1700-sataluvulla hävitti tämän kirkon ja sen hautaholvinkin, pyyhkäisi Colombon tomun tietämättömiin.

Amerigo Vespucci.

Sevillaan pystytettiin v. 1513 hänen haudalleen — Colombon luut lepäsivät sielläkin jonkun aikaa — muistopatsas, johon piirrettiin kirjoitus:

A Castilla y a Leon
nuevo mundo dió Colon.
(Castillalle ja Leonille antoi Colon uuden maailman).

Genovan kaupunki on niinikään mainiolle pojalleen pystyttänyt kauniin muistopatsaan, joka paljastettiin marraskuun 9 p:nä 1862.

Colombon luonne selvenee tietysti paraiten hänen teoistaan. Suuret aatteet liikkuivat hänen aivoissaan, hän oli yritteliäs, kekseliäs, rohkea ja voimallinen, ystäväinsä seurassa iloinen ja puhelias, hän harrasti uskontonsa kunniaa ja oli itse liiankin jumalinen; mutta hän ei ymmärtänyt kaikkein ihmisten synnynnäisiä oikeuksia eikä niistä mitään välittänyt. Löytämiensä maiden asukkaita piti hän „huonompina ihmisinä", tavarananansa, jotka eivät ansainneet parempaa kohtelua kuin sieluttomat luontokappaleet. „Itse hän heitä möi kuin metsän riistaa ja ajoi heitä verikoirilla takaa." Rahaa ja rikkautta piti Colombo, huolimatta kummallisesta hurskaudestaan, kenties suurimmassa kunniassa kaikesta maailmassa. Niinpä kirjoittaa hän muutamassa kirjeessä neljänneltä matkaltaan — kesken hartaimpia hengellisiä haaveitansa —: „Kulta on kuitenkin parahinta kaikesta. Kullalla luopi ihminen rikkautta, ja rikkaudella tekee hän tässä maailmassa kaikki mitä tahtoo. Niin, sillä jopa saattaa lähettää sieluja paratiisiinkin."

Colombo kirjoitteli mielellään ja paljon. Häneltä on vielä tallella koko joukko kirjeitä, kertomuksia ja väitöskirjoja. Muutamat painatti hän itse.

Hänen ulkomuotoaan kuvailee eräs aikalainen vuodelta 1501 seuraavasti: „Amiraali on suurikasvuinen, voimakas, vielä pystypäinen mies. Kasvot ovat pitkulaiset, teirenpilkut punaverisillä poskilla, nenä koukeroinen, kirkkaat silmät täynnänsä vilkkautta. Hiukset, alkuansa punaiset, ovat viime vuosina harmaantuneet."

Colombon jälkeläisistä on huomattava että poika Diego jo v. 1508 sai takaisin kaikki isänsä arvonimet ja oikeudet. Amiraalina ja varakuninkaana hallitsi hän Espanjan suuria alusmaita Amerikassa kuolemaansa saakka v. 1528. Hänen naimisistaan herttuallisen Alba-suvun tyttären kanssa lähti joukko loistavia sukuja. — Diegon poika *Luis* myi v. 1536 Kaarle viidennelle kaikki varakuninkaalliset oikeutensa. V. 1578 sammui Colombon suku miespuolelta, mutta elää naispuolelta vielä tänä päivänäkin.

Cristoforon molemmat veljet, Bartolommeo ja Diego, kuolivat naimattomina. Samaten myöskin hänen poikansa avioliiton ulkopuolelta, *Hernan Colon,* jaloluontoinen, hienosti sivistynyt, vaatimaton herra. Hän luki ja tutki paljon, kokoillen muun muassa aikakautensa ehkä suurimman ja kallisarvoisimman yksityisen kirjaston.

V.

Tyvenen Meren löytö. Magalhaens.

Colombo oli alkanut espanjalaisten seikkailijain kultaisen aikakauden. Neljänkymmenen vuoden kuluessa hänen kuolemastaan toimittavat Espanjalaiset nyt hämmästyttäviä töitä löytöretkien ja valloitusten alalla. Ja uusiin voittomaihin rientää parvi toisensa perästä innokkaita, rohkeita, kullanhimoisia ihmisiä kaikista säädyistä — onnen-onkijoita kaikki tyyni.

Tähän ihmisluokkaan on luettava sekin mies, jolle tulee kunnia Tyvenen Meren löydöstä. Hänen nimensä oli *Vasco Nunez Balboa,* rappeutunut aatelismies Estremadurasta Espanjassa. Siirtolaisena Hispaniolassa harjoitti hän jonkun aikaa maanviljelystä, mutta kyllästyi eräänä kauniina päivänä siihen ja piiloutui — matkarahan puutteessa — Enciso nimisen lakimiehen omistamaan laivaan, joka oli menossa Dariaan perustamaan siirtokuntaa. Santa Maria del Antiguan nimellä perustettiinkin tämmöinen Uraba-lahden länsirannalle; mutta siirtolaiset tekivät Balboan johdolla kapinan Encisoa vastaan, panivat tämän laivaan ja lähettivät hänet takaisin Espanjaan.

Balboa, joka nyt valittiin siirtokunnan hallitusmieheksi, järjesti pontevalla voimalla tämän asiat, muodostaen, näet, varsinaisen ryövärivallan, joka laski allensa läheiset indiaani-heimot ja säälimättömällä julmuudella ryösti kaikki mitä heillä oli. Muutamalla ryöstöretkellään sai Balboa kuulla puhuttavan suuresta merestä, joka olisi kuuden päivämatkan päässä eteläänpäin ja jonka rannalla rikas kultala tavattaisiin. Sinne sitä mennään. Syyskuussa v. 1513 lähti Balboa parin sadan Espanjalaisen kanssa, joiden kapineita 600 indiaa-

nia kantoi, liikkeelle pohjois-rannikolta, samosi joukkoineen vuorten poikki ja aarniometsäin halki, voittaen vaarat ja vaivat, ja saapui vihdoin syysk. 25 p:nä Cordillerien vuorten korkeimmalle harjalle, josta ihastunut retkikunta näki edessään äärettömän valtameren. Neljä päivää kuljettiin nyt vuoren rinnettä alaspäin, kunnes syysk. 29 p:nä seisottiin San Miguel-lahden partaalla Etelämeren rannikolla. Rannikon asujamilta sai Balboa tietää että etelämpänä olisi olemassa erinomattain kultarikkaita maita ja väkirikkaita, suuria kaupunkeja, joissa vilkasta kauppaa käydään. — Tätä tarinaa oli m. m. kuulemassa Balboan lähin apulainen, muuan laiha, kalpea, mustaverinen mies, jonka silmistä kävi kamala ja kavala katse. Se oli Francisco Pizarro. Tapaamme hänet myöhemmin.

Mutta Balboa palasi takaisin, tehtyään kaikki seudun kazikit veronalaisiksi. Ja paluumatkalla ryöstettiin maan-asukkaiden kylät paljaiksi, hävitettiin ja poltettiin. Ihan syyttömästi hakattiin indiaaniparkoja laumottain maahan, Espanjalaisten verikoirat repivät heitä hampaissaan, ja sammumaton viha valko-ihoisia vastaan sytytettiin sitä ennen ystävällisten heimojen sydämiin. Lastattuna kullalla ja helmillä — ja luultavasta myöskin hyvällä omatunnolla — palasi Balboan kunnianarvoisa retkikunta tammikuussa 1514 takaisin Urabalahdelle.

Balboa lähetti sitten suorastaan Espanjaan laivan — viemään tietoa merkillisestä löydöstä ja paljon kultaa. Täten toivoi hän saavansa Encisoa vastaan tekemänsä kapinan anteeksi ja tietysti tulevansa asianomaisesti vahvistetuksi käskynhaltiaksi siirtokunnassa. Mutta se oli jo liian myöhäistä. Espanjasta oli lähetetty *Pedrarias de Avila* käskynhaltiaksi Dariaan ja hänen kanssaan loistava seurue aatelismiehiä ja sotureita. Balboa nyt nimitettiin adelantadoksi, maaherraksi, Etelämeren rannikolle, mutta alistettiin Avilan käskettäväksi. Tässä virassaan oli Balboa tavattoman toimekas. Hän aikoi m. m. etsiä tuon rikkaan kultamaan etelässä. Sitä varten tarvittiin laivasto. Kun sopivia laivapuita ei ollut saatavissa etelärannikolla, hinautti hän niitä aarniometsäin halki indiaanein hartioilla pohjoisrannasta asti; ja kun ainekset saatiin perille, olivat ne kelvottomat, jonka tähden sanomattoman vaivaloinen hinausretki oli tehtävä uudestaan. Mutta se tehtiin; ja Balboa oli juuri kerjennyt saada neljä sotaprikiä valmiiksi, kun Pedrarias de Avila kutsutti hänet Santa Mariaan. Kuninkaan käskynhaltia oli ruvennut epäilemään alapäällikköään ja katseli karsain silmin hänen suuria varustuksiansa. Päästyään Santa

Mariaan vangittiin sentähden Balboa heti, ja lahjottu oikeus tuomitsi hänet kapinallisista vehkeistä kuolemaan. Eikä se ensinkään auttanut että hän oli — Avilan vävy. Tyvenen Meren löytäjän kaula katkesi mestauspölkyllä v. 1517.

Balboan rakentamaa laivastoa käytettiin muihin yrityksiin — pohjosessa päin, jolloin Fernandez de Avila, Pascual de Andegoya ja Hernandez de Cordova valloittivat *Nicaraguan*. Darian siirtokunta itse eli Kultainen Castilia, kuten sitä siihen aikaan nimitettiin, joutui tykkänään rappiolle. Indiaaniväestö hävitettiin, maanviljelys jäi sikseen, ja erämaa ja liejukuume pääsivät vanhoille valloilleen. Viimein lähtivät Espanjalaisetkin sieltä tiehensä kaikki tyyni ja muuttivat Etelämeren rannalla olevaan *Panamaan*, joka silloin tuli uusien, merkillisten yritysten alkupisteeksi, kuten vastedes saamme nähdä.

Tyvenen Meren löytö olisi, niin suuri kuin se itsessään olikin, kuitenkin jäänyt puolinaiseksi, ell'ei mitään meritietä sinne ja siten Amerikan länsirannikolle niinikään olisi löydetty. Tämän seikan oivalsivatkin tietysti heti Espanjalaiset, jotka samaa tietä pyrkivät Maustesaarille. Jo v. 1515 koki muuan Diaz de Solis etsiä pääsytietä Balboan löytämään mereen, mutta La Plata-lahden rannalla tappoivat hänet alku-asukkaat, ja hänen retkikuntansa palasi takaisin kotia.

Sen salmen löytäjäksi, joka Amerikan eteläisimmästä osasta viepi Tyveneen Mereen, tuli Portugalilainen *Fernao Magalhaens*. Hän oli syntynyt vuonna 1480, kunnosti itseään Indiassa ja taisteli mohrilaisia vastaan Afrikassa, mutta joutui esivaltansa epäsuosioon ja vetäytyi yksityis-elämään. Harjoitellessaan nyt kosmografillisia ja meritieteellisiä opintoja, tuli hän siihen vakuutukseen, että Maustesaarille paraiten päästäisiin Balboan löytämän valtameren poikki, kunhan vain löydettäisiin siihen johtava salmi, jonka olemassa-oloa hän ei epäillyt.

Magelhaens kääntyi Espanjan hallituksen puoleen ja saikin käytettävikseen viisi laivaa, jotka syyskuussa 1519 lähtivät liikkeelle Lucar de Barramedan satamasta. Retkikunta saapui Brasilian rannikolle 8:n leveysasteen alla ja purjehti, tarkasti tutkien kaikkia sen lahtia, etelään päin, kunnes se vihdoin, vietettyänsä talven pienessä San Julian

Balboa ottaa Tyynen meren Espanian kuninkaalle.

nimisessä lahdessa ja kadotettuaan myrskyssä yhden laivan, lokakuun 10 p:nä 1520 tuli korkean kallioniemen kohdalle, jolle annettiin nimi Cabo de las Virgines. Ja sen takana aukeni retkeläisten eteen tuo kauvan kaivattu salmi. Kolme viikkoa kesti matkustus sen eksyttävän saariston kautta, sen luikertelevien, kapeiden pikku-salmien läpi, ulapalta ulapalle; mutta vihdoin, marraskuun 18 p:nä 1520, päästiin Cabo Deseadon ohitse ulos Suuren valtameren lakeudelle — nyt enää ainoastaan kolmella laivalla, sillä yksi oli taas menetetty sillä tavoin, että miehistö tappoi sen katteinin ja purjehti tiehensä takaisin Espanjaan.

Mutta löydetyn salmen kautta oli nyt viimeinkin päästy vesitietä myöten siihen suureen valtamereen, joka yhdessä Atlantin kanssa yhdistää Euroopan Aasiaan ja muinaiseen Indiaan. Tapaus oli siis maailman-historiallisesti tärkeä; ja tuolla pitkällä salmella on vieläkin Magelhaensin nimi.

Cabo Deseadosta purjehti Magalhaens sitten pohjoseen päin pitkin Etelä-Amerikan länsirannikkoa 37 leveysasteelle saakka, josta hän rohkeasti kääntyi luoteesen päin, todistettuansa että Uusi Maailma ulottui yhä edemmäs pohjoseen.

Loppupuoli Magalhaensin matkaa, joka tuli vieläkin tärkeämmäksi kosmografian puolesta, ei koske suorastaan aineesemme, jonka tähden tässä siitä vain muutamalla sanalla muistutamme. Neljä kuukautta yhtä mittaa purjehti Magalhaens tuon äärettömän valtameren lakeuksia — ja retkeilijöitä suosi alinomaa myrskytön ilma, jonka tähden merelle annettiin nimi *Tyven* (El pacifico). Vihdoin marraskuun lopussa 1521 tultiin, kun tultiinkin, Filippinien saaristoon, jossa Matan-saaren asukkaat mainion Magalhaensin tappoivat. Kolmesta laivasta onnistui ainoastaan yhden, Viktorian, Afrikan eteläpuolelta, tuhannet vaivat kestettyään, mutta rikas maustelasti Molukkeilta muassaan, päästä takaisin Espanjaan. Sen päällikkönä oli *Sebastian del Cano* ja se oli tehnyt ensimäisen matkan maapallon ympäri. Cano sittemmin aateloittiin ja sai vaakunakseen maapallon kuvan, johon oli piirretty kirjoitus: Primus me circumdedisti (Sinä ensimäisenä minun ympärini kuljit). Kertomuksen tästä merkillisestä matkasta kirjoitti Italialainen Antonio Pigafetta, joka kaiken aikaa oli retkikunnan muassa.

VI.

Fernando Cortez. Pohjois-Amerikan muinaisen viljelyksen kukistus.

Tähän asti olivat espanjalaiset löytöretkeilijät matkoillaan Amerikassa melkein yksinomaan tulleet yhteyteen ainoastaan sivistymättömäin luonnonihmisten kanssa, jotka eivät ymmärtäneet minkä vaaran nuo merentakaiset vieraat heille ja heidän maillensa toivat. Eivätkä he liioin sanottavaan vastarintaan kyenneet.

Vakavaa vastustusta saatiin kokea vasta sitten, kun tultiin tekemisiin Amerikan sivistys- ja viljelyskansojen kanssa. Olemme jo edellisessä kertoneet missä nämä sivistyskansat olivat tavattavissa ja antaneet lyhyen kuvauksen heidän viljelyskannastaan.

Niinpä nyt oli *Yukatanin* niemimaa ja nykyinen *Mexiko* (lue: Meijiko) sivistyneiden heimokuntain hallussa. Ja varsinkin Mexikossa oli tämä sivistys saavuttanut kylläkin korkean asteen. Annamme seuraavassa lyhyen kertomuksen sen ja Mexikon valtakunnan kukistuksesta *). — Cuban saarella oli maaherrana *Diego Velasquez*, muuan Cristoforo Colombon entisiä seuralaisia. Yhdessä useiden muiden seikkailijain kanssa toimitti hän v. 1517 kolme laivaa löytöretkelle länteen päin. Sitä johti aatelismies *Hernandez de Cordova.* Matkallaan löysivätkin nämä retkeläiset nyt *Yukatanin* niemimaan ja näkivät suureksi hämmästyksekseen maya-kansan rikkaan viljelyksen: väkirikkaita kaupunkeja temppeleineen palatsineen, oivallisesti viljeltyjä vainioita, hienopukuisia asukkaita. Mutta nämä asukkaat esiintyivät vihollisina Espanjalaisia vastaan, ja täynnään vammoja palasi Cordovan joukkokunta takaisin Cubaan, jossa hän itse ja puolet hänen miehistään pian kuolivat haavoihinsa. — Uusi retkikunta, *Juan de Grijalvan* johdolla, pantiin kuitenkin jo seuraavana vuonna toimeen. Se tunkeusi nykyiseen Tampicoon eli Tanuco-joen suuhun asti, nähden kaikkialla Mexikon lahden etelärannoilla rikkaita yhteiskuntia. Ta-

*) Niitä lukijoitamme, jotka näistä merkillisistä tapauksista haluavat tarkempia tietoja, viittaamme äsken ilmestyneesen kirjaseen „Mexikon valloitus. Kappale Amerikan historiaa" Werner Söderströmin kustantamassa kokoelmassa: „Tuhansille kodeille tuhatjärvien maassa".

bascossa teki oikeutta rakastava Grijalva ystävyyttä asukkaiden kanssa, ja nykyisen Vera Cruz'in tienoilla harjoitettiin vaihtokauppaa, jossa retkikunta kokosi melkoiset aarteet jalokiviä, kultaa ja kauniita kankaita. Epäterveellinen ilmanala pakoitti kuitenkin retkikunnan palaamaan.

Mutta Cubassa hommasikin jo Velasquez uutta retkeä. Sen päälliköksi tuli mies, jonka loistava sotilasnero oli tekevä lopun koko Mexikon kultaisesta valtakunnasta. Tämä mies oli *Fernando Cortez*, espanjalainen aatelismies Estremadurasta. Hän oli jo 1504 tullut Uuteen Maailmaan etsimään kultaa ja kunniaa. Tähän aikaan, 1519, oli hän 34 ikävuodellaan, oli voimakas, jäntevä, reipas, oli sivistyneempi kuin useimmat muut tämän ajan seikkailijat, oli teräväpäinen, sukkela, neuvokas, hurjuuteen saakka rohkea, päättäväinen, viekas — ja arvelematta petollinen kuin tarvittiin. Samalla oli hän melkein narrimaisuuten asti „jumalinen", ja katolisuskon voittokulku ympäri maailmaa oli hänen mieli-aatteenaan. Naiset tästä loistavasta ristiritarista erinomattain pitivät, — ja hän heistä.

Tämmöinen oli se mies, jota Velasquez tahtoi käyttää omiin valloitus-tarkoituksiinsa. Cortez oli hänen sihteerinään ja samalla myöskin tuomarina San Iagossa, niinikään naimisissa erään Velasquezille sukulaisuudessa olevan naisen kanssa. Kun laivasto oli lähtemäisillään, katui Velasquez kauppaansa ja aikoi ottaa päällikkötoimen Cortezilta pois, mutta tämä sai hyvissä ajoin tiedon Velasquezin tuumasta ja purjehti tiehensä ihan hänen nenänsä alta, jättäen suuttuneen kuvernöörin rannalle kiroilemaan.

Retkikunnassa oli 400 miestä espanjalaista jalkaväkeä, 200 indiaania, 16 ratsumiestä ja 14 kanoonaa. Laivoja oli 11. Cortezin kenraalikuntana oli loistava joukko nuoria aatelismiehiä: hurjan urhokas ja iloinen ritari Pedro de Alvarado, ponteva Velasquez de Leon, Honduras'in valloittaja Cristoval d'Olid, jaloluontoinen Gonzalo de Sandoval, retken historioitsija Bernal Diaz y. m. Kaksi pappiakin oli muassa.

Laivasto laski mannermaalle mainitun Tabascon luona, jonka asukkaat nyt tekivät jyrkkää vastarintaa, kunnes koko päivän taisteltuaan taipuivat rauhaan ja sitten siinä uskollisesti pysyivätkin. Heidän kazikiltaan sai Cortez lähtiessään muiden lahjojen joukossa kauniin orjattaren, Marinan, joka seurasi Espanjalaisia tulkkina ja muutenkin oli Cortezin hyvänä enkelinä koko tällä monimutkaisella matkalla. Huhtikuun 21 p:nä 1519 saavuttiin Mexikon valtakunnan

alueelle ja noustiin maalle nykyisen Vera Cruz'in tienoilla. Täällä tuli Mexikon keisarin maaherra Cortezin puheille ja pyysi saadaksensa tietää mitä vieraat tahtoivat. Cortez vastasi tulevansa suuren, merentakaisen hallitsijan käskystä, tuodakseen keisarille lahjoja ja kirjallista sanomaa, ja pyysi vapaata pääsyä maan pääkaupunkiin. Mexikolainen maaherra silloin toimitti juoksijain kautta, jotka valtakunnan hyvillä teillä kuljettivat postia, keisarille tiedon muukalais-armeijan tulosta. Sanoma oli piirretty hieroglyfi- eli kuvakirjaimilla agavepaperille, — kirjoitustapa, jossa vanhat Mexikolaiset olivat saavuttaneet hämmästyttävän taidon.

Mexikon valtakunta, jonka kanssa Certez nyt oli tullut ensimäiseen tuttavuuteen, ulottui maya-valtiosta Yukatanissa Coloradon ja Rio del Norten erämaihin asti. Rannikon alangoilta nousi maa, jonka yhteisenä nimenä oli *Anahuak*, vähitellen sisämaan ylätasangoille, laaksojen ja ylönköjen vaihdellessa monin kerroin. Majesteetilliset vuorikeilat, joista useat oli tulivuoria, kohottivat siellä täällä lumipeittoiset huippunsa pilviin. Noin 30 penikulmaa rannikolta oli Mexikon ylälaakso, mainiosti viljelty tasanko täynnään kukoistavia kaupunkeja ja kyliä. Keskeltä laaksoa kohtasi ihastuneen matkustajan silmää, joka ympäröivältä vuorelta katseli sinne alas, viisi järveä, joiden kohdalta suuren pääkaupungin palatsit ja temppelitornit välkkyivät auringon valossa. Se oli *Tenochtitlan*, sittemmin *Mexikoksi* nimitetty.

Maan korkea kukoistus oli saanut alkunsa Toltekeista, lahjakkaasta nahua-kansasta, joka täällä 500 vuotta oli rauhan töitä harjoittanut ja perustanut rauhalle rakennetun valtiomuodon. Tieteet ja taiteet olivat heidän aikanaan saavuttaneet huomattavan asteen. Varsinkin kutoma- ja metallitöissa olivat Toltekit mestareita. Mutta tapojen ylenmääräinen hienostuminen oli vaikuttanut turmiollisesti kansan sotalaitokseen, ja toiset, voimakkaammat heimokunnat ottivat maan haltuunsa. Espanjalaisten tullessa oli vallalla Aztekien sotainen sukukunta, joka entisten valtain raunioille oli perustanut mahtavan pappis- ja sotilasvaltion, laskien voitetut heimokunnat osittaiseen orjuuteen. Toltekien aikana oli sotajumalan verinen uhripalvelus jättänyt sijaa lempeämmille uskonnollisille menoille, mutta Aztekit sen jälleen elähyttivät; ja monen voitetun vihollisen veri juoksi taas Huitzilopotchlin, sotajumalan, alttarilla. Muinoin rajoitettu kuninkaanvalta oli Aztekien hallitessa käynyt melkein rajattomaksi yksinvallaksi. Pappis- ja sotilassäädyt olivat mahtavimmat. Varsinainen kansa, suuri enemmistö, kitui osittaista orjuutta, ja valloitetut naapuriheimot

Ihmisuhri Aztekien luona.

vihasivat Aztekien rasittavaa iestä. Kuitenkin olivat Aztekit huolellisesti säilyttäneet maan aineellisen sivistyksen, osaksi sen henkisenkin. Paitsi julmaa Huitzilopochtlia, sota- ja kansallisjumalaansa, palvelivat hekin ylimmäistä olentoa, „tuntematonta jumalaa", sekä lempeää Tezkatlipokaa, „maailman sielua".

Huitzilopochtlin alttarille oli kukistettujen heimokuntain kuitenkin joka vuosi suorittaminen alentava verivero, ja he ikävöivät pelastusta ikeestänsä. Tätä ikävöimistä ilmaisi taru valkoisesta ja lempeästä Quetzalkoatlista, puolijumalasta, joka muka kerran oli opettanut Anahuakilaisille maanviljelyksen ja lempeitä, puhtaita tapoja, mutta sitten Huitzilopochtlin palvelusta paeten kadonnut itäisen meren avaruuteen, josta hän kuitenkin kerran oli palaava takaisin pystyttämään uudestaan Toltekien valtaa Anahuakin asukkaiden onneksi.

Mexikon hallitsijana Espanjalaisten tullessa oli nyt azteki *Montezuma*, julman Huitzilopochtlin harras palvelija, mutta heikko ja taika-uskoinen ruhtinas. — Kun sentähden rannikkomaaherran kuvallinen kertomus Cortezin tulosta saapui, luuli Montezuma että jo olikin Quetzalkoatl maahan tullut valtakuntaansa perimään.

Käsky pantiin sentähden rannikolle menemään että vieraiden tuli lähteä tiehensä maasta. Mutta samassa lähetti Montezuma runsaat lahjat: kaksi suurta kiekkokilpeä, toinen kullasta, toinen hopeasta; kypärin täynnänsä kultajyväsiä, kauniita kankaita ja joukon kalliita koristuksia. Nämä kuitenkin vain enemmän kutkuttivat Espanjalaisten kullanhimoa, eikä paluumatkasta ollut puhettakaan. Cortez vastasi mexikolaiselle maaherralle ett'ei hän millään mokomin voinut luopua aikeestaan tulla itse keisarin puheille.

Valtansa merkiksi perusti Cortez nyt lähelle maalle-nousupaikkaansa linnoituksen ja kaupungin, jolle annettiin nimi *Villa rica de la Vera Cruz* (totisen ristin kultainen kaupunki), asetti siihen ennakolta virkamiehet ja nimitytti itsensä niiden kautta „Espanjan kruunun nimessä" valloitusretken päälliköksi, tekeytyen siten riippumattomaksi Velesquezista.

Montezuman käskystä kieltäytyivät ympärystön asukkaat antamasta retkeilijöille ruokavaroja, mutta näitä saatiin pohjoisempana olevan Cempoalan totomakilaiselta kazikilta, jonka vastikään oli täytynyt notkistua Aztekien ikeen alle, vaan joka heitä vihasi ja vielä uskalsi niskoitella heitä vastaan.

Jätettyään 150 miestä varustusväeksi Villa Ricaan ja kapinallisen vehkeen johdosta upotettuaan laivansa, jott'ei kenkään voisi

ajatellakkaan peräytymistä — lähti Cortez elokuun 16 p:nä matkalle maan sisä-osaan 300 jalkamiehen, 15 ratsun ja 7 tykin kanssa. Cempoalassa yhdistyi hänen joukkoonsa 1,300 totomakilaista soturia.

Kolmen päivän vaivaloisen matkan perästä saavuttiin *Tlascala* eli „Leipämaa" nimisen vapaavaltion alueelle. Tämä tasavalta oli niinikään sotakannalla Aztekeja vastaan, jotka senkin tahtoivat laskea valtansa alle. Sen kansa oli Anahuakin urhokkaimpia heimokuntia, ja sen vapaat miehet pitivät menestyksellä puoltaan Aztekien anastushankkeita vastaan. Mutta Euroopalaisia pitivät Tlaskalaiset vihollisina, ja vasta ankarain tappelujen perästä ratkaisivat Cortezin kanoonat taistelun Espanjalaisten eduksi. Tlaskalan urhokas, ritarillinen sotapäällikkö *Xikotenkatl* lakkasi taistelemasta ainoastaan hallituksen nimenomaisesta käskystä; ja nyt syntyi Espanjalaisten ja Tlaskalan miesten kesken liitto, jonka nämä loppuun asti vilpittömästi pitivät.

Cortez oli uskonnollisessa innossaan tähän-astisilla lepopaikoilla hävittänyt maan-asukkaiden jumalain-kuvat, ripustuttaen heidän temppeleihinsä sen sijaan neitsyt Maarian ja muiden pyhimysten kuvia; mutta Tlaskalassa sai varovainen espanjalainen pappi hänet tästä hankkeesta luopumaan. Tlaskalan miehet pitivät kovasti kiinni uskonnollisestakin arvostaan, ja heidän pyhimpiä tunteitansa olisi ollut vaarallista käydä liian kovasti loukkaamaan.

Tlaskalasta kuljettiin rikkaasen *Cholula* nimiseen kauppakaupunkiin, jonka asukkaat Montezuman käskystä yrittivät vastarintaa; mutta Cortez houkutti kaikki heimokunnan päälliköt suureen temppelipihaan ja surmautti heidät petollisesti kaikki tyyni, jonka jälkeen Tlaskalaisetkin ryntäsivät kaupunkiin ja teurastivat yhdessä Espanjalaisten kanssa tuhansittain paikkakunnan viattomia asukkaita, — urosteko, joka historiassa on saanut nimityksen „Cholulan verilöyly."

Huhu tästä hirmutyöstä kävi Cortezin edellä, eikä enää mikään kaupunki Espanjalaisten tiellä uskaltanut häiritä heidän kulkuaan. Popokatepetl'in (Suitsuavan vuoren) ja Iztaceihuatl'in (Valkoisen neitsyen) nimisten vuorijättiläisten välistä kuljettiin nyt Mexikon ihanaan laaksoon. Mitä lähemmälle pääkaupunkia tultiin, sitä enemmän hämmästytti retkeläisiä seudun rikkaus ja viljelyksen loisto. Noiden kaunisten järvien ympärillä, jotka nyt ovat melkein kauttaaltaan kuivina ja muunnettuina suola-aroksi, oli sadottain kyliä ja kaupunkeja; ja vesillä vilisi tuhansittain aluksia ja lautoille rakennettuja puutarhoja; jotka kaikki kulkivat pääkaupunkiin päin. Tämän kiil-

televät palatsit ja temppelit (teokalliot) näkyivät jo kaukaa. Maatie tähän kaupunkiin, joka oikeastaan oli saarella suurimmassa järvessä, meni pitkin neljää patoa; ja kun näihin rakennetut vipusillat nostettiin ylös, oli pääsy maan puolelta kaupunkiin ehkäisty. Itse kaupunkiakin risteili lukuisat kanavat.

Marraskuun 8 p:nä 1519 marssi Cortezin joukko sisään Tenochtitlaniin. Montezuma, joka kaiken aikaa oli uusilla lahjoilla kokenut saada vieraita palaamaan, ryhtymättä kuitenkaan mihinkään vastarintaan, oli itse loistavassa puvussa ja loistavan saattojoukon kanssa vieraita vastassa. Espanjalaisille annettiin sitten kortteriksi suuri, linnoituksen tapainen palatsi, johon he asettuivat kuin hyvin varustettuun sotaleiriin ainakin. Montezuma ja Cortez kävivät nyt vuorotellen toinen toistaan tervehtimässä, ja Cortez selitti saaneensa hallitsijaltaan toimeksi kääntää Montezuman ynnä koko hänen kansansa kanssa kristinuskoon. Montezuma arveli omaa uskoaan yhtä hyväksi ja oli yhä sittemminkin tässä asiassa taipumaton. Vieraita sanoi hän kuitenkin, tyhmästi kyllä, luulevansa Quetzalkoatlin jälkeläisiksi ja lupasi maksaa Espanjan kuninkaalle veroa. Cortez päätti nyt ottaa Montezuman vangiksi, päästäkseen hänen kauttansa maan herraksi. Niinpä lähti siis hurjan uskalias espanjalainen päällikkö eräänä päivänä rohkeimpien toveriensa kanssa Montezuman palatsiin häntä „tervehtimään.“ Nyt oli vähää ennen rannikolta tullut tieto että sikäläinen mexikolainen maaherra oli hyökännyt Villa rican kimppuun, jolloin monta espanjalaista sotamiestä oli menettänyt henkensä ja heidän päällikkönsä saanut surmavaan haavan. Cortez vaati rangaistusta maaherralle *) sekä että Montezuma itse joksikin aikaa muuttaisi Espanjalaisten kortteriin, merkiksi ystävyydestään näitä kohtaan. Montezuma ensimmältä pani vastaan, mutta kun espanjalaiset ritarit silloin heti paljastivat miekkansa, uhaten väkivaltaa, suostui hätääntynyt keisari Marinan kehoituksesta Cortezin vaatimukseen ja seurasi Espanjalaisia heidän kortteriinsa. — Tästä lähin oli itse teossa Cortez maan herrana. Hän rupesi Montezuman pakollisella suostumuksella ja hänen nimessään — ryöstävien upseeriensa kautta kokoilemaan „veroa“, ja suuret aarteet kasaantui Espanjalaisten pesään.

---

*) Rangaistus pantiin sittemmin toimeen sillä tavoin, että maaherra Mexikolaisten kauhuksi poltettiin roviolla, — näytelmä, jonka vertaista julmuudessa nämä eivät ennen olleet nähneet, niin tottuneita kuin ihmisuhreihin olivatkin.

Huhtikuun loppupuolella 1520 tuli tieto rannikolta että muuan Velasquezin lähettämä sotajoukko, jota johti Pamfilo de Narvaez, oli saapunut riistämään Cortezilta päällikkyyttä, joka oli annettava Narvaezille. Silloin riensi Cortez ainoastaan 70 espanjalaisen ja indiaanialaisen apujoukon etupäässä Narvaezia vastaan, joka Cempoalan lähellä perin pohjin voitettiin. Hän itse, Narvaez, lähetettiin häpeällisesti takaisin Cubaan, ja hänen sotajoukkonsa meni Cortezin puolelle. Täll'aikaa oli Alvarado, jonka Cortez oli jättänyt Espanjalaisten päälliköksi pääkaupunkiin, suuren mexikolaisen juhlan kestäessä hyökännyt aseettomain juhlivien kimppuun ja siinä tilaisuudessa hakkauttanut maahan m. m. melkein koko aztekilaisen aateliston. Seuraus oli aseellinen hyökkäys Espanjalaisia vastaan julmistuneiden maanasukkaiden puolelta, ja Alvarado oli pahemmassa kuin pulassa. Mutta silloin saapui myös Cortez suuresti lisääntyneen armeijansa kanssa ja pelasti hetkeksi alapäällikkönsä, sulkeutuen taas tuohon hyvään linnoitukseen. Mexikolaiset kuitenkin katkerassa vihassaan jatkoivat hyökkäyksiään sitä vastaan, ja kovia kähäköitä oli nyt joka päivä. Ruokavarat alkoivat Espanjalaisilta loppua; ja viimein päättivät he muun neuvon puutteessa pyrkiä satimestaan irti. Tätä varten pantiin onneton, yhä vankina siellä oleskeleva Montezuma pitämään puhetta kansalle, jolle hänen tuli vakuuttaa ett'ei hän muka ollutkaan vankina sekä kehoittaa sitä päästämään vieraita rauhassa pois. Mutta tuskin oli hän avannut suunsa, ennenkun kauhea ulvonta kuului hänen alamaistensa joukosta ja kiviä ja nuolia sateli hänen ympärillään. Keisari siinä sai surmaavat haavat ja heitti henkensä kesäk. 30 p:nä, viimeiseen saakka pysyen kiinni uskonnossaan ja inholla hyljäten espanjalaisten pappien kääntämis-yritykset.

Mutta Espanjalaisten täytyi millä hinnalla hyvänsä päästä pois, koska heidän tilansa nyt kävi yhä tukalammaksi. Niinpä lähtivätkin he yöllä vasten heinäkuun 1 päivää liikkeelle. Mutta Mexikolaiset olivat varuillaan. Espanjalaiset olivat tuskin päässeet sille padolle, jota pitkin heidän oli yrittäminen ulos kaupungista, ennenkun maan-asukkaat molemmin puolin rupesivat hätyyttämään heitä veneistänsä, edestä ja takaakin. Pato-aukoista oli vipusillat otettu pois, ja se kuljetettava silta, jonka Espanjalaiset laskivat ensimäisen aukon poikki, kulkien siitä yli, romahti toisessa aukossa järveen. Kauhea näytelmä seurasi. Jälkijoukko tyrkkäsi etummaisia veteen, ja aukko täyttyi pian kanoonista, hevosista, aseista, varastoista ja kuolevista ihmisistä, ja tuota hirveää siltaa myöten kulkivat vähäiset loput Cortezin sotaväestä

aukon yli. Hurjan rohkea Alvarado hyppäsi, nojautuen pitkään keihääsen, jonka alapään hän iski kiinni pohjassa olevaan romuun, muutamasta tämmöisestä paikasta poikki — mexikolaisten ja oman väkensäkin hämmästykseksi ja ihmeeksi. Se oli mainio „Alvaradon hyppäys“, *„Salto de Alvarado,“* jota nimeä tämä paikka Mexikon kaupungissa vieläkin kantaa. Espanjalaisten lähtö on historiassa saanut nimekseen: „Surullinen yö“ — La noche triste — ja ainoastaan 440 miehellä 1,400:stä pääsi Cortez päivän valjetessa manterelle.

Espanjalaiset nyt pyrkivät Tlaskalaan päin. *Otumban* luona koilliseen järvistä oli heitä vastassa suuri mexikolainen armeija, joka kuitenkin hajaantui hurjaan pakoon, sittenkun urhokas Juan de Salamanca oli sen päälliköltä riistänyt Mexikolaisten sotalipun, hakatessaan itse päällikön maahan. Nyt marssivat Espanjalaiset Tlaskalaan, jossa levähdettiin. Cubasta tuli tänne melkoinen apujoukko, ja Cortez ryhtyi uudelleen yritykseensä — Mexikon valtakunnan kukistamiseen ja valloittamiseen.

Tätä varten rakennutti hän nyt laivaston, kolme sotaprikiä, joiden valmiiksi hakatut laivapuut irtonaisina kuljetettiin ystävälliseen Tezkukoon Mexiko-järven itärannalla, — vaivaloinen hinaus maitse, niinkuin Balboan samankaltainen mainio työ. Saapuneena sotaväkineen Tezkukoon, liittäytti Cortez laivansa kokoon, työnnätti ne järveen ja alkoi Tenochtitlanin piirityksen. Tätä kesti puoli kolmatta kuukautta. Mexikolaisten keisarina oli nyt voimakkaampi mies kuin Montezuma, nimittäin hänen vävynsä ja veljensä-poika, nuori, urhokas *Guatemozin.* Tämä oli varustanut pääkaupunkinsa hyvään puolustustilaan, tehden joka talosta linnoituksen; ja Mexikolaiset sotivat isänmaansa, kunniansa ja henkensä puolesta kuin sankarit, pelkäämättä kuolemaa, pelkäämättä nälkää, joka lopulta kävi piiritetyssä kaupungissa kauheaksi. Näytelmiä Jerusalemin kauhistuksesta oli nähtävänä, mutta kerta toisensa perästä syöstiin hyökkäävät Espanjalaiset takaisin. Viimein — kun läheiset heimotkin, jotka vihasivat Aztekien yliherruutta, olivat yhtyneet Espanjalaisiin — päätti Guatemozin, kaikilta tahoilta ahdistettuna, suljettuna linnaansa, pujahtaa pois etsimään apujoukkoja kauvempaa maaseuduilta. Silloin äkkäsivät hänet Espanjalaiset, ja urhoollinen keisari puolisoineen joutui vangiksi. Päällikön kukistuttua murtui Mexikolaisten vastarinta. Kaupunki, nyt suureksi osaksi raunioina, antautui. 200,000 oli kaatunut sen piirityksessä. Huolimatta hävityksestä, oli Espanjalaisten sotasaalis ääretön. Mutta kun arveltiin vangitulla keisarilla olevan vieläkin suurem-

mat aarteet piilossa, pantiin hän polttolavalle, tunnustusta varten kidutettavaksi. Quatemozin ei kuitenkaan mitään „tunnustanut“, jonka tähden Cortez hänet pelasti palamasta, mutta sittemmin kuitenkin mestautti.

Mexiko oli valloitettu. Pääkaupungin kanssa alistui koko maa, koko Anahuak. Espanjalaiset jakasivat viljelysmaat keskenänsä, ja kotimainen väestö tehtiin orjiksi. Kristillisten pappien uskonnollinen hurjuus ja sotamiesten raakuus oli hävittänyt kaikki, mikä vain oli minkäänlaisessa yhteydessä vanhan viljelyksen ja sivistyksen kanssa. Anahuakin kirjalliset muistomerkit ja parahimmat näytteet Toltekien taiteesta korjasi murhaava liekki. Ikivanha kultuuri vaipui ikuiseksi hautaan. Kristittyjen kirkkoja kohosi teokalliojen paikoille, ja ihan uusi Mexiko kasvoi vähitellen vanhan raunioille. Joukko espanjalaisia perheitä muutti Cubasta tänne. Valloitettu maa sai nimekseen *Uusi Espanja,* ja Cortez tuli kuninkaan käskynhaltiaksi.

Sivistysvallat *Quatemala* ja *Yukatan* valloitettiin sitten, ja nyt Cortezin alapäälliköt saivat tilaisuutta osoittaa johtaja-kuntoansa. —

Mexikon valloittajalla oli vihollisia, jotka Espanjan hovissa syyttivät häntä itsevaltaisista pyrinnöistä ja yhteisten varojen tuhlaamisesta. Hän matkusti v. 1527 Espanjaan puolustamaan itseänsä, ja loistavasti häntä kohdeltiin, mutta Mexikon sivilihallinnon Cortez menetti. Hän vetäytyi suurille tiluksilleen Oaxaca-laaksossa, mutta ryhtyi sittemmin jälleen merilöytöihin. Niinpä hänen toimestaan löydettiin *Californian niemimaa* v. 1533 ja perustettiin sinne Culiacan niminen siirtokunta. Sivilimaaherra Mendoza viimein kielsi Cortezin haaskaamasta väkeä tämmöisiin yrityksiin. Silloin hän uudestaan, v. 1540, lähti Espanjaan — valittamaan. Mutta täällä ei nyt enää „Aztekien teurastajasta“ piitattu. Niinkuin ennen Colombo hännysti hän nyt hovin perässä kaupungista kaupunkiin, saamatta koskaan ratkaisevaa vastausta. Mexikoa Cortez ei enää nähnyt. Hän kuoli joulukuun 2 p:nä 1547 lähellä Sevillaa. Ruumis vietiin sittemmin Uuteen Espanjaan; mutta 1823 vuoden vallankumouksessa katosi kirstukin, jossa lepäsi Mexikon valloittajan luut.

VII.

Francisco Pizarro. Etelä-Amerikan muinaisen viljelyksen kukistus.

Panamassa, jossa espanjalaisia seikkailijoita ja rosvoja tällä kultaisella aikakaudella aina oli varastossa, sattui eräänä kauniina päivänä yhteen kolme etevää kappaletta tästä kunnioitettavasta ihmisluokasta. Ne olivat: *Francisco Pizarro,* vanha kavalasilmäinen tuttavamme Balboan retkeltä; *Diego Almagro,* maailman mierolainen, jonka syntyperää ei kenkään tiennyt, kiivas, intohimoinen, mutta hyväsydäminen, vilpitön, suoraluontoinen lurjustelija; sekä *Hernando de Luque,* Panaman kirkkoherra.

Tämä kolminaisuus nyt teki keskinäisen liiton muutaman kultamaan valloittamista varten, joka oli etelässä päin Panamasta ja josta Pizarro oli kuullut puhuttavan jo Balboan retkellä. Siellä oli tähän asti käynyt ainoastaan Pascual Andagoya, Nicaraguan vallottajia, mutta pikimmältään vain ja sen pohjois-päässä, nykyisen Columbian rannikolla. Maakunnan nimi oli *Biru,* ja sen mukaan sai sitten koko maa nimensä: *Biru* eli *Peru.* Andagoya oli matkallaan kuitenkin saanut kutkuttavan käsityksen maan mahtavasta viljelyksestä ja äärettömästä rikkaudesta. Hän itse pian kuoli, mutta jätti löytönsä perinnöksi Pizarrolle.

Mikä mies oli oikeastaan Pizarro, Amerikan kultarikkaimman maan valloittaja? Syntyisin oli hän, kuten Balboa ja Cortez, Estremaduran maakunnasta Espanjassa, muutaman sotaherran äpärä-poika, joka nuoruudessaan paimensi isänsä lampaita, karkasi jonkun tepposen tähden saamansa rangaistuksen perästä tiehensä ja viimein kruunun sarkoja kulkiessaan joutui San Domingoon. Täältä teki hän Hojedan retkikunnassa matkan Venezuelaan ja pääsi uhkarohkeutensa palkaksi Hojedan alapäälliköksi. Dariassa oli hän palvellut Balboaa ja sittemmin Avilan ja Andagoyan miesten joukossa ollut osallisena Nicaraguan valloituksessa. Pizarron kasvatus oli ollut joteskin huono. Hän ei osannut lukea eikä kirjoittaa.

Sitä ei liioin osannut Almagro. Kun Luquen kanssa tehty sopimuskirja, jonka mukaan tämän tuli panna rahat retkikunnan varustamiseen ja Pizarron ja Almagron sitä johtaa, oli kunkin nimikirjoi-

tuksella vahvistettava, ei Pizarro eikä Almagro saanutkaan itse nimeänsä sen alle, vaan vieraan-miehen täytyi ne siihen piirtää. Mutta välikirja oli yhtä voimakas kuitenkin, ja vuonna 1524 lähti retkikunta Birun valloittamista varten liikkeelle, joteskin huonosti varustettuna. Kaikkialla, missä retkeläiset astuivat maalle Etelä-Amerikan luoteisrannalla, tekivät maan-asukkaat tehokasta vastarintaa. Viimein palasi Almagro takaisin Panamaan hakemaan apuväkeä ja ruokavaroja, mutta Pizarro 12 miehen kanssa jäi pienelle Gorgona nimiselle saarelle kärsimään kaikellaista kauheaa puutetta. Seitsemän kuukautta viettivät nämä argonautit autiolla luodollaan, kunnes vihdoin Almagro palasi, jolloin matkaa jatkettiin Guayaquil-lahden etelärannalle asti, jossa oli suuri ja rikas kauppakaupunki *Tumbez.* Täällä tervehdittiin retkeilijöitä vieraanvaraisesti, ja Pizarro näki niin mahtavia enteitä Perun voimasta ja vallasta, että hän sillä kertaa jätti asiansa sikseen ja päätti hakea kannatusta itse Espanjasta.

Joulukuussa 1527 tapaamme Pizarron siis hänen kotimaassaan — vieläpä vanhassa La Rabidan luostarissa; ja siellä hän puolestaan odottamatta tapaapi Cortezin, joka nyt on omilla asioillaan Espanjassa. He joutuvat pakinoihin keskenänsä, — ja Pizarro näkyy oppineen paljon vanhalta valloittaja-mestarilta, sillä hänen vastainen politiikinsa on itse teossa ainoastaan uskollinen kopia Cortezin menetystavasta, julmuudessa vain sitä melkoisesti mahtavampi.

Keisari Kaarle viides suostui Pizarron yritykseen ja antoi hevoset, aseet ja muut sotatarpeet. Itse tuli Pizarron hankkia laivat ja sotaväki. Vastaisten voittomaiden käskynhaltiaksi hän tulisi, Almagro saisi osakseen jonkun suuren kaupungin ja Luque pääsisi piispaksi. Ne kaksitoista, jotka olivat pysyneet Pizarron luona Gorgona-saarella, tehtiin aatelismiehiksi.

Tammikuussa v. 1531 purjehti Pizarro Panamasta kolmella laivalla. Matkalla yhtyivät häneen *Sebastian de Benalcazar* ja *Hernan de Soto.* Retkikunnan tullessa Tumbeziin oli sen yhteinen sotavoima 340 miestä ja 37 hevosta. Päällikön kolme veljestä, *Juan, Hernan* ja *Gonzalo Pizarro,* oli myöskin muassa. Ja nyt alkoi ryöväriretki.

Mutta heittäkäämme heidät hetkeksi Tumbeziin, katsellaksemme sitä valtakuntaa, joka nyt oli ryöstettävä, — ei, vaan „valloitettava" ja „tehtävä osalliseksi kristinuskon ja euroopalaisen sivistyksen siunauksista", kuten tavalliseksi tullut virallinen lauseparsi kuuluu. Tämän valtakunnan alueena oli koko se ylänkö, joka suurena kaarena ulottuu Antillien merestä pohjassa Chiliin etelässä. Siihen kuuluivat

siis sekä nykyinen Peru että Bolivia, Ecuador ja Columbia. Leveästä rannikko-tasangosta nousevat Andien kaksinkertaiset ja kolmikertaiset jyrkät selänteet, ja näiden välissä on pitkät ylätasangot, jotka osaksi ovat erittäin hedelmällisiä. Vuoriselänteistä kohoaa pitkät ryhmät korkeita tulivuori-keiloja. Tälle ylängölle johtaa rannikkotasangolta jyrkät, vaikeat tiet. Idässä laskee vuorimaa yhtä jyrkästi niihin ruoholakeuksiin eli „savanneihin“ ja aarniometsiin, joissa Orinoco-, Maranon- ja Madeira-jokien äärettömät lähdeverkot risteilee. Pohjassa juoksevat Magdalena ja Cauca alas Antillien selälle. Kauvimpana kaakossa on jylhässä alppimaisemassa suuri Titicaca-järvi monine saarineen. Maa sen ympärillä on hedelmällistä seutua, ikivanhan viljelyksen koti. Täällä, näet, A y a m a r a, Amerikan ehkä vanhin sivistyskansa, saavutti sen korkean kultuurikannan, josta vieläkin ovat todistamassa Titicacan suurimmalla saarella löytyvät valtavat temppelirauniot. — Ayamaraa seurasivat Q u e c h u a- ja C h i m u-kansat, jotka Perun ja Quiton ylälaaksoihin perustivat samallaisia kultuurivaltioita. He palvelivat luonnon-esineitä, erittäinkin aurinkoa, jolle oli rakennettu kauniit, kullalla koristetut temppelit. Auringon-jumalan alttarilla paloi alituinen tuli, jota pitivät vireillä naispapit, kuten Vesta-neitsyet Roomassa. Kullat ja hopeat käytettiin temppelien koristamisen. — Näiden vanhimpien nahua-kansojen tavat olivat leppeät. Ihmis-uhria tuli ainoastaan hyvin harvoin kysymykseen. Kastilaitos oli siten vallalla, että poika valitsi isänsä elinkeinon. Mahtavin oli täälläkin pappissäästy, josta ruhtinas, i n k a, otettiin. Hänen valtansa oli rajaton. Pappissäätyä lähinnä vaikutti sotilas- ja virkamies-sääty. Sotilailla oli komeat, joko kullalla ja hopealla tai vaskella päällystetyt puiset kypärit, haarniskat moninkertaisesta puuvillavaatteesta, kilvet, miekat, keihäät, vaskiset, pronssiset tai kiviset nuijat ja tapparat. Rautaa ei täälläkään tunnettu. — Maa oli yhteismaana ja jaettiin viljeltäväksi joka vuosi uudestaan perheiden kesken, melkein niinkuin meidän aikanamme Venäjällä. Ja se oli hyvästi viljeltyä. Kuivalla maaperällä johdettiin kanavain kautta vettä vainioille. Lannoitukseksi käytettiin guanoa, linnunlantaa. Maissi, hirssi, banaanit ja maaperunat olivat tärkeimpinä viljelyskasvina. — Kansalaisten jokapäiväinen elämä oli tarkoin määritelty, eri maakuntien asukkailla eri puvutkin. Kuolleille osoitettiin suurta kunniaa. Niiden ruumiit balsamoittiin ja säilytettiin muumioina maanalaisissa hautakammioissa kaikkine aseineen ja työkaluineen, vaimot talontarpeineen ja koristuksineen, lapset leikkikaluineen. Tämä tapa on tehnyt mah-

dolliseksi että me vielä tänä päivänäkin, huolimatta Espanjalaisten raatelevasta hävitystyöstä, voimme saada käsitystä vanhain Perulaisten koti-elämästä. — Rakennustaidossa, kutoma- ja metalli-teollisuudessa olivat he Toltekien vertaisia. Heidän muhkeat temppelinsä ja palatsinsa ihmettävät vielä raunioinakin matkustajan silmää. Mutta erittäinkin ovat huomattavat tämän kansan oivalliset tierakennukset. Komea inkatie, joka Cuzcosta ulottui 150 suom. penikulmaa pohjoseen, oli tehty tasaisista neliskulmaisista kivimöhkäleistä, oli 20—25 jalkaa leveä, suora, oli varustettu tuuheilla istutuspuilla ja jokipaikoissa kivi- tai puusilloilla; laaksojen seiniä ylös veivät pitkät, vuoreen hakatut portaat. Penikulmakivet osoittivat tien pituutta, ja joka toisella penikulmalla oli mukavat majatalot. Inka ja ylhäiset kulkivat kantotuolilla, muut ihmiset jalkaisin. Kuormiakin kuljetettiin ihmisten hartioilla taikka laama-eläimen selässä. Peru olikin Eroopalaisten tullessa ainoa maa Amerikassa, jolla oli mitään kuorma-eläintä. Nämä elukat olivat valtion omia, ja kukin perhekunta sai kuninkaallisilta tiluksilta säädetyn määrän villoja vuosittain.

Postikuljetusta toimittivat, kuten Mexikossa, pikajuoksijat. Kirjoitusta eivät Perulaiset tunteneet, mutta sen virkaa toimitti muuan omituinen keksintö, n. s. qvipus, s. o. kimppu erivärisiä, solmuilla varustettuja nuoria, joiden eri pituus ja väri yhdessä erilaisten solmujen kanssa osoitti eri käsitteitä ja ajatuksia. Niiden kautta saattoivat kuninkaalliset käskynhaltiat maakunnissa lähettää pääkaupunkiin toisinaan varsin seikkaperäisiä tietoja.

Quechua itse nimittivät maatansa *Tehuantefuyu*, Maailman neljä nurkkaa. Inkavallan siellä oli perustanut Manco Capac 11:llä vuosisadalla ja sotien kautta sitä laventanut. 15:llä vuosisadalla oli Huaynan Capac valloittanut Chimu-valtakunnan pohjosessa, joka hänen kuollessaan jäi *Atahualpalle,* hänen nuoremmalle pojalleen. Vanhempi poika, *Huascar,* hallitsi Cuzcossa. Juuri ennen Espanjalaisten tuloa oli veljesten kesken syntynyt sota, jossa Atahualpa oli voittanut ja saanut vangiksi vanhemman veljensä. Täten koko „Maailman neljä nurkkaa“ nyt totteli Atahualpan valtikkaa.

Tästä veljessodasta oli Pizarro saanut Tumbezissa tietoa ja päätti käyttää sitä hyväkseen. Oleskeltuaan kauvemman aikaa Puna nimisellä suurella saarella, jonka asujamissa hän pani toimeen hirvittävän verilöylyn, jatkoi Pizarro matkaa eteläänpäin. Punta Parinassa, Etelä-Amerikan läntisimmällä niemellä, noustiin maalle, perustettiin San Miguel niminen siirtokunta ja linnoitus, ja marsittiin sitten

taas — nyt enää ainoastaan 100 jalka- ja 68 ratsumiehellä — etelää kohti, kunnes lokakuun 1 p:nä 1532 tultiin Caxamarcaan, jossa Atahualpa oli leirissä 40,000 miehen kanssa. Tämä oli ennakolta lähettänyt Pizarrolle lahjoja ja ystävällisen kutsumuksen. Espanjalaisille annettiin kortteriksi uhkea rakennus, jonka pihaan Atahualpa hovineen päivineen ja lukuisa saattojoukko ylhäisiä soturia niinikään muassaan tuli heitä tervehtimään. Silloin astui muuan espanjalainen pappi esiin ja piti Atahualpalle pitkän puheen Kristinuskosta ja Rooman paavista, Kristuksen käskynhaltiasta maan päällä, kehoittaen Perulaisten kuningasta heti tunnustamaan tätä käskynhaltiaa ja kääntymään vieraiden uskoon. Tulkki teki tämän puheen vieläkin pontevammaksi. Atahualpa kysyi mistä pappi oli saanut tämän tietonsa ja uskonsa. Tämä ojensi hänelle raamatun. Kuningas piti kirjaa korvansa edessä, kuunteli sitä hetken aikaa, mutta lausui sitten: „Eihän se sano mulle mitään“, ja heitti kirjan väliäpitämättömästi maahan. „Voi!“ huudahti suuttunut pappi, „Evankeliumi on häväisty! Aseisin, kristityt! Kostakaa noille jumalattomille pakanoille!“ Pizarro antoi merkin jo ennakolta sovittuun petolliseen hyökkäykseen. Atahualpa otettiin vangiksi — aavistamattansa ja hämmästyneen seurueensa kauhuksi —, hänen hoviväkensä teurastettiin, ja espanjalaisten kanoonat ja sotaväki joko tappoivat tai ajoivat pakoon sotilaat. Neljä tuhatta kuollutta jäi paikalle. — Sitä laatua oli kristittyjen valloittajien urostyöt.

Vankina ollessaan antoi Atahualpa nyt salaisesti toimittaa veljensä Huascarin päiviltä pois, koska hän pelkäsi että Pizarro nostattaisi tämän valta-istuimelle. Kullannälkäisiä Espanjalaisia tyydyttääkseen lupasi hän täyttää huoneen, jossa häntä pidettiin vankina ja joka oli 22 jalkaa pitkä ja 17 jalkaa leveä, kullalla niin korkealle kuin hän itse ulottui. Tämä kultaläjä olisi hänen lunastushintansa. Pizarro siihen suostui, — ja nyt alkoi kauhea ryöstö. Maan temppeleistä vedättivät espanjalaiset sotilasparvet kultaa ja jalokiviä äärettömät aarteet. Kullan arvo yksistään lienee noussut noin sataan miljoonaan Suom. markkaan, mikä summa siihen aikaan oli monta vertaa arvoisempi kuin nyt. Pizarro piti itseään varten 312,000 dukaatia, jokainen ratsumies 19,400 dukaatia j. n. e.

Nyt vaati Atahualpa päästäksensä vapaaksi, koska hän todellakin oli vankihuoneensa kullalla täyttänyt. Mutta mitä teki Pizarro? Hän asetti tuomio-istuimen, joka huomasi Perun onnettoman keisarin jumalanhäpäisijäksi — tämä kun oli viskannut raamatun jalkoihinsa

— ja tuomitsi hänet kuolemaan. Elokuun 29 p:nä 1533 Perun onneton kuningas kuristettiin nuoralla kuoliaaksi. — Pizarro asetti valta-istuimelle jonkinmoisen valekuninkaan, joka tunnusti Espanjan yliherruuden ja tyytyi kaikkiin Pizarron tekoihin. Tämä nyt marssi 500 miehellä pääkaupunkiin, Cuzcoon, joka jätettiin espanjalaisten ryöstettäväksi. Ihanat temppelit ja palatsit hävitettiin, kuninkaiden hautakammiotkin ryöstettiin paljaiksi. Kaupunki ei ollut pienimpiä, koska sen asukkaita siihen aikaan sanotaan olleen päälle 2 sataa tuhatta.

Seuraavana vuonna, 1534, valloitti Benalcazar pohjoisenkin valtakunnan, ja koko inka-valta siten tuli Espanjan alusmaaksi. Asettamansa varjokuninkaan kautta hallitsi Pizarro koko maata. Kapinayrityksiä tosiin tehtin, mutta Perulaiset olivat tottuneet yksinvaltiaan holhouteen, ja tämmöisen ankaran johdon puutteessa eivät he kyenneet maatansa puolustamaan. Yritykset tukehtuivat, ja Espanjalaiset raivosivat onnettomien asukkaiden keskuudessa pahemmin kuin raatelevat pedot. Muuan espanjalainen historioitsija on laskenut että valloituksen ensimäisinä vuosina enemmän kuin puolitoista miljoonaa maan alkuperäisiä asukkaita hukkui miekkaan ja nälkään.

Pizarro oli maan valloituksen perästä ryhtynyt valtakunnan „järjestämiseen", s. o. kaikki viljelysmaat jaettiin voittajien kesken, ja alkuväestö tehtiin orjiksi. Uusi pääkaupunki, Lima, perustettiin.

Inkain valta oli loppunut veljessotaan, Espanjalaisten alkoi hurjalla puoluetaistelulla. Pizarron ja hänen yhtiökumppaninsa Almagron väli oli kauvan ollut kireällä. Päästäkseen kilpailijastaan, toimitti hänet viekas Pizarro kesällä v. 1535 valloitusretkelle etelämpänä olevaan Chiliin. Sieltä ei Almagro löytänyt mitään kultaa, jonka tähden hän, sanomattomia matkavaivoja kärsien, palasi takaisin. Hänen 2-vuotisesta retkestään ei ollut muuta tulosta kuin että hän ensimäisenä euroopalaisena pohjosesta päin oli päässyt sille paikalle Etelä-Amerikan rannikolla, johon asti Magalhaens aikoinaan oli tullut etelästä. — Poissa ollessaan oli Almagro kuninkaallisen valtakirjan kautta tullut nimitetyksi itsenäiseksi käskynhaltiaksi kaikissa maissa 1° 20′ poh. leveysasteen eteläpuolella, mutta Perulaiset olivat oman valitsemansa inkan johdolla tehneet uuden kapinan ja valloittaneet Cuzcon, jonka tosin veljekset Hernan ja Gonzalo Pizarro olivat saaneet takaisin, vaan jota taasen inka Manco piiritti. Almagro nyt palatessaan marssi tätä inkaa vastaan, voitti hänen sotajoukkonsa ja

kehoitti Pizarro-veljeksiä luopumaan Cuzcosta, jonka hän arveli sijaitsevan hänen alueellansa. Kun veljekset panivat vastaan, otti Almagro pesälinnan väkirynniköllä ja vangitsi molemmat Pizarrot. Juan Pizarro oli kaatunut entisessä piirityksessä. Gonzalo pääsi karkuun, ja Francisco Pizarron toimeen-paneman petollisen sopimuksen kautta joutui Hernankin taas vapaaksi. Mutta tuskin oli tämä päässyt liikkumaan, ennenkun suuri sotajoukko hänen johdollaan oli sairaana makaavan Almagron kimpussa. Almagro voitettiin huhtikuussa 1538; pizarrolainen sota-oikeus tuomitsi hänet kuolemaan, ja heinäkuun 8 p:nä vietiin hänen kuristettu ruumiinsa ulos vankihuoneesta.

Nuori Diego Almagro koki sitten saada takaisin isänsä käskykuntaa, ja kumpikin puolue lähetti asianajajansa Espanjaan. Pizarron edustaja oli hänen veljensä Hernan, Almagron pyöveli, joka kuitenkin kotimaahan tultuansa heti pantiin vankeuteen, häntä kun epäiltiin Almagrolaisten lähettilään myrkyttämisestä. Hän sittemmin vankeuteen kuoli. Mutta Espanjasta lähetettiin Perun asioita suorittamaan Vaca de Castro.

Täll'aikaa oli kuitenkin Francisco Pizarro itse saanut surmansa. Muutamat nuoret Almagrolaiset olivat kesäkuun 26 p:nä 1541 tunkeuneet hänen palatsiinsa ja pistäneet hänet sekä hänen nuorimman veljensä, Martin'in, väkipuukoilla kuoliaaksi. Perun valloittaja oli silloin 63 vuoden ijässä.

Gonzalo Pizarro, viidestä veljeksestä ainoa henkiin jäänyt, oli edellisenä vuonna saanut käskykunnakseen pohjoisen valtakunnan, mutta Castron käskystä täytyi hänen siitä luopua ja vetäytyä takaisin suurille maatiluksilleen nykyisessä Boliviassa. Diego Almagroa, joka Pizarron murhan jälkeen piti herruutta eteläisessä Perussa, vaati Castro niinikään luopumaan. Mutta Diego teki vastarintaa. Silloin ryntäsi Castro sotavoimalla häntä vastaan ja voitti hänet. Diego mestattiin.

Castro palasi Espanjaan. Kun uusi kuninkaallinen käskynhaltia Vasco de Vela tahtoi panna käytäntöön uutta lakia, joka sääti suojelusta maan alku-asukkaille, nousivat suuret maatilus-herrat kapinaan, valitsivat Gonzalo Pizarron päällikökseen ja voittivat kuninkaalliset sotajoukot Anaquiton luona tammikuun 18 p:nä 1546, jossa Vela itse kaatui. Voitollinen kapinajoukko huudatti Gonzalo Pizarron koko Perun käskynhaltiaksi.

Silloin lähetettiin taas Espanjasta uusi komisarius, tällä kertaa ei kuitenkaan korkeaa sivili-virkamiestä eikä sotaherraa, vaan kaa-

puun puettu pappi, — *Pedro de Gasca.* Tämä viisas mies, vaikka tuli ihan yksinään, sai osan Gonzalon sotajoukosta puolelleen, ja kun vihdoin huhtik. 9 p. 1548 Pizarron ja hänen sotavoimansa törmäsivät yhteen *Xaquixaguanan* laaksossa lähellä Cuzcoa, meni toinenkin puoli Pizarron joukosta kuninkaallisten puolella. Gonzalo joutui vangiksi ja mestattiin.

Siihen päättyivät hurjat puoluetaistelut. Viimeisen Pizarron ja viimeisen Almagron oli täytynyt kallistaa päänsä mestauskirveen alle. Inhimellisempi hallitus koetti sitten rauhoittaa maata, ja Gasca palasi Espanjaan v. 1550.

Vielä jonkun aikaa nousi perulaisia varjokuninkaita Espanjalaisten holhouden alaisina inkojen istuimelle, kunnes vuonna 1571 Tubac Amaru, kotimaisen hallitsijasuvun viimeinen jälkeläinen, kaatui espanjalaisen kateuden uhrina. Espanjan varakuningas Toledo mestautti hänet julkisesti Cuzcon torilla. Mutta vieläkin elää maan kukistetuissa alku-asukkaissa muisto heidän mainehikkaista kuninkaistaan, ja tarina käy että joku näiden sittenkin elossa-oleva jälkeläinen kerran on nouseva Perun valta-istuimelle ja palauttava muinaisen mahtavuuden ja loiston.

VIII.

Amazoni- ja Mississippi-laaksojen löydöt.

Gonzalo Pizarro oli veljensä käskynhaltiana Pohjois-Perussa kuullut puhuttavan idässäpäin muka olevasta uudesta kultamaasta. Etsiäkseen sitä lähti hän syksyllä 1540 hyvin varustetun retkikunnan etupäässä Napo-joen laaksoon. Matka tiheiden metsien ja rämäiden läpi oli kovin vaivaloinen, ja kun tammikuussa 1541 tultiin Napon rannoille, huomattiin koko seutu täydelliseksi erämaaksi. Pizarro rakennutti pienen laivan, joka *Francisco de Orellanan,* taitavan merimiehen, johdolla kuljetti retkikunnan potilaita sekä raskainta kuormastoa jokea alaspäin, samalla kun Pizarro itse pääjoukon kanssa kulki pitkin joen-vartta. Orellana, jolla oli miehistönä 50 henkeä,

sai kuitenkin pian käskyn kulkea edeltäpäin laivalla, koska ruokavarat jo olivat niin lopussa, ett'ei niitä kaikille riittänyt. Hän, Orellana, siis ohjasi aluksensa valtavaa jokea alaspäin autioiden seutujen läpi, kunnes saavuttiin muutamaan väkirikkaasen indiaani-kylään, jossa asukkaat kohtelivat retkeläisiä hyvin ystävällisesti. Siellä heille myös kerrottiin „suuresta vedestä“, joka olisi etelässä 10 päivän matkan päässä. Koska paluumatka vastavirtaan olisi vaatinut kovin pitkällistä, ankaraa soutoa eikä luultavasti kuitenkaan enään olisi tavattu Pizarron joukkoa hengissä, päätti Orellana jatkaa matkaansa etelään, päästäkseen ehkä sitten tuota „suurta vettä“ myöten Atlantin merelle. Hän aavisti, näet, että tämä vesi oli sama valtava virta, jonka suut V. Pinzon 40 vuotta sitten oli löytänyt. — Pizarro olikin jo, monta viikkoa odotettuaan Orellanaa, lähtenyt paluumatkalle. Lähes vuosikauden kestäneen kauhean marssin perästä saapui hänen joukkonsa nälistyneet, kurjat tähteet takaisin Quitoon. Mutta Orellana rakensi itselleen vielä toisenkin laivan, johon siirrettiin 30 miestä ja laitettiin matoista ja mantteleista purjeet. Kymmenen päivän perästä tulivatkin hänen aluksensa maaliskuun 3 p:nä 1541 „suurelle vedelle“. Se oli *Marañon*-joki, jonka muuan espanjalainen samanniminen sotamies kuusi vuotta sitä ennen harharetkillään Panamasta Peruun oli nähnyt sen yläjuoksussa ja antanut sille nimensä. Orellana nyt saavutti joen noin 200 suom. penikulmaa sen lähteistä ja 400 sen suusta. Seuraten virran suuntaa purjehti hän siis nyt itäänpäin. Virta oli par'aikaa tulvillaan; kokonaisia metsikköjä vyöryi uivina saarina sitä alaspäin, ja pohjaan oli tarttunut tropiikien jättiläispuita, joiden vedenpinnan alla piilevät latvat tekivät purjehduksen tällä suunnattoman suurella joella vaaralliseksi. Rannalla väijyi vihollisia indiaaneja, jotka seikkailijoille tekivät kovaa kiusaa; mutta melkein nuolen nopeudella kiitivät Orellanan laivat viikko toisensa perästä eteenpäin. Toukokuun lopussa pääsivät he viimein Rio Negro nimisen lisäjoen laskupaikalle, jonka ystävällisten asujanten luona väsyneet matkamiehet saivat levätä monta viikkoa. Runsaat eväät sieltä saatuaan, purjehtivat he taaskin eteenpäin. Valtava Maranon laveni lavenemistaan, varsinkin sitten kun oli kuljettu Madeiran suun ohitse. Johannuksen aikana tuli retkikunta muutamaan kylään joen pohjois-rannalla, jossa — kuten Orellana väittää — asui yksistään naisväkeä, isoja, vahvavartisia, aseellisia urottaria. Näiden miehekkäiden naisten mukaan, joita hän arveli muinais-tarun Amazoneiksi, antoi Orellana jättiläis-virralle sen nimen, joka sillä vieläkin on: *Amazoni-joki* (Rio de las Amazo-

nas). Mutta Orellanan amazoni-satu on — kuten saman miehen kultainen Eldorado-kin — huomattu hänen vilkkaan espanjalaisen mielikuvituksensa tuotteeksi. Virran kotimainen nimitys sen alajuoksussa oli Amasson, joka sana suomeksi olisi „veneiden-turmelija;“ ja äänteen-yhtäläisyys antoi aihetta tarinalle.

Orellanan retkikunnalla oli vielä kestettävänä monet vastukset, m. m. kuumia kahakoita ihmissyöjäin kanssa pohjois-rannalla, ennenkun he vihdoin elokuun 3 p:nä saapuivat pohjoiseen suunhaaraan. Matka, johon höyrylaivoilta nyt menee ainoastaan puoli toista kuukautta, oli kaikkine pysähdysaikoineen kestänyt ummelleen viisi kuukautta. Rohkeat retkeläiset purjehtivat nyt ränstyneine laivoineen valtamerelle ja pääsivät viimein joulun-aikana 1541 San Domingoon, viisitoista kuukautta Quitosta lähdettyänsä.

Tulokset Orellanan matkasta olivat tärkeät. Amazoni-jokea oli kuljettu koko 400 suom. penikulmaa; oli tultu tuntemaan ääretön joukko amerikalaisia heimokuntia eri kielineen ja tapoineen; oli löydetty joki-alue, joka käsittää melkein puolet Etelä-Amerikaa ja jonka läpi virtailee lukematon joukko päävirran sivujokia. Oli lopuksi nähty troopillinen luonto, jonka kauneus ja rikkaus sai Espanjalaisia sitä mielessänsä kuvittelemaan maalliseksi paratiisiksi. Mitään käytännöllisiä tuloksia ei kuitenkaan Orellanan löytö siltänsä tuottanut. Tosin hän pari vuotta myöhemmin yritti uuden retkikunnan kautta perustamaan siirtokuntaa Amazoni-joen laskupaikoille, mutta hänen useimmat laivansa hukkuivat jo matkalla, ja itse pääsi hän perille ainoastaan joutuakseen keltakuumeen uhriksi, kuten tähteet hänen seuralaisistaankin.

Samaan aikaan kuin Orellana purjehti pitkin Amazoni-jokea, löysivät toiset espanjalaiset joukot *Mississippi-joen* ja sen valtavan laakson. Virran suulle oli jo 1520-luvulla tullut laivakatteini Pineta. Nyt lähtivät sen laaksoa etsimään *Hernan de Soto* ja *Francisco de Coronado.*

Hernan de Soto oli taistellut Pizarron joukkokunnan riveissä, mutta rehellisenä, kunnollisena ritarina pian kyllästynyt päällikkönsä uskottomuuteen, petollisuuteen ja julmuuteen ja lähtenyt tiehensä Pe-

rusta, takaisin Espanjaan. Seikkailu-halu palautti hänet kuitenkin jälleen Amerikaan. Hän tahtoi tutkia seutuja vasta löydetyn Floridan pohjoispuolella ja purjehti 1538 1,000 miehen kanssa tämän niemimaan itärannikolle. Floridan sotaisat asukkaat olivat tähän saakka tehneet tyhjäksi kaikki Euroopalaisten yritykset tunkeumaan heidän maahansa. Ensimäinen löytäjä, Ponce de Leon, oli saanut surmansa heidän nuolistaan, ja Pamfilo de Narvaez, Cortezin vanha vastustaja, oli ynnä melkein koko suuren retkikuntansa kanssa, pyrkiessään maan sisä-osiin, hukkunut sen veteliin soihin. — Soto tunkeusi rohkeasti suorastaan maan keskeltä läpi, voittaen alku-asukkaat, milloin he tahtoivat estellä hänen kulkuaan. Vietettyään talven Apalachee-lahden rannoilla ystävällisten indiaanien parissa, samosi hänen joukkonsa seuraavana vuonna, taistellen tuimasti vastustavia heimokuntia vastaan, nykyiseen Alabama-valtioon ja siitä länteen päin, kunnes he syyskuussa 1540 saapuivat Mississippille, vähän matkan päässä Ohio-joen suusta. Täältä kulki Soto indiaanien veneillä Mississippiä alaspäin, tavaten kaikkialla sotaisia kyläväestöjä, jotka nylkivät päänahan kaatuneiden vihollistensa kalloista. Aikoen jatkaa länteen päin, meni hän toiselle puolen virtaa, mutta sairastui täällä, Quiqvaltanqnin maassa, kuumeesen, joka 21 p. toukokuuta 1541 teki lopun hänen elämästään. Seuraajakseen oli Soto määrännyt *Luis de Alvaradon*. Tämä kuljetti nyt joukkokuntaa Missourin ja Kansas'in ruoho-aavikkojen poikki Kalliovuorten juurelle saakka, jossa ruokavarain puute pakoitti heidät palaamaan. Paljon kärsittyänsä pääsivät he repaleisissa vaatteissa takaisin Mississippin rannalle, ollen luvultaan nyt enää ainoastaan 320 miestä. Seitsemän venettä rakennettiin ja Johannuksen aikana 1542 lähdettiin purjehtimaan tuota isoa jokea alaspäin. Alituisesti tapellen indiaaneja vastaan, jotka kanooteistaan heitä hätyyttivät, pääsivät nämä kovia kokeneet retkeläiset viimeinkin, 19 päivää soudettuansa, Mexikon lahteen.

Alvaradon retki Mississippiltä Kalliovuorille ja näiltä takaisin oli kaksi kertaa käynyt ristiin lännestäpäin samaan aikaan tulevan Coronadon retkikunnan kanssa, heidän kuitenkaan sattumatta yhteen. Coronado oli kultaa etsiäkseen keväällä v. 1540 Culiacanista Californiassa tunkeunut Colorado- ja Gila-jokien laaksoihin. Kultaa hän ei löytänyt, mutta sen sijaan merkillisiä indiaani-kyliä. Nämä pueblos ja pueblozuelos olivat suuria, melkein pääsemättömille kallioille rakennettuja kyliä, muutamat vielä asuttuja, mutta useimmat ihan

autioina. Kivestä ja savesta muuratuissa taloissa oli kaksi, jopa kolmekin kerrosta, penkereittäin toinen toisensa päällä.

Coronado samosi yhä kauvemmas koilliseen, etsien jo kullan asemesta ainoastaan löytöretkeilijän seikkailuja. Kärsien sen seitsemän vastusta, ponnisti hän nykyisen Arizonan ja Arkansas'in läpi, vaelsi Kansas'in ja Missourin äärettömäin lakeuksien poikki ja seisoi vihdoinkin syyskuussa 1541 Mississippin rannalla, lähellä Missouri-joen laskupaikkaa. Silloin vasta palasi hän samaa pitkää tietä takaisin ja saapui Culiacaniin joulun aikaan seuraavana vuonna. Suunnattoman maa-alan oli Coronado löytänyt, vaikk'ei kultaa.

Sekä Soton että Coronadon löydöt jäivät pian unohduksiin. Espanja ei ymmärtänyt käyttää niitä hyväkseen. Kun Ranskalaiset toista sataa vuotta myöhemmin Canadasta tunkesivat Mississippin laaksoon, pidettiin heitä sen ensimäisinä löytäjinä.

IX.

Espanjalainen Amerika. Brasilia.

Olemme nähneet mikä mahdottoman suuri alue Amerikassa oli joutunut Espanjalaisten haltuun. Se ulottui Texas'in tasangoista pohjosessa Pampas'iin etelässä. Tätä aluetta asukkaineen päivineen piti nyt voittaja hyvin ansaittuna omaisuutenansa, joka oli käytettävä yksistään emämaan hyväksi. Itse voittomaan menestyksestä ei lukua pidetty; alku-asukkailla ei arveltu mitään inhimillisiä oikeuksia olevan. „Indiaani“ oli kalu, jonka arvon määräsi ainoastaan se hyöty, minkä hän saattoi herralleen tuoda. Tämmöinen oli voittajan yleinen katsantotapa, ja katsantotapa oli lakina.

Hallinnollisia tarkoituksia varten oli espanjalainen Amerika jaettu kolmeen varakuningas-kuntaan: Meziko, Uusi Granada ja Peru, sekä viiteen kenraalikatteini-kuntaan: Yukatan, Guatemala, Venezuela, Chili ja Cuba. Nykyiset valtiot Bolivia, Paraguay, Uruguay ja Argentina saivat siirtolais-asukkaansa Chilistä ja Perusta, osaksi myöskin suorastaan Espanjasta. Koko tämä alue

oli kauvan Perun varakuninkaan hallittavana, kunnes siitä viime vuosisadan loppupuolella tehtiin oma, neljäs varakuningas-kunta nimityksellä La Plata, jonka pääkaupungiksi tuli Buenos Ayres.

Varakuninkaat ja kenraalikatteinit hallitsivat rajattomalla vallalla sekä sotilas- että sivili-asioissa. Itsenäisiä heidän suhteensa olivat ainoastaan korkeimmat tuomio-istuimet, muutamat kaupunkikunnat ja kirkko.

Väestönä oli alkuansa kaksi jyrkästi eroitettua rotua: Espanjalaiset ja Indiaanit. Espanjalaisten Amerikassa syntyneitä jälkeläisiä sanottiin creoleiksi, eroitukseksi emämaassa syntyneistä Espanjalaisista eli conqvistadoreista (valloittajista). Espanjalaisten ja indiaanien sekoituksesta syntyi sitten ihan uusi rotu: mestizit. Näihin lisäksi tuli neekeri-orjuuden perustamisen perästä neekerit, Espanjalaisten ja neekerien sekoituksesta mulatit, neekerien ja indiaanein sekoituksesta zambos eli chinos — sekä tietysti vielä muitakin sekarotuja.

Indiaaneja oli, kuten jo olemme nähneet, itsesään monta eri lajia. Ihan toista oli Antillien heikot, leväperäiset caribit kuin esim. sotaisat Aztekit. Heidän kansojensa tavat, luonteet ja kielet vaihtelivat moninkertaisesti. Tutkijat ovat laskeneet että yksistään Etelä-Amerikassa puhutaan lähes 200 eri indiaani-kieltä. Heidän vastustusvoimansa niinikään vaihteli paljon. Antillien asukkaat kuolivat ennen pitkää ihan loppuun; heistä ei ole ainoatakaan enää olemassa. Mannermaan kestävämmät heimot ovat sitä vastoin jota kuinkin säilyneet, joko sulautuen yhteen valloittajien kanssa taikka vieläkin vapaina synkkiä salojansa samoten.

Mutta hirvittävä oli niille maan-asukkaille, jotka tulivat yhteyteen Espanjalaisten kanssa, näiden rautainen ies. Kruunu käytti heitä orjinaan, suuret maan-omistajat, jotka repartimiento'ksi saivat isomman tai vähemmän määrän indiaaneja, käyttivät heitä orjinaan, kirkko käytti heitä orjinaan Ja orja oli pelkkä kalu, toisen omaisuus. Hän ei voinut ostaa eikä myydä mitään valkoisen miehen avutta, häntä varten ei oikeutta eikä mitään tuomio-istuinta ollut. Mitä pyörristyttävimpiä julmuuksia harjoitettiin indiaaneja vastaan. Tosin ilmestyi silloin tällöin joku kuninkaallinen asetus heidän suojakseen, melkein niinkuin meidän aikanamme koti-eläinten rääkkäystä koetetaan ehkäistä; mutta turhaan. Niillä, joiden tuli näitä asetuksia toteuttaa, oli juuri suurin etu epäkohtain pysyttämisestä. — Yksi ja toinen valkoinen ystävä oli indiaani-raukoillakin sentään, kuten kuuluisa domi-

nikaanimunkki *Bartolomé Las Casas,* joka Cubassa oli Velasquez'ilta saanut osakseen, hänkin, repartimienton, s. o. maata ja indiaaneja. Jonkun aikaa eleli hän nyt täällä kasvimaan- ja orjan-omistajana, opettaen orjiaan ja saarnaten heille. Mutta pian selveni hänelle tämän julman laitoksen koko hirvittävä vääryys. Niinpä Las Casas rupesi julkisesti saarnaamaan orjuutta vastaan, laski itse orjansa vapaiksi ja matkusti Espanjaan puhumaan sorrettujen puolesta. Täältä pantiinkin menemään lähetyskunta hieronymiiti-munkkeja, joiden tuli oloja parannella; mutta mitäs olisivat nämä hurskaat isät voineet orjaherrain lujalle vastarinnalle! Kaikki jäi entisilleen. Silloin Las Casas, joka ajatteli ainoastaan indiaanien kärsimyksiä, v. 1517 ehdoitti että jokainen kasvimaan-omistaja, joka vapauttaisi indiaaninsa, saisi tuoda maahan kaksitoista neekeri-orjaa. Kunnianarvoisa munkki, sinun tarkoitukses oli parempi kuin älysi! Ehdoitukseen suostuivat sekä tilanomistajat että hallitus, — ja Amerikan kirous, neekeri-orjuus, oli perustettu. Las Casas mietiskeli ensiksi että neekerit olivat vahvempaa rotua kuin heikot caribit, että he paremmin kuin nämä kestäisivät kovaa työtä kasvimailla ja kaivoksissa. Mutta pian hän itsekin tunnusti ainoastaan vaihtaneensa yhden vääryyden toiseen, — saavuttamatta tarkoitustaan, sillä indiaaneja sorrettiin siitäkin lähin yhtä hyvällä maulla kuin ennen. Vuonna 1539 tapaamme Las Casas'in jälleen Espanjassa, jossa hän ahkerasti saarnailee ja kirjoittelee orjuutta vastaan, puhuen nyt sekä indiaanien että neekerien puolesta, ja aatteittensa levittämistä varten käyttää hän menestyksellä kirjapainoakin. Keisari Kaarlo julistuttikin näiden johdosta uuden asetuksen indiaani-parkojen hyväksi ja nimitytti Las Casas'in piispaksi Mexikoon. Kolme vuotta työskenteli nyt hyväntahtoinen pappismies väsymättä siellä yhteiskunnan orpojen puolesta, mutta missä ikinä hän liikkuikin, seurasi häntä kasvimaan-omistajien hurja viha ja virkamiesten, jopa pappienkin, kylmäkiskoisuus. Huomatessaan kaikki puuhansa turhaksi, muutti Las Casas takaisin Espanjaan, jossa hän vietti loppu-elämänsä luostarissa, kirjoitellen suurta teostansa „Historia de las Indias." Hän kuoli v. 1568 heinäkuussa 94 vuoden ijällä.

Seuraavalla vuosisadalla saivat indiaanit paikka paikoin huojennusta sortotilassaan muutaman munkkikunnan kautta, jolla muuten ei ole mitään hyvää mainetta historiassa. Tämä munkkikunta oli — jesuiitit, jotka Uudessa Maailmassa kokivat hankkia katolis-kirkolle korvausta niistä vahingoista, joita uskonpuhdistus oli tuottanut sille Vanhassa. Veljeskunnan innokkaat lähetyssaarnaajat asettuivat erä-

maahan alku-asukkaiden keskuuteen, rakensivat itselleen pienen rukoushuoneen, kohtelivat indiaaneja ystävällisesti, opettivat heitä, paransivat heidän tautejaan ja saivat heitä perustelemaan kyliä lähetystalojen ympärille. Jokainen indiaani, ken asettui tämän alueelle asumaan, oli samassa vapaa mies; ja jesuiiti-isät osasivat suojella lammaslaumaansa espanjalaisilta pedoilta. Muutaman vuoden perästä oli jylhä korpi muuttunut kauniiksi viljelysmaaksi somien kylien kyljessä. Isät työskentelivät itse pelloilla ja opettivat kouluissa. Lähetysalue kasvoi ajan pitkään kokonaiseksi maakunnaksi, ja sillä tavoin syntyivät n. s. Lähetyskunnat Parana-joen itäpuolella ja suuri San Paulon maakunta Brasiliassa. Tämän lempeän, isällisen hallinnon huomassa elivät indiaanit onnellisina ja tyytyväisinä.

Mutta 18:nen vuosisadan keskipaikoilla karkoitettiin Jesuksen mahtava veljeskunta pois sekä Espanjasta että Portugalista, ja sen lähetyskunnat Amerikassa lakkautettiin. Kuitenkin oli täll'aikaa indiaanien tila johonkin määrin parantunut. Tavat olivat lieventyneet, — ja neekerit olivat nyt heitä auttamassa kuormaa kantamaan. Ja lopuksi tarvitsivat jo maatilanherratkin, creolit, heidän apuaan yhteistä vihollista vastaan. Nämä, näet, saivat kärsiä paljon sortoa ja vääryyttä Espanjassa syntyneeltä joukkokunnalta, jonka käsissä oli kaikki yksin-oikeudet ja virat, etupäässä varakuninkaan ja kenraalikatteinin. Nämä emämaasta tulleet n. s. c a p e t o n e s halveksivat sekä indiaaneja että conqvistadorien jälkeläisiä. Emämaan virkavalta oli saanut aikaan tulli-järjestelmän, joka esti siirtokuntia ottamasta tarpeitaan muualta kuin Espanjasta, nelinkertaisesti kalleuttaen kaikki tavarat. Tullirajoja oli olemassa siirtokuntain keskenkin. Sorto ehkäisi kaikkea yritteliäisyyttä. Muita kirjoja kuin hengellisiä ei saanut tuoda maahan, — mutta niitä tuotiin; ja Ranskan vallankumouksen uudet aatteet levisivät. Samaan aikaan tuli Pohjois-Amerikan vapaussota, antaen kehoitusta näillekin siirtokunnille sortavaa emämaata vastaan.

Kun vihdoin keisari Napoleon v. 1808 oli pakoittanut Espanjan silloisen kuninkaan, Fernando VII:n, luopumaan valta-istuimelta ja sille nostanut veljensä Josepin, kieltäytyivät Espanjan alusmaat Amerikassa tunnustamasta uutta hallitusta — käyttäen siten tätä tilaisuutta päästäkseen irroilleen koko emämaasta. Väli-aikaiset hallitukset, n. s. j u n t a t, muodostuivat mikä missäkin suuressa kaupungissa, sotajoukko luotiin ja lähettiläs pantiin menemään Englantiin pyytämään apua.

Tämä lähettiläs oli *Simon Bolivar,* nuori, sivistynyt, vapautta rakastava, isänmaallinen mies Venezuelasta. Hänestä oli tuleva Etelä-Amerikan Washington. Fernando VII:n oikeuksista eivät siirtokunnat paljoa piitanneet. Käytettiin vain hänen nimeään tarpeellisia valmistuksia varten. V. 1811 julistautui ensiksi Venezuela itsenäiseksi, ja sen esimerkkiä seurasivat sitten kaikki toisetkin siirtokunnat. Cuba yksinään pysyi ja on yhä edelleen pysynyt Espanjalle uskollisena. Kapinat kuitenkin ens' aluksi kaikkialla kukistettiin. Buenos Ayres ja Venezuela vain pitivät puoltansa. Edellisen sotaväkeä johti kenraali San Martin, jälkimäisen Bolivar. Sota-onni vaihteli nyt jonkun aikaa. 1819 yhdistyivät Venezuelan ja Uuden Granadan voimat, ja Espanjan joukot voitettiin perin pohjin Bojacan luona elok. 7 p:nä. Silloin Uusi Granada ja Venezuela myös yhdistyivät liitto-tasavallaksi, joka sai nimekseen *Columbia*, ja Bolivar tuli sen ensimäiseksi presidentiksi. Peru oli vielä Espanjalaisten käsissä. Sinne tuli vihdoin, vapautettuansa Chilin, San Martin ja toisaalta päin Bolivar. Espanjalainen sotavoima sai kaikkialla tuntuvat tappiot ja voitettiin viimein perin pohjin *Ayachucon* luona joulukuun 9 p:nä 1824. Se oli kuoleman-isku Espanjan vallalle Amerikassa. Sota oli itse teossa loppunut. Sittenkun myöskin Mexiko ja Guatemala olivat vapautuneet, Ecuador ja Ylä-Peru lohjenneet Perusta sekä Paraquay ja Uruquay Buenos Ayres'ista, oli koko kymmenen valtiota muodostunut espanjalaisen Amerikan raunioille. Kaikki ne tulivat vapaa- eli tasavalloiksi, ja kaikissa julistettiin samat oikeudet kaikille ihmisille, huolimatta luokasta tai ihoväristä. Valkoinen mies, indiaani, neekeri, mestizi, mulatti, — kaikkein tuli nyt tarjota kättä toinen toiselleen. Tämmöiselle leveälle perustukselle laskettiin nuo uudet tasavallat ja lepäävät sillä tänä päivänäkin, mutta potevat siitä huolimatta vielä entisten aikain mätähaavoja, joita tuo tietopuolinen yhtäläisyys ei ole kyennyt ummistamaan.

Bolivar ei suosinut tätä äkkinäistä yhtäläisyyden järjestelmää. Vapauden pelastamista varten tahtoi hän voimakasta hallitusta, joka kykenisi hillitsemään kypsymättömän rahvaan irti-päässeitä intohimoja. Ylä-Perulle, joka hänen kunniakseen sai nimen *Bolivia,* laati hän sen tähden valtiosäännön, joka hallituksen etupäähän asetti elinkautisen ylivaltiaan, diktaatorin, jonka myös tuli määrätä seuraajansa. Tätä hanketta paheksuivat tasavaltalaiset kovasti, ja kapinallisia vehkeitäkin syntyi. Mutta itse hallitsi Bolivar valittuna diktaatorina Columbiaa kuolemaansa saakka, joka tapahtui v. 1830 hänen 48 ikävuodellaan

Valtaansa oli hän käyttänyt hyvin. Oikeuslaitoksista perattiin pahentavat ainekset, kouluja perustettiin indiaaneille, tiedettä ja taidetta edistettiin; ja kun ei valtion varat riittäneet, pani Bolivar omasta kukkarostaan. Suurimman osan melkoisesta omaisuudestaan oli hän jo uhrannut vapautussodan tarpeisin. — Hänen maalliset jäännöksensä lepäävät Caracas'issa, Venezualan pääkaupungissa, jonka suurelle torille on pystytetty Etelä-Amerikan vapauttajan muistopatsas.

Brasilia, jota ensimmältä käytettiin paraasta päästä portugalilaisten pahantekijäin siirtopaikkana, rupesi saamaan varsinaisen asutuksensa Euroopasta vasta 1530 vuoden paikoilla. Portugalin kuningas Johana kolmas jakoi silloin koko pitkän rannikkomaan Amazoni- ja La Plata-jokien välillä rikkaiden aatelismiesten kesken, jotka tulivat itsenäisiksi herroiksi kukin alueellaan. Työväkeä tuotiin emämaasta siirtolaisiksi, ja neekeri-orjuus tuli pian tavalliseksi. Indiaaneja kohdeltiin täällä paremmin kuin Espanjalaisten Amerikassa, ja jesuiitit vaikuttivat hyvää heidän keskenään. Mahtavat aatelisherrat menettivät sittemmin itsenäisen valtansa, ja yhteinen hallitus kaikille siirtokunnille asetettiin Bahiaan. Samaan aikaan perustettiin nykyinen pääkaupunki Rio de Janeiro ranskalaisten hugenottien kautta, jotka kuitenkin pian karkoitettiin.

Mutta Brasiliassakin herätti emämaan hallitus vähitellen tyytymättömyyttä, samoista syistä kuin espanjalaisessa Amerikassa. Portugalilaiset aatelismiehet, joita tänne siirtyi suuret laumat, saivat kaikellaisia etu-oikeuksia, ja rasittava yksinoikeus-järjestelmä etenkin kauppa-asioissa ehkäisi vanhain siirtolaisten yritteliäisyyttä kaikilla aloilla. Kouluja ei ollut, eikä muita kirjoja kuin pyhimysjuttuja päässyt maahan. Vasta v. 1806 sai Brasilia ensimäisen kirjapainonsakin.

Ranskalaisten hyökätessä Pyreneain niemimaalle muutti v. 1808 Portugalin kuningasperhe Rio de Janeiroon, ja siitä ajasta lähtein rupesi Brasilian asiat paranemaan. Satamat avattiin, teollisuus päästettiin kahleistaan, ja vapaampi henki alkoi puhaltaa hallinnon eri haaroissa. Mutta vieläkin suosittiin Portugalilaisia maassa syntyneiden Brasilialaisten kustannuksella, jotka nyt, noudattaen Espanjan Amerikalaisten esimerkkiä, rupesivat huutamaan eroa emämaasta. Kun

vihdoin vanha kuningas palasi takaisin Portugaliin, jättäen siirtomaan hallituksen pojalleen, kutsui tämä, dom Pedro, kansalliskokouksen, joka elokuun 1 p:nä 1822 julisti Brasilian itsenäisyyden ja huudatti dom Pedron sen keisariksi.

Pedro I hallitsi perustusllaillisena valtiaana maata v. 1831 asti, jolloin hän luopui hallituksesta poikansa, Pedro II:n, hyväksi. Ja tämä taitava, jalo mies nyt laski perustuksen ikääskuin aivan uuteen Brasiliaan. Hallinto järjestettiin, kansanopetus parannettiin, suuret erämaat valtakunnan sisä-osassa avattiin viljelykselle, säännöllinen höyrylaivakulku Amazoni-joella aina Perun rajalle saakka pantiin toimeen, tiedettä ja taidetta, joita keisari itse hartaasti viljeli, edistettiin useilla laitoksilla, ja viimein lakkautettiin myöskin neekeri-orjuus. Mutta tasavaltainen liike oli Brasiliassakin jo pitkät ajat etelän kuumaa verta kiihoittanut, ja sotilaskähäkän kautta kumottiin marraskuun 15 p:nä 1889 keisariuus Brasiliassa ja perustettiin liitto-tasavalta Amerikan Yhdys-Valtain mallin mukaan. Siinä on nyt jokainen entinen maakunta omana valtiona. — Vanha Pedro keisari pakeni Euroopaan, lopettaakseen täällä vuosi takaperin päivänsä.

Uusin kehitysjakso muinaisen espanjalaisen ja portugalilaisen Amerikan historiassa on oikeastaan aineemme ulkopuolella, ja uusimpia historiallisia tapahtumia on yleensäkin kaikkein vaikeinta arvostellen silmäillä, koska me kaikki vielä ikääskuin pyörimme itse mukana tapausten ja aatteiden virrassa. Tasavaltainen hallitusmuoto on nyt tällä äärettömällä alueella kaikkialla vallitsemassa, ja epäilemättä on se, leväten kaikkein ihmisten yhtäläisyyden perustuksella, saanut paljon hyvää aikaan, missä vain tätä ylimmäistä peri-aatetta on kyetty noudattamaan. Mutta ne elävät ainekset, joiden sopimuksesta ja suostumuksesta nämä tasavallat syntyivät, olivat itse teossa kaikki etuoikeutettua ihmisluokkaa, itsekkäitä, heikomman sortoon tottuneita indiviidejä; ja espanjalaisten tasavaltain tähän-astinen historia tarjoo nähdäksemme melkein yhtämittaisen jonon vallankumouksia ja diktaatorihallituksia, ollen kaikellaisten onnen-onkijain ja rosvojen kultaisena aikakautena. Mexikossa on näitä vallankumouksia 70 vuoden kuluessa ollut sadottain, ja yksi euroopalainenkin ruhtinas, onneton „keisari“ Maximilian, tehtiin siellä aikoinaan päätä lyhyemmäksi, ja

hänen vielä onnettomampi leskensä jäi mielipuolena harhailemaan pitkin maailmaa. Venezuelassa, jalon Bolivarin omassa valtiossa, on raivonnut mitä mielettömin rotusota; ja Paraguayssa, Buenos Ayres'issa ja Perussa on sotilaston toimeenpanemia vallan-keikkauksia tapahtunut melkein yhtä tiheään kuin Mexikossa. Chilissa pysyivät tasavaltalaiset laitokset kauvan eheinä, kunnes Perua vastaan syttyneen sodan tähden kunnianhimoiset, mutta kunniattomat kenraalit sielläkin pääsivät peliänsä pitämään. — Cuba ja Portorico ovat vielä vanhan emämaan hallussa. — San Domingon eli Hispaniolan kadotti Espanja jo menneellä vuosisadalla Ranskalaisille, joiden taas puolestaan täytyi luovuttaa saari hirveään kapinaan nousseiden neekerien ja mulattien haltuun. Nämä uudet herrat muodostivat kumpanenkin tasavaltansa, jotka julmien verilöylyjen ja vallankumousten riehuessa ovat säilyneet. — Jamaica joutui jo 16 sataluvulla Englantilaisten käsiin. — Brasilia on ainakin hedelmällisyytensä ja metallirikkautensa puolesta toivorikas maa, ja mahdollista on että sen vielä johonkin määrin säilyneet indiaanit ja lukuisat sekarodut, joiden asuttavaksi maa ilmanalansa vuoksi paraiten sopiikin, kerran maailmassa voivat nostaa päätänsä muiden ihmisrotujen joukossa. — Säilyneet ovat tavallansa ja osaksi espanjalaisenkin Amerikan indiaanit, sulautuen, kuten neekeritkin, vähitellen yhteen alhaisemman espanjalaisen väestön kanssa. Peri-aatteellisesti voi indiaani nousta mihin virkaankin hyvänsä — muutamat, niinkuin Juarez Mexikossa, ovat kiivenneet presidentin-tuolillekin — ja indiaanilainen keikari pasteerailee kaupunkien kaduilla keppi kädessä yhtä mahtavana kuin muut narrit. Mutta jos saamme uskoa matkustavien tieteilijäin kertomuksia, ei se sivistyskanta, jolle espanjalaisen Amerikan indiaani siellä täällä on kohonnut, ole erittäin kehuttavaa laatua eikä siten hänen kohtalonsa yleensä suuresti kadehdittava — hänen aarniometsään ajetun taikkapa sukupuuttoon kuolleen veljensäkään puolelta. Niinpä kertovat meille Hellvald, Mason y. m. että näiden kunnioitettavain tasavaltain arvoisat kansalaiset ovat, suoraan sanottu, ihmiskunnan hylkyjä, konnamaisia heittiöitä kaikki tyyni — niinhyvin entinen isäntä kuin entinen renki. Espanjalaiset ovat, varmaankin vanhoja makean-leivän päiviä muistissaan pitäen, etenkin Mexikossa laiskoja tyhjän-toimittajia, jotka paraasta päästä elävät muukalaisten ryöstämisellä ja nylkemisellä, uhkapelillä ja varkaudella. Kortit on aina hienoimmankin herran taskussa. Vaimoväki ei tee niin mitään. „Lasten kuolevaisuus on tavattoman suuri.“ „Kansan täydellinen tylsyys ja ponnettomuus on

hämmästyttävä". Tietämättömyys muukalaista kummastuttaa. „Historiasta ja maantieteestä ei heillä ole vähintäkään käsitystä. Euroopasta he tuntevat ainoastaan Espanjan, josta ovat kotoisinkin, Rooman, jossa paavi hallitsee, ja Parisin, josta he saavat vaatteensa." Huvituksina ovat paraasta päästä mitä hurjin uhkapeli, jossa usein koko omaisuus pannaan viimeiselle kortille, inhoittavat eläintaistelut — ja tappelut. Murhat ovat milt'ei joka nurkassa jokapäiväisiä tapauksia. — Ja indiaanit, entiset orjat, tietysti matkivat valkoisten tapoja, jotka sitten kuvastuvat valtiollisissa tapauksissa, s. o. alituisissa vallan-keikkauksissa.

Huolimatta tästä kaikesta ei kuitenkaan saa kieltää että tasavaltainen hallitusmuoto on monelle miljoonalle ennen sorrettuja olentoja, yksinpä kuoleville punanahoillekin, antanut oman ihmisarvon tunteen heidän huokaavaan rintaansa.

X.

Pohjois-Amerikan alku-asukkaat. Heidän kohtalonsa.

Siihen aikaan, kun ensimäiset Euroopalaiset ilmestyivät Pohjois-Amerikan rannoilla, oli punainen mies vielä koko tämän äärettömään alueen herrana, tämän alueen, jolla jylhät, paksut aarniometsät vaihtelevat vihannoivien ruohokenttäin kanssa, jolla idässä Alleghany-vuorten selänteet ja lännessä valtavain Kalliovuorten kukkulat kohoavat osaksi hedelmällisten laaksojen, osaksi autioiden hiekkatasankojen keskeltä, jolla jättiläisvirrat Mississippi, Missouri, Ohio ja muut vyöryttävät vesiänsä, jolla vihdoin pohjosessa mahtavat järvet muodostavat äärettömän, rikkaiden metsästysmaiden ympäröimän vesistön.

Punainen mies, „indiaani", jonka sivistyneemmät rotuheimot olivat „aikojen alussa" painuneet etelään päin, Mexikon ja Perun ylätasangoille, vaelteli, kuten ennenkin, „kalpeanaamain" tullessa, vielä vapaana metsämiehenä, jousi, keihäs ja sotatappara kädessään, näillä avaroilla aloilla, pyydystellen heinä-aavikkojen härkää ja muutaa riistaa, hänen vaimonsa istuessa kodassa, „wigwam"issa, kotitöitä

toimitellen. Tosin oli vaskenvärinen metsäläinen sivistymätön, mutta onnellinen; hänen tarpeensa olivat vähäiset, vaan ne elämän-nautinnot, jotka hän tunsi, saivat hänen vilpittömän sielunsa iloitsemaan. Sota vihollisia heimoja vastaan ja metsän-otuksen kaataminen, hänen samotessaan paikasta paikkaan, oli mielityötä ja kunniaa. Ja hänen rinnassaan asui inhimilliset tunteet yhtä hyvin kuin sinunkin, sivistyksen kalpea kantolapsi. Rehellisyyttä, kuntoa ja jaloutta tiesi hän pitää arvossa ja rakastaa, ja hänen silmänsä vettyivät, jos osoitit hänelle odottamattoman hyvän-työn. Eikä hän apuasi koskaan unohtanut. Meni vaikka kuolemaan sua kiittääksensä. Mutta vääryyttä, petollisuutta, konnuutta osasi hän myöskin kostaa. Ja voi sitä verivihollista, joka joutui hänen käsiinsä! Silloin kimalsihe ilmassa kauhea „tomahawk", tapparakirves, ja pian oli poloisen päänahka nyljettynä riippumassa hänen vyötäreillään. Mutta sovitun rauhan merkiksi hautasi hän sotatapparansa maahan ja poltteli ystävyydenpiippua yhdessä äskeisen vihollisen kanssa. Omituisen voimakkaana, ylevänä, kuvarikkaana virtaili silloin sointuva puhe hänen huuliltaan. — Joka päivä lähetti hän rukouksensa „suurelle hengelle ylhäällä", toivoen sankarikautensa loputtua täällä maan päällä pääsevänsä „toiseen valtakuntaan", jossa äärettömät, „tuntemattomat metsästysmaat" häntä odottivat. — Hänen rotusukulaisiaan, kaikki melkein yhtäläisellä tiedon ja taidon asteella, oli, joko ystävällisinä tai vihollisina hänelle, jo olemassa melkoinen paljous — sanotaan kokon. 18 miljoonaa — hajallansa yltympäri hänen valtakuntaansa.

Silloin tuli, kolme sataa vuotta sitten, „valkoisia miehiä" „suuren suolameren" ylitse hänen maahansa. Hämmästyksellä näki hän miten he asettuivat asumaan joen tai meren rannalle. Yhä enemmän heitä tuli, jylhän aarniometsän jättiläiset kaatuivat maahan kirveiden pontevasta iskusta, ei saanut heiltä maan multakaan olla rauhassa eikä vuorten sisukset pysyä paikallaan. Näitä kalpeita aaveita, joilla oli tuhannet tai'at, rupesi mutkaton punainen mies pakenemaan, joko omin ehdoin taikka pakosta. Vähemmän kuin yhden vuosisadan kuluessa olivat muukalaiset kerjenneet anastaa haltuunsa suolameren koko rannikon; yhä kauvemmas länteen päin väistyi hän, maan entinen ja oikea isäntä, huoaten käsittämättömän kohtalon kovuutta. — Nyt ovat kalpeanaamat kannustaneet korskuvan „tulihevosensa" koko hänen entisen metsästys-alueensa poikki, ja hän itse on vavisten hiipinyt viimeisten erämaiden lymyluoliin kolkoimpain kallioiden kyljessä.

Vuosisata vielä, niin ei ole olemassa ainoatakaan punaista miestä koko sillä äärettömällä alueella, jota tähtilipun tasavalta hallitsee.

Punainen mies ei koskaan voi tulla valkoisen ystäväksi. Ensiksi tervehti hän häntä kyllä vieraanvaraisesti, „vihreillä tähkäpäillä ja pemmikanilla,“ *) mutta valkoinen mies kävi yhä vaativammaksi, sysäsi korven pojan pois tieltään ja rupesi noudattamaan varsinaista hävitysjärjestelmää. Moni siihen saakka tuntematon pahe tuotiin punanahkain pariin, euroopalaiset taudit korjasi heistä monta miljoonaa, ja heidän tavaransa maksettiin, milloin maksettiin, „tulivedellä“, huonolla paloviinalla, jota metsän vilpittömät miehet eivät ymmärtäneet kohtuudella käyttää, vaan nukuttelivat sillä surujansa, kunnes nukkui ainiaaksi sekä suru että henki. Mitä ei paheet eikä taudit tappaneet, sen kaasi kalpa, pyssy ja pajonetti.

Olihan syytä punanahalla valkoista ihmisveljeään vihata. Ja hän vihaa häntä vielä tänäpäivänä kuin verivihollistaan ainakin ja viepi hänen päänahkansa, milloin vain hän vapaana miehenä uskaltaa lymyluolastaan ulos, terävä sotatappara kädessään.

Missä tilassa ovat nyt tuon muinoin onnellisen miehen antavat riistamaat? — Uhkeat, meluisat kaupungit kohoavat niiltä paikoilta, missä hänen rauhallinen wigwaminsa seisoi, ja aura kyntelee niitä ruoho-aavikkoja, joilla sata vuotta takaperin miljoonittain puhvelihärkiä kävi laitumella. Niiden hautojen päällä, jotka kätkevät miljoonittain muinoin vapaiden miesten luurankoja, orjailee kalpeanaama elämän etujen ja nautintojen tähden, sen tähden, jota hän, hänen kannaltaan katsoen, sanoo elämäksi. Sukupolvi toisensa perästä entisiä maanomistajia on kaatunut uhrina viljelykselle, jota indiaani ei käsitä, ei rakasta eikä kunnioita. Ainoastaan muutamat, valkoisten laumoihin verraten vähäiset parvikunnat punanahkoja elää vielä muutamissa lymypaikoissa, joihin he ovat vetäytyneet takaisin. Mutta näihinkin piilopaikkoihin on viljelys tunkeuva, ja jos punanahat nousevat vastarintaan, musertuvat he säälimättömän sivistyksen sotavaunun alle. — Muutamille indiaani-heimoille annettiin aikoinaan hyvinkin laveat maan-alueet, joihin ei kenkään valkoinen saanut asettua asumaan. Näitä alueita sanotaan „reserveiksi.“ Siellä saivat he Yhdys-Valtain hallitukselta rahoja, vaatteita ja ruokavaroja; mutta jo risteilee näitäkin heidän turvapaikkojansa rautatiet, ja siten on se tunti tullut, jolloin viimeinenkin jäännös indiaanien itsenäisyyttä katoaa. Näinä

*) Pemmikan on koputettua ja kuivattua bison-härän lihaa.

päivinä on hävityssota punanahka-parkoja vastaan uudestaan syttynyt ilmi-tuleen, ja Amerikan muinaisten omistajien viimeiset vapaat jälkeläiset laulavat jo kuolinvirttään. — Silmäilkäämme heitä vielä pikimmältämme, ennenkun heidät kaikki on korjannut tämän matoisen maailman musta multa.

Siellä täällä Kalliovuorten luolissa, ylisestä Missourista Texasiin saakka, sekä Winipeg-järven tienoilla tavataan vielä muutamia heimojäännöksiä, jotka ovat säilyttäneet jonkunmoisen itsenäisyyden ja luonnollisen yksinkertaisuuden, ollen kuitenkin kaikki, paitsi ehkä siouxit, jo niin kesytettyjä, ett'ei valkoisen miehen enää ole heiltä mitään peljättävää. Mutta siellä asuvat „mustajalat", „varis-indiaanit," itsepäuttäiset siouxit (l: shuuit), jotka viime aikoina ovat antaneet Yhdys-Valtain hallitukselle koko joukon tekemistä, assiniboinit ja mitä he kaikki lienevät. He ovat enimmäkseen ko'okkaita, vaaleamman tai tummemman vasken värisiä ihmisiä, indiaanin vanhassa ihantavassa pukimessa, joka ainoastaan osaksi verhoo heidän ruumiinsa voimakkaat muodot. Metsän ja heinä-aavikon pojat ovat — taikka ainakin arvelevat olevansa — vapaita miehiä, synnynnäisiä sotilaita, heidän naisensa tuskin muuta kuin orjattaria. Ell'ei valkoinen mies niin kovasti joka taholta ahdistaisi, niin ei punanahalle maistuisi muu kuin vihollisen tai puhvelin tappaminen. Mielellään kaataa hän myöskin karhuja, pyytää, kesyttää ja varastaa hevosia, hänen vaimonsa istuessa kotona, s. o. jonkinmoisessa lappalais-kodassa, wigwamissa, valmistaen lampaiden ja muiden eläinten nahkoja, keittäen ruokaa ja imettäen lastaan. Nyt lienevät jo paraasta päästä euroopalaiset aseet hänenkin käytettävissään, mutta varsinaisena kansallisaseena oli, hänen täydessä vapaudessa eläessään, tuo kahden meetrin pituinen jousi, josta vaski- tai piipiikillä varustettu nuoli lensi vinkuen vihollisen rintaan tai ketteräjalkaisen otuksen pysähytti; keihäs oli usein viisi meetriä pitkä; kilpi suojeli vihollisen nuolia vastaan; kanhea tomahawki tappoi säälimättä, ja yksiteräinen puukko vyöllä vartoi päästäksensä vihollisen päänahan kimppuun. Niiden päänahkojen luvun mukaan, joilla sotilas voi itseänsä koristaa, arvosteltiin hänen urhoollisuuttaan, ja hänen kunniansa oli niiden vallassa. Nuoren indiaanin ottaminen asekuntoisten sotilaiden joukkoon tapahtui suurilla juhlallisuuksilla, tappelunäytteillä, tanssilla, jopa kidutuksillakin. — Indiaanin sotaiseen pukuun kuuluu vielä tuo „sotakotkan" höyhenillä koristettu „kalumet" eli rauha-piippu, jota ainoastaan juhlatiloissa, niinkuin sotaneuvotteluissa, rauhanteoissa j. n. e., solmittujen

liittojen tai sitoumusten vahvistukseksi, „kenraalit“ polttavat, jonka jälkeen se jälleen huolellisesti kääritään ja säilytetään päällikön wigwamissa. Indiaani on muutenkin harras tupakkamies, ja piippu on melkein aina hänen hampaissaan. Se seuraa häntä hautaankin — ei, vaan „suuren hengen“ luo noille „lempeille ja kauniille metsästysmaille.“

Indiaani on luonteeltaan juhlallisen vakava, hän on teräväjärkinen, miettiväinen — ja viekas kuin kettu, kun tarvitaan. Mutta hänen näkö-alansa on tietysti hyvin rajoitettu, ja kaikkea, mitä hän ei ennen ole nähnyt, hämmästyy hän sanomattomasti. Ja kaikki mikä hänelle on salaperäistä, se on „lääkettä.“ Hänen tietäjänsä ja noitansa ovat „lääkemiehiä“, mahtavan soturin puukko on „suuri lääke“, ja ensimäinen höyrylaiva, joka kulki Mississippi-joella, oli myöskin „lääkettä.“ Lääkettä on niinikään se persoonallinen suojelushenki, jota jokainen indiaani aina kantaa muassaan eläimen-nahan muodossa. Ken tämän „lääkkeensä“ hukkaa, hän on kunniaton. Tarjoo indiaanille mitä hyvänsä, hän ei mistäkään hinnasta myy „lääkettänsä.“ Se — ynnä tomahawkin ja piipun kanssa — seuraakin häntä hautaan ja taivaasen. — Uteliaisuudella hän tosin silmäilee sivistyksen tarvekaluja, ja hämmästyksellä hän kuultelee matkustavan turkisten-ostajan ja kauppiaan kertomuksia idän kalpeiden miesten elämästä; mutta hän ei voi käsittää meidän olojemme ihmeitä, ja „valehdella kuin valkoinen mies“ on indiaanilainen sananparsi.

Alku-asukkaiden jälkeläinen ei voi taipua uusien olojen mukaan, hän ei tahdo tarttua auraan eikä asettua vakinaisesti asumaan,*) hänen ilonansa on ainoastaan metsästäjän ja sotilaan elämä, samalla kun kalpeanaama supistamistaan supistaa hänen metsästysmaitaan. Punainen mies, sanalla sanaan, ei sovi nyky-ajan kultuuri-elämään eikä tahdo siitä mitään tietää. Senpätähden juuri on, kun onkin, mahdotonta estää Pohjois-Amerikan alku-väestön häviämistä.

Ens' alussa etenkin koki indiaani kyllä, huomattuaan vaarallisen asemansa, pitää puoltaan ja ajaa tunkeilevia kuokkavieraita alueeltansa taikka ainakin tehdä heille kaikellaista kiusaa, mutta kun kaikki oli turhaa, väistyi hän pois. Taipuakseen maan-anastajain elämän-tapaan oli hän liian ylpeä. „Isät“ — sanoi kerran muuan etevä päällikkö hallituksen asiamiehille — „te neuvotte meitä kaivamaan maata ja vartioimaan karjaa, mutta me emme tahdo kuulla puhuttavan semmoi-

*) Oclahoma nimisen uuden territoriou indiaanit ovat kuitenkin viime aikoina vähittäin ruvenneet taipumaan maanviljelykseen.

sista asioista. Me olemme kasvaneet puhvelin kanssa ja rakastamme sitä, me olemme oppineet olemaan urhoollisia, me tahdomme pystyttää telttamme mihin mielemme tekee ja mennä sinne, missä puhveli ruohoa syöpi. Armahtakaa meitä ja antakaa meidän mennä."

Ja he ovat saaneet mennä.

XI.

Ranskalaiset Canadassa.

Olemme jo ennen kertoneet, miten Italialainen Giovanni Cabotto vuonna 1497 englantilaisella laivalla oli uudestaan löytänyt Labrador'in ja luultavasti Pohjois-Amerikan koko itärannikon *). Tämän löydön johdosta pitivät Englannin kuninkaat mainittua rannikkoa yksistään heidän maansa omaisuutena, — tietysti laisinkaan huolimatta alku-asukkaiden mahdollisesta oikeudesta. Mutta viisikolmatta vuotta myöhemmin etsiskeli muuan toinen Italialainen, Giovanni Verazzano, kulkuväylää Kiinaan Amerikan pohjoispuolelta ja purjehti silloin ranskalaisilla laivoilla pitkin Pohjois-Amerikan itärannikkoa Floridasta New-Foundlandiin saakka, tutkien sitä jokseenkin tarkasti. Ja tämän retken johdosta arvelivat taasen Ranskan kuninkaat samaa rannikkoa heidän omaisuudekseen. Vaatimukset sen omistamisesta jäivät kuitenkin lepäämään sillänsä yli puolen vuosisataa. Mutta vuosina 1534 ja 1535 teki Ranskalainen *Jacques Cartier* matkustuksia S:t. Lavrencen mahtavalla joella, joka yhdistää Canadan suuret järvet suolamereen, ja kauppa-asemia perustettiin sen rannalle. Näille asemille toivat, jäiden lähdettyä keväällä, äärettömän lavean sisämaan indiaanit veneillänsä kalliita turkiksia: majavan, näädän, suopelikärpän ja muiden metsä-otusten nahkoja; ja Ranskalaiset kokosivat lasihelmillä ja muilla joutavilla rihkamatavaroilla, mutta ennen kaikkea paloviinalla, laivansa täyteen mitä kalliimpia kaluja. Jo sitä ennen oli sama kansa ruvennut harjoittamaan erittäin tuottavaa kalastusta

---

*) Jotkut tutkijat ovat kokeneet näyttää todeksi että sama mies jo sitä ennen olisi matkustellut tämän rannikon vesillä ja muun muassa astunut Pohjois-Amerikan mannermaan rannalle neljätoista kuukautta ennen kuin Colombo löysi Etelä-Amerikan.

New-Foundlandin suurilla karilla. Siten oli sillä tärkeät edut valvottavana Pohjois-Amerikan tän-tienoisella rannikolla.

17:nen vuosisadan alussa rupeekin Ranskan hallitus täydellä todella asuttamaan tätä aluetta. Mutta samaan aikaan alkaa jo Englantikin pitää puoltansa; ja molemmat kruunut jakavat nyt yksityisille tai yhtiöille isoja kaistaleita tästä rannikosta.

Pitääksemme nyt ensiksi silmällä Ranskan asutuspuuhia, niin lahjoitti siten Ranskan kuningas Henrik Neljäs koko rannikon Delaware-lahdesta S:t. Lawrenceen saakka Pierre de Monts nimiselle hugenottilaiselle astelismiehelle. Tällä rannikko-osalla oli silloin nimenä Acadia. Pierre de Monts olikin jo ruvennut perustamaan siirtokuntaa Uuden Skotlannin länsi-rannalle, kun kuninkaan kuoltua läänitys peruutettiin ja annettiin jesuiiteille, jotka perustivat siirtokunnan Mainehen. Mutta tämän hävittivät Englantilaiset, ja nyt sai läänityksen haltuunsa de Monts'in seuralainen *Samuel de Champlain.* Tämä mies oikeastaan on pidettävä Ranskan vallan perustajana Amerikassa. Hän rakennutti v. 1608 sille paikalle, jossa nyt mahtava Quebec kaupunki sijaitsee, pölkkylinnoituksen ja joukon mökkiä, joista sitten tuo suuri kaupunki kasvoikin. Siirtokuntaa nimitti Champlain Uudeksi Ranskaksi, jonka sijaan sittemmin vähitellen tuli käytäntöön *Canada,* minkä nimityksen indiaanit olivat Champlain'in uutiskunnalle antaneet. Se merkitsee linnoitettua kylää.

Champlain'in siirtolaiset elivät hyvässä sovussa ympäröivien Huron indiaanein kanssa ja auttoivat heitä toisella puolen S:t Lawrence-jokea asuvia Iroquais-indiaaneja vastaan, jotka olivat Huronien vihollisia. Champlain teki monta tutkimusmatkaa maan sisä osiin, etsiskellen — kuten näinä samoina aikoina tunnettu, Hollantia palveleva Englantilainen Hudson, Hudson-järven ja Hudson-joen löytäjä — kulkuväylää pohjoisimman Amerikan kautta Tyveneen Mereen ja Kiinaan. Mutta hänen siirtokuntansa vaurastui hitaasti. Mitään maanviljelevää väestöä ei ollut; ja se kauppaseura, jolle Champlain oli luovuttanut oikeutensa, rakensi kaupalle ankarat rajoitukset. Yksin-oikeus-järjestelmä pääsi vallalle, ja jesuiitit pitivät huolta siitä, että ainoastaan luotettavia katolilaisia pääsi Canadan maalle. Täälläkin olivat siitä huolimatta jesuiitit innokkaita lähetyssaarnajia. He tunkeusivat, pari kolme erältään, Huron-järven ympärillä asuvien indiaanien keskuuteen, oppivat heidän kieltänsä, perustivat kouluja j. n. e., kun äkki-arvaamatta Irokeesit hyökkäsivät Huronien alueelle, hävittivät heidän kylänsä ja melkein koko kansan sekä tappoivat jesuiitit. Nämä Huronit olivat var-

Hudsonin tulo Monhattan saarelle.

sin lahjakasta heimoa, harjoittivat maanviljelystäkin ja asuivat linnoitetuissa kylissä ja salvatuissa pienissä taloissa, mutta heidän heimoyhteytensä oli löyhä. Irokeesit sitä vastoin, joiden sekä urhoollisuus että julmuus näinä aikoina oli hyvin tunnettu, olivat järjestyneet „kuuden kansan“ liitoksi ja vihasivat kovasti Ranskalaisia, koska nämä suojelivat Huroneja heitä vastaan. Rajasodissa Ranskalaisten ja Englantilaisten kesken pitivätkin he sittemmin tavallisesti aina Englantilaisten puolta.

Ludovik XIV ja hänen ministerinsä Colbert kokivat keinotekoisella tavalla valaa uutta eloa riutuvaan siirtokuntaan Canadassa. Suurilla kustannuksilla kuljetettiin sinne toinen laivanlasti toisensa perästä nuorta, voimakasta väkeä kotimaasta, ja avioliittoja suosittiin palkintojen kautta. Ei kenkään saanut käydä vetelehtiä naimatta. Teollisuutta edistettiin kaikin tavoin, ja maanviljelystä koettiin puhaltaa henkiin keski-aikaisen läänityslaitoksen kautta. Ludovik kuningas siirti, näet, Canadaan kokonaisen rykmentin sotamiehiä, jotka — kuritettuaan irokeesi-indiaanit — muunnettiin maanviljelijöiksi. Upseerit saivat omakseen isoja maan aloja, joista he lääni-herroina jakoivat osuuksia sotamiehilleen, vasalleilleen. Tämän torppa-jäjestelmän kautta kasvoi muutamassa vuodessa ylhäisö tilusherroja, joiden maatilat levisivät pitkin Lawrence-joen rantoja. Noille rannoille rakensivat vasallitkin talonsa kyläkunnittain, ja ne pienet kauppalat — kadulle päin antavine päätyseinineen —, joita matkustaja usein tapaapi Ala-Canadassa, ovat kaikki tältä ajalta.

Suurten maatilain — eli, niin sanoaksemme, „hovien“ — herrat olivat kuitenkin itse teossa köyhänpuolista väkeä. Nuoremmat pojat rupesivat tavallisesti turkisten-pyytäjiksi ja samosivat, pienet alustalaisjoukot muassaan, pitkin maata mannerta kauvas länteen päin, Ranskalaisen tavallisella iloisuudella kovasti mielistyttäen indiaaneja, joiden tyttöjä he usein ottivat vaimoikseen. Siten syntyi sekarotu „Canadalaisia“, metsänvaeltajia — coureurs des bois — ja turkisten-pyydystäjiä, joiden romantillinen joukkio oli melkoisena osana siirtokunnan asukkaissa.

Canadaa hallitsi nyttemmin kuninkaalliset maaherrat. Mitään edustuslaitosta ei koskaan syntynyt. Maaherraa auttoi sivili-asioissa „intendentti“, joka ynnä jesuiitain kanssa samassa valvoi ja vakoili hänen toimiaan. Tämmöinen intendentti oli muiden muassa herra Jean Talon, Colbertin aikalainen. Hän tutkitti upseerien, kauppamiesten ja metsästäjäin kautta varsin lavealta maita lännessä, Huron-järven toisella puolen saakka; ja niinikään tunkeusivat jesuiitit, mene-

tettyään lähetyskuntansa Huronien keskuudessa, hänen kehoituksestaan Michigan-järven heimojen pariin, joista he puuhasivat itselleen uuden valtakunnan alamaisia. Siellä kuulivat jesuiitit puhuttavan muutamasta suuresta vedestä kaukana auringon laskuun päin. Mutta näitä kaukaisia maan-ääriä joutui tutkimaan jesuiitain tarkoitusten ulkopuojella oleva mies, nimittäin kuuluisa Robert Cavelier *de la Salle.*

Hän oli syntyisin Rouen'in kaupungista, oli nuorena muuttanut Canadaan ja asettunut uutisasukkaaksi Montrealin tienoille. Retkeillen suurten järvien erämaita, joissa hän oppi Huronien kielen, kuuli hän eräänä päivänä puhuttavan suuresta joesta, joka muka juoksi länteen päin ja viimein laski valtamereen. Arvellen sitä kauvan etsityksi kulkuväyläksi Tyveneen Mereen ja Kiinaan, lähti hän sitä etsimään ja löysi valtavan Ohion, jota alaspäin hän kulki pitkän matkan. Pian selveni hänelle kuitenkin ett'ei Ohio vienytkään Kiinaan. Vuonna 1669 tekemällänsä matkalla saapui hän, näet, Green bay nimiselle suurelle lahdelle Michiganin luoteisrannalla, josta yhtämittainen vesitie viepi Illinois-joen läheisyyteen saakka. Tästä eroittaa sitä ainoastaan kapea kannas. Alku-asukkailta kuuli nyt La Salle että tuota vesitietä pitkin päästäisiin, — kantamalla veneitä kannaksen poikki —, viikon kestävän matkan perästä hirveän suurelle joelle, joka muka virtaili etelään päin ja johon Ohiokin laski. Nyt selveni hänelle kaikki. Suuri joki, jonka nimen Mississippi hän nyt myöskin ens' kertaa kuuli, ihan varmaan laski Mexikon lahteen. Mutta sen tutkimiseen tarvittiin suuremmat varat kuin La Sallella oli käytettävissään, ja hän matkusti sentähden Parisiin, jossa hän kuninkaalle esitti täydellisen suunnitelman koko tuon läntisen alueen laskemiseksi Ranskan vallan alle. Siten päästäisiin Englantilaisten siirtokuntia Amerikan itärannalla hätyyttämään takaapäin. La Salle pyysi saadakseen perustaa linnoituksia minne hyvänsä sekä läänitykseksi melkoisen maanalueen Ontario-järven rannalla. Ludovik kuningas mieltyi ehdoitukseen ja myönsi kaikki. La Salle ryhtyi toimeen. Pian kasvoi Ontarion rannalle Fort Frontenac nimisen linnoituksen ympäri kaupunki, jonka asukkaat olivat La Sallen alustalaisia. Niagaran luo tehtiin toinen linnoitus, joka hallitsi pohjoisiin metsästysmaihin vieviä teitä, ja kosken yläpuolelle rakennettiin suurempi laiva. Kauppiaat ja jesuiitit, joiden kilpailijana La Salle näillä toimillaan esiintyi, katsoivat hänen puuhiaan karsain silmin. Mutta v. 1679 oli hän valmiina lähtemään suurelle retkelleen. Jo kuusi vuotta sitä ennen oli kuitenkin jo Canadan maaherra Frontenac erään Joliet nimisen kauppiaan sekä jesuiiti-isä Marquette'n kautta

tutkituttanut Illinois- ja Mississippi-joet Arkansas'in laskupaikkaan saakka.

La Sallella oli muassaan tarvekaluja linnoitusten ja laivojen rakentamista varten. Talven vietti hän Crèvecoeur'in linnoituksessa Illinoisin varrella lähellä sitä paikkaa, jossa nyt Chicagon jättiläiskaupunki sijaitsee, lähteäkseen sieltä keväällä matkalle. Mutta nyt kohtasi häntä monet onnettomuudet. Turkiksilla lastattu laiva, jonka hän oli lähettänyt kotiin, joutui haaksirikkoon matkalla, ja hänen itsensä marssiessa Fort Niagaran uutta laivaa hankkimaan, nousi Crèvecoeuriin jätetty varustusväki kapinaan, hävitti kaikki varastot ja lähti tiehensä kotiin. Palatessaan tapasi La Salle ainoastaan uskollisen toverinsa, Tonti nimisen Italialaisen, paikalla. Hänen kanssaan kulki nyt tutkija, ainoastaan muutamia indiaaneja muassaan, veneillä Illinois- ja Mississippi-jokeja alaspäin ja näki eräänä päivänä syksyllä v. 1680 Mexikon lahden laineiden välkkyvän heitä vastaan. Ranskan kuninkaan kunniaksi antoi hän maalle joen-suun ympärillä nimen Louisiana ja valitsi paikan sen vastaiselle pääkaupungille. — Muutaman vuoden perästä tuli La Salle Ranskasta neljällä laivalla ja melkoisella joukolla siirtolaisia uudestaan näille tienoille perustaakseen siirtokuntaa, mutta Mexikon lahdessa purjehtivat laivat huomaamattansa Mississippi-joen suun ohitse ja laskivat rannalle nevaiseen seutuun Texas'in rannikolla. Kuumeesen sairastunut La Salle lähti veneellä etsimään joen-suuta, mutta tällä matkalla murhasi hänet maaliskuun 19 p:nä 1689 kapinoitseva miehistö, hänen 45 ikävuodellaan. Hänen alkamaansa yritystä ei kyennyt kenkään jatkamaan, eikä Ranskalla siihen aikaan ollut varojakaan tällaisiin tarpeisin. Joukko linnoituksia rakennettiin kuitenkin pitkin Mississippi-joen vartta. Missourin laskupaikkaan olivat jo La Salle ja Tonti perustaneet S:t. Louis nimisen linnoituksen, ja Canadalaiset upseerit rakensivat nyt Huron ja Erie-järvien väliselle salmelle Detroit'in sekä kauvas etelään Natchez'in. Nouvelle Orléans, sittemmin New Orleans, perustettiin 17 sataluvun alulla, mutta vietti kauvan jokseenkin kituvaa elämää, kuten yleensäkin Ranskan siirtokunnat etelässä, — jopa pohjosessakin, verraten esim. Englannin uutisasutuksiin. Tämän valtakunnan haltuun olikin kerran Ranskalaisten koko ääretän alue Pohjois-Amerikassa joutuva, kuitenkin vasta veristen sotien kautta, joista alempana annamme kertomuksen. Näissä sodissa toimitti varsin tärkeää osaa muuan ranskalainen siirtokunta, jonka tässä vielä mainitsemme, nimittäin Montreal. Se sai alkunsa pari vuosikymmentä Quebec'in

perustamisesta muutaman hurskaan seuran kautta, joka S:t. Lawrencejoessa olevalle saarelle, jossa se vieläkin — nyt suurena kaupunkina — sijaitsee, oli perustanut sairastalon ja koulun indiaanien lapsia varten. Montrealissa järjestettiin sodan aikana ne joukot, jotka tuon tuostakin kävivät hävittelemässä Englantilaisten siirtokuntia.

XII.

Itäisen rannikko-alueen asutus.

1. Virginia.

Vaikka Englannin kuninkaat jo Giovanni Cabotton matkustuksista asti pitivät Pohjois-Amerikan itärannikkoa omanaan, kului kuitenkin kokonainen vuosisata, ennenkun Englantilaisten puolelta ruvettiin hommaamaan sen asuttamista. Mutta vihdoin, v. 1587, pani naiskuningas Elisabetin suosikki, yritteliäs merenkulkija ja valtiomies Valter Raleigh, suurenmoisen retkikunnan menemään näille tienoille, ja se saikin perustetuksi siirtokunnan, jolle nuoren hallitsijattaren kunniaksi annettiin nimi *Virginia*, s. o. Neitsytmaa. Sillä nimityksellä tarkoitettiin alkuansa koko rannikko-kaistaletta Delawarelahdesta Floridaan asti, vaikka tämä ensimäinen siirtokunta sijaitsikin vain pienellä alueella nykyisen Pohjois-Carolinan rannikolla. Se kuitenkin jo muutaman vuoden perästä tykkänään hävisi, erittäinkin niiden väkivaltaisuuksien johdosta, joita uutisasukkaat harjoittivat indiaaneja kohtaan; ja Raleigh joutui taloudelliseen häviöön. Tältä ajalta on kuitenkin muistettava se lähetys, jonka englantilainen merisankari Francis Drake toimitti Virginiasta Valter Raleighin luo Irlantiin, nimittäin muuan näöltään vähäpätöinen juurikasvi, joka Draken mielestä sopisi viljeltäväksi Euroopassa, — maaperuna eli potaati.

V. 1607 uusittiin asutus-yritys Virginiassa. Kuningas Jaakko I Stuart jakoi silloin koko alueen Floridasta Canadaan kahden kauppaseuran kesken, jotka saisivat maan asuttaa. Vastaisille asukkaille luvattiin muun muassa täydellinen verovapaus. Toinen näistä seu-

roista, Londonilainen, lähettikin jo samana vuonna joukon siirtolaisia siihen osaan Virginiaa, jolla nyt erittäin on tämä nimi. Se on suuren Chesapeak-lahden länsi-rannikko. Lahteen laskee koko joukko mukavia jokia, maa on erittäin hedelmällistä ja ilmanala melkein troopillinen. Palmut, puuvillakasvi ja sokuriputki viihtyvät oivallisesti. Tänne, James-virran rannoille, asettuivat uutisasukkaat ja perustivat Jamestown (Jaakonkaupunki) nimisen kaupungin. He eivät kuitenkaan olleet tavallista uutisasukas-väkeä, vaan paraasta päästä entisiä sotilaita ja merisissiä, rohkeita, hurjapäisiä uskalikkoja, joita kullanhimo oli tänne houkutellut. Vaivaloinen kuokkatyö ei heitä miellyttänyt. Koko siirtokunta olikin jo rappiolle joutumassa, sekä puutteen ja sisällisen eripuraisuuden että indiaanien hyökkäysten kautta; mutta silloin tuli apuväkeä Euroopasta, ja jo ryhdyttiin tosi-työhön. James- ja Potomac-jokien varsille syntyi ensimäiset tupakka- ja puuvilla-maat. Tupakka oli kuitenkin ens'aikoina etevimpänä „viljalajina.“ Sitä käytettiin paremman puutteessa rahanakin. Niinpä ostivat naimahaluiset miehet 75 tupakka-kilolla itselleen kukin aviosiippansa niistä 150 naisesta, jotka tänne ensiksi tulivat. Ja uusia asukkaita tulikin toinen laivalasti toisensa perästä, nytkin yhä vielä suurimmaksi osaksi nuorempia poikia varakkaista englantilaisista maakartano-perheistä, jotka ottivat viljelläkseen isoja maan-aloja. Ens' alussa käyttivät he kyllä valko ihoisia työläisiä, mutta jo v. 1619 toi eräs hollantilainen laiva ensimäisen lastin neekeri-orjia Virginiaan, — ja siitä saakka pysyi orjuus siellä kotimaisena laitoksena meidän miespolveemme asti. Mutta rotu, josta ei käynyt orjia tekeminen, oli Pohjois-Amerikan ylpeä alkuväestö. Sitä kuitenkin monella tavalla ahdistettiin, ja häpeällistä väkivaltaa tehtiin tuon tuostakin. Katkera viha vieraita vastaan sai viimein, vuonna 1622, seudun indiaanit yhtymään suurempaan liittoon ja äkki-arvaamatta hyökkäämään uutisasukkaiden kimppuun. 1,300 Euroopalaista sanotaan tässä menettäneen henkensä. Mutta tämä tappio ei laimentanut asutus-intoa, ja siirtokunta vaurastui vaurastumistaan, yhä uusien joukkojen tulvaillessa Englannista. Ensiksi hallitsi sitä melkein yksinvaltainen maaherra emämaasta, mutta pian vaativat ja saivat uutisasukkaat edustuslaitoksen, joka tiesi pitää heidän puoltansa kuvernöörejä vastaan, niin että he ennen vuosisadan loputtua jo itse teossa hallitsivat itseänsä. Siitä huolimatta olivat Virginialaiset kuningasmielisiä, ja Englannin kansalaistaistelussa pitivät he Stuartien puolta. Englannin valtiokirkkoa he niinikään kannattivat. Uskonnollista va-

pautta ei mahtunut Virginiaan. Se oli, kun olikin, ylimysvaltainen siirtokunta, uskollinen kopio emämaasta parlamentineen piispoineen. Kasvimaallaan, plantagellaan, eleli Virginian kartanon-herra perheensä ja mustien palvelijansa keskellä kunnianarvoisan patriarkan elämää, piti suurta „hovia“, harjoitti urheilua ja valvoi kreivikuntansa hyötyä. Amerikan kansanmielinen yhteiskuntalaitos ja uskonnollinen vapaus siten ei ole taiminut Virginian maassa, vaan muualla; mutta sen reippaista ja ylpeistä isännistä polveutuivat ne miehet, jotka sittemmin ajoivat perille Amerikan itsenäisyyden.

2. *Uusi Englanti.*

Amerikan uskonnollisen ja kansallisen vapauden kehtona on pidettävä se kulmikas rannikkokaistale, joka molemmin puolin Cod-nientä ulottuu Massachussetts-lahden pohjois-päästä New Yorkin lähelle saakka ja jolla jo vanhastaan on ollut nimenä Uusi Englanti. Tälle rannikolle muodostuivat ne yhteiskunnat, joiden vapaita laitoksia Yhdys-Valtain perustuslaki jäljittelee. Kertokaamme tässä lyhyesti miten tämä uutisasutus tapahtui.

Joulukuu 16 p:nä 1620 purjehti Cod-niemen muodostamaan lahteen The mayflower (toukokukka) niminen laiva, tuoden muassaan 102 siirtolaista, miehiä, naisia ja lapsia. Se tuli Hollannista, mutta siirtolaiset olivat kuitenkin enimmäkseen köyhiä maalaisia Pohjois-Englannista, jotka Englannin valtiokirkon harjoittamien vainojen tähden olivat paenneet Hollantiin ja siellä jonkun aikaa oltuansa päättäneet ruveta rakentelemaan uutta kotia valtameren toiselle puolelle. Mainitun lahden lounais-kulmaan pistää pieni poukama länteen päin. Siinä nousivat he maalle, sittenkun kuitenkin kaikki, kokoontuneina laivan-kannelle, olivat kiittäneet Jumalaa onnellisesta matkasta ja hyväksyneet kirjallisesti laatimansa siirtokunta-säännön, jonka perustuksena oli täydellinen itsehallinto ja kaikkein yhdenvertaisuus. Johtavia miehiä heidän joukossaan olivat Brewster, Bradford, Winslow ja Carver, joiden nimet vieläkin elää kiitollisessa muistossa Uuden Englannin asukkaiden kesken. Jo Hollannissa ollessaan olivat nämä „pyhät vaeltajat“, — kuten heitä nimitettiin — keskenään yhtyneet vapaasen, kirkolliseen yhteiskuntaan. Nyt astuivat he kapineineen rannalle ja rakensivat itselleen vähäisiä hirsimökkiä talven turvaksi. Uutis-paikka sai nimekseen Uusi Plymouth, New Plymouth.

Seudun indiaanit — Pokanoketit — tervehtivät heitä ystävällisesti. Ensimäinen, joka tuli heidän kyläänsä asti, puhutteli tulokkaita englannin-kielellä, lausuen: „Terve tultuanne, Englantilaiset!“ ja kertoi jo ennenkin tavanneensa heidän maamiehiään, joita kävi kalastelemassa Penobskot-joen suussa. Miehen nimi oli Samoset. Pian toi hän muassaan toisenkin englannin-kieltä taitavan indiaanin, nimeltä Sqvanton, joka kauvan aikaa oli palvellut yksityisen miehen luona Londonissa. Sqvantonin välityksellä tekivät uutisasukkaat sitten varsinaisen sopimuksen Pokanoketien päällikön, Massasoitin, kanssa, ja näiltä ostettiin maa-ala lähinnä lahtea. Ystävällistä väliä kesti sitten Massasoitin kuolemaan saakka v. 1661.

Mutta ens' alussa sai nuori siirtokunta kuitenkin kovat kohtalot kokea. Ruokavarain puute ja tottumattomuus ilmanalaan vei enemmän kuin puolet siirtolaisista manalan majoihin. Toiset kuitenkin jotenkuten kestivät, kunnes muokatusta maasta saatiin parempi sato ja apua tuli emämaasta.

Suuri joukko puritaaneja, uskonsa tähden vainottuja kansalaisia, joiden joukossa oli melkoinen määrä varallisiakin perheitä, muuttivat kotijumalansa uuteen maahan Massachussets-lahden rannalla, saatuaan sitä ennen kruunulta vapauskirjan eli n. s. kartan, joka antoi heille oikeuden järjestää hallituksensa miten itse mielivät. Kahtena eri retkikuntana, vuosina 1629 ja 1630, purjehtivat he valtameren poikki ja perustivat Massachussets' bay (M.-lahti) nimisen siirtokunnan, johon tulivat kuulumaan kaupungit Boston, Salem ja Portsmouth. Hekin järjestivät yhteiset asiansa täydellisesti tasavaltaisten kaavojen mukaan, tunnustaessaan kuitenkin emämaan yliherruutta. Tämä siirtokunta vaurastui vaurastumistaan kalastuksen ja kaupan kautta, ja uusia uutisasukkaita tulvaili tulvailemistaan sen alueelle. Pian perustettiin opetuslaitoskin, jossa koko siirtokunnan kasvavalle nuorisolle annettiin maksuton ja yhtäläinen tiedollinen kasvatus. Se oli Amerikan ensimäinen vapaakoulu Cambridge'ssä lähellä Bostonia, ja siitä sukeutui sitten Uuden maailman etevin oppilaitos, kuuluisa Harvardin yliopisto.

Siten olivat New Plymouth ja Massachusetts' bay antaneet Amerikalle, sen yhteiskunnallisen elämän perustukseksi, itsehallinnon ja vapaakoulut; mutta vielä puuttui uskonnollinen vapaus.

Massachussetts'in uutisasukkaat, vaikka itse olivat kärsineet paljon emämaan valtiokirkon vainoista, eivät puolestaan kärsineet alueellansa muita kuin omia uskolaisiaan. Siirtokunta oli itse teossa

joteskin ahdasmielinen hiararkiia, pappisvalta, jonka innokkaat paimenet valppaasti valvoivat ett'ei mitään mustaa lammasta päässyt pujahtamaan sisään heidän puhtaasen laumaansa.

Silloin tuli v. 1630 muutamassa siirtolaislaivassa Bostoniin eräs nuori pappismies, *Roger Williams*. Hänenkin oli täytynyt jättää isänmaansa uskonnollisen vapaamielisyytensä tähden, ja hän toivoi nyt Uudessa maailmassa saavansa ajatella ja saarnata täydellistä omantunnon-vapautta. Mutta Williams erehtyi. — Englannissa oli toinen lahkokunta toisensa perästä ajanut hänet keskuudestaan, koska hänen ei sopinut noudattaa mitään rajoittavia määräyksiä uskon-asioissa. Kaikki ne muka kannattivat omantunnon-vapautta, mutta ainoastaan saadakseen tämän peri-aatteen turvissa vainota toisin-ajattelevia. Williams vaati ett'ei mikään valta saa puuttua toisen uskonnollisiin asioihin. Ihmisen suhde Jumalaan on hänen oma asiansa. Ketään ei saa pakoittaa käymään kirkossa, jonka uskonkappaleita hän ei tunnusta; ketään ei saa pakoittaa maksamaan kymmenyksiä papistolle, jonka opinkappaleita hän ei tunnusta. Se on väkivaltaa. Ajatelkoon itsekukin mitä tahtoo autuutensa asiassa. Maallinen valta on maallisia asioita varten. —

Tätä oppia ei nyt kuitenkaan Williams saanut julkisesti tunnustaa edes Massachussettsissakaan. Täydellistä omantunnon-vapautta oli olemassa yhtävähän tällä kuin toisellakaan puolen valtamerta. Salem'in asukkaat pitivät häntä vähän aikaa pappinaan, mutta hän kun pelkäämättä ja vilpittömästi tuomitsi vallanpitäjäin sekaantumista uskon-asioihin, täytyi hänen täälläkin pistää pillinsä pussiin ja lähteä tiehensä.

Williams'in täytyi paeta pois erämaahan, jossa hän kauvan harhaili metsissä, kunnes vihdoin vilpittömät indiaanit Cod-niemen tienoilla ottivat hänet turviinsa. Nämä ihmiset, jotka, sivumennen sanottu, ovat osoittaneet rakastavansa vapautta enemmän kuin henkeä ja elämää, kohtelivat tätä kaikkein sivistyneiden yhteiskuntain hylkyä erinomaisella ystävyydellä, antoivat hänelle viljeltäväksi kappaleen maata suuren Narragansett-lahden rannalla, länteen päin Cod-niemestä, ja Williams puolestaan rupesi heidän opettajakseen. Miantonomoh oli näiden kelpo indiaanien heimokunnan päällikön nimi. Hänen suostumuksellaan perusti nyt Williams yhdessä muutamain salemilaisten ystäväin kanssa uutiskunnan, joka sai nimekseen Providence, kukoistavan *Rhode Island*-valtion ensimäinen alku.

Tänne mahtui kaikki uskonnot. Maallinen valta ei vähintäkään sekaantunut ihmisten uskon-asioihin. Samassa rakennettiin myöskin kansalis-vapaus mitä laveimmalle perustukselle: jokainen, ken maksoi pienen, vähäpätoisen kunnallismaksun, oli äänivaltainen.

Vuonna 1638 syntyi saarelle Narragansett-lahdessa, varsinaiselle Rhode Island'ille, toinen siirtokunta, jonka alkuperä on yhtä merkillinen. Joukko pakolaisia, jotka, kuten kvääkärit, uskon-asioissa eivät tunnustaneet muuta ohjenuoraa kuin omantunnon äänen, saapui, näet, tänne ja asettui indiaanien suostumuksella Williamsin uutiskunnan viereen. Retkeläisten johtajana oli muuan nainen, nimeltä *Anna Hutchinson.* Koko saaresta maksettiin Miantonomoh'lle muutama pari silmälasia.

Williams'in ja Hutchinson'in uutiskunnat pian yhdistyivät ja saivat johtajainsa toimesta emämaasta „kartan“, joka turvasi tämän tällä tavoin muodostuneen yhteiskunnan valtiollisen ja uskonnollisen vapauden. Ja tämä vapaa siirtokunta viihtyi ja menestyi hyvin, monen pahan ennustajan häpeälle saattaen. Asukkaiden varallisuus kasvoi kasvamistaan esteettömän yritteliäisyyden kautta. Kaikenlaiset uskokunnat: hugenotit, katolilaiset, kvääkärit, anabaptistit, jopa suuri joukko juutalaisiskin, jotka olivat saaneet matkapassinsa Espanjasta, toivat kotijumalansa tänne; ja kokemus pian osoitti että sopu sijaa antaa, kun ei toinen toisen oikeutta loukkaa. — Roger Williams eli pitkään ikään siirtokunnan kunnioitettuna isänä ja neuvonantajana, luottaen kuolemaansa saakka kylvämänsä siemenen voimaan. Ja hyvin se siemen itikin. Sadan vuoden perästä tuli uskonnollinen vapaus, semmoisena kuin sitä oli toteutettu näissä molemmissa uutiskunnissa, yhdeksi kulmakiveksi Amerikan unionin valtiosäännössä.

Massachussetts'ista lähetettiin varhain uutisasukkaita erämaihin idässä ja etelässä. Uutiskunnat *New Haven* ja *Connecticut*, Rhode Island'ista länteen päin, syntyivät sillä tavoin. Ne yhdistettiin sittemmin nimellä *Connecticut* ja saivat samallaisen vapauskirjan kuin Rhode Island. *New Hampshire*, johon silloin kuului myöskin nykyisen *Vermontin* valtion alue, muodostui Massachussettsilaisten kautta pohjosessa; ja *Maine* oli jo sitä ennen välittömästi Massachussetts'in aluetta, johon muutaman vuosikymmenen kuluessa niinikään vanhin uutiskunta, New Plymouth, yhdistettiin.

Indiaanein kanssa olivat nämä siirtokunnat ens' alussa eläneet hyvässä sovussa, mutta vähitellen, mikäli uutisasutus levisi ja anasti aluetta, kävi heidän välinsä kitkeräksi, ja arkatuntoiset indiaanit,

jotka eivät voineet kärsiä muukalaisten vaativaa kopeutta, hyökkäsivät milloin mistäkin sattuneesta syystä yksinäisten uutistalojen kimppuun ja tappoivat niiden asujamet. Viimein, kun tietysti uutisasukkaat puolestaan kävivät miehissä kostamassa, yhdistyivät kaikki indiaani-heimot näillä tienoin lujaksi liittokunnaksi, jonka johtajaksi tuli yllämainitun Massasoitin urhokas poika, Filippo Pokanoketilainen — kuningas Filippo, kuten uutisasukkaat häntä nimittivät —; ja nyt alkoi kauhea hävityssota kiittämättömiä kalpeanaamoja vastaan.

Tämä alku-asukkaiden yritys vaikutti että eri uutiskuntain asukkaat puolestaan yhdistyivät liittoon yhteistä puolustusta varten, ja sillä tapaa syntyi v. 1643 ensimäinen unioni näiden siirtokuntain kesken. Se sai nimekseen *Uuden Englannin Yhdys-Vallat*, — kesti kuitenkin ainoastaan neljäkymmentä vuotta. Pitkällistä, katkeraa, veristä sotaa, jonka aikana siirtokunnat kovasti kärsivät, käytiin, kunnes kuningas Filippon surmasi muuan indiaani; ja hänen manalassa maatessaan joutuivat jo Uuden Englannin indiaani-heimot joko kokonaan hävitetyiksi taikka sysätyiksi pois muukalaisten tieltä kauvemmas länteen päin, aarniometsäin syvyyteen. Julkinen sota taukosi vuonna 1676, mutta jätti jälkeensä kummallekin puolen katkeran koston-tunteen.

Uuden Englannin siirtokunnissa vallitsi aina ja kaikissa sama kansanvaltainen yhdenvertaisuus ja itsehallinnon peri-aate. Uutisasukkaat valitsivat itse maaherransa ja hänen neuvoskuntansa jäsenet sekä lainsäätävän kokouksen, tavallisesti ainoastaan yhdeksi, korkeintaan kahdeksi vuodeksi. Uskonnollisessa lainsäädännössä noudatti kuitenkin ainoastaan Rhode Island täydellistä vapautta.

3. *Uusi Alankomaa.*

Uuden Englannin ja Virginian välille oli jäänyt lavea, asutukselle avoin maa-alue, joka ulottui Connecticutista pohjosessa Marylandiin etelässä. 16 sataluvun keskipaikoilla oli se vielä yksistään metsästävien indiaanein hallussa. Mahtavat joet, Hudson, Delaware, Susquehanna, vyöryttivät vesiään sen lävitse, ja Alleghany-vuorten itäpuolella oli suuret, hedelmälliset tasangot. Tätäkin edullista rannikkoa pitivät tietysti Englantilaiset omanaan, ja n. s. Plymouth-seura oli saanut oikeuden sen asuttamiseen. Mutta sukkelampi kilpaveli oli jo ennättänyt Plymouth-seuran edelle.

Mainio löytöretkeiliä *Henry Hudson* oli Hollannin palveluksessa tutkinut ja kulkenut sitä suurta jokea, joka on saanut pitää hänen nimensä. Ja tänne, Hudson-joen rannalle, perustivat Hollantilaiset v. 1621 kauppapaikan, nimeltä Fort Orange, johon indiaanit toivat kalliita turkiksiaan. Viisi vuotta myöhemmin syntyi sitten joen suuhun, sille pienelle saarelle, jossa New York nyt sijaitsee, hollantilainen uutiskunta Uusi Amsterdam. Siirtomaa kokonaisuudessaan sai nimekseen *Uusi Alankomaa.*

Uuden Amsterdamin sija oli erinomattain edullinen. Meren myrskyiltä suojelee sen satamaa pitkä ja suuri Long Island (Pitkä saari), ja kulkunenvot kaikille suunnille ovat mitä mukavimmat ajatella saattaa. Pienestä kaupunki-saarestaan, jonka indiaanilainen nimi oli Manhattan, maksoivat Hollantilaiset alku-asukkaille ostohinnaksi noin 140 Suom. markkaa. — Minkähän arvoinen se nyt olisi mahtavine maailman-kaupunkineen?

Ei aikaakaan, ennenkun vähäinen paikkakunta, jossa ens' aluksi oli ainoastaan kymmenkunta olkikattoista tölliä ja ampumarei'illä varustettu pieni hirsitalo (blockhouse), rupesi kovasti vaurastumaan väkiluvussa ja varallisuudessa. Viisaasti kyllä avasivat Hollantilaiset siirtokuntansa kaikille kansallisuuksille ja uskonnoille. Puritaanit, hugenotit, katolilaiset, juutalaiset, kaikki saivat esteettömästi asettua maahan. Mutta maalliset yhteiskunta-olot vaikeuttivat siirtolaisten viihtymistä. Maaherrat hallitsivat omavaltaisesti, ja kaikki viljelysmaat jaettiin muutamain vähälukuisten maanomistajain kesken, joiden alustalaisina varsinaiset maanviljelijät tuskin olivat tavallisia maaorjia paremmat. Hätätilan uhatessa vallanpitäjät sentähden eivät voineet odottaa mitään voimallisempaa kannatusta väestön puolelta. Kun siis Englantilaiset, uusien vanhoja vaatimuksiaan rannikon omistamisesta, v. 1664 lähettivät laivaston Uuteen Amsterdamiin, joutui koko siirtokunta pitemmittä mutkitta valloittajan saaliiksi.

Sitä aluetta, joka silloin tuli Englantilaisten omaksi, oli, paitsi nykyinen valtio New York, myöskin nykyinen New Jersey, jonka niinikään Hollantilaiset olivat ensiksi asuttaneet, sekä samaten se meille Suomalaisillekin kallismuistoinen siirtokunta, josta nyt otamme puhuaksemme, nimittäin:

4. *Uusi Ruotsi.*

New Yorkin ja Marylandin väliseltä rannikkomaalta laski lavealla lahdella valtamereen Delawaren kaunis joki, indiaanien Poutaxat. Eräänä päivänä maaliskuun alussa vuonna 1638 purjehti sen suusta sisään kaksi laivaa, täynnään matkalaisia, jotka toivoloistoisin silmin katselivat ympärilleen. Aukeni siinä heidän edessään lavea laakso, jota korkeat, metsää kasvavat kukkulat ympäröivät, ja sen halki väreili, niin kauvas kuin silmä kannatti, joen hiljainen juova. Sieltä täältä sivulta päin lirisi emävirtaan pienempiä puroja, joiden kirkas vesi välkkyi niin viehättävänä kevät-auringon loistaessa. Ja olipa matkalaisten vasemmalla puolen rannalla erittäinkin miellyttävä maisema, — metsineen, kukkuloineen, laaksoineen ja lirisevine puroineen. Se muodosti vähäisen niemimaan. Ja „he laskit laivansa rannalle, kävit maalle astumaan". Paikka sai heiltä nimekseen: Paratiisi-niemi.

Nämä matkalaiset tulivat Ruotsista. Oli, näet, täälläkin halu ja into herännyt ottamaan osaa muun maailman suuriin yrityksiin valtamerten takana, ja jo Kustaa toinen Aadolf oli puuhaillut kauppayhtiötä, jonka tuli toimia kaikissa maan-osissa, siten myöskin Amerikassa. Tänne oli perustettava ruotsalais-saksalainen siirtokunta — turvapaikaksi kaikille vainotuille kristityille. Eikä saisi siinä siirtokunnassa koskaan mitään orjuutta olla. — Kuninkaan kaaduttua Saksan suuressa sodassa, raukesi tuuma toistaiseksi tyhjiin; mutta pari kolme vuotta myöhemmin tuli *Peder Minuit*, Hollantilaisten virkaheitto maaherra Uudessa Amsterdamissa, Ruotsiin ja ehdoitti kansleri Axel Oxenstjernalle siirtokunnan perustamista Delawaren rannalle. Seuraus olikin että tuuman toteuttamista varten syntyi ruotsalais-hollantilainen yhtiö, ja tämän kaksi laivaa K a l m a r N y c k e l ja G r i p e n ne nyt oli, jotka ankkuroivat Paratiisi-niemen rantavedessä.

Seutu, johon matkalaiset täten asettuivat, oli viljelyksen puolesta peräti autio, oli erämaa, mutta asujamia siellä kuitenkin kuljeskeli, nimittäin minqua-heimon indiaaneja. Näiltä osti Minuit pitkän maakaistaleen, joka kauppakirjan mukaan ulottui joen suusta nykyiseen Trenton'iin asti, — lähes 20 suom. penikulmaa. Itäiseltäkin puolen Delawarea ostettiin sitten rannikkomaa lähinnä joen-suuta, niin että purjehdus merestä sen sisään kävi 8 penikulmaa ruotsalaisen alueen läpi. Pienen kylkijoen päähän, noin 6 penikulmaa Dela-

waren laskupaikoilta, rakennettiin linnoitus, s. o. ampumarei'illä varustettu hirsitalo ynnä muutaman mökin kanssa. Se sai nimekseen Kristiina, Ruotsin nuoren naiskuninkaan kunniaksi. Paikalla, jolla tämä ensimäinen ruotsalainen uutiskunta majaili, sijaitsee meidän päivinämme Wilmington, suurin kaupunki Delaware-valtiossa.

Indiaanein kanssa eli nuori siirtokunta alusta alkaen hyvässä sovussa, noudattaen oikeuden ja inhimillisyyden käskyjä heitä kohtaan. Pian joutuikin sentähden tuottava turkisten-kauppa melkein yksinomaan Ruotsalaisten käsiin. Majavan-nahkoja sekä sen ohessa tupakkaa saivatkin sittemmin melkein joka vuosi Ruotsista lähetetyt laivat siirtokunnasta vietäväkseen. Mutta ell'ei indiaanein puolelta mikään vaara uhannut, niin tuli sitä sen sijaan toisaalta päin. Minuit oli vakuuttanut että maakunta molemmin puolin Delawarea muka oli vapaata. Mutta itse teossa väittivät sitä omakseen sekä Hollantilaiset että Englantilaiset, ja jo v. 1638 julistutti hollantilainen kuvernööri Uudessa Amsterdamissa, Wilhelm Kleist, epäyskirjan, jossa kiellettiin Ruotsalaisten oikeus asettua näille maille. Sitä paitse olivat Hollantilaiset Delawaren itäiselle rannalle, vastapäätä Schuyilkill-jokea, rakentaneet linnoituksen, nimeltä Nassau, ja vaativat itselleen senkin nojassa ja turvissa omistusoikeuden koko Delaware-laaksoon. Ruotsalaiset maaherrat toivat Ruotsinvallan puolustukseksi esiin indiaanilaiset kauppakirjat; mutta Hollantilaisilla oli, heilläkin, puolestaan heti näyttää ihan samallaiset, joissa oli samat indiaanilaiset puumerkit kuin riitaveljen kauppakirjoissa. Ilmeistä vihollisuutta ei vielä kuitenkaan syttynyt, mutta katkera kiukuntila kuitenkin naapurusten kesken vallitsi, ja siitäpä viimein puhkesi julkinen kähäkkä, joka vaikutti Ruotsin vallan kukistumisen Delawaren rannoilla.

Peder Minuit'in jälkeen, joka jo muutaman vuoden perästä joko kuoli Kristiinassa taikka lähti siirtokunnasta pois (tiedot ovat vaillinaiset) hallitsi sitä luutnantti Mauno Kling ja hänen perästään luutnantti Pietari Hollender, kunnes v. 1642 Ruotsin kruunu, joka nyt oli varsinaisena osakkaana yhtynyt yritykseen, lähetti kuvernööriksi *Johana Printz* nimisen everstiluutnantin, vanhan sotakarhun 30-vuotisesta sodasta. Tämän herran kanssa ei ollut leikkimistä. Hän piti ankaraa kuria itse siirtokunnassa, ja sekä Hollantilaiset että Englantilaiset saivat häneltä oppia pitämään Ruotsin valtaa kunniassa. Kirjoituksissaan hollantilaisille kuvernööreille käytti hän käskevää kieltä ja ymmärsi pontevilla toimillaan sulkea Hollantilaiset kokonaan pois laivakulusta joella ja kaupasta minqva-indiaanien kanssa. Tätä var-

ten rakennutti hän hoko joukon linnoituksia ja kauppa-asemia pitkin Delawaren ja Schuyilkill-joen varsia. Kolme penikulmaa Kristiinan yläpuolelle, Tenackongh eli Tinicum nimiselle saarelle joessa, syntyi siten *Uusi Göteborg*, jonne Printz itse asettui asumaan kartanoonsa Printzenhof'iin, joka sitten kauvan pysyi hänen perheensä hallussa. Sen ympärille sekä rannalle vastapäätä etevimmät siirtolaisetkin pesänsä tekivät. Muhkea puinen kirkko niinikään kaunisti tätä paikkaa. Vastapäätä hollantilaisten Nassau-linnoitusta, Schuylkill-joen suuhun, rakennettiin *Uusi Korsholm*. Siltä paikalta meidän päivinämme Filadelfian kaupungin komeat rakennukset kohoavat. Schuylkill oli indiaanien maahan johtavana suurena kauppaväylänä. Sen tähden perusti Printz sen varrelle kaksi puulinnoituksilla varustettua kauppapaikkaa: *Wasa* ja *Mölndal*. Viime-mainittuun tehtiin ensimäinen vesimylly. Penikulman matkan päässä Göteborgista alaspäin sijaitsi *Upland* niminen linnoitus.

Hieman alempana Uplandia oli *Finland* (Suomi), ja siinä asuivat yhdessä Suomalaiset *). Paikan nimenä on meidän päivinämme „Marcus Huck". Uuteen Ruotsiin siirtyneistä Ruotsin alamaisista oli, näet, melkoinen osa meidän kansalaisiamme, vaikk'ei tiedetä aivan kuinka paljon. Ei liioin voi varmuudella päättää milloin ensimäinen siirtolaisparvi Suomalaisia tänne saapui. „Kalmar Nyckel" ja „Gripen" niitä ei ainakaan vielä tuonut, tuskinpa sitten vielä pariin vuoteen mikään siirtolaislaiva. Vasta myöhemmin, kun emämaassa kävi vaikeaksi saada ihmisiä tänne muuttamaan, ryhdyttiin — kuten ruotsalaiset lähteemme tietävät mainita — siihen erinomaiseen hankkeesen, että Suomeen ja Ruotsin vuorikuntiin pantiin menemään pestaajia, joiden tuli yllyttää ihmisiä muuttamaan Uuteen Ruotsiin. Jommoinenkin määrä siirtolaisia oli siten tällä tavoin houkuteltuja kansalaisiamme, mutta joku prosentti heidän joukossaan lienee myöskin ollut semmoisia Ruotsin Suomalaisia (arvattavasti Wermlannista), „joita oli vangittu sen tähden, että he luvattomasti asettuivat kruunun metsiin". Pian kuitenkin syttyi oikea siirtokiihko, ja halullisia uutisasukkaita ilmestyi liiaksikin, niin että, heidän pyrkiessään lähteviin laivoihin,

---

*) Tätä kertomuksemme osaa toimittaessamme käytämme lähteenämme myöskin — ja, mitä kansalaisiimme tulee, pääasiallisesti — *Yrjö-Koskisen* kirjoitusta: „Suomalaiset Delawaren siirtokunnassa Pohjois-Amerikassa" (Opiksi ja Huviksi. Lukemisia Suomen perheille. Helsingissä 1863).

sadottain täytyi käskeä pois. Ja erittäinkin paloi sitten monen Suomalaisen mieli hänen raukoilta kotirajoiltaan tuonne uuteen maahan, jossa hän toivoaksensa pääsisi paremmin leiville kuin täällä kotona, jossa Ruotsin mahtavuuden aikakausi ei rahvaan miehelle ollut edullinen. Niinpä m. m. mainitaan Ruotsin neuvoskunnan pöytäkirjoissa vuodelta 1649 että kerrassaan koko 300 Suomalaista oli pyytänyt päästäksensä Uuteen Ruotsiin. Montako sillä kertaa tuli onnesta osalliseksi ei tiedetä. Printzin seurassa kenties jo tuli suurempi lähetys meidän kansalaisiamme. Että ne muodostivat jonkinmoisen „valtion valtiossa“, osoittaa heidän kasaantumisensa paraasta päästä yhteen paikkakuntaan: Finland'iin.

Printzin rakentamien linnoitusten joukossa oli ehkä tärkein *Elfsborg*, Delawaren itäpuolella, noin kaksi penikulmaa Kristiinasta. Se suojeli, näet, tykkineen joen suuta, ja sen varustusväki tutki kaikki hollantilaiset laivat, jotka purjehtivat Delawareen. — Siten oli Printz pannut parastansa siirtokunnan suojelemiseksi muukalaisten vaikutukselta, ja kyllä hän olikin tuima herra puoltansa pitämään, mutta mitään varsinaista valtioviisautta hänessä ei näy ensinkään olleen. Viisi vuotta kävi kaikki varsin hyvin, mutta silloin tuli Uuteen Amsterdamiin uusi maaherra, joka oli yhtä ponteva kuin Printzkin, mutta sen ohessa viisas ja kohtuullinen vaatimuksissaan. Hänen nimensä oli *Peder Stuyvesant.* Ahdistaen Printziä hänen omilla aseillaan, purjehti Stuyvesant, huolimatta Elfsborgin kanoonaista, pienellä laivalla Delawaren suusta sisään ja perusti (v. 1651) sen länsirannalle, ainoastaan penikulman matkan päähän Kristiinasta, hänkin puolestaan linnoituksen, joka sai nimekseen *Fort Casimir.* Tämä linnoitus, joka voi estää laivoja pääsemästä sisään jokehen, sai kunnon Printzi-herran raivostumaan. Mutta hän ei saanut muuta aikaan kuin tulisia muistutuksia Uuteen Amsterdamiin, sillä kotimaasta ei kuuteen vuoteen ollut tullut minkäänlaista apua, ja Uusi Göteborg oli palanut poroksi ynnä melkein koko hänen varastonsa kanssa. Monta kertaa oli hän pyytänyt tullaksensa kutsutuksi pois, mutta mitään vastausta saamatta. Silloin lähti Printz herra syksyllä v. 1653 tiehensä siirtokunnasta, jätettyään hallituksen vävylleen, Johana Papegojalle.

Mutta kauvan odotettu apulaiva, joka vihdoin viimeinkin oli Ruotsista lähetetty, kulki hänen ohitsensa matkalla. Siinä oli muassa kauppakolleegin sihteeri *Johana Rising,* joka oli lähetetty apumieheksi kuvernöörille. Rising oli ponteva ja päättäväinen mies. Pur-

jehtiessaan Delawaren suusta sisään, laski hän laivansa Fort Casimirin edustalle ja pakoitti linnan vähäväkisen hollantilaisen varustusväen antautumaan. Ruotsin lippu nostettiin vallitukselle, ja linnoitus pantiin parempaan kuntoon. Se sai nyt toisen nimenkin: Kolminaisuuden-linna. Pian sen jälkeen Papegoja palasi takaisin Eurooppaan, ja koko hallitus jäi Risingin käsiin.

Mutta kuultuaan että Fort Casimir oli menetetty Ruotsalaisille, antoi Länsi-Indian komppania Amsterdamissa, Uuden Alankomaan omistaja, Stuyvesant'ille käskyn viipymättä hyökätä Uuden Ruotsin kimppuun. Se oli pantava tämän komppaniian vallan alle. Syyskuussa v. 1654 purjehtikin Stuyvesant seitsemällä laivalla ja 6 á 7 sadan miehen kanssa joen suusta sisään ja pakoitti Kolminaisuudenlinnan antautumaan. Niin kävi syyskuun 18 p:nä Kristiinankin, ja sillä oli koko Uusi Ruotsi valloitettu. Kuusitoista vuotta vain oli se ollut olemassa.

Sekä Kolminaisuuden-linnan että Kristiinan varustusväet saivat lähteä tiehensä kaikella kunnialla; samoin ruotsalainen kuvernööri virkamiehineen. Ja sama oikeus suotiin muuten kaikille muillekin Ruotsin alamaisille; mutta — sanotaan kuitenkin heittämysehdoissa — „jos jotkut Ruotsalaiset ja Suomalaiset eivät tyydy lähtemään, niin kuvernööri Rising saakoon heitä siihen taivuttaa soveliaalla keinolla; ja jos siihen taipuvat, niin heitä ei ole väkivallalla pysyttäminen; mutta ne, jotka jäävät, saakoot vapauden pysyä Augsburgin tunnustuksessa ja pitää tykönänsä yhden opettajan". Ainoastaan 19 miestä teki uskollisuus-valan Hollantilaisille. Muut kenties aikoivat muuttaa takaisin Euroopaan, jahka saisivat kiinteän omaisuutensa myydyksi. Mutta miten lienee ollutkaan, — harvassa vain oli niitä, joilta lähtöä tuli. Kaikkein useimmat jäivät paikoilleen. Uudet asuinsijat olivat jo kodikkaiksi käyneet Vaikka siis emämaan valta oli loppunut, elivät Ruotsalaiset ja Suomalaiset ikääskuin pienenä omana yhteiskuntana itsekseen, Hollantilaisten heitä yhä vieläkin karsain silmin katsoessa. Valloitus oli tapahtunut verta vuodattamatta, mutta kuitenkin kulki sodan seurassa ryöstöä ja väkivaltaa. Hollantilaisten hallitustapa oli epäluuloinen ja siten kyllä tirannillinen. „Niin pian kuin joku Ruotsin entisistä alamaisista joutui vähimmänkin epäluulon alaiseksi, joko ystävyytensä tähden indiaanien kanssa tai muista syistä, muutettiin hän heti vastoin tahtoansa Uuteen Amsterdamiin". Kaikki, jotka olivat asuneet Kristiina-puron alapuolella, pakoitettiin muuttamaan yläpuolelle, koska Hollantilaiset tahtoivat yksinomaan isännöidä

virran laskupaikoilla. Sillä tavoin tulivat maan entiset isännät asumaan enemmän yhdessä, säilyttäen jotakuinkin kansallisuuttaan, ruotsalaisuuden kuitenkin päästessä yhä enemmän voitolle. Heidän voutinaan oli Hollantilainen van Dyke, mutta alavoutina eräs Suomalainen Antti Jurgen (Yrjönpoika?), joka heti alussa oli vannonut uskollisuusvalansa Hollannille. Jokaiselle „ruotsalaiselle ja suomalaiselle perheelle“ pantiin veroa 5 à 6 hollant. gylleniä.

Onneksi ei Pohjan miesten siirtokunta pitkäksi aikaa jäänytkään Hollantilaisten vallan alle. Kuten jo olemme kertoneet, joutui, näet, koko Uusi Alankomaa ja sen kanssa tietysti myöskin „Uusi Ruotsi“ v. 1664 Englantilaisten haltuun. Ruotsalais-suomalaisia uutisasukkaita mainitaan silloin olleen 600. Vuosisadan mennessä umpeen olivat he kasvaneet likimmiten yhdeksi tuhanneksi. He viihtyivät hyvin uudessa maassaan, ja ruotsalais-suomalainen tienoo oli kauvan aikaa paraimmin viljelty seutu Delawaren rannoilla. Ja niinkuin meidän päivinämme kansalaisemme Amerikassa kohtaloansa kehuvilla kirjeillä tuon tuostakin kutsuvat sukulaisiaan ja tuttaviaan tuonne valtameren toiselle puolen, niinpä silloinkin jo tämmöiset kiitoskirjeet tehtävänsä tekivät. Niinpä v. 1664 Amsterdamin kaupunkiin Euroopan Hollannissa oli tullut joukko suomalaisia perheitä, yhteensä 140 henkeä, vanhoja, nuoria ja lapsia, jotka olivat menossa Uuteen Ruotsiin. Kuten Ruotsin valtakunnan asiamies Amsterdamissa tästä seikasta mainitsee, olivat nämä matkalaiset enimmäkseen umpisuomalaisia — ainoastaan muutamat miehistä osasivat ruotsiakin, — heidän lapsensa kulkivat paitasillaan, ja kovasti he valittivat rasituksen-alaista tilaansa kotimaassa (Pohjois-Ruotsissa, sillä he eivät olleet suorastaan Suomen puolelta). Heillä oli muassaan muutamia Uudesta Ruotsista v. 1657 lähetettyjä kirjeitä, joissa sitä maata paljon kiitettiin. Niinpä olivat he päättäneet muuttaa sinne. Tokko sitten perille pääsivät, ei tiedetä. —

Englantilaisen hallinnon alaisiksi jouduttuaan nauttivat Delawaren Ruotsalaiset ja Suomalaiset samoja oikeuksia kuin vallitseva englantilainen kansallisuuskin, mutta mitä tämmöinen yhteiskunnallinen yhteen-sulaminen Englantilaisten kanssa vaikutti Pohjolaisten omaan kansallisuuteen, on tietysti toinen asia. — William Penn (katso alemp.) kuvailee Ruotsalaisia ja Suomalaisia seuraavasti: „He ovat suorasukaista, rotevaa ja ahkeraa väkeä; eivät kuitenkaan ole paljon edistyneet hedelmäpuidan hoidossa ja istuttamisessa, ikääskuin enemmän haluaisivat tarpeiden täyttämistä kuin rikkautta ja kauppaa. Arvaan että indiaanit enensivät heidän huolettomuuttaan, tarjotessaan heille hyö-

tymisen keinoja, nimittäin nahkoja ja turkiksia rommin ja muun väkevän juoman edestä. He kohtelivat minua ystävällisesti, kunnioittavat esivaltaa ja ovat siivoja Englantilaisia kohtaan. He kun ovat kelpo väkeä ja ruumiiltaan rotevat, niin heillä on kauniit lapset ja melkein joka huone täynnä; muutamilla on kuusi, seitsemän, jopa kahdeksankin poikaa. Ja heidän kunniakseen täytyy mun tunnustaa että harvoin olen nähnyt raittiimpia ja ahkerampia nuorukaisia."

Vaikka, kuten vasta mainitsimme, entisen Uuden Ruotsin asukkailla Englantilaisten yhteydessä yleensä oli hyvä olla, näkyy kuitenkin ens' alussa — ennenkun William Penn sai tämän alueen omakseen — vallinneen jonkunmoista tyytymättömyyttä, johon lienee etevin syy ollut englantilaisen kuvernöörin New-Yorkissa, Lovelacen, veroitusyritykset; ja siihen aikaan rikkoontui hetkeksi maan isäntien ja Pohjolaisten väli vähäisen kapinan kautta, jossa etupäässä Suomalaiset näkyvät olleen osalliset. Muuan seikkailija, kylän kesken Pitkäksi Suomalaiseksi *(Långe Finn)* sanottu, talonpojan renki viraltaan, kehui olevansa kenraali Königsmarckin poika sekä saaneensa emämaasta toimeksi jälleen saattaa siirtokuntaa Ruotsin vallan alle. „Hän sai monta seuralaista varsinkin Suomalaisista", mutta pian tuli hänen valesyntynsä paljastetuksi, kapina tukehutettiin ja järjestys palautettiin. Långe Finn itse poltto-merkittiin ja ajettiin maasta pois. „Hänen seuralaisensa osaksi menettivät tilansa ja tulivat suureen vahinkoon." Koko tämä seikka on muuten joteskin hämärä.

Siirtokunnan kirkollinen tila kävi 16 sataluvun loppupuoliskolla joteskin ahtaaksi, se kun ei enää saanut mitään pappia vanhasta emämaasta. Siihen saakka oli heillä aina ollut oma sielunpaimenensa, m. m. muuan Johana Campanius, joka myöskin on kirjoittanut kertomuksen siirtokunnan ensimäisistä vaiheista. Niinikään oli heillä kolme kirkkoa. — V. 1693 lähettivät siirtolaiset — sittenkun Ruotsin kuningas Kaarle XI oli saanut tiedon heidän tilastaan ja kehoittanut Turun piispaa, Gezeliusta, heitä auttamaan — kirjoituksen Ruotsiin, antaen siinä pyydettyjä tietoja tarpeistaan. He anovat saadaksensa kaksi ruotsalaista pappia, jotka lupaavat palkita, sekä joukon hengellisiä kirjoja, joista lupaavat hinnan maksaa. Muuten sanovat he elävänsä varsin onnellisina maanviljelyksellään ja hyvässä sovussa hallituksensa ja naapuriensa kanssa. Hengellisessä suhteessa vain oli puutetta. Suomalaisten puolesta kuitenkin kirjoituksessa lisätään: „Suomalaista pappia ei ole meillä ollut emmekä tarvitsekkaan, sillä me ymmärrämme kaikki ruotsia." Muassa oli luettelo

ruotsalaisen seurakunnan perheistä. Niitä oli yhteensä 139 ja asukkaita kaikkiaan 938. Nimissä huomaa monta, jotka silminnähtävästi ovat suomenkielistä syntyperää, kuten esim. Nils Laican (Laikkanen), Eric Molica (Molikka), Hindric Parchon (Parkkonen), Olle Kuckow (Kukko) y. m. — Vuonna 1697 tuli vihdoin Ruotsista kaksi pappia ja joukko ruotsinkielisiä kirjoja. Suomalaisista ei enää ollut puhetta. Heidän kielellinen kansallisuutensa oli jo tähän aikaan sammunut; eikä olekkaan siinä mitään ihmettelemistä, koska ei ollut milloinkaan mitään vaikuttavaa mahtia olemassa, joka sen säilyttämisestä olisi huolta pitänyt. Mutta vaikka Ruotsalaiset saivat pappinsa ja kirjansa, sammui heidänkin kansallisuutensa vähitellen, niin että 17 sataluvun loppupuolella jo kaikki puhuivat ainoastaan englannin-kieltä. Sillä kielellä täytyi heille viimein niiden pappienkin saarnata, joita yhä lähetettiin vanhasta emämaasta. Viimeinen ruotsalainen pappi kuoli v. 1831. Hänen nimensä oli Niilo Collin.

Se erämaa, jossa Ruotsalaisten ja Suomalaisten aura ensiksi vakoa teki, on nyt kukoistavana maakuntana, jota luonnon ja ihmisen työt yhdessä kaunistaa. Kolmella valtiolla on siitä osansa: Kristiinan ja Fort Casimirin ympärillä leviää pieni Delaware-valtio; pohjoispuoli, Uuden Göteborgin ja Korsholman seudut, on Pensylvaniaa ja viimein Elfsborgin ympärystö New Jersey-valtiota, — kaikki voimakkaan ja vapautta rakastavan väestön hallussa, jonka kanssa Ruotsalaiset ja Suomalaiset helposti sulivat yhteen.

5. Maryland. Carolina.

Melkein yhteen aikaan kuin Uuden Englannin siirtokunnat oli maa Potomac-joen pohjois-puolella, nykyinen *Maryland,* tullut avatuksi asutukselle. Tämän maakunnan kanssa syntyi aivan uusi laji siirtokuntia. Siihen saakka oli menetelty niin, että kruunu luovutti omistusoikeutensa seuroille eli yhtiöille, „komppaniioille“, jotka sitten toimittivat asutuksen. Sillä tavoin oli syntynyt Virginia, sillä tavoin Uusi Englantikin. Nyt alkoivat kuninkaat yksityisille, enimmäkseen suosituilleen ja hovimiehille, mutta myöskin velkojilleen, lahjoittaa isoja maa-alueita Amerikassa, huolimatta siitä oliko samat alueet jo ennen annettu muille. Lahjan-saaja oli sitten asianomaisen alueen *proprietor,* omistaja.

Sillä tavoin sai lordi *Yrjö Calvert Baltimore,* joka oli Kaarle I:n ministereitä, tältä omakseen silloisen Virginian pohjoisimman osan,

Potomac-joen pohjoisen rantakaistaleen. Se oli ihanaa, hedelmällistä maata, jolla oli hyvät satamat sekä Chesapeak-lahden että Atlantin rantavedessä. Lordi Baltimore oli jaloluontoinen ja valistunut mies. Itse hän oli uskonluopio, katolisuskoon kääntynyt, ja hän avasi maansa kaikille kristityille siirtolaisille, joiden joukossa sattui olemaan muutamia Ruotsalaisia ja Suomalaisiakin. Ilman mitään kirjoitettua lakia tuli uskonvapaus pian käyttöperäiseksi tavaksi Marylandissa. (Maa sai nimensä kuningatar Henrietta Maryn kunniaksi.) Siirtolaist saivat vapaan hallitussäännön kaksihuoneisen edustuslaitoksen kanssa. Itse tahtoi lordi Baltimore vain perustuslaillisena hallitsijana hoitaa siirtokuntaa taikka asettaa maaherran sijaansa. Kuninkaallinen vapaakirja saatiin kesäkuun 22 p:nä v. 1632. Maan asuttamisen toimitti paraasta päästä lordin veli Leonard Calvert. Vapaamielisen hallitusmuotonsa turvissa oli Maryland tupakkakauppoineen onnellinen siirtomaa. Sen pääkaupunki Baltimore on nyt Amerikan mahtavimpia satamakaupunkeja.

Toisin menettelivät sitä vastoin maan mahtavat *Carolinassa.* — Tämän siirtokunnan olivat oikeastaan perustaneet jo v. 1562 ranskalaiset hugenotit, amiraali Coligny'n toimesta. Mutta kolme vuotta myöhemmin tunkeusi maahan joukkokunta Espanjalaisia, jotka tappoivat kerettiläiset Ranskasta ja ottivat maan omaan haltuunsa. Tosin kostivat Ranskalaiset pian kyllä tämän hirmutyön, mutta kun sittemmin englantilaisia uutisasukkaita ilmestyi Carolinaan, ja kun vuosisadan kuluessa koko joukko katolilaisia ja puritaanilaisia siirtolaisia heihin yhdistyi, jäivät Ranskalaiset lopuksi vähemmistöön. Näin ollen, ja kun Ranskalaiset ja Espanjalaiset jo melkein olivat jättäneet koko siirtokunnan, lahjoitti sen Kaarle II ylhäisille englantilaisille aatelisherroille, jotka tällä lavealla alalla saisivat hallita ja vallita mielensä mukaan. Siihen kuului silloin sekä Pohjois- että Etelä-Carolina. Taas tulvaili maahan kaikellaista kansaa: perheitä Uudesta Englannista, maailman paraimpia uutisviljelijöitä, Languedoc'in hugenotteja, Skotlantilaisia, Irlantilaisia, Hollantilaisia, Englantilaisia Barbados-saarelta Länsi-Indiassa. Lordi Shaftesbury, tunnettu politikoitsija ja yhteiskunnallinen haaveilija, joka oli maan etevimpiä isäntiä, sommitteli yhdessä filosofi Locke'n kanssa siirtokunnalle hallitussäännön, jonka mukaan tänne oli perustettava perinnöllinen aatelisvalta ja keski-aikainen läänityslaitos. Maa jaettaisiin kreivi- ja paronikuntiin „maakreivineen" ja „kazikeineen", ja tämän maa-aatelin valtaan jätettäisiin koko lainsäädäntö ja veroitus. Tähän loistavaan kehykseen sijoitettiin sitten Englannin valtiokirkkokin, piispoineen ja muine pääpappineen.

Mutta vakavat miehet Uudesta Englannista ja Skotlannista eivät tästä loistosta vähintäkään välittäneet. He hosuivat sen luotaan, ja Locken suurenlaatuinen hallitusmuoto oli ikuiseksi aikaa naurettava valtiollinen hullutus. Siirtolaiset sitä paitse olivat jo itse säätäneet hallitusmuodon, joka paremmin vastasi heidän tarpeitansa. Se kannatti itsehallintoa ja uskonnollista vapautta. Heidän täytyi tosin pitää luonansa proprietorien eli omistajien lähettämä maaherra, mutta tarkasti valvottiin ett'ei tämä saanut vähintäkään supistella heidän oikeuksiansa; ja kun kerran eräs kuvernööri semmoista yritti, pistivät he hänet laivaan ja lähettivät takaisin Englantiin. Vuosisadan lopussa oli kummallakin Carolinalla, jotka erotettiin v. 1673, itse teossa, ell'ei kohta nimeksi, täydellinen itsehallinto. Proprietoritkin viimein jättivät koko siirtokunnan oman onnensa nojaan. Se oli heille huono „affääri.“

6. Pennsylvania. Georgia.

W. 1666 oli Kaarle II lahjoittanut vasta valloitetun Uuden Alankomaan veljellensä, Yorkin herttualle, joka Englannin historiassa on tunnettu nimellä Jaakko toinen. Hänen mukaansa sai sekä maakunta että kaupunki Hudson-joen suussa nimekseen NewYork. Tämä siten myöskin oli proprietori-siirtokuntia.

Kaarle II:n kuoltua ja mainitun Jaakon päästyä hallitukseen seurasi kovat ajat tämän seudun siirtokunnille. James (Jaakko) toinen ei saattanut noita vapaita yhteiskuntia kärsiä. Hän vihasi niitä sydämensä pohjasta, ja hänen käskynhaltiansa Andros koki riistää niiltä pois kaikki oikeudet ja vapaat laitokset, määräten itse veroja oman mielensä mukaan. Massachusetts'in täytyi luopua kartastaan ja vastaan-ottaa kuninkaallinen kuvernööri. Rhode Island ja Connecticut pysyivät hallitusmiestensä viisaiden toimien johdosta vapaina.

Viimein — vuonna 1688 — syöksi vallankumous Englannissa tirannin valta-istuimelta pois, ja siirtokunnat saivat vapaat laitoksensa osaksi takaisin.

Nykyiset valtiot New Jersey ja Delaware (entinen Uusi Ruotsi) olivat osia Uudesta Alonkomaasta. Mutta siitä eroitti ne Yorkin herttua, joka lahjoitti edellisen ja myi jälkimäisen. New Jersey tuli proprietori-siirtokunnaksi. Mutta täällä kävi niinkuin Carolinassa. Voimakkaat siirtolaiset Uudesta Englannista ja Skotlannista asuttivat itä-osan, ja kvääkärit pääsivät isännöimään länsi-osassa. Nämä pitivät puoltansa proprietoreja vastaan ja säätivät itselleen väkisinkin

vapaat laitokset, kunnes viimein proprietorein oli täytymys kokonaan väistyä pois. Vallankumouksen perästä New Jersey tuli kuninkaalliseksi siirtokunnaksi.

Delawaren osti mainehikas *William Penn.* Hän oli syntynyt Londonissa v. 1644, sai kasvatuksensa Oxfordin kirkko-opistossa (the college of Christ-church) ja liittäytyi aikaisin kvääkärien (the qvakers = vapisijat) omituiseen uskonnolliseen lahkokuntaan, tunnustaen näiden kanssa ainoastaan sisällistä ääntä jokaisessa ihmisessä hänen uskonsa ylimmäksi ohjenuoraksi ja harrastaen suurta yhteistä ja yhtäläisyydelle rakennettua veljeskuntaa kaikkein ihmisten kesken, olkoot nämä mitä rotua hyvänsä. Vietettyään uskonsa vuoksi monta vuotta vankeudessa ja harhailtuaan kauvan vierailla mailla, päätti William Penn, vapaaksi päästyään, perustaa turvapaikan uskon tähden vainottuja ihmisiä varten, mitä tunnustusta hyvänsä nämä olivatkin. Hänen isänsä oli Britannialle tehnyt monta hyvää-työtä, m. m. valloittanut Jamaican, ja kruunu oli hänelle velassa. Kaarle toinen mielellään suostui maksamaan pojalle maa-alueella Amerikassa. Siten sai Penn v. 1681 laaditun lahjoituskirjan kautta omakseen koko maa-alueen NewYorkin ja Marylandin välillä sekä oikeuden hallita ja vallita sitä miten ikinä tahtoi. Ja ihana olikin se maa, joka tuli hänen osaksensa. Alleghany-vuorilta lännessä laskee maakunta hiljoilleen, vuorten, laaksojen, kukkulain ja hedelmällisten tasankojen vaihdellessa, alas Delawaren lahdelle ja joelle. Suuri Susquehanna-virta kiertelee sen keski-osan läpi, laskeutuen viimein Chesapeak-lahteen. Siirtomaa sai nimekseen *Pennsylvania* eli Pennin metsistö. Sen itäosissa asui jo Ruotsalaisia, Suomalaisia ja Hollantilaisia, mutta muualla ainoastaan indiaanit. Ja koska Penn tahtoi että nämäkin — indiaanit — tunnustaisivat hänen oikeutensa maahan, osti hän heiltä heidän alueensa. Siinä kirjeessä, jonka hän oston aikaan-saamiseksi lähetti heidän päälliköilleen, lausutaan muun muassa:

„Minua kovasti liikuttaa se tylyys ja vääryys, jota ihmiset usein harjoittivat teitä kohtaan, tullessaan luoksenne uhratakseen teidät omien etujensa tähden eikä näyttääkseen teille esikuvaa kärsivällisyydestä ja hyväntahtoisuudesta. Kuullakseni on tämä seikka usein vaikuttanut levottomuuksia, nurisemista ja katkeruutta, toisinaan verenvuodatustakin. Siitä on suuri Jumala pahoillaan. Minä en ole mikään semmoinen ihminen, minä rakastan ja kunnioitan teitä ja toivon ystävällisen, oikean ja rauhallisen käytöksen kautta saavuttavani samaa teidän puoleltanne. Niitä miehiä, jotka olen lähettänyt teidän luok-

senne, elähyttää sama henki. He ovat toimivat sen mukaan, ja jos joku heistä loukkaisi teitä taikka teidän väkeänne, niin saatte pikaisen ja täydellisen korvauksen oikeutta rakastavain miesten antaman tuomion kautta, jotka miehet ovat yhtä suureksi osaksi valittavat kummaltakin puolen. Pian tulen minä itse teidän tykönne, ja silloin voimme vapaammin puhua kaikista asioista. Vastaiseksi lähetän asiamieheni luoksenne sopimaan teidän kanssanne maan-luovutuksista ja pysyväisestä rauhasta. Toivon että te kohtelette heitä ja meidän väkeämme ystävällisesti sekä pidätte hyvänänne ne lahjat, jotka lähetän merkiksi hyvästä tahdostani ja päätöksestäni elää teidän kanssanne oikeutta, rauhaa ja ystävällisyyttä harjoittaen."

Kun sopimus indiaanien kanssa oli saatu aikaan, kuljetti Penn tähän maahansa suuret joukot uskolaisiaan, jotka hän oli vapauttanut hirvittävistä vankiluolista Englannissa. Sen ohessa kutsuttiin erinäisen julistuksen kautta kaikki vainotut ihmiset Euroopassa asettumaan Pennsylvaniaan. Kutsumusta noudattikin suuri joukko uutteria Saksalaisia ja Ranskalaisia, jotka pian kyllä tekivät Pennsylvanian pohjois- ja länsi-osista mitä ihanimman yrttitarhan maan päällä. Siirtolaiset saivat itse säätää hallitusmuotonsa, joka turvasi heille itseveroituksen ja lainsäädännön oikeuden. Ainoastaan toimeen-paneva valta jäi proprietorille tai hänen lähettämilleen maaherroille. Hallitussääntö sitä paitse määräsi täydellisen uskon-vapauden.

Vuonna 1682 lähti Penn itse 2,000 siirtolaisen kanssa uuteen maahansa, jossa kaikki asukkaat tervehtivät häntä riemulla. Hän kulki Delaware-jokea ylöspäin, valitakseen paikkaa ensimäiselle suurelle kauppa-asemalleen Pennsylvaniassa. Pysähtyen Schuylkill'in ja Delawaren väliselle kairalle, ryhtyi hän välipuheisin indiaanien kanssa, osti heiltä maakappaleen, jonne sanottu kauppapaikka oli perustettava, ja solmi rauhaliiton heidän kanssansa. Indiaanit puolestansa lupasivat seuraavaa: „Tämä ystävyys on oleva pilvetön, niin puhdas ja säteilevä kuin aurinko kauniimmassa valossaan; sitä kietova side ei ole koskaan katkaistava, niin kauvan kuin tähdet tuikkivat taivaalla." Se vanha tammi, jonka alla indiaanit ensi kertaa pitivät kokousta Pennin kanssa, tuli koko seudulle pitkäksi aikaa suuren hartauden esineeksi. Sen siimeksessä uudistettiin sitten vielä monta kertaa vanhat lupaukset. Ja niille tienoille nousi ennen pitkää ryhmä puumökkiä, joille Penn antoi nimeksi Veljesrakkaus, *Filadelfia.* Siinä kylässä asuu meidän päivinämme lähes yksi miljoona ihmisiä, ja se on suuruudeltaan kolmas Amerikan Yhdys-Valtain kaupungeista.

Viisikymmentä vuotta Pennsylvanian asuttamisesta, v. 1732, perusti Pennin ja Roger Williams'in sielunheimolainen *James Oglethorpe,* ylevämielinen Skotlantilainen, *Georgian* siirtokunnan Carolinan eteläpuolelle. Se sai nimensä kuningas Georg eli Yrjö II:n mukaan, joka Oglethorpille myönnytti oikeuden sen asuttamiseen. Ihmisystävällinen Skotlantilainen muutti sinne monta tuhatta onnetonta, jotka hän oli lunastanut Englannin velkavankiloista; ja pian tulvaili hänen maahansa paljon muitakin ihmisiä Skotlannista ja Saksasta. Vähitellen rupesi tämäkin siirtomaa kukoistamaan ja oli vapaussodan alkaessa hankkinut itselleen samat oikeudet kuin molemmat naapurit pohjosessa, Carolinat. Niinkuin nämäkin lakkasi Georgia pian kyllä olemasta proprietori-siirtokuntana ja tuli kuninkaalliseksi, s. o. siirtomaan maaherraa ei asettanut enää proprietori virkaan, vaan kruunu.

Tämmöisiä kuninkaallisia siirtokuntia olivat sen ohessa Virginia, New Jersey, New-York, Massachussetts ja New Hampshire. Proprietori-siirtokuntina pysyivät Maryland, Pennsylvania ja Delaware. Näissä kaikissa siirtomaissa oli edustuslaitos, tavallisesti kaksi „kamaria;" mutta eduskunnan päätökset olivat, ennen pääsemistänsä voimaan, maaherran vahvistettavat, ja neuvoskunnan eli ylikamarin nimitytti enimmäkseen kruunu tai proprietori. Toisin oli laita n. s. kartta-siirtokunnissa, joilla oli kuninkaallinen vapauskirja. Semmoisia olivat ainoastaan Rhode Island ja Connecticut. Näissä valitsi kansa itse kaikki virkamiehensä, ylimmästä alimpaan, maaherralla ei ollut mitään veto- eli kielto-oikeutta, ja kumpasenkin kamarin valitsi niinikään kansa. Semmoinen oli alkuansa myöskin Massachusetts, kunnes, kuten olemme nähneet, James II riisti siltä kartan pois; ja uudessa, joka saatiin Englannissa tapahtuneen vallankumouksen perästä, ei enää ollut oikeutta kuvernöörin valitsemiseen.

Valtiollisiin oloihinsa nähden olivat siten nämä kolmetoista siirtokuntaa varsin erilaiset. Ja paljon erilaisuutta oli niinikään niiden maan-laadussa, ilmanalassa, kansanluonteessa j. n. e. Toista oli Uusi Englanti verrattain niukempine maaperineen ja vakavine, kansanvaltaisine väestöineen, toista Virginia rikkaine tasankoineen ja ylimysvaltaisine kasvimaan-omistajineen. Ja väestö itse oli mitä kirjavinta sekamelskaa: Englantilaisia, Skotlantilaisia, Irlantilaisia, Saksalaisia, Hollantilaisia, Ruotsalaisia, Suomalaisia, Ranskalaisia, puhumattakaan neekereistä, joita jo oli melkoinen määrä. Mutta tästä kirjavuudesta huolimatta rakastivat he kaikki vapaita laitoksia taikka oikeammin: laitoksia, jotka sopivat heidän oloihinsa. Tässä kohden vetivät kaikki siirtokunnat yhtä

Kenraali James Wolfen kuolema.

köyttä. Itseveroitus-oikeuden puolesta taisteli Virginia yhtä voimakkaasti ja yhtä innollisena kuin Massachusetts, ja viimeinpä astuikin suuren vapaussodan johtajaksi virginialainen mies. — Ulkonaisetkin erilaisuudet katosivat katoomistaan, ja jo 18 vuosisadan keskivaiheilla oli eri siirtokuntain erilaiset väestö-ainekset enimmäkseen sulaneet yhteen, yhdeksi ainoaksi, englannin-kieltä puhuvaksi kansaksi.

XIII.

Englantilaiset valloittavat Canadan.

Ken nuoruudessaan on lukenut Fenimore Cooper'in kertomuksia, hän varmaankin säilyttää sielunsa silmän edessä mitä parahimman kuvaelman niistä tuhansista taisteluista, joita siirtolaiset Pohjois-Amerikan rannikkomailla saivat kestää alueittensa alkuperäisiä isäntiä vastaan. Indiaanit, harmissaan maansa ylpeille anastajille, hyökkäsivät tuon tuostakin rajaseutujen yksinäisten uutistalojen kimppuun ja tappoivat säälimättä niiden asujamet. Siitä sitten seurasi verinen kosto siirtolaisten puolelta, ja punanahkojen wigwam-kylät haihtuivat rätisevänä liekkinä ilmaan. Nämä tämmöiset kähäkät olivat melkein jokapäivästä leipää uutisasukkaalle läntisemmissä erämaissa, kunnes veljien viljelys häntäkin saavutti ja naapurit pääsivät auttamaan. Mutta tämä metsäläiselämä kasvatti sukupolven tarkkasilmäisiä pyssymiehiä, joita pian tarvittiin vieläkin suuremman vaaraan uhatessa.

Ne suuret sodat, joita 17 ja 18 vuosisadan kuluessa Ranska ja Englanti Euroopassa keskenään kävivät, ulottuivat aina myöskin Amerikaan, jossa, kuten olemme kertoneet, Ranskalaisillakin oli tukeva jalansija, nimittäin Canadassa. Heidän kuvernöörinsä Quebekissa kokosivat suuret sotajoukot punanahkoja, jotka hävittäen ja polttaen tunkesivat Uuden Englannin ja NewYorkin maakunnan rajaseutuihin. Ja Englantilaiset maksoivat samalla mitalla. Heidän palkkaamansa irokeesit pujahtivat tuon tuostakin polttaen ja tappaen Canadaan. Indiaanilaisia etujoukkoja seurasi sitten säännöllinen sotaväki kummaltakin puolen, käyttäen tavallisesti kulkutienään sitä pitkää laaksoa,

joka Montreal'in seudulta ulottuu Hudson'iin asti. Tämän laakson täyttävät George- ja Champlain-järvien pitkulaiset vesistöt, jotka yhdessä Hudson- ja S:t Lawrence-jokien kanssa, joihin ne laskevat, muodostavat melkein yhtämittaisen vesiväylän NewYork'ista Quebekiin. Tänne rakennettiinkin jo aikaisin joukko linnoituksia, joista Ticonderoga ja Crownpoint Champlain-järven rannalla olivat tärkeimmät. Ne olivat milloin minkin riitaveljen käsissä. Ja emämaan synnyttämiin sotiin täytyi siirtolaisten ottaa osaa sekä raha- että veriverolla.

Eikä ainoastaan Canadan rajoilla näitä rajasotia käyty. Alleghany-vuorten länsipuolella, Ohion lähteillä, oli avara, autio alue, jota Virginia väitti omakseen, käyttäen siellä metsästäjiään ja maanmittariaan. Täällä retkeili jo myöskin — 1750-luvun alussa — Virginian kuvernöörin toimesta *Yrjö Washington* sotaisissa yrityksissä sillä Quebekin kuvernöörit puolestaan pitivät Ohio-aluetta Ranskan omana jo olivat sinne rakentaneet Fort Duquesne nimisen linnoituksensa, samalle paikalle, jossa Pittsburghin kaupunki nyt sijaitsee. V. 1755 lähetti Englannin hallitus sotajoukon, jota johti kenraali Braddock, tätä linnoitusta valloittamaan; mutta Ranskan palkkaamat indiaanit olivat väijyksissä metsässä ja hakkasivat Braddockin sotajoukon melkein tykkänänsä maahan. Ainoastaan Washingtonin rohkeus ja toimekkuus pelasti sen vähäiset tähteet.

Maailmanvaltojen välinen sota sai Englannin puolelta paremman vauhdin vasta sitten, kun *William Pitt vanhempi* oli astunut hallituksen etupäähän. Hän pani menemään yhdellä kertaa kolme armeijaa Canadaa vastaan. Näistä valloitti yksi Fort Niagaran, toinen Ticonderogan ja Crownpointin; mutta kolmas, nerokkaan kenraali *Wolfe*'n johtamana, kulki vahvalla laivastolla S:t Lawrence- jokea ylöspäin Quebekiä kohden. Tämä kaupunki oli lujilla linnoituksilla varustettu ja asemansakin puolesta hyvissä turvissa. Sitä arveltiin mahdottomaksi valloittaa, ja sen puolustajana oli urhokas, ponteva kuvernööri *Montcalm*. Mutta Wolfessa, joka vielä oli vallan nuori mies, asui leijonan rohkeus, samalla kun hänen tulisen sielunsa lentoa ohjasi taitavan sotapäällikön aprikoiva äly.

Hän oli saanut koetella oppiansa Euroopan tappotanterilla ja viimeiksi, v. 1758, armeija-osastolla, joka enimmäkseen oli muodostettu siirtomaiden asukkaista, valloittanut vahvan Louisbourg nimisen linnoituksen, joka puolusti S:t Lawrencen suuta. Tappelu Quebekin luona kävi mitä rajuimmaksi. Ensimmältä näkyi voitto kallistuvan Ranskalaisten puolelle, ja heidän peitetyt patteriansa syöksivät ryn-

täävän vihollisen takaisin, saattaen Englantilaisille kauhean mieshukan. Mutta muutamana pimeänä syysyönä kuljetti Wolfe väkensä erästä jyrkkää polkua myöten Ranskalaisten takana olevalle ylätasangolle ja rupesi täältä äkki-arvaamatta pommittamaan heidän asemaansa. Ranskalaiset puolestaan hyökkäsivät ulos vihollistansa vastaan, mutta niin tuima oli tämän tuli, että heidän kolonnansa joutuivat epäjärjestykseen ja viimein hävisivät hurjaan pakoon. Englantilaisten voitto oli täydellinen. Mutta sen hinta kävi kuitenkin kalliiksi. Wolfe oli kaatunut. Ennen kuoltuaan sai hän kuitenkin, kuten muinoin Epaminondas Mantineian luona, ilosanoman vihollisen täydellisestä tappiosta ja heitti henkensä, antaen viimeisen määräyksen voiton käyttämisestä. Mutta myöskin urhokas Montcalm oli haavoittunut ja kuoli pari tuntia myöhemmin kuin onnellisempi vastustaja.

Tämä lopputappelu tapahtui syyskuun 13 p:nä 1759, ja jo seuraavana päivänä antautui Quebek. Vuoden kuluttua, sittenkun myöskin Montreal oli menetetty, jättivät Ranskalaiset Canadan voittajan haltuun; ja koko Pohjois-Amerika Hudsonin lahdesta pohjosessa Mexikon rajalle saakka oli Englannin omana.

Syynä Ranskan vallan häviöön Amerikassa ei ollut ainoastaan hetken heikkous, vaan koko ranskalainen siirtokunta-järjestelmä. Sen valta ulottui äärettömän suuren alueen ylitse, mutta tämä alue oli enimmäkseen jäänyt asuttamatta. Ainoastaan tuolla täällä joku linnoitus tai kuninkaallisella nimimerkillä varustettu, puuhun kiinnitetty vaskilevy siellä täällä erämaassa ilmoitti Ranskan yliherruutta. S:t Lawrencen rannoilla Canadassa oli tosin kokoontunut väestö, mutta tämäkin kaipasi sitä vapautta, joka yksinään voi puolustuksen intoa ja kuntoa synnyttää. Virkamiehet, jesuiitit ja lääniherrat pitivät sitä alituisessa ala-ikäisyyden tilassa. Toisin oli laita englantilaisissa maakunnissa. Uutisasukas oli vapaa, ja hän piti sitkeästi kiinni kerran voittamastansa turpeesta. Naapuriensa kanssa muodosti hän lujan yhteiskunnan; ja kaikki rannikon siirtokunnat olivat yhdessä ryhmässä eikä niin kovin hajallansa kuin Ranskan siirtolaiset. Sitä paitse näiden — Ranskalaisten — esivalta itse siirtokunnassa oli aivan rappiolla. Maaherrat ja jesuiitit riitelivät alinomaa, ja virkamiehet olivät lahjuksilla. Voimakas Montcalm oli ainoa, joka vielä voi pitää Ranskan valtaa pystyssä, mutta hänen kuoltuaan hajosi kaikki tyyni.

Ranskan siirtolaisia Canadassa säästi Englanti minkä mahdollista, antaen heidän kauvan säilyttää keski-aikaiset läänityslaitoksensa, jopa oikeustapansakin. Mutta kun Englantilaisia rupesi tulvailemaan

maahan liian kosolta, tuntui viimein Ranskalaisille maa heidän jalkojensa alla epäkodikkaalta, ja he nousivat kapinaan. Viisaiden myönnytysten kautta se kuitenkin saatiin taukoomaan, ja Ala-Canada, Ranskan alkuperäinen siirtomaa, on meidän päivinämme yhtä lainkuuliainen osa Britannian valtakunnasta Amerikassa kuin puhtaasti englantilaiset maakunnat. Canada on, näet, vieläkin Englannin omaa, vaikka tuskin enää muuta kuin nimeksi. Viisastuneena siitä vahingosta, jonka vanhojen siirtokuntain luopumus tuotti, antoi emämaa uudelle siirtomaalleen melkein täydellisen itsehallinnon, ehkäisten täten luopumuksen halua.

1880-luvulla solmivat kaikki brittiläiset maakunnat Pohjois-Amerikassa liiton, niin että ne nyt muodostavat unionin, jonka liittoparlamentti ratkaisee kaikki yhteiset asiat, mutta muuten hoitaa kukin maakunta itse sisällistä hallintoansa, — siis ihan Yhdys-Valtain mallin mukaan. Suuri onkin nyt jo tämä englantilainen siirtomaavalta Amerikassa. Canadan alueesen luetaan, paitsi entistä Ylä- ja Ala-Canadaa (Ontario ja Ouebek) sekä sisämaan metsästysmaita, myöskin metalli- ja kalarikas *British Columbia* lännessä, Tyvenen meren rannalla, joka pohjoisen Pacifie-rantatien kautta on yhteydessä itäisempien maakuntain kanssa.

XIV.

Siirtokunnat ja Englanti riitautuvat. Benjamin Franklin.

Jo 16 sataluvun keskivaiheilla oli Englanti sulkenut siirtokuntain satamat kaikilta muilta laivoilta kuin omiltaan, se kun itse teossa — niinkuin muutkin aikakauden siirtomaa-vallat — arveli siirtokuntain olevan olemassa ainoastaan emämaan rikastuttamista varten. Mitä tämä „merenkulku-laki“ (act of navigation) merkitsi, ymmärtää helposti. Kaikki tuontitavarat olivat otettavat ainoastaan Englannista ja englantilaisilla laivoilla maahan kuljetettavat, samaten kuin kaikki siirtokuntain tuotteet yksistään englantilaisissa laivoissa maasta vietävät. Ja vientitavara oli ainoastaan raaka-ai-

neita. Niiden valmistus muuksi oli ankarasti kielletty. Siirtolaisten täytyi myydä raaka-aineensa polkuhinnasta ja sitten ostaa ne tehdastuotteina takaisin suunnattomalla pakkohinnalla. Amerikalaiset oikeutetussa vihassaan kuitenkin tätä sortolakia kiersivät oikein suurenmoisella salakuljetuksella. Sen määräyksiä tosin sittemmin lievennettiin, niin että siirtokunnat saivat viedä ja tuoda tavaransa omillakin laivoillaan, mutta vielä he eivät saaneet itse jalostaa raaka-aineitansa. Kotimaista teollisuutta ehkäisi niinikään suuressa määrin neekeri-orjain tuonti; ja siinä kauniissa kaupassa olivat osallisina sekä Englannin kauppiaat että sen korkea ylimystö, prinssit, jopa itse kuninkaatkin. Orjatyön kautta tukehutettiin vapaa työ ja siten kaikkinainen teollinen yritteliäisyys. Samaa tarkoitusta varten oli jokainen käsityöläinen kielletty pitämästä enemmän kuin kaksi oppipoikaa.

Ja muutenkin harjoitti emämaan hallitus kaikellaista väkivaltaa, jopa selvää vilppiäkin. Kun tahdottiin uutisasukkaita erämaihin, silloin jaettiin runsaalla kädellä vapauskirjoja, jotka tarjosivat jos jonkinlaisia oikeuksia. Mutta tuskin olivat uutisasukkaat saaneet viljelysalansa moukatuksi ja järjestäneet olonsa vapauskirjain mukaan, ennenkun nämä riistettiin heiltä pois ja äkki-arvaamattomia rasituksia tahdottiin sysätä heidän niskoilleen. Ainoastaan jäykkä vastustus voi pelastaa heidän vapautensa.

Tämän kaiken ohessa olivat myöskin emämaan lähettämät maaherrat useimmasti joteskin epäkelpo miehiä, jotka tulivat tänne ainoastaan parantaakseen huonoa talouttaan, saatuaan virkansa ystävien kautta hovissa tai parlamentissa, joille sitten joku osa ryöstöistä oli jaettava. Pahennus emämaan hallituspiireissä olikin tähän aikaan vallan törkeä. Virkoja myytiin julkisesti, ja toinen puoli parlamentin jäsenistä olivat ostaneet paikkansa, myydäkseen sitten taas äänensä hallitukselle. Siirtokuntain kuvernöörien ahnaus vaikutti joskus kähäköitä. Muuan Berkeley Virginiassa 1670-luvulla tukehutti semmoisen kapinoitsijain vereen. Kuvernöörit saivat kuitenkin palkkansa siirtokunnilta eikä emämaasta, ja asukkaat pitivät tavallisesti puoltansa siten, että kieltäytyivät palkitsemasta tirannillista maaherraa.

Tästä kaikesta sorrosta huolimatta kehittyivät kuitenkin siirtomaat vapaiden yhteiskunnallisten laitostensa turvissa, ja niitä ne sentähden varoivat kuin silmäänsä. Itsehallinnon peri-aate tunkeusi pienimpäänkin kuntaan. — 17 vuosisadalla olikin Englannilla niin paljon tekemistä omissa sisällisissä rettelöissään, että siirtokunnat saivat jäädä joteskin unohduksiin ja rauhassa varttua vahvoiksi ja vapaiksi. Mutta

tämä ei ensinkään miellyttänyt kuvernöörejä. Kirjoituksissaan kotimaahan oli heillä aina jotakin pahaa kantelemista. Siirto-asukkaat muka olivat kapinoitsijoita, jotka tarvitsivat ankaraa kuria kotimaan puolelta. Kun tämä kotimaa nyt jälleen käänsi heihin silmänsä, näki se edessään kolmetoista itseään-hallitsevaa maakuntaa, joiden perittyjä oikeuksia oli vaarallista loukata, niin kauvan kuin Englannin vallan naapureina olivat Ranskalaiset Canadassa, jotka ehkä voisivat näitä maakuntia auttaa; mutta kun juuri näiden tehokkaalla avulla Ranska oli kukistettu ja kuningas Yrjö III:n kanssa uusi järjestelmä Englannin hallituksessa päässyt valtaan, päätettiin, kun päätettiinkin, tehdä loppu siirto-asukkaiden vapauden-unelmista ja panna heidät Englannin parlamentin tuomio-vallan alle, jolloin tämä parlamentti tietysti tulisi veroittamaan ja vallitsemaan heitä aivan kuin kotimaan asukkaita. Siirtokuntain vapauskirjat kumottaisiin, niiden edustuslaitos lakkautettaisiin, ja emämaa ne laskisi välittömän valtansa alle. Tämä arvattavasti tulisi synnyttämään vastarintaa, mutta senpä tähden majoitettaisiinkin uutis-asukkaiden keskuuteen pysyväinen sotajoukko, jonka kustannukset he itse saisivat suorittaa parlamentin määräämän veron kautta.

Tätä yritystä kannatti nuori kuningas itse, ja hyökkäys alkoi v. 1761 vanhan merenkulku-lain koventamisella. Samassa säädettiin että kaikki tuomarivirat Amerikassa jäävät asianomaisten virkamiesten haltuun ainoastaan niin pitkäksi aikaa kuin kuningas suvaitsee sallia. Oikeuslaitoksista, näet, tahdottiin nöyriä palvelijoita kruunulle. Mutta myöskin uskonnollista vapautta uhattiin. Englannin piispat tahtoivat siirto-asukkaille tyrkyttää juuri samat valtiokirkolliset laitokset, jotka olivat ajaneet heidän esi-isänsä etsimään turvapaikkaa valtameren toiselta puolen. Ja Yrjö III, jonka ymmärrys ei kuullut varoittelevia hoi-huutoja, sanoi piispojensa pyrintöihin: amen!

Mutta Amerikalaiset eivät olleet niinkään ilman mutkitta kukistettavissa. Vapautensa vaaran-hetkenä nousivat nämä siirtokunnat ikääskuin yhtenä miehenä puoltansa pitämään, ja onneksensa oli heillä etupäässään älykkäitä, taitavia, pelkäämättömiä miehiä. Näiden joukossa taasen on epäilemättä etusija annettava *Benjamin Franklin'ille*, tuolle oikean Amerikalaisen kunnolliselle tyypille, oman onnensa sepälle, joka köyhän käsityöläisen pojasta rohkean yritteläisyytensä, pontevan tahtonsa ja sukkeluutensa kautta ylenee kansansa suureksi hyväntekijäksi, joka itse kasvattaa ja kouluttaa itsensä huomattavaksi tiedemieheksi, huomattavaksi valtiomieheksi, käyden siten samallaista

uraa kuin melkein kaikki muutkin hänen mainioiksi päässeet maamiehensä. Uutisasukkaissa Pohjois-Amerikan rannikolla asui ja asuu vielä tänäpäivänäkin merkillinen hengen pontevuus, joka ei tunne mitään esteitä, kun joku haluttu tarkoitusperä on saavutettava, ja joka on pidettävä perintönä heidän esi-isiensä vahvasta itsenäisyyden-tunteesta. Niinkuin nämä, ikääskuin muun maailman uhaksi ja aivan omin päinsä, käyttämättä suurten sivistys-kansain neuvoja, rakensivat mahtavan viljelys-kunnan erämaiden korvesta, niin ovat melkein kaikki Amerikan etevimmät yksityiset henkilötkin koulua käymättä itse itseänsä opettaneet ja saavuttaneet huomatun sijan tieteen, keksintöjen, valtiotaidon alalla. Kekseliäisyys on yankee-hengen etevin ominaisuus — erämaan neuvokkaasta uutisasukkaasta ukkosen-johdattimen ja fonografin keksijöihin saakka. — Rajoitettu tilamme ei salli meidän antaa mitään kokonaiskuvaa Franklin'in henkilöstä ja vaikutuksesta, jonka tähden tässä vain muutamia piirteitä hänen elämästään. Hän syntyi v. 1706 saippuan- ja kynttilänvalajan poikana Bostonissa, oppi isältänsä lukemaan, kirjoittamaan ja lukua laskemaan, kävi kaikellaisten käsityöläisten luona opissa, osoittamatta taipumusta juuri mihinkään, tuli viimein latojaksi vanhemman veljensä kirjapainoon ja rupesi kyhäilemään kirjoituksia tämän sanomalehteen, harjoittaen samaan aikaan ja omin neuvoin ahkerasti kaikellaisia lukemisia. 16-vuotiaana lähti hän Filadelfiaan, jossa hänen taitonsa typografina ja kynämiehenä pian herätti huomiota, niin että kaupungin kuvernööri kehoitti häntä lähtemään Londoniin ostamaan kirjasimia ja muita tarpeita uuden kirjapainon perustamista varten, antaen hänelle vekseleitä, jotka Englannissa kävisi muuttaa rahaksi. Franklin lähti, mutta Londonissa eivät kuvernöörin arvopaperit kelvanneetkaan, vaan 19-vuotisen nuorukaisen täytyi taas elääksensä ruveta latojaksi muutamaan kirjapainoon. V. 1726 pääsi hän kuitenkin onnellisesti takaisin Filadelfiaan ja perusti nyt omilla säästöillään kirjapainon, lennättäen siitä sitten sanomalehteä, joka pelkäämättä paljasti kaikellaisia epäkohtia Amerikan oloissa ja valtiollisessa asemassa. Niinikään kirjoitteli ja painatti Franklin pieniä kansan luettavaksi sopivia kirjasia, jotka käytöllisen sisältönsä ja selvän, terävän, useimpa leikillisen ja pistelevänkin kirjoitustapansa vuoksi, niinkuin sanomalehtikin, kävivät hyvin kaupaksi. Näiltä toimiltaan ei hän unohtanut tieteellisiä harrastuksiansa, ja niinpä Franklinin tutkimukset sähköstä johtivat ukkosen-johdattimen keksimiseen. V. 1761 näki hän erään semmoisella varustetun talon, johon leimaus iski, säilyvän palamatta. — Suurin on Franklin kuitenkin väsymättömästi

toimeliaana isänmaan-ystävänä. Lahjomattoman rehellisyytensä ja pontevan toimekkuutensa tähden — hänen vaikutuksensa kautta perustettiin m. m. Filadelfian yliopisto — saavutti Franklin kansalaistensa yleisen luottamuksen, valittiin Pennsylvanian edustuskuntaan ja pääsi pian sen johtavaksi sieluksi. Hänpä myöskin kenties aikaisimmin kaikista kansalaisistaan huomasi kuinka tarpeellista oli että eri siirtokunnat liittyivät yhteen, vahvaksi kokonaisuudeksi. Hänen ehdoituksestaan kokoontui v. 1754 edusmiehiä kaikista siirtokunnista Albany'yn Hudson'in varrella neuvottelemaan tästä asiasta, ja he laativat ehdoituksen varsinaiseen unionin-valtiosääntöön, josta sittemmin, 34 vuotta myöhemmin, syntynyt valtiosääntö hyvin vähän eroaa. Presidentin sijan täytti tietysti Franklinin ehdoituksessa kuitenkin vielä englantilainen kenraali-kuvernööri. Hanke jäi tosin sillä haavaa sikseen, koska eri maakunnat eli siirtokunnat olivat kovasti kateelliset itsenäisyydestään; mutta tämä Benjamin Franklinin tuuma eli ja vaikutti Amerikan paraimmissa miehissä, kunnes siitä sittenkin aikanansa toimeen ryhdyttiin. — Riidan syttyessä siirtokuntain ja emämaan välillä, lähetettiin Franklin Pennsylvanian ja useiden muidenkin siirtokuntain asiamiehenä Londoniin puhumaan kansalaistensa puolesta, ja täällä moni Englannin jaloimmista miehistä — niimpä esim. vanha Pitt — koki häntä parlamentissakin säestää; mutta yleisin mielipide oli kuitenkin niin ärtyinen Amerikalaisia kohtaan, että sekä Franklinin että hänen englantilaisten ystäväinsä varoitushuudot kaikuivat kuuroille korville. Ministerit suorastaan soimasivat siirtokuntain lähettilästä Englannin pahimmaksi vihamieheksi, pysyen jyrkästi kiinni tirannillisissa hankkeissaan. Franklin varoitti, väittäen puolestaan heidän toimiansa epä-oikeutetuiksi ja sitä paitsi perin typeriksi. „Ellen minä tunne maanmiehiäni aivan väärin, niin ovat teidän hankkeenne ihan mahdottomat panna toimeen.“ *)

---

*) Myöhemmin, sodan jo aljettua, lähetettiin Benjamin Franklin Parisiin hieromaan Ranskan kanssa liittoa, joka sitten saatiinkin aikaan. V. 1785 palasi hän viimein suuren tervehdysriemun vallitessa kotimaahan, valittiin kongressiin ja vaikutti sanallaan ja työllään kuolemaansa saakka v. 1790. Franklinin viimeinen kirjoitus oli innokas herätyshuuto neekeri-orjuuden poistamiseksi. Hänen marmorisessa muistopatsaassaan on kirjoitus:

Eripuit coelo fulmen sceptrumque tyrannis.

(Taivaalta ryösti hän tulen ja vallan vallikkoloilta.)

Benjamin Franklin.

Ja Franklin oli oikeassa. Uusi, kovennettu *act of navigation* vaikutti vain yhä jyrkempää vastustusta. Tosin kyllä ottivat englantilaiset sotalaivat takavarikkoon monta amerikalaista alusta, jotka kuljettivat kiellettyä tavaraa; mutta maalla meni tullinuuskarien toimet myttyyn. Nämä olivat saaneet käskyn tunkeutumaan yksityisiin asumuksiinkin, urkkiaksensa tullaamattomia tavaroita, ja sitä varten oli heille annettu valtakirjat — n. s. *writs of assistance* eli apukirjat —, jotka valtuuttivat heitä tarpeen vaatiessa käyttämään kaikkein virkamiesten apua. Mutta tämä häpeällinen laitos herätti katkeraa vihaa, varsinkin Bostonissa ja NewYorkissa, jotka suurina merikaupunkeina kärsivät siitä enimmin. Bostonin vapauttaan tulisesti rakastavat asukkaat tekivät heti vastarintaa. Aineellista apua tarjosi rikas laivanomistaja John Hancock, harras isänmaan-ystävä, hän, joka sittemmin valittiin presidentiksi siihen kongressiin, joka teki itsenäisyyden-julistuksen. Tullinuuskarien vaatiessa apua kaupungin virkakunnilta talontarkastusten toimeen-panemisessa, kieltäytyivät nämä semmoista apua antamasta. Yleinen syyttäjä silloin haasti heidät oikeuteen. Näiden virkamiesten asianajajana ilmestyi kruunun virkamies ja juristi James Otis, joka tätä varten oli luopunut hyvin palkitusta paikastaan ja nyt puolusti näitä syytettyjä. Otis näytti toteen että „writs of assistance" sotivat suorastaan Englannin perustuslakia vastaan, ne kun loukkasivat kodin pyhyyttä ja häpäisivät Englannin omia vapaita laitoksia. „Minä olen valmis viimeiselläkin verenpisarallani vastustamaan tämmoistä väkivaltaa, joka jo ennenkin on käynyt Englannin kuninkaille kalliiksi," lausui hän uhkaavalla äänellä. Otis'in puhe levisi ja luettiin kaikkialla ihastuksella, ja semmoinen hälinä syntyi koko maassa, että asianomaiset huomasivat viisaimmaksi heittää kanne-asian sikseen, — ja talontarkastukset taukosivat kerrassaan.

NewYorkin eduskunnassa nousi John Morin Scott vastustamaan sitä kuninkaallista asetusta, joka teki tuomarien virka-ajan riippuvaksi kuninkaan mielivallasta, ja sai aikaan päätöksen ett'ei maakunta palkitsisi ainoatakaan tuomaria, joka oli asetettu virkaan tämän asetuksen voimassa-ollessa.

V. 1764 hyväksyi Englannin parlamentti — uuden ja yhtä tyhmän ministeristön päästyä hallitukseen — lain, joka määräsi tullit sokurista, kahvista, viinistä, silkki- ja puuvilla-kankaista, joita muista maista kuin Englannista tuotiin siirtokuntiin. Silloin päättivät yksimielisesti kaikki Bostonin, Filadelfian ja NewYorkin suuremmat tuontifirmat olla tuomatta maahan näitä tavaroita, ja kaikkialla syn-

tyi yhdistyksiä, joiden jäsenet sitoutuivat olemaan käyttämättä semmoisia tarvekaluja. Miehet ja naiset kävivät tästä lähin kotitekoisissa vaatteissa, eikä enää syöty lampaan-lihaakaan, jott'ei villojen tuotanto vähentyisi. — Tästä huolimatta hyväksyi parlamentti seuraavana vuonna karttapaperi-asetuksen, joka sääti kartoittavaksi kaikki viralliset asiakirjat Amerikassa, jopa sanomalehdetkin ja aikakauskirjat. Tämän veron suorittamisen valvominen uskottiin ainoastaan englantilaisille virkamiehille. Asetuksen säätämistä kokivat kuitenkin muutamat viisaat miehet Englannissakin ehkäistä. Vanha William Pitt piti loistavia puheita sitä vastaan, lausuen muun muassa iloitsevansa siitä, että Amerika tämmöistä väkivaltaa kaikin voimin vastusti. Ja kun muuan ministeri parlamentissa arveli että siirtomaiden tulee rahallisella kiitollisuudella muistaa sitä emämaata, joka muka oli niitä „perustanut, kasvattanut ja suojellut", nousi kenraali Barré, joka oli ottanut osaa Canadan valloitukseen ja hyvin tunsi amerikalaisia oloja, puhumaan ja lausui m. m. seuraavat sanat: „Vai tekö olette ne perustaneet! Eipä niinkään. Teidän sortonne se oli, joka ne perusti. Siirtolaiset pakenivat teidän hirmuvaltaanne silloin autioon ja karuun maahan, jossa he saivat taistella kaikkia vaaroja ja kärsimyksiä vastaan, joita voi inhimillisten olentojen osaksi tulla. Ja kuitenkin kestivät he kärsimyksensä iloisella mielellä eivätkä pitäneet niitä minäkään niihin kärsimyksiin verraten, joita he olivat saaneet kokea isänmaassansa niiden puolelta, joiden olisi tullut olla heidän ystävinään, sillä he tunsivat nyt olevansa vapaita ihmisiä. — Vai tekö olette niitä kasvattaneet! Ei, vaan ne kasvoivat ja menestyivät, koska te ette niistä piitanneet mitään. Ja kun te rupesitte niitä kysymään, tapahtui se ainoastaan teidän saadaksenne lähettää semmoisia miehiä niitä hallitsemaan, jotka kenties vain olivat kätyrien kätyriä muutamille tämän parlamentin jäsenille, ja joita toimitettiin sinne heitä vakoilemaan, kuvailemaan heidän tekojansa mitä pimeimpään valoon ja iskemään heihin kiinni kuin petolinnut, — henkilöitä, joiden menetystapa monta kertaa on ollut vähillä saattaa nämä vapauden pojat raivoon, henkilöitä, jotka koroitettiin tärkeimpiin tuomarivirkoihin siirtokunnissa, sittenkun he itse ainoastaan pakenemisella olivat päässeet joutumasta oikeuden käsiin kotimaassa. — Vai tekö olette heitä suojelleet! He ovat uskollisesti tarttuneet aseisin teidän puolustustanne varten, ovat jättäneet uutteran työnsä puolustaaksensa maata, jonka rajat oli hukutettu vereen, ja antaneet käytettäväksenne pienet säästönsä. Ja uskokaa minua, sama vapauden-henki, joka alusta

asti on elähyttänyt sitä kansaa, on sitä iäti elähyttävä.“ — Nämä sanat eivät tosin parlamentissa mitään vaikuttaneet, mutta Amerikassa ne kohottivat innostusta, koska nyt nähtiin että siirtokunnilla oli ystäviä Englannin kansassakin.

Karttapaperi-asetusta vihattiin vielä enemmän sen tähden, että Englanti nyt joteskin selvästi osoitti tarkoitustaan tällä ja entisillä veroitus-yrityksillä. Kertyvillä varoilla aiottiin, näet, yllä-pitää pysyväistä armeijaa siirtokunnissa, joiden vapaat hallintolaitokset tämän armeijan avulla kumottaisiin. Vastustus kävi ankaraksi. Virginian kansalais-kokouksessa ehdoitti Patrick Henry viisi päätöstä, joissa selitettiin että siirtokunnat olivat emämaan kanssa yhtä-arvoisia, saman kuninkaan alaisia valtioita, ett'ei Englannin parlamentti voinut niitä veroittaa eikä säätää niille lakeja ja että karttapaperi-asetus oli mitätön. Nämä päätökset, joita Virginian vanhoilla-olijat vielä kokivat ehkäistä, väittäen niitä kapinallisiksi, hyväksyttiin kokouksessa kuitenkin, ja pian yhdistyivät niihin kaikki muutkin maakunta-kokoukset. Sen ohessa muodostui kaikkialla maassa yhdistyksiä, „Vapauden poikia“, jotka estivät englantilaisia viranomaisia nostamasta tätä veroa. Vielä samana vuonna täytyi asianomaisen ministerin peruuttaa koko asetus.

Mutta uusi ministeri, Townshend, joka nyt astui valtaan, oli rohkeampi ja sai kaksi vuotta myöhemmin aikaan lain, joka määräsi tullin nostettavaksi paperista, maalista, tinasta, lasista ja teestä. Nyt eivät Amerikalaiset puolestaan tuoneet maahan näitä tavaroita ensinkään. Bostonin kaupunki kävi etupäässä, ja sen etevimmät miehet vastustivat julkisesti tätä lakia. Silloin lähetettiin kaksi rykmenttiä Amerikaan pitämään muka Bostonilaisia kurissa, ja kuvernööri sai käskyn vangitsemaan kaksi miestä, jotka olivat pitäneet „kapinallisia puheita“, nimittäin John Hancock ja Samuel Adams. Adams, entinen pankkimies, oli — vaikka varsin köyhä — rehellisyytensä, järkevyytensä ja kansanmielisyytensä vuoksi, kuten rikas Hancock'kin, erinomaisessa kunniassa pidetty kansalainen. Ja näitä molempia kansan luottamusmiehiä ei uskallettukaan vangita.

Kun nyt Amerikan kauppiaat eivät enää tuoneet noita tavaroita maahan, rupesivat Londonin suuret vientimiehet kovasti valittamaan; ja tulli ei tuottanut mitään. Tämä oli huono „affääri“, ja nyt oli pakko lakkauttaa nuo tullit. Ainoastaan teestä oli vielä tulli nostettava, mutta nimeksi vain — sillä siirtokuntain piti muka ainakin periaattessa tunnustaa emämaan veroitusoikeus — ja niin vähäpätöinen,

ett'ei se maksussa merkinnyt mitään. Päin vastoin saivat tuontimiehet Londonissa niin suuria helpoituksia teekaupassaan, että Amerikalaiset itse teossa voivat ostaa heidän teetänsä huokeammalla kuin kenkään muu. Tämäkään temppu ei kuitenkaan auttanut. Siirtokuntalaiset eivät menneetkään satimeen. Englantilaiset teelaivat saivat viittauksen lähtemään lastineen päivineen Amerikan satamista pois. Mutta Bostonissa kielsi puolestaan englantilainen kuvernööri niitä lähtemästä. Silloin Bostonilaiset, jotka eivät huolineet tästä heille väkisin tyrkytetystä teestä, päättivät ett'ei ainoatakaan teenaulaa päästettäisi maille; ja illalla joulukuun 26 p. 1773, pari tuntia ennenkun teekirstut kuvernöörin käskystä olivat rannalle saatettavat, kiipesi joukko Mohawk-indiaaneiksi pukeutuneita työmiehiä ylös noiden kolmen teelaivan kansille; ja he väänsivät kirstut auki ja paiskasivat niiden sisällyksen mereen. Se oli „Bostonin tee-iltama“ *(the Boston teaparty)*, oli ensimäinen korvapuusti rasitetun kansan puolelta häpeemätöntä ylimysvaltaa vastaan, joka luuli pitävänsä kaikki ohjakset käsissään. „The Boston teaparty“ avasi pitkän jonon tapauksia, jotka viimein tuottivat hyvän voiton vapaudelle, — eikä ainoastaan Amerikassa, vaan jopa vanhassa Euroopassakin, kun kuusitoista vuotta myöhemmin Ranskan sorrettu rahvas katkaisi kahleensa ja hukutti ne sortajainsa vereen.

Mutta tämän tee-iltaman johdosta nyt kirjoitti Massachusettsin kuvernööri kotiansa ja kanteli; ja parlamentti lähetti sotalaivaston Bostonin edustalle ja majoitti kaupunkiin melkoisen miesjoukon, jonka tuli valvoa että, kuten parlamentti samassa oli päättänyt, Bostonin satama pidettäisiin suljettuna kaikelta merenkululta ja että kuvernööri saisi nimityttää valatuomarit. Bostonin asukkaat joutuivat satamansa sulkemisen kautta kovaan hätään, ja ääretön väkijoukko jäi leivättömäksi. Mutta muu Amerika auttoi, ja joka haaralta tuli ruokavaroja kaupunkiin, jonka asia nyt oli tullut koko Amerikan kansan asiaksi.

Syksyllä 1774 kokoontui edusmiehiä kaikista siirtokunnista Filadelfiaan, josta nämä nyt vetosivat Englannin kansaan sen parlamenttiä vastaan. He kyllä sanoivat olevansa uskollisia emämaalle, mutta sortoa ja orjuuttamista eivät kärsineet. Samalla ryhdyttiin hankkeisin vastarinnan tekemistä varten, ja turvallisuus-komiteoita asetettiin joka siirtokuntaan. Kansa sitoutui kirjallisen välipuheen kautta yhteiseen puolustukseen. Seuraavana keväänä — huhtik. 19 p. 1775 — lähetti englantilainen kenraali Gage, joka oli linnoittunut Bostoniin, sotamiesjoukon valloittamaan muutamaa ruutivarastoa, jonka

turvallisuus-komitea oli kätkenyt Concord'in pieneen paikkakuntaan lähellä Bostonia. Sotamiesten onnistuikin toimittaa tehtävänsä, mutta paluumatkalla alkoi toinen peli. Lexingtonin kylän tienoilla rupesi heidän tiheihin riveihinsä tuiskumaan kuulia tien varrelta. Joka talon, joka ladon, joka puun ja kiven takaa paukahteli, — ja ainoastaan puolet sotamiesparvesta pääsi hengissä takaisin Bostoniin.

Sota oli alkanut. Vieläkin koki kivuloinen Pitt vanhus Englannin parlamentissa sitä ehkäistä, ja sauvan nojassa seisoen lausui hän: „Hyvät herrat! Te ette pysty Amerikaa kukistamaan, — yhtä vähän kuin minä tällä sauvallani saisin teidät ajetuksi pakoon!" Mutta hänen neuvojaan ei kuultu.

XV.

Vapaussota. Yrjö Washington.

Sanoma Lexingtonin luona tapahtuneesta kähäkästä levisi kuin leimaus lähiseutujen läpi. Maamies heitti hevosineen kyntönsä sikseen, nousi sen selkään ja ratsasti täyttä lentoa Bostoniin. Eikä aikaakaan, niin oli täällä, kunnahilla kaupungin ympäristössä, kokoontuneena pieni armeija vapaa-ehtoista nostoväkeä, joka rakenteli vallituksia. Melkoinen osa heistä oli palvellut sodassa Ranskan valtaa vastaan, ja kaikki olivat he tarkka-silmäisiä pyssymiehiä. Johtamassa oli kelpo poikia, heidän omia tuttaviaan, niinkuin Israel Putnam Connecticutista ja Nathaniel Greene Rhode Islandista. Samaan aikaan valloitti äkki-arvaamattoman hyökkäyksen kautta muuan partiojoukko Vermont'ista Ticonderogan linnoituksen Champlain-järven rannalla ja sai haltuunsa suuren varaston aseita ja ampumavaroja. — Jo noustiin kaikkialla kapinaan kiittämätöntä emämaata vastaan. Maakunta-kokoukset ryhtyivät hallitukseen, ja englantilaiset kuvernöörit pakenivat tiehensä. Siirtokunnat nimittivät itseänsä *valtioiksi* ja lähettivät edusmiehensä uuteen kongressiin, joka kokoontui Filadelfiassa asioita johtamaan. Valtioita kehoitettiin yleiseen väen-nostoon, ja kesäkuun 17 p:nä nimitettiin kertyvän sotajoukon päälliköksi *Yrjö Washington.*

Yrjö Washington on niitä harvoja ihmiskunnan sankareita, joiden maine ja muisto on säilynyt täydellisesti puhtaana, joista historia ei tiedä näyttää vähintäkään tahrapilkkua. Aikalaistensa silmissä oli hän itseänsä-uhraava isänmaan-ystävä, miehuullinen sotilas, taitava päällikkö, älykäs, maltillinen valtiomies, toimekas maanviljelijä, jalo ihmisystävä, oikeutta rakastava, rehellinen kansalainen, — tuskinpa enempää, ja onhan siinä jo ihmiselle kylliksi, on enemmän kuin kenkään saisi pyytää; mutta nuoren Amerikan kasvavalle sukupolvelle on tarina hänestä tehnyt saavuttamattoman kansallissankarin, tehnyt Teseyksen, tehnyt Herkuleksen, ja sammumaton kunnian säde-kehä ympäröi kansan muistissa hänen otsaansa. Hänen hautakivellään on piirrettynä sanat: „Ensimäisenä sodassa, ensimäisenä rauhassa, ensimäisenä kansalaistensa sydämissä.“

Mutta käydäksemme hetkeksi hänen kehdollensa, syntyi Yrjö Washington helmikuun 22 p. 1732 Virginian poikana Bridges Creek nimisellä maatilalla Potomak-joen varrella varakkaista vanhemmista. Isä oli kelpo maanviljelijä, innokas urheilija, hyvä isänmaan-ystävä. Kuten muutkin virginilaiset kasvimaan-omistajat piti hän kovasti uljaista hevosistaan, rakasti vanhan-aikaisia kartano-herran tapoja, oli vieras-varainen ja ylevämielinen. Noudattaen säätyläistensä ja isiensä esimerkkiä, hoiti hänkin maanviljelystään neekeri-orjilla, mutta kohteli heitä hyvin, ollen huolehtivana isänä näille onnettoman rodun lapsille, joita tavallisesti virginialaisen kasvimaan-herran kartanolla vilisi isot laumat. Oli kuitenki jo Virginiassakin huomattu että orjatyö itse teossa on huonoa taloutta, ja sen porvari-kokous oli monta kertaa pyytänyt hallitukselta että neekerien maahan-tuonti kiellettäisiin.

Tämmöisessä ympärystössä kasvoi Yrjö Washington. Isä kuoli hänen ollessaan 12:vuotiaana, jonka jälkeen hellä, ymmärtäväinen, käytöllinen äiti häntä kasvatti ja kasvatti ennen kaikkea oikeutta ja rehellisyyttä rakastavaksi nuorukaiseksi, jolle erittäinkin velvollisuuden-tunne oli juurrutettu syvälle sydämeen. Mutta vapaasti sai nuori Yrjö kuljeskella maita ja metsiä, ratsastaa kartanon tulisimmilla hevosilla, metsästää ja uida. Kirja-oppia ei hän sanottavasti saanut. Vanhempi veli ja muuan pikkukoulun opettaja jakeli hänelle tavallisimmat alkeistiedot. Matematiikaa sattui tämä koulunopettaja joltisestikin älyämään, ja oppilas siihen kovasti mieltyi, jatkaen sitten omin päin opintojansa, niinkuin tavallisesti muutkin mainiot maamiehensä. Maanmittausta erittäinkin harrasti Yrjö Washington innokkaasti. Hän mittasi äitinsä, veljensä ja erään vanhan naapuri-lordin tilukset, jonka ohessa

tämä viime-mainittu lähetti hänet kauvas erämaahan samoille askareille. Shenandoa-laakson jylhät maisemat kulki sitten nuori maamittari ristin rastin, ainoastaan muuan vanhempi ystävä, eväslaukku, pyssy ja maanmittaus-lauta muassaan, viettäen raitista, vaikka vaivaloista metsä-elämää useat kuukaudet. Joskus nukuttiin yöt risumajoissa, mutta useimmiten taivasalla nuotiotulen ääressä. Kun eväät loppuivat, elettiin metsän ja jokien antimilla. Palattuaan tältä matkalta, joka oli vanhan lordin mieliksi suoritettu, nimitettiin Washington siirtokunta-hallituksen kautta varsinaiseksi maamittariksi ja sai siltä palkan. Samassa tuli hän ajutantiksi nostoväessä, saaden sotatieteellistä opetusta veljeltään, joka oli ollut sotaväessä. Nyt harjoitteli Washington nostoväkeä ja lueskeli ahkerasti kaikellaisia sotatieteellisiä kirjoja — kaikki mitä vain sattui käsiinsä saamaan. Hän oli nyt 19:llä. Ranskalaiset par'aikaa puuhailivat Ohiolaaksossa, jota Virginia piti omanaan. He olivat rakentaneet Fort Duquesne'n. Kuvernööri silloin lähetti nuoren Washingtonin sinne vaatimaan Ranskan varustusväkeä lähtemään paikasta pois. Hän toimitti asiansa yhtä suurella viisaudella kuin rohkeudella. Kaksi vuotta myöhemmin, 1754, tuli hän uudestaan sinne, nyt maakunnan sotaväen päällikkönä, ja perusti Fort Necessity nimisen linnoituksen, jota hän urhokkaasti puolusti Ranskalaisia vastaan. Kun seuraavana vuonna englantilainen kenraali Braddock, kuten olemme kertoneet, retkellään näille seuduille joutui tappiolle, pelastui hänen joukkonsa jäännökset ainoastaan Washingtonin neuvokkaisuuden kautta. Braddock itse oli saanut surmansa. Mutta vuotta ennen Quebekin kukistusta joutui Ranskalaisten linnoitus Ohion varrella lopullisesti Englantilaisten käsiin. Silloinkin johti Virginian sotajoukkoa Washington. Fort Duquesne sai nimekseen Fort Pitt, Englannin suuren valtiomiehen kunniaksi. Senkin on aika vienyt, mutta samalta paikalta kohoaa nyt Pittsburg'in kaupungin lukuisat tehdaspiiput ilmaan.

Washington palasi tämän sodan loputtua kotiaan, peri veljensä maatilan, Mount Vernon'in, meni naimisiin ja eleli monet vuodet onnellista perhe-elämää maatilallansa. Mutta tulipa taasenkin toiset päivät, jolloin tarvittiin juuri semmoisia miehiä kuin oli Yrjö Washington. Emämaa ja siirtokunnat olivat riitautuneet, ja Virginian porvarikokous oli ensimäinen, joka vaati aseellista vastarintaa Englannin parlamentin silmittömille hankkeille, ja ensimäisiä ensimäisten joukossa oli Washington itse. Hän heti oli älynnyt ett'ei tässä voinut tulla myönnytyksiä kysymykseen kummaltakaan puolen. Filadelfian

kongressissa, jonne hän maakuntansa puolesta oli lähtenyt, äänesti Washington sen tähden empimättä sotaa. Ja kun Lexington'in luona tapahtuneen kähäkän perästä huomattiin tarpeelliseksi että Bostonin ympärille kokoontunut nostoväki sai ylipäällikön, lähetettiin, kun lähetettiinkin, sinne Yrjö Washington. Kongressille lausui hän ennen lähtöänsä: „Minä pyydän jokaisen jäsenen tässä kokouksessa tarkasti muistamaan että minä tänä päivänä täydellisimmällä vilpittömyydellä olen selittänyt ett'en tunne itseäni kykeneväksi siihen toimeen, jolla minua on kunnioitettu." Samassa ilmoitti hän ett'ei hän tahdo kantaa mitään palkkaa töistänsä isänmaan palveluksessa. Semmoinen mies oli Yrjö Washington. Hänen historiansa on historian kauniimpia lehtiä.

Uuden ylipäällikön tullessa Bostonin ulkopuolella olevaan leiriin, olivat Amerikan sotilaat vast'ikään saaneet osoittaa kuntoansa tuimassa taistelussa, jonka jälkeen tosin tappotanner jäi Englantilaisten haltuun, mutta vasta sitten kun nämä olivat menettäneet kolmannen osan väestänsä ja Amerikalaiset heitä kauheasti peljästyttäneet. Tämä oli kuuluisa »*Bunkers Hill'in*» tappelu. William Prescott, amerikalainen eversti, oli kesäkuun 16 p:nä 1775 miehittänyt *Breeds-Hill* nimisen kukkulan Bostonin pohjois-puolella ja rakentanut siihen vallituksen. (Bunkers Hill, josta tappelu väärin on saanut nimensä, on hieman korkeampi kukkula kappaleen matkaa länteenpäin). Tätä vallitusta vastaan ryntäsivät Englantilaiset seuraavana päivänä, mutta saivat hirveästi selkäänsä. Laumoittain jäi heitä kuolleina ruumiina makaamaan pitkin kukkulan rinteitä. Tähteiden tultua sysätyiksi takaisin, saivat heidän johtajansa, kenraalit Pigott ja Hove, viimein apuväkeä Bostonista, 2,000 miestä, ja ryntäsivät uudestaan, mutta nytkin turhaan. Kuitenkin loppui jo Amerikalaisilta ruuti, ja vihollisen taaskin hyökätessä heidän kimppuunsa, alkoi kauhea käsikähäkkä, jossa tapeltiin kuin vimmatut. Lopuksi täytyi Prescottin kuitenkin väistyä ylivoiman tieltä, ja vallitus jäi Englantilaisille. Mutta näitä ei voitto suuresti auttanut. He olivat, kuten sanottu, menettäneet 3:n osan väestään, paljon enemmän kuin verraten Amerikalaiset, eivätkä jaksaneet jatkaa ajolla. Siirtokuntalaiset pitivät uhkaavat asemansa Bostonin yläpuolella ja, mikä tärkeämpi oli, saavuttivat sotamaineen, jota vihollisen täytyi ruveta suuresti kunnioittamaan, vaikka ylpeä Britti tähän saakka oli sydämensä pohjasta halveksinut poikia Amerikan aarniometsistä. Englantilainen kenraali Gage kirjoitti kotiaan ja kuvaili Amerikan sotavoimaa varsin vaaralliseksi viholliseksi. Mutta asianomaiset emämaassa eivät kallistaneet korviansa hänen varoituksilleen.

Kuitenkin oli Amerikalaisten sotaväki Bostonin kukkuloilla mitä huonoimmasti valmistettuja ja varustettuja nahkapoikia maailmassa. Suurin osa oli vielä puettuna maamiehen tavalliseen asuun tai rajalaisen metsästyspaitaan. Telttoja ei ollut, ainoastaan lauta- tai multamökkiä. Ampuma-aseissa ei ollut pajonetteja. Ei ollut mitään varsinaista eväslaitosta; joukkoja elätti vapaa-ehtoisesti lähiseudun väestö, kantaen ruokakonttinsa leiriin. Kuri oli huonolla kannalla, sotamies eli ja oli melkein oman mielensä mukaan. Useimpain palvelusaika kestikin ainoastaan muutaman kuukauden, joiden kuluttua sotamies tavallisesti muitta mutkitta meni tiehensä. Siirtokunnat eivät pestanneet väkeä kauvemmaksi aikaa, sillä he kamoksuivat pysyvää armeijaa pahemmin kuin ruttoa.

Tämmöisen joukon nyt Yrjö Washington sai johtoonsa. Tultuaan heinäkuun 2 p:nä paikalle, ryhtyi hän heti parannus-puuhiin. Säännöllinen ruoka-laitos perustettiin, sota-kuri annettiin kelvollisten upseerien valvottavaksi, ja eri valtiot saatiin toki pitämään, vaikka vastahakoisestikin, parempaa huolta soturiensa vaatetuksesta ja elättämisestä. Yhteisellä kongressilla ei, näet, vielä ollut maan kukkaroa takanansa, ja kovaa kynätyötä Washingtonilta kysyttiin, ennenkun hän sai kunkin siirtokunnan myöntymään tarpeellisiin suorituksiin.

Niin kului jälkimäinen puoli vuodesta 1775 ilman mitään uutta tappelua. Englantilaiset makasivat toimettomina Bostonissa, uskaltamatta enää käydä vihollisen kimppuun, ja Washingtonilla puolestaan oli puute ampumavaroista. Mutta semmoisia saatuaan miehitti hän eräänä yönä keväällä 1776 Dorchester-kukkulat Bostonin eteläpuolella ja pommitti sieltä sekä satamaa että kaupunkia niin tulisesti, että Englantilaisten täytyi paeta laivoihinsa ja purjehtia tiehensä koko Bostonista. Melkoinen varasto tykkejä, ampumavaroja ja jyviä jäi siinä kiireessä Amerikalaisten käsiin; ja nekin englantilaiset laivat, jotka olivat matkalla paikalle uusien varastojen ja apuväen kanssa, joutuivat satamassa Amerikalaisille, koska eivät aikanansa saaneet tietoa sotaveljiensä paosta. Maaliskuun 19 p:nä marssitti Washington väkensa Bostonin sisään, ja kaupunkilaiset yleensä tervehtivät häntä ihastuksella, vaikka heissä oli jommoinenkin joukkokunta, joka tässä sodassa piti emämaan puolta.

Syksyn tullen tehtiin Amerikalaisten puolelta yritys koko Canadankin väestön nostattamiseen Englantia vastaan, ja kenraalit Montgomery ja Arnold samosivat sinne pienen armeija-osaston kanssa. Mutta Quebekin edustalla, jota kaupunkia he kokivat äkkihyökkäyk-

sellä saada haltuunsa, kaatui Montgomery ja paljon hänen väkeänsä. Loput lähtivät takaisin.

Paremmin onnistui Amerikalaisten etelässä. Sinne oli kenraali Hove, joka Bostonista lähdettyään oleskeli Uudessa Skotlannissa, lähettänyt vahvan laivaston ja maallenousu-väkeä valloittamaan Charlestonin kaupunkia Etelä-Carolinassa. Mutta täällä oli amerikalainen nostoväen-eversti Moultric vallittanut kaupungin edustalla olevan Sullivanin saaren, joka sitten sai nimekseen Moultric'in saari, ja Englantilaisia tervehdittiin niin ankaralla tulella, että heidän laivastonsa oli pakko purjehtia tiehensä. Maallenousu-väki, jota johti *lordi Cornewallis,* sai lujasti selkäänsä ja palasi melkoisen mieshukan perästä laivoihin. Päälle päätteeksi joutui yksi näistä Amerikalaisten käsiin, ja sen kanoonat paukkuivat tappelun loppuessa pakenevia Englantilaisia vastaan. Charleston oli siksi kertaa pelastettu.

Täll'aikaa oli Washington huhtikuussa lähtenyt Bostonista puolustamaan NewYorkia, jota veljekset Hove, toinen kenraali, toinen amiraali, uhkailivat. Washington varusti Hudsonin ja East river'in rannat patterioilla, maan puolelle tehtiin vallitukset, ja Long Island'iin perustettiin vallitettu leiri. Hänen johdossaan oli nyt 12,000 miestä; mutta suurin osa näitä oli vasta nostettua väkeä, josta usealla rykmentillä ei ollut edes aseitakaan. Vieläkin pestattiin sotamiehet ainoastaan lyhyeksi ajaksi; ei kongressi eikä valtiot suostuneet Washingtonin esitykseen että sotilaan tulisi palvella niin kauvan kuin sota kestää. Vakinaista armeijaa ei siedetty; peljättiin sotilasvaltaa. Voidakseen pitää joukkoansa ko'ossa, täytyi upseerin sentähden melkoisesti höllittää kuria. Tässä armeijan huonossa tilassa sitten olikin syy niihin onnettomuuksiin, jotka nyt toinen toisensa perästä kohtasivat Amerikan aseita.

Sota-asiain ollessa tällä kannalla, otti kongressi ratkaistavakseen kysymyksen, olisiko Englannin yliherrus enää ensinkään säilytettävä vai julistuisiko Amerika kokonaan irralleen siitä, itsenäiseksi valtakunnaksi. Siirtokunnat olivat, näet, nyt toista vuotta olleet kapina-kannalla, julistamatta itsenäisyyttään. Tämmöistä hanketta monet miehet vielä pitivät liian uskallettuna, koska eivät tahtoneet poistaa viimeistä sovinnon-sijaa. Mutta yleinen mielipide kuitenkin pian kallistui itsenäisyyden-julistuksen puolelle; ja huhtikuun 12 p:nä sai Pohjois-Carolinan edusmies valtioltansa toimeksi puoltaa semmoista julistusta. Esimerkkiä noudatti ensiksi Etelä-Carolina, sitten Rhode Island ja pianpa muutkin Uuden Englannin valtiot, kaikki vaatien

itsenäisyyttä. Seurasi sitten Virginia, joka sitä paitse vastikään oli omasta puolestaan hyväksynyt uuden, täydelliselle itsenäisyydelle raketun valtiosäännön. Virginia siten yhdistyi sisarvaltioiden vaatimukseen ja omaksui samassa oikeus-julistuksen, joka on merkillinen peri-aatteittensa puolesta. Samat aatteet, näet, sitten tulivat Ranskan vallankumouksen omaksi. Ne olivat: valta on kansan; verovelvollisuutta ei saa eroittaa edustusoikeudesta, tuomarina on valakunta (jury); kirjapaino on vapaa; uskonto on vapaa.

Kesäkuun 7 p:nä otettiin itsenäisyyden-julistus puheeksi kongressissa. Richard Henry Lee Virginiasta ehdoitti silloin valtionsa puolesta ryhmän päätöksiä, jotka sisälsivät seuraavaa: Yhdistetyt siirtokunnat ovat vapaita ja itsenäisiä valtioita; ne purkavat ja peruuttavat kaiken uskollisuutensa Englannin kruunua kohtaan; valtiollinen yhteys niiden ja Suur-Britannien kesken on tykkönään lakannut; ne ryhtyvät heti tarpeellisiin sopimuksiin ulkovaltain kanssa; liittosuunnitelma tehdään ja annetaan eri valtioiden tarkastettavaksi. — Henry Lee'tä avusti voimakkaasti asianajaja John Adams Massachusettsista, taitava puhuja, kirjailija, jalo isänmaan-ystävä. Alustavassa äänestyksessä oli seitsemän valtiota päätösten puolella, kolme vastaan. Kolme oli äänestämättä, kosk'ei niiden edusmiehillä ollut tarpeellisia käskyjä valitsijoiltaan. Asia silloin lykättiin kolmeksi viikoksi, mutta samalla asetettiin viisimiehinen valiokunta laatimaan ehdotusta itsenäisyyden-julistukseen. Tämän ehdotuksen kirjoitti valiokunnassa Thomas Jefferson Virginiasta, myöskin asianajaja. Jefferson oli — tässä sivumennen sanottu — niitä, jotka kovasti pitivät kiinni Amerikan eri valtioiden itsenäisyydestä, kun sitä vastoin esim. Washington ja John Adams vaativat lujaa liittovaltaa.

Heinäkuun 2 p:nä otettiin asia uudestaan esille. Silloin yhdistyi jo Lee'n ehdoittamiin päätöksiin 12 valtiota. Kolmastoista, NewYork, jossa oli paljon kuningasmielisiä aineksia, lähetti vasta myöhemmin myönnytyksensä.

Täten oli kongressi selittänyt nuo kolmetoista valtiota itsenäiseksi maaksi, jonka asioissa vanhalla emämaalla ei ollut mitään sanomista. Jeffersonin ja valiokunnan ehdoitus itsenäisyyden-julistukseen otettiin nyt tarkastettavaksi, ja heinäkuun 4 p:nä 1776 se melkein muuttamatta omaksuttiin. Julistus alkaa seuraavin sanoin:

„Kun inhimillisten tapausten menossa jollekin kansalle tulee tarpeelliseksi purkaa ne siteet, jotka ovat yhdistäneet sitä toiseen, ja maailman valtojen joukossa astua siihen erityiseen ja yhdenarvoiseen

asemaan, johon Luonnon ja Luonnon Jumalan lait sitä oikeuttavat, niin vaatii säädyllinen kunnioitus ihmiskunnan yleistä mieltä kohtaan että se ilmoittaa ne syyt, jotka ovat vaikuttaneet tämmoisen eron." Sitten vedotaan siihen, että muka kansoilla on ja täytyy olla oikeus vaihtaa hallituksensa uuteen, jos vanha on osoittanut olevansa haitallinen yhteiskunnan korkeammille tarkoituksille, — „ei kuitenkaan vähäpätöisistä eikä hetkellisistä syistä." Tämän perästä käy julistus suoraksi syytöskirjaksi Yrjö III:tta ja Englannin parlamenttia vastaan, luetellen alusta loppuun kaikki näiden hankkeet, joilla oli ahdistettu siirtokuntain oikeuksia ja vapaita laitoksia ja joilla tarkoitettiin väkivaltaisen hallitustavan perustamista. Jatkaa sitten julistus: „Jokaisessa tämän sorron vaiheessa olemme me mitä nöyrimmillä sanoilla anoneet oikeutta, mutta meidän anomuksiimme on aina vain vastattu uusilla vääryyksillä. Ruhtinas, jonka luonne on niin tahrattu kaikilla tirannin töillä, ei sovi hallitsijaksi vapaalle kansalle. Meiltä ei myöskään ole puuttunut kärsivällisyyttä brittiläisiä veljiämme kohtaan. Olemme monin kerroin huomauttaneet heitä siitä, miten heidän parlamenttinsä ehtimiseen on yrittänyt anastaa itselleen perätöntä tuomio-oikeutta keskuudessamme. Olemme muistuttaneet heitä niistä asianhaaroista, jotka vaikuttivat meidän siirtymisemme pois emämaasta ja vallitsivat meidän asettuessamme tänne asumaan. Olemme vetoneet heidän synnynnäiseen oikeuden-tuntoonsa ja jalomielisyyteensä, ja me olemme — niiden verensiteiden kautta, jotka meitä yhdistävät — mananneet heitä luopumaan kaikesta yhteydestä niiden anastusten kanssa, jotka välttämättömästi katkaisevat kaikki ystävälliset suhteet keskenämme. Mutta hekin ovat ummistaneet korvansa oikeuden ja veren ääneltä. Meidän täytyy sentähden turvautua välttämättömään pakolliseen eroon ja pitää heitä, kuten pidämme muutakin ihmiskuntaa, vihollisina sodassa, ystävinä rauhassa. Me, Amerikan Yhdistyneiden valtioiden edusmiehet, kokoontuneina Yleiseen kongressiin ja ottaen maailman Ylimmän tuomarin todistajaksi aikomustemme rehellisyydestä, ilmoitamme ja julistamme täten juhlallisesti, Amerikan kansan nimessä ja sen valtuuttamina, että nämä Yhdistyneet siirtokunnat ovat ja että niiden täydellä oikeudella tulee olla *Vapaita ja Itsenäisiä valtioita;* että ne ovat kokonaan irti Britannian kruunun vallasta; että kaikkinainen valtiollinen yhteys niiden ja Suur-Britannian kesken on täydellisesti purettu ja että niin tulee olla; että niillä, vapaina ja itsenäisinä valtioina, on täydellinen valta ja oikeus alkaa sotaa, tehdä rauhaa, päättää liittoja, solmia kauppasopimuksia ja tehdä kaikkea

muutakin, mitä itsenäiset valtiot oikeuden-mukaisesti voivat tehdä. Lujasti luottaen Jumalallisen Sallimuksen apuun, lupaamme kaikinpuolisesti henkemme, omaisuutemme ja kunniamme uhalla kannattaa tätä julistusta."

Tämän suuren asiakirjan alle kirjoittivat kaikki kongressin jäsenet nimensä, puhemies John Hancock ensimäisenä; ja sitä levitettiin lukemattomissa kappaleissa sekä sanomalehtien kautta ylt'ympäri maailmaa, niin hyvin koti- kuin ulkomailla. Washingtonin käskystä se luettiin juhlallisesti sotaväelle. Kaikkialla, jopa moniaalla Englannissakin, vaikuttivat nuo arvokkaat sanat vilpitöntä kunnioitusta, ja erittäinkin Ranskan kansassa Yhdys-Valtain juhlallinen julistus sai aikaan mitä hartaimman mieltymyksen.

Ranska rupesikin jo, vaikk'ei vielä julkisesti, kallistumaan Amerikan puolelle. Sinne oli kongressi helmikuussa lähettänyt Sileas Deane'n pyytämän aseellista ja rahallista apua sekä liittoa, ja Ranskan kabinetti varsin mielellään rupesikin keskusteluihin. Näistä sai Englannin hallitus vihiä ja kävi, peljäten julkista liittoa vanhan verivihollisensa ja siirtomaittensa kesken, yht'äkkiä leppeämmäksi Amerikalaisia kohtaan. Amiraali Hove sai käskyn vähitellen ryhtymään sovinnon-hieromisiin kongressin kanssa. Kaikki nuo vihatut hankkeet peruutettaisiin, jos siirtomaat riisuisivat aseensa ja astuisivat entiseen asemaansa emämaata kohden. Mutta huolimatta näistä kauniista lupauksista jatkoi Englannin hallitus kuitenkin sotavarustuksiaan, pestaten lisäväkeä Euroopan mannermaalta. Melkoisesta summasta osti hallitus muun muassa muutamilta pieniltä saksalaisilta pikkuruhtinailta 18000 miestä, jotka nyt kuljetettiin Amerikaan. Tämä häpeällinen ihmiskauppa herätti kaikkialla, jopa itse Englannissakin, suurta harmia. Fredrik II Preussissä, jonka alueen läpi nuo ostorykmentit vietiin Hampuriin, otatti niiltä saman tullin kuin teurastuseläimistä.

Lordi Hoven rauhan-ehdoitukset jäivät sikseen, „koska häntä ei valtuutettu keskustelemaan suorastaan kongressin kanssa." Saivat siis sittenkin aseet ratkaista riidat.

Elokuun loppupuolella pakoitti sir William Hove amerikalaisen armeija-osaston peräytymään Long Island'in saarelta, jossa kenraali Sullivan piti komentoa ja jonne Washingtonkin oli rientänyt New Yorkista tätä auttamaan. Washington sulkeutui nyt NewYorkiin ja koki täältä White Plains'in luona lähellä kaupunkia torjua uutta, vihollisen tekemää rynnäkköä, mutta nytkin oli hänen täytymys pe-

räytyä. Syynä oli amerikalaisen sotajoukon epäluotettavuus, huono valmistus ja varustus. Semmoisilla voimilla ei voinut vastustaa hyvin harjoitettua armeijaa, ja jo päättikin Washington vetäytyä pois koko NewYorkista. New Jerseyn kautta marssitti hän siis sotajoukkonsa Delaware-joen läntiselle puolelle, jossa nyt tarkempi järjestys perustettiin. Englantilaiset olivat, Cornwallis'in johdolla, ajaneet Amerikalaisia takaa ja viimein, useampiin joukkokuntiin jaettuina, asettuneet eri paikkoihin New Jerseyssä. — „Kotka on levittänyt siipensä," sanoi Washington, „nyt sopivat ne paraiten leikattavaksi." Vastapäätä häntä majaili Trentonissa muuan hessiläinen lauma, jota johti eversti Rahl. Joulupäivänä kuljetti Washington joukkonsa veneillä virran yli ja hyökkäsi jouluk. 26 p:nä äkki-arvaamatta hessiläisten kimppuun, jotka melkein kaikki joutuivat vangiksi. Eversti Rahl sai lyhyessä vastustus-yrityksessä surmansa.

Muut englantilaiset joukkokunnat pyrkivät nyt yhdistymään päävoimaan, jonka kanssa Cornwallis lähestyi Trentonia. Tämän lähellä piti Washington leiriä pienen Assipink nimisen joen rannalla, joka laskee Delawareen. Siinä aikoi Cornwallis hyökätä hänen päällensä tammikuun 3 p:nä 1777, mutta yöllä lähti Washington tiehensä ja joutui Princeton'issa, pari penikulmaa pohjoseen Trentonista, kovaan otteluun englantilaisen jälkiväen kanssa, jonka pian oli täytymys peräytyä ja rientää yhtymään Cornwallis'in pääjoukkoon, joka kiitomarssia lähestyi. Washington tunsi joukkojensa heikkouden eikä nytkään käynyt taisteloon vihollisen koko armeija-osaston kanssa, vaan vetäytyi pohjoseen päin, asettuen viimein talvimajaan Morristown'in lähelle, jossa saatiin sopiva turvapaikka. Täältä lähetettiin tuon tuostakin pienempiä parvia ryöstämään vihollisen kuormastoja ja hätyyttämään kaikkia englantilaisia pikkujoukkoja, jotka uskalsivat ulos pääpesästä. Tämän kautta estyi Cornwallis'in yhteys muun maailman kanssa niin, että hänen pian oli pakko lähteä joukkoineen kokonaan tiehensä New Jerseystä ja peräytyä NewYorkiin.

Nämä pienet edulliset tapaukset kohottivat Amerikalaisten rohkeutta, ja luottamus Washington'iin samassa suuresti kasvoi. Kongressi antoi hänelle suuremman vallan, niin että hän sai väestöltä tilata mitä tarvitsi ja itse oli korkeimpana toimeen-panevana valtana niillä alueilla, joissa hänen armeijansa majaili. Tämä valta suotiin hänelle ens' alussa ainoastaan kuudeksi kuukaudeksi ja uudistettiin sitten kerta toisensa perästä, mutta sittemmin sai Washington pitää sen sodan loppuun saakka. Rahat olivat kuitenkin yhä vielä kovin vä-

hissä, niin että kongressin täytyi panna liikkeelle pakkokurssilla käypä paperiraha, jonka arvo pian aleni. Tähän aikaan tuli kuitenkin jo apua Ranskasta, nimittäin yksi miljoona dollaria selvässä rahassa sekä aseita ja vaatteita 25,000 miehelle. Ne olivat Franklin ja Deane toimittaneet Ranskan hallitukselta, joka ne kuitenkin antoi salaa Englannilta, koska vielä tahdottiin välttää julkista kinastusta tämän vallan kanssa.

Kevään tullen lähti sir William Hove laivastolla eteläänpäin, valloittakseen Filadelfian kaupungin, kävi maalle Chasapeak-lahden pohjoisimmassa nurkassa ja joutui tappeluun vastaan-rientävän Washingtonin kanssa Brandywinen pienin joen rannalla lähellä Wilmingtonia. Brandywine laskee siinä Delawareen. Washington tuli tappiolle ja pelasti joukkonsa tähteet Schuylkill-joen toiselle puolelle. Filadelfia joutui vihollisen käsiin. Parin viikon perästä sai Washington uuden tappion Germantownin luona ylempänä Delawaren rannoilla, jonka perästä hän asettui lujaan asemaan vuoriseudussa Schuylkillin lähellä, muinoisen ruotsalaisen Wasa-linnan tienoille. Paikan nimi on nyt Valley Forge.

Samaan aikaan tuli pohjosesta tieto suuresta voitosta, jonka Amerikan aseet olivat saaneet. Englantilainen kenraali *Burgoyne* oli 2,000 miehen kanssa lähtenyt Quebekistä liikkeelle kukistamaan koillisia valtioita, valloittanut vanhat linnoitukset Champlain-järven rannalla ja viimein edennyt *Saratogan* kylään Hudsonin länsi-rannalla. Matka tänne oli kuitenkin ollut kovin vaivaloinen. Mutta amerikalaiset, vaikka kyllä suurempaan vastarintaan käydessään saivat ylivoimalta selkäänsä, hävittivät kaikkialla tiet ja sillat ja veivät pois karjat ja muut ruokavarat, hätyyttäen sitä paitse menestyksellä kaikkia Burgoynen parvikuntia, jotka uskalsivat ulos pääjoukosta muonaa hankkimaan. Näitä vastaan paukahteli joka pensaasta väijyvän väestön ja vanhain rajasoturien tarkat pyssyt. Amerikalaisia johti kenraali Schuyler, jonka kuitenkin sitten täytyi kongressin käskystä luovuttaa komanto Horatio Gates'ille, nuorelle englantilaisille upseerille, joka oli mennyt Amerikan palvelukseen. Gates sai suuren vallan. Hän ei, näet, ollut Washingtonin käskyjen alaisena, vaan sai toimia omin päinsä. Kongressi kai tahtoi jommoistakin vastapainoa Washingtonille. — Syyskuun 19 p:nä nyt Burgoyne hyökkäsi Amerikalaisten kimppuun leiristään Saratogan luona, ja kova tappelu syntyi, jonka perästä Englantilaiset vetäysivät takaisin. Heidän tilansa kävi kuitenkin pian ahtaaksi, koska kaikki parvikunnat, jotka lähtivät muo-

nan-hakuun, joutuivat väijyvien Amerikalaisten kynsiin. Lokakuun 10 p:nä koetti vihdoin Burgoyne kaikkine joukkoineen päästä vapaaksi satimestaan, mutta tappelu avonaisella kentällä, jossa Amerikalaiset nyt tekivät hurjaa vastarintaa, joutui hänelle tappioksi, ja hän vetäytyi taaskin takaisin varustettuun pesäänsä. Tätä ympäröivät kuitenkin nyt Amerikalaiset yhä ahtaammalle, ja heidän kuuliansa rupesi kovin sakeasti satelemaan leirin sisään. Ei ollut enää muu neuvona Englantilaisilla kuin antauminen, ja lokakuun 17 p:nä 1777 laski Burgoynen sotajoukko, joka nyt oli supistunut 6,000 mieheksi, aseensa maahan.

Saratogan suuri tapaus tuli käännekohdaksi Amerikan kohtalossa. Ranskassa elähytti se yleistä mielipidettä yhä enemmän Englannin siirtokuntain eduksi. Nuori markiisi *Gilbert Motier de Lafayette* lähti ystävänsä, eversti de Kalb'in seurassa meren yli ja astui Amerikan palvelukseen, taistellen sitten sodan loppuun asti uskollisesti Washingtonin rinnalla ja muutenkin monin tavoin tehokkaasti vaikuttaen Yhdys-Valtain hyväksi. Lafaytte toimiskeli kuitenkin ainoastaan omalla ehdollaan ja sulasta rakkaudesta vapauteen. Mutta jopa myöntyi viimein Ranskan hallituskin julkisesti auttamaan Yhdys-Valtoja vanhaa verivihollista Englantia vastaan, varsinkin sitten kun Amerikalaiset olivat esiintyneet voitollisina merelläkin, saattaen ryöstölaivoillaan monta tuntuvaa vahinkoa Englannin kaupalle. Benjamin Franklinin ja Deanen toimet Versaillesissa olivat vaikuttaneet että 1778 vuoden alussa vihdoin liitto syntyi Ranskan ja Amerikan kesken. Se oli sekä kauppa- että hyökkäys- ja puolustus-liitto Amerikan itsenäisyyden kannattamista varten. Amerika sitoutui iäti pysymään erillään Englannista, ja Ranska lupasi auttaa liittolaistaan laivastolla.

Nyt tuli asianomaisille Englannissa kiire. Parlamentti hyväksyi lain, jonka kautta hankkeet Bostonia vastaan ja teetulli peruutettiin, samassa kun parlamentti ylipäänsä luopui kaikista veroitusyrityksistään Amerikassa. Rauhanhierojia lähetettiin tänne. Mutta mikään liehakoitseminen ei auttanut enää. Amerikalaiset vaativat suorastaan itsenäisyytensä tunnustamista, johonka nöyryyttävään hätäkeinoon ei Englanti kuitenkaan vielä myöntynyt. Mutta niinpä olikin sota taas julistettu Ranskan ja Englannin kesken.

Pelkäsivät nyt Englantilaiset ensiksikin ranskalaista hyökkäystä NewYorkia vastaan, ja kenraali Clinton, joka oli astunut Hoven sijaan, sai käskyn kokoomaan sotavoimansa NewYorkiin. Sir Clinton jätti sentähden Filadelfian sikseen, lähetti yhden osan sotavoimastaan me-

Meno Delawaren yli Jouluk. 26 p. vastaan yöllä 1776.

ritse NewYorkiin ja marssi itse toisella osalla New Jerseyn kautta pohjoseen. Tätä tilaisuutta käytti Washington astuakseen ulos varustetusta asemastaan ja häiritäkseen sir Clintonin kulkua pienillä hyökkäyksillä hänen jälkijoukkojaan vastaan, jotka viimein Monmouth Courthouse'n luona kärsivät tuntuvan tappion. Clintonin onnistui kuitenkin saada pää-armeijansa Sandy Hook'iin ja siitä laivoilla NewYorkiin.

Washington, jonka armeija yhä edelleen kärsi kaikellaista puutetta ja jonka suosituksi kilpailijaksi Gates pohjois-armeijan kanssa oli Saratogan voiton perästä kohonnut, asettui nyt vanhaan paikkaansa White Plains'illä NewYorkin läheisyydessä, pitääkseen silmällä vihollisen liikkeitä. Mutta tämä pysyi paikoillaan NewYorkissa, sillä olipa ranskalainen laivasto, jota johti kreivi d'Estaing, saapunut rannikolle. Tämä nyt oli pahana pöppönä kyllä Clintonille, mutta mihinkään teholliseen taisteluun se ei ryhtynyt. Kun Englantilaisten miehittämä Rhode Island oli valloitettava takaisin, ilmestyi d'Estaing tosin laivoineen Newportin edustalle, mutta purjehti Amerikalaisten mielikarvaudeksi heti tiehensä taas.

Nyt ei kokonaiseen vuoteen tapahtunut mitään suurempaa ottelua. Mutta 1779 vuoden loppupuolella lähti sir Clinton yhdellä armeija-osastolla yht'äkkiä etelään, jättäen loput voimastaan NewYorkiin. Nousten Etelä-Carolinan rannikolla maalle, samosi Clinton Charlestonia vastaan ja rupesi, perille päästyään, sitä piirittämään. Mutta vaikka etelässä oli tuskin nimeksikään amerikalaista sotaväkeä, kului Clintonilta kuitenkin koko kolme kuukautta, ennenkun hän pääsi herraksi kaupunkiin, jota sen porvarit ja pieni varustusväki olivat mitä miehuullisimmasti puolustaneet.

Charlestonin kukistuttua palasi Clinton NewYorkiin, jättäen lordi Cornwallisin valloittamaan etelän muita paikkakuntia. Tämä ei kuitenkaan ollut mikään helppo tehtävä. Mitään säännöllistä amerikalaista sotaväkeä tosin ei löytynyt koko Carolinassa, mutta Cornwallisin julma sotatapa sai väestön mitä tulisimpaan raivoon, ja urheita partiojoukkoja muodostui kaikkialla, jotka paita-hihasillaan tai nahkaröijyissään tapellen hätyyttivät Englantilaisia milloin missäkin ja saattivat heille tuntuvia vahinkoja. Sepät maaseudulla takoivat vahvoja vartaita ja pitkiä peitsiä, farmari-vaimot antoivat parahimmat tinavatinsa kuuliksi valettaviksi, ja sillä tavoin varustettuina iskivät nuo reippaat sissit kiinni jokaiseen englantilaiseen parvikuntaan, joka vain uskalsi ulkopuolelle pääjoukkoansa. Tämän kautta oli Cornwallisin armeijan yhteys muun maailman kanssa alituisesti häirittynä.

Etelä-Carolinan avuksi samosi nyt pohjosesta päin kenraali Gates ja joutui tappeluun Cornwallisin kanssa *Camden'in* luona, luoteesen päin Charlestonista ja lähellä Pohjois-Carolinan rajaa. Gates'in nostoväki pakeni suinpäin hajalleen jo tappelun alkaessa ja hän itse myöskin, jota vastoin säännölliset joukot de Kalbin johdolla pitivät urhoollisesti puoltansa, väistyen hyvässä järjestyksessä pois tappotanterelta, joka jäi Cornwallisin haltuun. De Kalb, urhokas Saksalainen ja Lafayetten ystävä, oli kaatunut.

Camdenin tappion perästä otettiin päällikkyys Gates'ilta pois ja annettiin Greenelle, joka pysyi siinä sodan loppuun asti. Ja tämä lähestyikin nyt lähestymistään. Kummallakin puolen vallitsi suuri väsymys ja uupumus. Washington pysyi leirissään, joka nyt oli ylempänä Hudsonin rannalla, eikä hän ollut siitä lähtenyt edes silloinkaan, kun Clinton vei joukkonsa etelään. Vaikka Washingtonin armeija oli varsin kurjassa tilassa, säästi hän sitä kuitenkin, koska se oli Amerikan viimeinen toivo.

Asiain näin ollen matkusti Lafayette Ranskaan, puhui kauniisti Amerikalaisten puolesta ja sai viimeinkin toimeen että loppukesällä v. 1780 ranskalainen laivasto, jota johti amiraali Ternay, ja siinä 6000 miehinen sotajoukko kenraali Rochambeau'n johdolla saapui Amerikaan. Rochambeau miehineen alistui Washingtonin käskettäväksi, ja nyt sai sota paremman vauhdin. Pian oli muuan yhdistynyt ranskalais-amerikalainen joukko voittanut takaisin Rhode Islandin.

Englannin onnen-tähti aleni muutenkin alenemistaan; Espanja ja Hollanti liittyivät sen vihollisiin. Venäjä ja sen kanssa muut pohjoisvallat sekä Ranska ja Espanja antoivat Lontoossa julistuksen, jonka mukaan puolueettomain valtain laivat saisivat esteettömästi harjoittaa laivakulkua ja kauppaa sotivain valtojen kesken; ja puolueettomain oikeuden turvaamiseksi olivat pohjois-vallat perustaneet n. s. Aseellisen puolueettomuuden. Jo v. 1780 laskettiin sota Pohjois-Amerikassa maksaneen Englannille 100 miljonaa puntaa (2,500 miljonaa S. markkaa), ja verot ja valtiovelka nousivat nousemistaan. Yleinen mielipide vaati rauhaa, mutta Yrjö III ja hänen hallituksensa, luottaen parlamentin jo joteskin supistuneesen enemmistöön, päätti jatkaa tyhmää vastustustaan viimeiseen asti. Tarvittiin vielä karvas isku, ennenkun sotapuolue Englannissa oli saanut kylliksensä. Mutta se tuli pian.

Lordi Cornwallis oli joukkoineen vetäytynyt Pohjois-Carolinasta Virginiaan, jossa ei ollut amerikalaista sotaväkeä, — samalla kun

kenraali Greene poistui Etelä-Carolinaan, arvellen saavansa Cornwallisin houkutelluksi sinne. Tämä odotti saavansa apuväkeä meritse NewYorkista, ja voidakseen turvata sen maalle-pääsyä, vallitti hän *Yorktown* nimisen pienen paikkakunnan, joka sijaitsi muutamalla kapealla maan-kielekkeellä kahden pitkulaisen lahdelman välissä Virginian kaakkoisimmassa osassa. Washington, saatuaan tästä tiedon, riensi heti leiristään Hudsonin varrella sinne 16,000 miehen kanssa, niihin luettuna myöskin Rachambeaun johtama ranskalainen apujoukko. 7,000 miestä jätettiin NewYorkin ulkopuolelle. Washington'in armeija oli nyt paremmin varustettu kuin koskaan ennen. Ranskan apurahoilla hankittiin ruoka ja vaatetus sotamiehille, jonka ohessa sekä kongressi että eri valtiot nyt ponnistivat viimeisetkin voimansa suuren asiansa onnellista ratkaisua varten. Syyskuun 30 p:nä 1781 asetti Washington leirinsä Yorktownin ulkopuolelle ja ryhtyi heti piiritykseen. Ja lokakuun keskipaikoilla olikin Cornwallis kaikilta tahoilta suljettuna satimeensa, sillä kreivi de Grassen johdolla oli nyt myös ranskalainen laivasto sulkenut salmen, joka viepi Chesapeak-lahteen ja Yorktowniin, samassa laskien maallekkin uutta apuväkeä Washingtonille. Englantilainen laivasto, jota johti amiraali Graves, koki kyllä täällä ahdistaa Ranskan merivoimaa, mutta peräytyi, saatuaan ankarassa taistelussa kovat vammat, NewYorkiin näitä parantelemaan. Nyt alkoi Washington hyvistä saartokaivannoistaan hirveän pommituksen, eikä aikaakaan ennenkun Yorktown oli tuhkana ja porona. Sitten otettiin väkirynnäköllä, jossa erittäinkin kunnosti itseänsä sankari Lafayette, Englantilaisten ulkovarustukset. Lordi Cornwallis joutui mitä pahimpaan pulaan. 7,000 miehestä oli jo kaatunut 1,000, ja ruokavarat olivat loppumaisillaan. Tällöin sai hän jotakin salatietä Henry Clintonilta kirjeen, jossa ilmoitettiin että amiraali Digby parin päivän perästä tulisi suurella laivastolla ajamaan de Grassen voimat meren syvyyteen ja laskemaan apuväkeä Yorktowniin. Cornwallis tämän toivossa siis vielä piti puoltansa, mutta kun päivä toisensa perästä oli mennyt eikä Digbyn apua vieläkään kuulunut, päätti hän vihdoinkin antautua. Lokakuun 19 p:nä laski varustusväki, 6,000 miestä, aseensa maahan ja meni sotavangiksi. Suuret varastot joutuivat tässä Amerikalaisten haltuun, ja amiraali Digbyn laivasto, joka saapui tienoolle kaksi päivää antautumisen perästä, purjehti tyhjiin toimin ja kovasti hämmästykssisään suoraa päätä takaisin.

Sota oli itse teossa loppunut, vaikka vielä kului kaksi vuotta ennenkun varsinainen rauhanteko saatiin solmituksi. Englannissa

pääsi, näet, Yorktownin tappion perästä rauhapuolue kokonaan voitolle, ja kuninkaan oli pakko vaihtaa sotainen ministeristönsä rauhan miehiin. Maaliskuussa 1782 hyväksyi alihuone päätöksen, joka julisti isänmaan viholliseksi jokaisen, ken vain uskaltaisi neuvoakkaan sodan jatkamiseen.

Vihdoin, syyskuun 3 p:nä 1783, tehtiin *Versailles*'issa lopullinen rauhasopimus, jossa Englanti tunnusti noiden kolmentoista siirtokunnan itsenäisyyden. *) Marraskuun 25 p:nä lähtivät Englantilaiset New-Yorkista, jonne muutaman päivän perästä Washington sotajoukon etupäässä kulki juhlallisesti sisään.

Pohjois-Amerikan vapaussota oli loppunut. Se oli siirtokunnille maksanut paljon varoja ja paljon verta. 70,000 miestä oli kaatunut tappotanterilla ja noin 40,000 kuollut englantilaiseen vankeuteen, näiden joukossa m. m. 11,000, jotka kaikki heittivät henkensä muutamassa kauheassa, New Jerseyn rannikkovesillä risteilevässä laivassa, missä ruumiit makasivat päälletysten isoissa läjissä. Yleensä Englantilaiset tässä sodassa pitelivät vankejansa kovin pahasti, useinpa pyörristyttävän julmastikin.

Sotavuosina oli melkein yhtä mittaa vallinnut nurinaa ja tyytymättömyyttä Amerikan sotaväessä, koska kongressi ei kyennyt sitä elättämään eikä vaatteissa pitämään, ja loppupuolella murehtivat etenkin upseerit tulevaisuuttaan. Mihin he joutuisivat? Useimmat olivat sodan alkaessa jättäneet jonkun tuottavan paikan, joka nyt oli heiltä mennyt. He pyysivät kongressilta päästäkseen puolelle palkalle, ja kun tämä ei sitä uskaltanut luvata, uhkasivat he miehineen päivineen vaeltaa pois lännen erämaihin uutta maata moukkaamaan. Silloin sai Washington asian järjestetyksi siten, että kaikki upseerit kahdeksan vuoden aikana saivat koko palkkansa. Kongressin epäröisyys ja voimattomuus, johon se muuten eri valtioilta ei mitään voinutkaan, synnytti tähän aikaan muutamissa sotilaspiireissä semmoisen tuuman, että muka Washington julistettaisiin perustuslailliseksi kuninkaaksi; mutta kun hanke hänelle ilmoitettiin, sysäsi hän sen sekä hämmästyksellä että harmilla luotaan eikä enää koskaan tahtonut kuulla sanaakaan

*) Jo vuonna 1778 oli tästä itsenäisyydestä ollut Englannin parlamentissa puhetta. Silloin sitä vastusti myöskin vanha Pitt — samalla innolla kuin hän ennen oli moittinut kaikkea väkivaltaista menetystä siirtokuntia kohtaan —, sillä Pitt ei suinkaan ollut niitä, jotka suosivat Englannin vallan lohkaisemista. Kesken tätä puhettansa parlamentissa meni vanhus tainnoksiin ja vietiin kotiin. Kuukauden kuluttua oli hän kuolleena.

Yrjö Washington.

puhuttavan moisista yrityksistä. NewYorkissa puhui vain Amerikan jaloluontoinen pelastaja liikuttavat, ylevät jäähyväissanat sotatovereilleen ja lähti sitten Annapolis'iin Marylandissa, jossa kongressi nyt oli kokoontuneena. Sen eteen astui joulukuun 23 p:nä Yrjö Washington ja luopui juhlallisesti päällikkötoimestaan, ilmoittaen nyt siirtyvänsä yksityiseen elämään. Syvän liikutuksen vallitessa vastasi presidentti: „Te olette johtaneet suurta kamppausta viisaudella ja rohkeudella, ette ole koskaan, ette hetkeksikään, ei edes vastusten ja onnen-vaiheiden kohdatessa, loukanneet kansalaisvallan oikeuksia. Te olette pysyneet paikallanne, kunnes nämä Yhdistetyt valtiot ovat voineet päättää sodan vapaina, turvallisina ja isenäisinä. Me kiitämme teitä siitä että aina olette luottaneet isänmaan menestykseen."

Washington palasi takaisin maatilallensa Virginiassa, levätäkseen jonkun aikaa kahdeksan-vuotisesta raskaasta työstään.

XVI.

Liittokunta järjestyy. Yrjö Washington. Uusi sota ja uusi aikakausi.

Yhteisen vihollisen torjumista varten olivat vanhat siirtokunnat tosin muodostaneet liiton eli konfederationin, mutta mitään varsinaista liittokuntaa eli unionia ei ollut vielä syntynyt. Konfederationin eri jäsenet, „valtiot", olivat vieläkin täydellisesti itsenäiset, ja se valta, jonka he muutamia yhteisiä asioita varten olivat kongressille suoneet, oli itse teossa valtaa ainoastaan nimeksi. Niinpä veroitus-oikeus esim. yhä vielä oli kunkin eri valtion omassa vallassa. Kongressi saattoi päättää mitä ja kuinka paljon hyvänsä, asiain toimeen-panossa oli se kuitenkin ihan voimaton. Tämä todellisen keskusvallan puute oli kyllä jo sodan aikana käynyt varsin tuntuvaksi, ja Washington oli — kuten olemme nähneet — yhtä mittaa ollut pahemmassa kuin pulassa sen johdosta, ett'ei tämmoistä isäntävaltaa ollut olemassa. Mutta sodan loputtuakin tuntui tämä puute melkein yhtä painavaksi. Yhdysvaltain suhde ulkomaihin, erittäinkin Eng-

lantiin, oli järjestettävä, sodan tuottama ulkomainen valtiovelka maksettava, rauhan kanta kotosalla ja rajoilla turvattava; ja kaikkea tätä varten tarvittiin vahvasti järjestetty liittovalta.

Mutta eri valtiot, jotka alusta alkaen olivat kehittyneet aivan omatakeisesti, itse itsensä kasvattaneet ja yhä vieläkin pitivät itseään omana erityisenä kokonaisuutena kukin alallansa, eivät niin hevillä luopuneetkaan itsevaltaisuudestaan, vaan katselivat päin vastoin epäluulolla kaikkia yrityksiä semmoisen keskusvallan synnyttämiseen, joka tulisi rajoittamaan heidän itsenäisyyttään. Varsinaisen liittokunnan eli unionin tuuma oli heille vastenmielinen. Mutta toiselta puolen tämmöisen tarve oli jokaiselle hyvinkin silmin-nähtävä, koska — kuten katkera kokemus osoitti — eri jäsenten menestys juuri riippui koko ruumiin terveydestä ja voimasta.

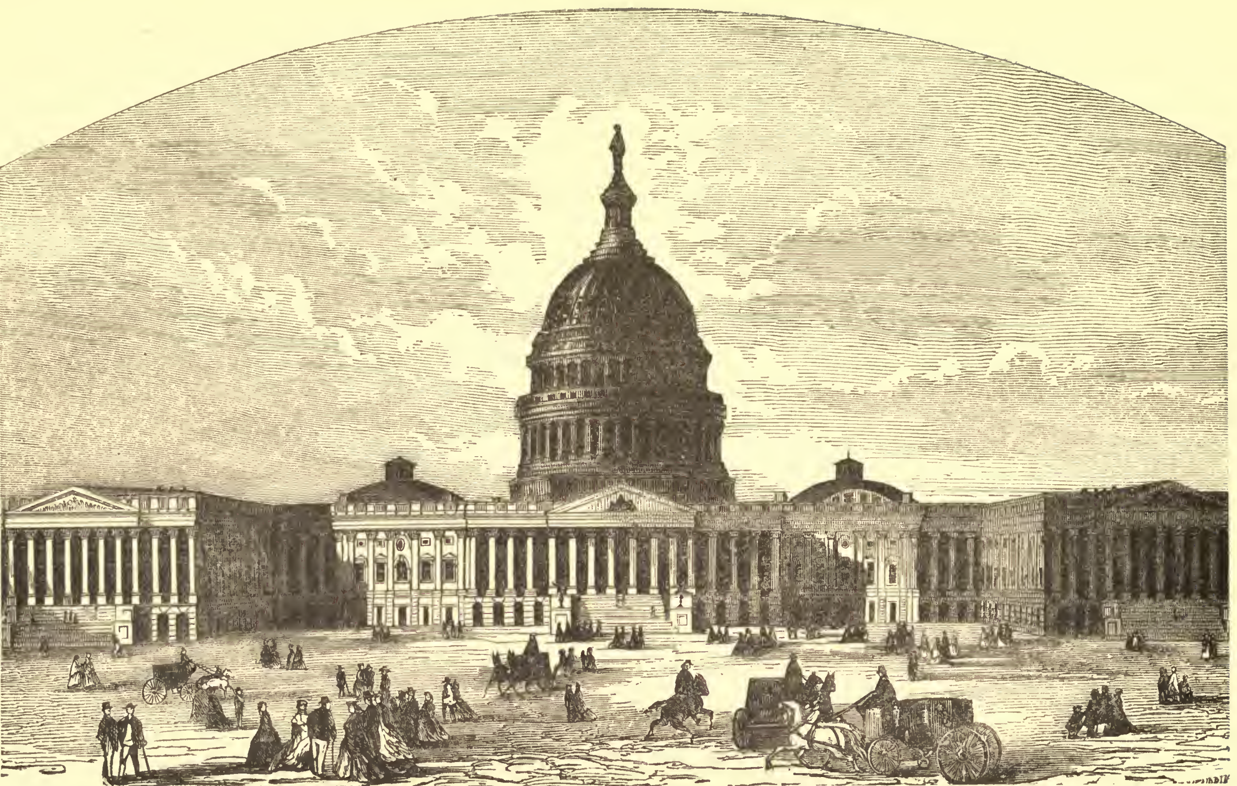
Tämä taistelu kokonaisuuden ja osien kesken kävi 1780-luvun loppupuolella ankaraksi sana- ja kynäsodaksi, jossa edellinen vihdoinkin oli vievä voiton jyrkän erikois-valtiollisuuden kannattajilta. Puolueita nimitettiin: *federalistit* (lat. sanasta *foedus* = liitto) eli vahvan liittovoiman ystävät ja *antifederalistit* eli semmoisen vastustajat. Federalistisen liikkeen etupäässä olivat kirjailijoina ja puhujina Alexander Hamilton ja James Madison.

Madison, Virginialainen, oli kuntonsa ja kykynsä kautta saavuttanut suuren luottamuksen valtiossaan. Vaikka hän sittemmin muutti mielipiteitä ja astui „demokraatisen“ eli muka kansanmielisen puolueen johtajien joukkoon, oli hän kuitenkin tällä haavaa federalisti ja vaikutti valtiossaan unionin hyväksi, yhdistyen Hamiltonin kanssa toimittamaan tuon tuostakin ilmestyviä lentokirjoja, — jotka lukemattomissa kappaleissa levisivät pitkin maailmaa ja tukevilla syillä puoltivat unionin asiaa. Hamilton oli skotlantilaista sukua Länsi-Indiasta, palveli jonkun aikaa muutamassa kauppakonttorissa ja muutti sitten NewYorkiin, jossa hän, harjoitettuaan ahkerasti valtio-opillisia lukemisia, joutui katteiniksi New Yorkin tykistöön ja viimein pääsi Washingtonin sihteeriksi. Hamiltonin, Madisonin y. m. harrastusten kautta saatiin viimein aikaan suuri „konventti“, joka toukokuun 25 p:nä 1787 kokoontui Filadelfiassa keskustellakseen liittolakien säädännöstä. Siihen oli tullut edusmiehiä kaikista valtioista, paitsi Rhode Islandista ei, muiden muassa myöskin Washington ja unioni-aatteen synnyttäjä Benjamin Franklin. Puheenjohtajaksi valittiin yksimielisesti Washington.

Tämän konventin työ kesti kaiken kesää, ja taistelu oli toisinaan tuima kyllä federalistien ja antifederalistien välillä, edelliset kun, Hamilton etupäässä, mielivät hyvin lujaa liittovaltaa ja jälkimäiset taasen puolestaan tahtoivat kaiken todellisen vallan jätettäväksi eri valtioille. Mutta miten siinä soviteltiin ja tasoiteltiin, niin syntyi lopulta kuitenkin onnellinen kompromissi eriävien mielipiteiden kesken, ja syyskuun 17 p:nä varhain aamulla oli viimeinen pykälä Amerikan Yhdys-Valtain perustuslaissa hyväksytty. Sinä hetkenä juuri nousi aurinko, ja vanha Franklin lausui, sitä osoittaen, paikaltaan: „Nyt nousee Amerikan päivä!“

Tällä tavoin omaksuttu valtiosääntö kaipasi kuitenkin vielä eri valtioiden vahvistusta, ja tässä kohden ponnistettiin vielä paljon vastaan. Niinpä Pohjois-Carolina antoi vahvistuksensa vasta 1789 vuoden lopulla ja Rhode Island siitäkin puoli vuotta myöhemmin. Mutta unionin valtiosääntö oli kuitenkin lakina jo kesäkuun 21 päivästä 1788 lähtien, koska yhdeksän valtiota silloin oli antanut vahvistuksensa. Se jakaa unionivallan lainsäätävän, toimeen-panevan ja tuomarivallan kesken. *Lainsäätävä* valta on *kongressilla,* joka jakaantuu senaatiin ja edusmieskuntaan. Senaatin jäsenet valitaan kuudeksi vuodeksi valtioiden lainlaatija-kuntain kautta, kaksi kustakin valtiosta, huolimatta siitä onko valtio suurempi vai pienempi, ja erkanevat kolmannella osalla joka toinen vuosi. Senaatin tulee vahvistaa kaikki nimitykset sekä välipuheet ulkovaltain kanssa. Tämä senaati on Amerikan valtiosäännössä pidettävä valtioiden erikois-etujen edustajana, jota vastoin edusmieskunta eli edustuskamari lähtee suorastaan unionin kokonais-kansasta, muodostaen siten valtiosäännön federalistisen aineksen. Edusmieskunnan jäsenet valitsee kahdeksi vuodeksi suorastaan kansa väkiluvun mukaan niin, että yksi edusmies valitaan 40,000 hengelle väestöstä, johon indiaaneja ei lueta. Sitä vastoin onnistui etelä-valtioiden edustajain saada aikaan, että heidän väestöönsä luettaisiin $^3/_5$ orjistakin, mikä määräys vast'edes vaikutti hyvin tärkeitä seurauksia, koska nämä valtiot yhä kestävän orjatuonnin kautta saattoivat melkoisesti lisätä edusmiestensä lukumäärää kongressissa. Kongressilla kokonaisuudessaan on valta julistaa sotaa, panna toimeen ja kustantaa sotajoukkoja ja laivastoja, säätää ja ottaa veroja, ulko- ja sisätulleja, myntätä rahaa sekä laatia kaikki valtio-kokonaisuudelle tarpeelliset lait. — *Toimeen-paneva* valta on uskottuna neljäksi vuodeksi valitulle *presidentille.* Tämän vaali tapahtuu sillä tavoin, että kukin valtio valitsee yhtä monta valitsija-

miestä kuin se lähettää senaatoreja ja edusmiehiä kongressiin, ja nämä valitsija-miehet sitten valitsevat presidentin. Alkuansa tapahtui valitsija-miesten vaali vasta tammikuussa samana vuonna kuin uusi presidentti oli astuva virkaansa, ja presidentin vaali toimitettiin helmikuussa. Mutta nyttemmin on tämä muutettu niin, että valitsijamies-vaalit pidetään jo marraskuussa, sitten kun suuret puolueet kansallis-kokouksissaan edellisenä kesänä ovat asettaneet kukin ehdokkaansa presidentti- ja varapresidentti-virkoihin. Ja koska valitsijamiesten tulee äänestää saamiensa ohjeiden mukaan, niin tiedetään presidentin-vaalin tulos tavallisesti samalla kertaa kuin tulos valitsijamiesten vaalista. Uusi presidentti astuu virkaansa maaliskuun 4 p:nä ja erkanee siitä neljä vuotta myöhemmin samana päivänä, ell'ei häntä valita uudestaan. Valtiosääntö ei estä saman presedentin valitsemista kuinka monta kertaa hyvänsä; mutta aina siitä saakka kuin Washington kieltäytyi rupeamasta kolmanneksi kertaa presidentiksi, on tullut noudatetuksi tavaksi ett'ei kenkään presidentti ole virassa kauvemman aikaa kuin kahdeksan vuotta. Presidentin valta on varsin laaja. Hän valitsee itse ministerinsä ja asettaa ylipäänsä virkaan kaikki unionin virkamiehet sekä edustaa unionia ulkomaan edessä. Hän voi *veto-* eli kielto-sanallaan estää kongressin hyväksymää lakiehdoitusta pääsemästä laiksi, mutta jos kongressi toistamiseen hyväksyy ehdoituksen, jota varten kuitenkin tällä kertaa vaaditaan $^2/_3$ enemmistö kummassakin kamarissa, niin on ehdoitus sillä lakina. Jos presidentti joutuu syypääksi laittomiin tekoihin, niin voi edustuskunta nostaa kannetta häntä vastaan senaatin edessä, jolla on valta tuomita hänet virkansa menettäneeksi. — Samalla kertaa kuin presidentti valitaan *varapresidentti,* joka astuu presidentin sijaan, jos tämä sattuisi kuolemaan virka-aikansa kestäessä taikkapa joutumaan kykenemättömäksi tointansa hoitamaan. Varapresidentti on niinikään itseoikeutettu presidentti senaatissa. Alkuansa tuli se presidenttitoimen ehdokas, joka oli saanut presidenttiä lähimmän äänimäärän, varapresidentiksi; mutta nyttemmin valitaan tämä erittäin. — Unionin *tuomarivalta* on jätettynä Yhdys-Valtain *korkeimmalle oikeustolle* sekä erityisille alemmille oikeustoille. Niihin kuuluu kaikki asiat, jotka koskevat valtiosäännön tulkitsemista, kongressin lakeja ja välipuheita ulkovaltain kanssa, kaikki kauppaa ja merenkulkua koskevat asiat sekä kaikki riidat eri valtioista olevian kansalaisten kesken, kuten myöskin amerikalaisten ja ulkomaalaisten väliset riidat.

Kapitolium Washingtonissa.

Unionin ensimäiseksi presidentiksi valittiin helmikuun 1 p:nä 1789 Washington ja varapresidentiksi John Adams, joka kahdeksan vuoden perästä myöskin tuli presidentiksi. Näiden aikana oli federalistinen puolue voitolla. Hamilton raha-asiain ministerinä järjesti onnellisesti unionin rahaseikat, perustaen muun muassa kansallispankin. Ulko-asiain ministerinä oli tässä kabinetissa ensimmältä Jefferson, joka kuitenkin, hartaana demokraatina ollen, sitten riitaantui Hamiltonin kanssa ja erosi toimestaan.

Yrjö Washington, joka toisen presidenttikautensa loputtua oli muuttanut rakkaalle maatilalleen viettämään vaiherikkaan elämänsä viimeiset päivät, kuoli siellä melkein yhdessä vuosisatansa kanssa, joulukuun 14 p:nä 1799, 67 vuoden ijässä. Yhdys-Valtain presidenttinä oli hän ollut sama ylevä luonne kuin sodan aikana, aina tunnollisesti raskaita velvollisuuksiaan täyttänyt ja kokenut pysyä taistelevia puolueita ylempänä. Lapsetonna ollen, määräsi hän melkoisen osan omaisuudestaan yliopiston perustamiseksi, jossa Amerikan nuorukaiset saisivat nauttia vapaata opetusta, tarvitsematta etsiä ulkomaan yliopistoja, jotka kenties vain, kuten isänmaallinen vanhus arveli, opettelevat viisautta, joka ei ensinkään edistä tasavallan pyrintöjä. Niinikään lahjoitti Washington vapauden kaikille neekeri-orjillensa, osoittaen tällä teollaan selvemmästi kuin sanoilla ett'ei hän ainakaan hyväksynyt tätä vapaan kansan suunnatonta häpeäpilkkua. Suru hänen kuolemansa johdosta oli yhtä suuri ja vilpitön kaikissa puolueissa. Kongressi keskeytti kokouksensa, ja koko edustuskunnan jäsenet pukeusivat suruvaatteisin. Senaatin surunvalitus-kirjoituksessa presidentti Adams'ille sanottiin: „Isänmaallisella ylpeydellä voimme muistella meidän Washingtonimme elämää ja verrata häntä muiden maiden mainioimpiin miehiin. Vanhemmat ja nuoremmat nimet kalpenevat hänen rinnallansa. Liian usein vain on suuruus ja rikollisuus ollut yhdistettynä; mutta hänen maineensa on vielä puhtaampi kuin se on loistava. Kansojen orjistajat hämmästyivät, nähdessään hänen hyvien avujensa majesteetin.“ Vastauksessaan tähän lausui Adams: „Olen nähnyt hänet kovan onnen päivinä, hänen ankarimman levottomuutensa ja kiusaavimman hätänsä hetkinä; olen nähnyt hänet ylennyksen ja onnen päivinä, mutta aina vain tavannut hänessä saman viisauden, maltillisuuden ja vakavuuden. Kuninkuuden nimi olisi ainoastaan himmentänyt näiden hyveiden majesteetia, jotka tekivät hänet, tuon tavallisen kansalaisen, esikuvaksi meille kaikille.“

V. 1790 päätettiin antaa nuorelle unionille oma pääkaupunki. Virginia ja Maryland luovuttivat tätä varten pienen maakaistaleen kummallakin puolen Potomak jokea, 17 penikulmaa sen suusta; ja tälle alueelle, joka sai nimekseen Columbia, syntyi *Washington*'in kaupunki. Sekä alue että kaupunki ovat suorastaan kongressin hallinnon alaisina, eikä kumpikaan lähetä edusmiehiä liittokokoukseen. Täällä on Capitolium, kongressin palatsi, ja Valkoinen kartano, presidentin virkatalo. V. 1800 muuttivat molemmat valtiovallat sinne.

Adamsin presidenttikautena oli federalistien valta jo ruvennut vähenemään, ja v. 1801 valittiin presidentiksi Tuomas Jefferson, joka hartaasti puolusti erikois-valtiollisuutta, mikä paikkakunnallisen itsehallinnon nimessä muka yksinään kannatti kansan-vapautta. Tämä tämmöinen kansanvalta, demokratiia, pysyi sitten vähillä poikkeuksilla voiton puolella kuudettakymmentä vuotta ja painoi leimansa koko amerikalaiseen valtio-elämään. Jefferson tosin noudatti tarkkaa säästäväisyyttä kaikissa hallinnon-haaroissa, vähensi virkamiesten lukumäärän ja sotalaitoksen kulunki-arvion, joten melkoinen vero-helpoitus kävi mahdolliseksi; hän lakkautti sen sisätullin, jonka kongressi ennen oli säätänyt ulkomaisen valtiovelan suorittamista varten; hän sai valtiokirkon Virginiassa lakkautetuksi, jota esimerkkiä sitten kaikki toisetkin valtiot noudattivat, siten perustaen täydellisen uskonvapauden kaikkialla Amerikassa; Jefforsonin presidenttikautena vihdoin lavennettiin tasavallan alue siten, että silloinen Louisiana, s. o. koko tuo ääretön alue Mississippin ja Kalliovuorten välillä, v. 1803 ostettiin Ranskalta. Mutta tällä hallituksella oli myöskin varjopuolensa, ja monet amerikalaiset epäkohdat, jotka vieläkin ovat sikäläisen valtiollisen ja yhteiskunnallisen elämän epäkoristuksina, saivat alkunsa siitä. Niinpä tuo yksipuolinen erikoisvaltiollisuus, jota unionin miehet niin kovasti olivat vastustaneet, pääsi demokraatien vallan-aikana uuteen vauhtiin; ja Jefferson oli ensimäinen presidentti, joka jakeli unionin virkoja palkaksi puoluelaisilleen.

Jo kauvan aikaa oli Yhdys-Valtain suhde vanhaan emämaahan ollut erittäin kireä. Englanti oli tosin Versailles'n rauhanteossa tunnustanut entisten siirtomaittensa itsenäisyyden, mutta nämä eivät voineet estää että se loukatun ylpeytensä kostoksi kahlehti Amerikalaisten kauppaa ja merenkulkua, sulkemalla heidät pois paraimmilta ja mukavimmilta markkinoilta. Tätä menetystapaa noudattikin Britannia ahkerasti, jonka ohessa amerikalaisia merimiehiä otettiin väkisin englantilaisten sotalaivain palvelukseen ja amerikalaisia laivoja aivan

omavaltaisesti tarkastettiin karanneita englantilaisia merimiehiä etsittäessä. Tässä käytettiin usein mitä ilkeintä väkivaltaakin. Viimein kiellettiin amerikalaisia laivoja käymästä minkäänmoista kauppaa Ranskan satamissa, ell'eivät nämä laivat muka suorittaisi maksua tästä oikeudesta, jota vastoin Napoleon keisari uhkasi toimittaa takavarikkoon kaikki laivat, jotka semmoisia maksuja suorittivat. Viimein ei ollut kongressilla, joka pelkäsi Amerikan kauppalaivaston joutuvan lopulliseen perikatoon, muu neuvona kuin vastaiseksi kieltää kaiken merenkulun. Mutta silloin rupesivat koilliset valtiot, jotka melkein yksinomaisesti elivät kaupalla ja merenkululla, kovasti nureksimaan ja jopa uhkasivat erotakkin koko unionista, vaikka etupäässä juuri ne olivat sitä tähän asti kannattaneet. Kongressin täytyi peruuttaa kieltonsa, mutta Jeffersonin erotessa v. 1809 ja Madisonin astuessa hänen sijaansa, vaati yleisin mielipide maassa kuitenkin sotaa, ja niinpä se kahden vuoden turhien sovitushieromisten perästä vihdoin julistettiinkin.

Mainitsemme siitä ainoastaan pääpirteet. Vuosina 1812—1813 käytiin enimmäkseen pienempää sotaa Canadan rajoilla, joiden toiselle puolen Amerikalaiset pyrkivät, päästakseen tämän englantilaisen siirtomaan herroiksi; mutta yhtä turhaan kuin vapaus-sodan aikana. Sitä vastoin saivat he kaksi loistavaa voittoa Englannin laivoista Champlain- ja Erie-järvillä, jonka ohessa valtamerelläkin kestettiin kunnialla monta kuumaa kahakkaa, ja Amerikalaisten kaapparit perkkasivat melkein koko Atlantin puhtaaksi Englannin kauppalaivoista. V. 1814 kuljetti tosin amiraali Rose englantilaisen laivaston Potomak-jokea ylöspäin ja poltatti unionin uuden pääkaupungin; mutta kenraali Pakenhamin 1815 vuoden ensimäisinä päivinä yrittämä hyökkäys New Orleans'in kaupunkia vastaan meni tykkänään myttyyn. Sitä puolusti kenraali Andrew Jackson, joka kaupungin etelä-puolelle oli varustanut vahvat vallitukset. Näitä vastaan teki vihollinen maallenousuväki ankaran rynnäkön, mutta puolustus oli vielä ankarampi, ja kovat vammat saatuansa oli Englantilaisten täytymys pötkiä pois laivoihinsa. Pakenham itse kaatui. — Mutta ennen New Orleansin ottelua oli jo rauhanteko tapahtunut. Siinä luovutettiin kummaltakin puolen takaisin mitä sodassa oli valloitettu, jonka ohessa Englanti peruutti kieltonsa amerikalaisten laivain kaupasta Ranskan satamissa, mutta tuo ilkeä laivain-tarkastusoikeus pysyi entisillään.

Vaikka tämä sota tietysti oli saattanut melkoiset haitat yleiselle aineelliselle vaurastukselle, tointui Amerikan reipas ja yritteliäs

kansa kuitenkin tavattoman pian vammoistaan. Väkiluku ja sen tuotanto kasvoi hämmästyttävää vauhtia, kulkuneuvot paranivat ja maan viljelysalue laveni lavenemistaan. V. 1823 avattiin liikkeelle Erie- ja Champlain-kanavat, joten vesitie NewJorkista Hudson-jokea ylöspäin suurille sisävesille oli valmiina. Ensimäinen höyrylaiva, Fulton'in *Clermont*, oli jo v. 1807 ollut liikkeellä Hudson-joella, ja sodan loputtua oli Amerikalla jo kokonainen laivasto höyry-aluksia. V. 1803 oli, kuten olemme kertoneet, Louisiana joutunut Yhdys-Valtain omaksi, ja 1819 valloitti kenraali Jackson Espanjalta Floridan suuren niemimaan. Vermont niminen osa New Hampshirea oli jo v. 1791 otettu omana, neljäntenä-toista valtiona unioniin, ja Maine'sta tehtiin niinikään v. 1820 oma valtio. Mutta suurimmat maavoitot oli saatu Alleghany-vuorten länsipuolella suoritetun asutustyön kautta. Siitä kerromme erittäin seuraavassa luvussa.

Vuosina 1817—1825 oli presidenttinä *James Monroe*, hän, joka v. 1824 — heti Etelä-Amerikan vapaussodan loputtua ja sen johdosta, että silloin puuhattiin espanjalaista vallan-palauttamista eteläiseen mannermaahan — antoi kongressille ja sen kautta „Pyhän alliansin" siihen aikaan hallitsemalle Euroopalle julistuksen, jossa lausuttiin että Yhdys-Vallat eivät voi puolueettomina katsella mitään euroopalaista sekaantumista Amerikan mannermaan asioihin. Tämä „Monroe-oppi" on siitä lähtein pysynyt johtavana peri-aattena unionin politiikissä. Mutta muissakin suhteissa on Monroen virkakausi pidettävä ikääskuin rajapyykkinä vanhemman ja uudemman Amerikan välillä. Se sukupolvi, joka oli perustanut unionin, on hänen aikanaan lähimmiten kadonnut näyttämöltä ja uusia, toisissa oloissa kasvaneita miehiä astunut sijaan. John Adams, Jefferson, Hamilton, Madison lepäävät joko haudassa tai viettävät vanhuksen hiljaista, yksinäistä elämää ulkopuolella valtiollisten tapausten pauhinaa. Mielipiteet ja harrastukset ovat muuttuneet. Sen aatteellisemman ajan-hengen sijaan, jonka vaikuttaessa taisteltiin suuria yhteisiä pyrintöjä varten, on tullut toinen, joka jälleen nostattaa valtioiden erikois-etuja. Pohjoiset ja keski-valtiot, unionin voimmakkaimmat kannattajat, kadottavat johtaja-valtansa Etelälle, „demokraatisen" puolueen pesämaalle. Ja tämä puolue ja tämä Etelä nyt neljänkymmenen vuoden vierressä vahvistavat valtansa vahvistamistaan, antaen samalla yhä pontevampaa tukea sille laitokselle, jota he pitävät ylivaltansa kulmakivenä, nimittäin orjuudelle. Eriskummallinen ristiriita vapauden-käsityksessä! Samat ihmiset, jotka ennen kaikkea harrastavat vapaata itsehallintoa ja vihaavat keskus-

valtaa, tämä kun muka kansalaisten vapaata toimintaa rajoittaapi, samat ihmiset pitävät valkoisen nahkansa nojassa hyvällä omalla-tunnolla toista ihmisrotua häpäisevässä orjuudessa.

Uutta, omituista luonnetta Amerikan elämään luovat myöskin ne ainekset, jotka tähän virtaavat lännessä syntyneiden valtioiden kautta. Niiden roteva, metsäläis-vapautta rakastava väestö puskee kuin ruoho-aavikon härkä joteskin epähienoine tapoineen tuohon uuteen yhteiskuntaan ja antaa sille melkoisin määrin oman leimansa. Kongressin parlamenttaariset tavat, jotka ensi aikoina vielä olivat noudattaneet euroopalaisia kaavoja, käyvät lännen tuottaman lisäjoukon kautta karkeiksi, usein säädyttömiksikin ja raakamaisiksi. Mutta elonvoimaa ja verevää reippautta siinä vain on! Uusi yhteiskunta on kasvanut vanhan hartioille.

Miten tämä yhteiskunnallinen lisäys lähti läntisen erämaan povesta, tahdomme nyt lyhyesti tarkastaa.

XVII.

Lännen asutus. Etelä ja Pohja riitautuvat.

Jo 1750 luvulla oli Pohjois-Carolinasta uutisasukkaita asettunut siihen erämaahan, josta sitten tuli Tennessee. Mutta vasta parikymmentä vuotta myöhemmin alkoi Alleghany-vuorten länsipuolella olevien maiden varsinainen asutus, kun nuo hedelmälliset seudut Ohiojoen eteläpuolella saivat asukkaansa ja *Kentucky* syntyi. Tämän asutuksen perustajana on pidettävä muuan eriskummainen mies Pohjois-Carolinasta, Daniel Boone nimeltään, joka pyssy olalla monet vuodet vaelteli näitä villien metsästysmaita, tutkien niiden maanlaatua ja muita suhteita. Vihdoin palasi hän takaisin ja sai parvikunnan halukkaita uutisasukkaita v. 1775 asettumaan Kentuckyyn, nykyisen Louisville nimisen kaupungin tienoille. Lähiseutu oli tosin vallan autiona ihmisistä, mutta molemmin puolin asusteli indiaani-heimoja, jotka usein taistelivat veriset tappelunsa juuri tällä autiolla alueella, jota he nimittivät „Ken-tukk-i“, „Viheriän ruovokon maa“, täällä kun miehen-korkuista, mehukasta ruohoa kasvoi. Uutisasukkaat saivat

niinikään monta tuimaa tappelua kestää näitä indiaani-heimoja vastaan, jotka tuon tuostakin polttivat heidän pölkkymajansa poroksi ja tappoivat tai laahasivat vankeuteen niiden asukkaat. Mutta siitä huolimatta varttui nuori nutiskunta ihmeteltävällä nopeudella, ja mitäs ollakkaan! sääti keskenänsä hallitus-säännön, jossa muun muassa sallittiin täydellinen uskonvapaus. Uusia asukkaita tuli parvi toisensa perästä, ja seitsemäntoista vuotta siitä, kun ensimäinen puu oli hakattu kumoon näillä tienoin, pyysi uusi territorio päästäksensä valtiona unioniin. Pari vuotta myöhemmin seurasi sitä Tennessee, joka siten myöskin tuli valtioksi, vuonna 1794.

Mutta Daniel Boone, „Kentuckyn isä", ei viihtynyt tiheään asutussa paikassa, vaan halusi jälleen korpea samoomaan. Ainoastaan muija muassaan tallusti hän kauvemmas länteenpäin, muokaten itselleen erämaasta uutta asuinsijaa, kunnes siirtolaisvirta hänet taaskin saavutti ja hän muutti vieläkin lännemmäksi. Hän meni Mississippin yli ja Missouri-jokea ylöspäin, parvi uutisasukkaita yhä kintereillään, sillä mihin Boone-ukko pysähtyi, siinä oli hyvää maata. Täällä nähtiin hän vielä vanhoilla päivillään pölkkymajassaan, ja metsänriista riippui koukussaan lieden yllä. Täällä hän 90-vuotiaana laski luunsa lepäämään. Mutta kiitollinen Kentucky ne korjasi suurella juhlallisuudella takaisin, ja niinpä Daniel Boonen ja hänen uskollinen vaimonsa maalliset jäännökset yhdessä lepäävät muutaman kummun alla siinä laaksossa, johon hän rakensi ensimäisen majansa Kentuckyn neitsyeellisellä maalla.

Maaliskuussa v. 1788 lähti evesti Rufus Putnam, kotoisin Massachusettsista, hyvin varustetun siirtolaisjoukon etupäässä asuttamaan Ohion luoteis-puolella olevia hedelmällisiä maita, joista jo ensimäinen kongressi oli muodostanut suuren territorion. Putnam toimiskeli unionin palveluksessa, joka nyt oli ottanut tämän lavean alueen asuttamisen omaksi asiakseen. 25,000 henkeä, miehiä, vaimoja ja lapsia, sanotaan olleen tässä joukkokunnassa. Asutus kävi niinkuin Kentuckyssäkin, ja tällä tavoin syntyi ennen pitkää kolme uutta valtiota: *Ohio* (1802), *Indiana* (1816) ja *Illinois* (1818). Indiana oli kokonaan Ohiolaisten perustama, jota vastoin Illinoisissa oli harvalukuinen väestö Canadalaisia jo Ranskan ajoilta, kunnes nyt yhä uusia asukkaita tulvaili maahan joko suurten järvien poikki ja Ohio-jokea pitkin taikka Kentuckyn kautta.

Melkein samaan aikaan joutuivat Etelässä *Mississippi* ja *Alabama* sekä ennen niitä (1812) *Louisiana* (ahtaammassa merkityksessä

eli Mississippi-joen laskupaikat) valtioiksi liittokuntaan. *Missouri* tuli valtioksi vuonna 1821, niiden rettelöiden perästä, joista tuossa paikassa kerromme, mutta siitä eri territorioksi lohkaistu *Arkansas* vasta v. 1836.

Tämän valtavan asutustyön kautta oli Yhdys-Valtain alue neljässä kymmenessä vuodessa laventunut kolmenkertaiseksi, ja entisestä erämaasta muuttui palsta toisensa perästä kauniiksi viljavainioksi. Unioni oli jo ottanut koko asutuksen omaksi asiakseen. Sille luovuttivat vanhat valtiot alueensa vuorien toisella puolen, ja niinpä lähetti liittokunnan hallitus suuret joukot maamittareita jakelemaan tuota yhteismaata suurempiin ja pienempiin osiin, joita sitten erityisten virastojen kautta myytiin huokeasta hinnasta kelle hyvänsä, joka vain tahtoi maanviljelijäksi ruveta, annettiin usein melkein ilmaiseksikin, niin että köyhinkin työmies varsin helposti pääsi maanomistajaksi. Tämmöistä erämaan asutustapaa on sitten lakina noudatettu meidän päiviimme saakka ja noudatetaan — muutamilla ajan-tarpeiden vaatimilla muutoksilla — vieläkin. *)

Uutisasukkailla oli kaikkialla kovat ottelut kestettävänä indiaanien kanssa, joita vastaan usein varsinaisen sotaväen apua tarvittiin — kunnes Amerikan entiset isännät, heimo toisensa perästä, kokonaan peräytyivät Mississippin toiselle puolelle, pois esi-isiensä maalta, jota eivät pystyneet viljelemään. Suurena haittana uutisasukkaille oli myöskin ajanmukaisten kulkuneuvojen puute. Vielä 1820 v. paikoilla lähetti Kentuckylainen, Illinois- ja Indianalainen tuotteensa Mississippi-jokea pitkin New Orleans'iin, kunnes Erie-kanava avasi tien Newyorkiin ja valtiot vähitellen rupesivat rakentamaan maanteitä.

Tavat ja elämänlaatu näissä lännen valtioissa oli tietysti mitä yksinkertaisinta: hirsihökkelit, kotitekoiset vaatteet ja työkalut. Mutta ytimekästä voimaa, kestävyyttä ja rohkeutta uhkuili erämaan uutisasukas, yritteliäisyyttä ja vapauden-rakkautta. Missä vain pieninkin kaupungin-alku ilmestyi, siinä oli samassa vapaa kunnallislaitos, koulu ja sanomalehti; ja uskonvapaus vallitsi heti ensi hetkestä lähtien.

Mahtava oli se voiman lisäys, jonka Länsi tuotti unionille. Mutta tuottipa se paljon huoltakin, ja siitä tuli riidan-aine, joka vihdoin oli halkaista koko unionin iäksi päiviksi. Minkä tähden?

Kysymys kuului kaikessa yksinkertaisuudessaan — ja kauheu-

---

*) Ks. *Konne Zilliacus.* Käsikirja Pohjois-Amerikasta. Porvoossa 1892. Sivu 70 ja seur. sekä 89 ja seur.

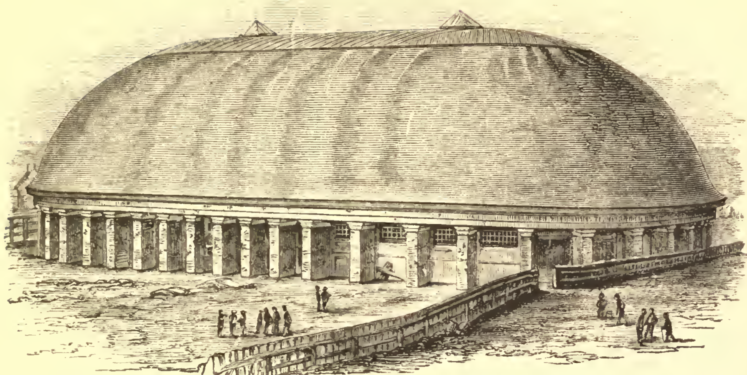
dessaan —: saisiko noissa uusissa valtioissa vuorten länsipuolella olla *orjuutta?* Ja niin astuu nyt vähitellen tämä Amerikan vanha mätähaava valtiolliseksi asiaksi. Kongressi oli, unionin puolesta järjestäen Luoteis-territoriota, määrännyt ehdoksi ett'ei saisi orjuus olla siellä sallittuna; ja Virginiakin, luovuttaessaan Ohio-alueensa, oli vaatinut samaa. Täten oli Ohion pohjoispuoliset uutisvaltiot julistettu orjattomiksi; niissä ei tätä häpeällistä järjestelmää saisi perustaa. Mutta toisin kävi Lännen etelä-valtioissa, Alabamassa, Mississippissä ja Louisianassa. Viimeiksi mainitussa oli orjuuden-laitos jo Espanjan ajoista juurtuneena, ja Alabama ja Mississippi olivat saaneet asutuksensa Georgiasta ja Etelä-Carolinasta, orjuuden pääpesistä. Viela enemmän kuin näitä, joissa orjuus niin sanoaksemme jo oli päätetty asia, koski kysymys kuitenkin sitä Suur-Louisianan osaa, joka ei vielä ollut valtioina, eli koko tuota suurta aluetta Mississippin länsipuolella. Etelän etuna nyt oli että niin monta valtiota kuin suinkin omaksui orjuuden, sillä mitä enemmän orjavaltioita, sitä enemmän ääniä Etelällä senaatissa; jota vastoin Pohjan poliitiki kannatti orjattomuutta kaikissa uusissa territorioissa, jotka pyrkivät jäsenkunniksi liittokuntaan.

Riidan-kipinä leimahti ilmituleen v. 1819, kun ensimäinen Louisiana-valtio, *Missouri,* pyysi päästäkseen valtioksi unioniin. Edustuskunta, jossa Pohjalla oli enemmän ääniä, kieltäytyi tunnustamasta Missouria valtioksi, ennenkun tämä olisi hyljännyt orjuuden rajojensa sisäpuolella; jota vastoin Etelä, jolla oli ääni-enemmistö senaatissa, väkisinkin tahtoi sitä orjavaltioksi. Tämä ensimäinen suuri riita orjakysymyksessä ratkaistiin kompromissin kautta siten, että Missouri saisi tulla orjavaltioksi, mutta ett'ei — sillä ainoalla poikkeuksella nyt — mitään orjuutta tästä lähin saisi olla olemassa pohjoispuolella 36^0 30′ leveysastetta. Tämä Missouri-kompromissi jakoi Unionin kahteen puoliskoon, joista eteläinen oli isompi. Mitään varsinaista sovintoa se ei saanut aikaan. Päinvastoin rupesivat orjuuden vastustajat, *abolitionistit* (sanasta abolish = lakkauttaa, poistaa) vaatimaan koko tuon häpeällisen laitoksen lakkauttamista, jota vastoin *slaveristit* (sanasta slavery = orjuus) yhä pontevammasti sitä kannattivat.

Eripuraisuutta Etelän ja Pohjan välillä synnyttivät myöskin unionin säätämät suojelustullit, joilla ens'alussa tahdottiin edistää Amerikan kehnoa teollisuutta. Mutta Pohjan mahtavat tehtailijat kannattivat näitä tulleja sittenkin, kun tehdasteollisuus jo oli tullut kukoistavaan kuntoon. Etelässä sitä vastoin oli teollisuutta tuskin

Suolajärven kaupunki Utah'in keski-rautatieltä katsoen.

Mormonien tabernaakkeli.

Aiotun mormoni-temppelin piirustus.

nimeksikään, vaan täytyi sen tuottaa kaikki tämmöiset tarpeensa joko Pohjasta taikka ulkomailta, eläen yksinomaan kasvimaidensa antamilla raaka-aineilla. V. 1832 vieläkin koroitettiin tullit ulkomaisista teollisuus-tavaroista. Silloin nousi Etelä ilmeiseen kinastukseen, ja Etelä-Carolina selitti koko tuon uuden tulli-asetuksen mitättömäksi, uhaten erota koko unionista, ell'ei sitä kumottaisi, John Calhoun oli sen miehen nimi, joka siihen aikaan johti demokratiiaa eli valtioiden erikois-politiikia. Mutta yleinen mielipide tällä kertaa vieläkin pelasti unionin, jonka presidenttinä oli kenraali Jackson, ja Calhoun puoluelaisineen tyytyi sopimukseen, jonka kautta tullit vähitellen alennettiin entisilleen. Jackson puolestaan oli kyllä harras etelävaltalainen, mutta piti kuitenkin, vaikka itse kotoisin Etelä-Carolinasta, rehellisesti unionin puolta kaikkia erikois-yrityksiä vastaan. Vanhaa federalistien puoluetta, jota nyt uudistettuna sanottiin whig-puolueeksi ja josta sittemmin suuri tasavaltalais-puolue oli muodostuva, kannattivat kuitenkin tähän aikaan etupäässä Henry Clay ja Daniel Webster, Pohjan etevimmät valtiomiehet. Whigien ponnistusten johdosta ja Lännen avulla pääsi v. 1840 presidentiksi kenraali William Harrison, nykyisen presidentin isä, ja demokraatit olivat hetkeksi aikaa takapajulla; mutta Harrison kuoli muutaman kuukauden kuluttua, ja nyt valittiin presidentiksi Virginialainen Tyler, jonka aikana taas orjavaltio-riita puhkesi täyteen tuleen. Texas, joka ennen oli ollut osana Mexikosta, mutta v. 1836 siitä irtautunut itsenäiseksi tasavallaksi, tarjoutui valtioksi unioniin. Se oli vanha orjamaa, josta Etelälle olisi tullut paljon vallan-lisäystä. Senpä tähden Pohja sen anomusta kauvan ja kiivaasti vastusti, mutta nytkin saatiin kompromissi aikaan, ja Texas tuli, kun tulikin, jäsenkunnaksi unioniin v. 1845. Samana vuonna lisäsi orjattomain valtioiden lukumäärää *Iowa*, uusi hedelmällinen siirtomaa Missisippin länsipuolella, jonne paljon uutisasukkaita viime aikoina oli tullut Euroopasta. *Wisconsin*, Iowasta koilliseen, tuli valtioksi 1848. Jo v. 1836 olivat *Michigan* ja *Arkansas* päässeet jäseniksi liittokuntaan, Arkansas Missouri-kompromissin mukaan orjavaltiona.

Texas'in yhdistäminen liittokuntaan tuotti Yhdys-valloille sodan Mexikoa vastaan, joka vaati takaisin entistä maakuntaansa, jonka itsenäisyyttä se ei ollut koskaan tunnustanut. Unioni lähetti kolme armeijaa Mexikoon, joka perin pohjin masennettiin ja rauhan-teossa v. 1848 pakoitettiin luopumaan sekä Texasista että Uudesta Mexikosta ja Ylä-Californiasta Gila-jokeen asti etelässä.

Jo kolme vuotta sitä ennen oli päästy Tyvenen meren rannalle, kun *Oregon* (nykyiset territoriot Oregon ja Washington) Englannin kanssa kestetyn kiivaan kiistan perästä oli joutunut Yhdys-Valtain omaksi. Mutta Mexikon kanssa tehty rauha lisäsi unionin alueen koko tuolla äärettömällä ylängöllä englantilaisesta Amerikasta pohjosessa Mexikoon etelässä, — alue, joka käsittää yhdeksän suurta valtiota tai territoriota, koko nykyinen Suuri länsi.

Tämä maa oli siihen aikaan, jos lukee pois vaeltelevat indiaanit ja muutamat mexikolaiset linnoitukset ja lähetysasemat, api autiona. Ainoastaan yksi mainittava siirtokunta oli täällä olemassa, nimittäin Mormonien yhteiskunta Utah'ssa. Tämän kummallisen uskokunnan oli 1820-luvulla perustanut muuan Josef Smith niminen mies Vermontista. Hänelle olivat enkelit ilmoittaneet että Tuhatvuotinen valtakunta pian oli tulossa sekä että „Mormonin" kirja, jossa uuden uskonnon oppi oli selitettynä, olisi löydettävissä siitä ja siitä paikasta, missä se vuosituhansia oli maannut. Siitä raamatusta saataisiin myöskin lukea Amerikan alkuperäisimmän kansan kohtaloista, joka kansa — ijältään vanhempi kuin indiaanitkin — aikoinaan oli joutunut Amerikaan Baabelista. Smith-profeeta sai uskolaisia ja muutti niiden kanssa Ohioon, mutta sieltä pois-ajettuna Illinoisiin, jossa „viimeisten päiväin pyhät" nyt rakensivat ensimäisen tabernaakelinsa. Heidän uskonvimmansa ja 1830-luvulla perustamansa monivaimoisuus suututti kuitenkin maan-asukkaita niin, että tabernaakeli muutamassa kansan-kähäkässä sytytettiin palamaan ja Smith herra ammuttiin. Silloin pötkivät nämä sorretut lahkolaiset pois erämaahan ja pysähtyivät viimein Suuren Suolajärven rannalle, jonka autioita suola-aroja he hyvällä menestyksellä rupesivat viljelemään. Heidän Moosekselenaan korvessa oli Brigham Young, Smithin jälkeläinen, joka nyt myöskin uudessa luvatussa maassa, Utah'ssa, perusti täydellisen pappisvallan. Uskovaisia tuli melkein tulvanaan uusia Euroopasta, ja Mormonien uuttera uutiskunta rupesi kukoistamaan. Pohjois-Amerikan unioni ei sitä kuitenkaan ole tunnustanut valtioksi, vaikka se on vanhin territorio Suuressa lännessä. Siihen on syynä pappisvaltainen hallitusmuoto ja monivaimoisuus.

Mutta ilmestyipä pian Kalliovuorten länsipuolelle toisiakin siirtolaisia idästä päin. Helmikuussa 1848 löysi muuan uutisasukas, myllyränniä rakentaessansa, kultahiekkaa pienestä purosta, joka laskee Sacramento-jokeen Californiassa. Ja jo huomattiin että tätä kallista tavaraa näillä tienoin oli olemassa oikein kosolta. Ihmisiä rupesi

tulemaan parvi toisensa perästä, eikä aikaakaan, ennenkun Sacramenton kauniissa laaksossa tunkeili rähisevä, sekalainen seurakunta kaikkia maailman kansoja. Euroopalainen, Kiinalainen, Australialainen, Indialainen kaiveli ja huuhtoi siellä toinen toisensa vieressä. Hiki pihkui otsasta ja kulta maa-emän povesta. Parissa päivässä muuttui entinen mierolainen pöyhkeileväksi pohataksi. Mitään muuta lakia ei ensimmältä ollut kuin nyrkki, puukko ja revolveri. Vähitellen saivat seikkailijat kuitenkin keskenänsä ja omaksi turvakseen jonkinmoisen hallituksen aikaan, kunnes vihdoin unionin hallitus tuli väliin ja järjesti siirtokunnan melskeiset olot. Silloin kuitenkin suuri osa kullankaivajia korjasi nahkansa tienoolta, ja jälelle jäi uuttera kantajoukko kunnollisia maanviljelijöitä, jotka ennen pitkää muuntivat Sacramenton ihanan laakson kukoistavaksi viljavainioksi ja hehkuvaksi viinimaaksi, joiden runsaat tuotteet meidän päivinämme kannattavat loistavan yhteiskunnan. San Franciscon kirjava maailman-kaupunki kohoaa nyt siltä paikalta, missä neljäkymmentä vuotta sitten kullankaivajain viheliäiset puuhökkelit seisoivat.

XVIII.

Orjuus ja abolitionistit. Abraham Lincoln.

Orjuus! Mitä on orja? Onko hän ihminen? Ei. Hän ei ole ihminen. Hän on kalu, hän on luontokappale, hevonen, härkä, koira. Hän on toisen omaisuus, ja hänen hintansa vaihtelee aivan kuin esim. hevosen hinta. Itse hän ei voi sanoa mitään omaksensa, koska hän ei itseänsä omista. Vaatteet hänen päällänsä ovat hänen omiaan yhtä vähän kuin kello lehmän kaulassa on sen omaa. Hänen lapsensa on hänen omansa samassa merkityksessä kuin vasikka on lehmän. Ne myydään erikseen. Katso koiraa, kuinka surkeasti se silmäilee pientä penikkaansa, jota viedään pois. Käyhän sinun emä-parkaa surku. Se ehkä kiljaisee, ehkää ryöstäjää puree. Mutta tuhansia, satoja tuhansia ja tuhansia tuhansia ihmislapsia on riistetty äidin sylistä tuntemattomaan tulevaisuuteen, eikä ole ryöstäjän käynyt onnetonta surku, eikä

ole onneton uskaltanut purra, ei kiljaistakkaan. Hiljaista huokausta hänen povestaan ei ole kenkään kuullut. Orjuutta on ollut melkein kaikissa kansoissa ja maissa. Olisi kenties kuitenkin sopinut odottaa että Pohjois-Amerikan englantilaiset siirtokunnat, joista useimmat rakennettiin niin vapaamieliselle perustukselle, olisivat kerrassaankiin tämän häpeällisen laitoksen hyljänneet. Mutta niin ei käynyt. Niiden perustuessa oli vapaus kaikkein tunnussanana, joka siirtolaisen huulilla; mutta pitkä aika oli kuluva, ennenkun ymmärrettiin mitä vapaus on. Ja tuimat taistelot tarvittiin ennenkun tämä käsite, horjahtuneena pois itsestään, pääsi jälleen itsehensä, horrostilastansa heräten; — tarvittiin kauhea sota, ennenkun vapaus pääsi vapaaksi.

Orjuus joutui perehtymääm englantilaiseenkin Amerikaan melkein yhdessä itse uutisasutuksen kanssa. Ensimäinen neekerilasti tuotiin Virginiaan jo v. 1619, ja orjatuonti Afrikasta kävi sitten loistavaksi „affääriksi“ Englannin suurille kauppakaupungeille. Ja orjuutta oli sekä Pohjassa että Etelässä, niin hyvin New Yorkissa ja Massachusettsissa kuin Virginiassa ja Etelä-Carolinassa. Mutta Pohjassa se ei sentään päässyt juurtumaan niin syvälle, vaan lakkautettiin vallankumouksen aikana kokonaan. Tähän vaikutti, paitsi Pohjan väestön inhimillisempi katsantotapa, sekin seikka, että mustien pakollinen työ siellä ei ollut niin suuresta arvosta kuin Etelässä. Varsinainen maanviljelys, tehdasliike, käsityö ja kauppa kävi paremmin vapaiden valkoisten voimalla kuin taitamattomien neekerein. Etelä sitä vastoin viljeli sokuriputkea, riisiä ja puuvillaa suurilla kasvimaillaan, plantageillaan; ja kuumassa ilmanalassa, jota valkoisen työväen oli vaikea kestää, arveltiin neekerien paraimmin ponnistukseen sopivan. Mutta erittäinkin kannatti orjuuden kukoistamista Etelässä se onneton pykälä valtiosäännössä, joka sääti että $^3/_5$ orjaväestöstä otettaisiin lukuun, kun tuli kysymykseen niiden edusmiesten lukumäärä, jotka kukin valtio lähetti kongressiin. Senpä tähden Etelän miehet ennen kaikkea pyrkivät lisäämään orjiensa joukkoa, ja heidän etunaan tietysti myöskin oli että niin paljon uusia orjavaltioita kuin suinkin tuli jäsenkunniksi unioniin. Etelän valtiollinen voima oli tämän asian vallassa. Pohjan ja Etelän väli oli kyllä ollut kireä jo pitkät ajat, mutta Suuren lännen auetessa, kun yhä uusia valtioita pyrki unioniin, rupesi taistelu käymään hyvin katkeraksi. Tilapäisillä sovinnoilla, „kompromisseilla“, oli sitä tähän saakka estetty puhkeamasta julkiseksi sotatilaksi; mutta jo käy, kun käykin, yhä selvemmäksi ett'ei kompromissit enää auta. On, näet, tullut väliin kolmaskin valta nyt, joka

ei enää pidä lukua Pohjan taikka Etelän vallan-asemasta, vaan nousee näyttämölle ihmisyyden nimessä ja julistaa oikeuden pyhät peri-aatteet, hylkäämällä kerrassaankin kaikki sovinnon-hieromiset vääryyden ja väkivallan kanssa. Se on orjuuden-vastustajain liike, abolitionistien päivä päivältä yltyvä herätyshuuto, joka semmoisenaan saa Etelän vapisemaan. Eivät he tahdo, kuten Pohjan valtiomiehet, Etelää kukistaa sentähden että tämä on Etelä, vaan sentähden että Etelä on orjuus. Orjuutta kannattava Etelä on kuritettava, ei Etelä itsessään. Neekerien kauhea asema orjavaltioissa se oli, joka sittenkin etupäässä joudutti sodan puhkeamista ja Etelän kukistumista. Pohjan vapaamielinen väestö ei lopulta voinut tuota ihmiskunnan mätähaavaa kärsiä silmäinsä edessä. Ja se on abolitionistinen liike, joka vihdoin saa horroksissa lepäävän omantunnon heräämään.

Orjanomistajat rupesivat pelkäämään. He pelkäsivät kapinaa itse orjain puolelta. Ja syytä olikin. Moniaalla oli orjia viisi vertaa enemmän kuin valkoisia, ja julma kohtelu oli saattanut heidät raivoon. Kasvimaan-omistaja ja hänen apulaisensa kävivät aina aseissa, ja ken vain osoitti vähintäkään uppiniskaisuuden merkkiä, tuli rääkätyksi mitä hirveimmällä tavalla taikka ammuttiin paikalla kuoliaaksi. Texasissa yrittivätkin orjat kerran kapinaliittoa, mutta se tukehutettiin heti säälimättä vereen, ja yllyttäjät poltettiin elävältä. — Orjia ei saanut opettaa lukemaan, koska semmoisesta taidosta voisi herätä halua kapinallisiin vehkeisin. Kiellon rikkominen rangaistiin tavallisesti vankeudella, mutta moniaalla raipoilla. Muuan nuori pappi Pohjois-Carolinasta, joka oli antanut neekeritytölle katkismuksen, jossa ei ollut muuta kuin Jumalan Kymmenen Käskyä, sidottiin häpeäpaaluun ja ruoskittiin. Eräs jaloluontoinen nainen Virginiassa, joka oli opettanut mustaa palvelustyttöä lukemaan ja kirjoittamaan, sai tästä rikoksestaan istua kuusi kuukautta vankeudessa. Ken piti piilossa karannutta orjaa, rangaistiin 3 à 7 vuoden kuritusvankeudella, ken kehoitti heitä kinastukseen, sai 5 à 21 vuotta kuritusvankeutta. Lopulta kovennettiin nämä lait siihen määrään asti, että kuolemanrangaistus säädettiin sille, joka esitelmäin tai lentokirjain kautta huomautti neekereitä heidän alhaisesta tilastaan.*) Orjain tuonti Afrikasta oli tosin kongressin säätämän lain kautta kielletty; mutta niitä kuljetettiin maahan salaa, ja sitä paitse kukoisti muutamissa valtioissa

*) Ks. *Alexandra Gripenberg:* Orjain vapauttaminen Pohjois-Amerikassa. Helsingissä 1892. Sivu 6.

muuan kaunis elinkeino: „neekerinsyötöslaitokset", joilla aina oli nuoria neekerejä varastossa, s. o. lapsina ostetuita mustia, joita sitten joukottain myytiin Etelään taikka suorastaan huutokaupalla. Orjamarkkinoita pidettiin niinikään melkein kaikissa kaupungeissa, ja silloin oli elämä yhtä vilkasta ja ylentävää kuin meidän hevosmarkkinoillamme. Siinä tunnusteltiin elävän tavaran käsivarsia ja sääriä, siinä katsottiin heitä suuhun, siinä kerskattiin, tingittiin, huudettiin ja hoilattiin. Lapsi myytiin säälimättä pois äidiltänsä, vaimo mieheltään j. n. e.

Tämmöisten lakien säätäjät ja toimeen-panijat olivat, huolimatta ulkonaisesta säädyllisyydestään ja „hienoista tavoistaan", itse teossa joteskin raakamaisia sieluja. Tuo keikaileva nuori-herra, joka seuraelämässä ilmenee niin miellyttävänä, joka sukkelalla puheellaan ja ritarillisella käytöksellään vetää naisten sydämet puolelleen, joka laverruksillaan demokraatisesta eli kansanvaltaisesta hallitustavasta ja kuntain itsehallinnosta saa herkkä-uskoisen muukalaisen luulemaan häntä oikeaksi vapauden-sankariksi, — hän on kasvanut koira- ja orjaruoska kädessään, hän ajaa huviksensa takaa karanneita neekereitä ja revittää heitä verikoirillaan palasiksi. Hän on demokraati, mutta itse teossa ainoastaan mikäli eri valtioiden oikeudet („state rights") ovat kysymyksessä; muuten on hän aristokraati, ylimys, ja mitä pahimpaa laatua vielä.

Mutta ell'ei nyt orja isäntänsä verikoirilta tavallisesti päässyt kauas kotitiluksista, eikö hänen onnistunut paeta pohjois-valtioihin, joissa ei orjia pidetty? Onnistui tosin useinkin, mutta täälläkin hän joutui kiinni. Unioni eli liittokunta oli saatu aikaan ainoastaan arveluttavien myönnytysten kautta Etelälle, ja niiden joukossa oli sekin pykälä unionin valtiosäännössä, että jokainen „työhön paikoitettu henkilö", joka luvattomasti oli luopunut velvollisuudestaan ja lähtenyt toiseen valtioon, oli tämän kautta jätettävä takaisin omistajallensa. Siten ei orja ollut turvattuna missään unionin valtiossa, huolimatta siitä oliko tämä „orjavaltio" vai ei. Mutta tuotakaan pykälää ei vielä arveltu riittäväksi, koska se toisinaan antoi aihetta eroaviin tulkitsemisiin. Senpä tähden tuli (v. 1850) uusi karkulais-laki — the fugitive slave law —, joka velvoitti jokaista unionin virkamiestä vangitsemaan ja omistajalle saattamaan karanneita orjia, huolimatta siitä mistä paikasta unionissa tämmöinen kulloinkin tavattiin. Tämä lemmollinen laki sai vihdoinkin Pohjan p a r e m m a n väestön kirkumaan vihasta, ja kongressin edustuskamarissakin se ensimmältä herätti kovaa vastarintaa. California oli tähän aikaan omaksunut valtio-

säännön, joka sen rajojen sisäpuolella kokonaan kielsi orjuuden, ja nyt (1850) se pyrki valtioksi unioniin. Taaskin huudettiin ylt'ympäri liittokuntaa „Slavery“ ja „No slavery“, ja puolueiden kiivaus oli katkaisemaisillaan kaikki unionin siteet. Vihdoin saatiin, niinkuin ennen Missourin asiassa, Henry Clay'n toimesta kompromissi aikaan, joka sääti että California saisi orjattomana valtiona (free-soil-state) yhdistyä unioniin, mutta karkulaislaki jäi, kun jäikin, laiksi ja siis Californian, kuten kaikkein muidenkin valtioiden, noudatettavaksi. Nyt olivat orja-parat kokonaan herrainsa hallussa. Laki oli selvä, sitä ei käynyt kiertää. Missä ikinä karannut orja vieraassa valtiossa tavattiin, lähetettiin hän ilman armotta takaisin. Ja niin suuri oli paatumus vielä melkoisessa osassa Pohjankin väestöä, että „viisaat, jalotuntoisetkin ihmiset vakaasti vaativat että karanneet orjat olisivat säälimättä jätettävät omistajilleen“, että „hyväsydämisetkin, kelpo ihmiset“ puolustivat tämmöistä takaisin-jättöä „jokaisen kunnon kansalaisen“, jokaisen „kristityn velvollisuutena“. *) Mutta Pohjan ajattelevassa yleisössä noustiin salaiseen kinastukseen tuommoista laillista väkivaltaa vastaan, ja muuan kvääkäri Dayton järjesti ylt'ympäri Pohjaa turva-asema-laitoksen — n. s. maanalaisen rautatien —, jonka avulla onneton karkulainen salaa kuljetettiin Canadaan, missä orjuus oli ehdottomasti kielletty, se kun ei ollut tuskissaan potevan unionin vallassa.

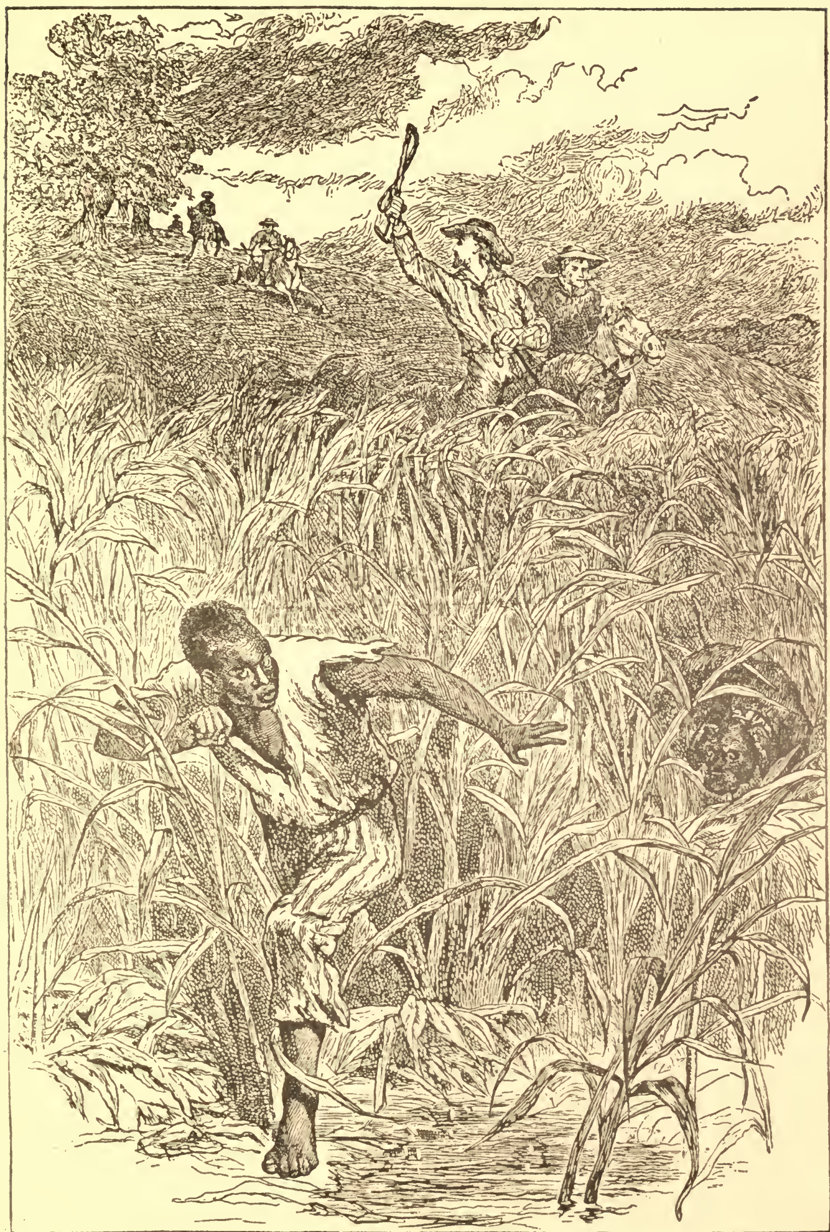
Esimerkiksi karkulaislain kovuudesta ja „maanalaisen rautatien“ toimista lainaamme tähän äsken mainitusta kirjasesta seuraavan jutun: „Kerrankin karkasi muuan orja ja pääsi onnellisesti ja eheänä aina Rochesteriin saakka, jossa Amy Post (muuan helläsydäminen abolitionisti) otti hänet vastaan ja lähetti eteenpäin. Mutta kun viimeinen asiamies maanalaisella rautatiellä oli lähettämäisillään hänet rajan yli Canadaan, pääsivät takaa-ajajat hänen jäljillensä. Hädissään ei tiennyt asiamies muuta neuvoa kuin panna hänet menemään tyhjässä tynnyrissä, johon oli lävistetty hienoja reikiä. Tynnyri lähetettiin ynnä parin tusinan kanssa muita semmoisia, nauloilla täytettyjä, rautateitse Canadaan. Kuitenkin joutui salaisuus ilmi, ja orjanomistajan asianajaja lähetti sähkölangalla käskyn että tynnyrit pidätettäisiin ja tutkittaisiin, ennenkun saapuivat rajalle. Niin tehtiin. Mutta selittämättömän, vaikka varsin onnellisen erehdyksen johdosta oli tynnyri, jossa orja piti piiloaan, jäänyt pidättämättä ja tullut lähetetyksi

*) Ks. *Alexandra Gripenberg.* Mainittu kirjanen. Sivu 43.

Canadaan. Sinne tultuaan, pantiin se tavaramakasiiniin, kun ei siinä ollut mitään osoitetta. Vasta kolmen päivän perästä saivat paikkakunnan abolitionistit tiedon asiasta, kiiruhtivat makasiiniin ja tapasivat tynnyrin. Mies-raukka oli puoleksi tukehtunut, nälkään nääntymäisillään ja vallan uupunut epämukavan asentonsa tähden. Mutta kesken kärsimyksiään ei hänelle ollut edes juolahtanutkaan mieleen ilmaista itseänsä, koska hän ei tietänyt missä oli, Canadassa vaiko yhdysvalloissa.“

Sen mielipiteen herättäminen, joka antoi kuolemaniskun orjuuden laitokselle ja joka jo tähän aikaan vaikutti valtavana voimana, oli tapahtunut vähitellen ja on mitä kauniimpia liikkeitä ihmiskunnan historiassa. Väreenä oli se alkanut muutamista kvääkärikunnista, jotka jo v. 1727 julkisesti moittivat orjuutta. V. 1760 vapautti Newportin kvääkäri-kunta Rhode Islandissa orjansa, ja, kuten olemme nähneet, Yrjö Washington teki samoin, ilmoittaen tällä teollaan että tuo laitos oli ristiriidassa vapautta kannattavan kansan pyrintöjen kanssa, jos kohta moniaalla, kuten tietysti hänen maatilallaan, „mustia palvelijoita“ pideltiin ja kohdeltiin erinomattain hyvin — niin että niiden „oli monta vertaa parempi olla kuin useiden valkoisten vapaiden palvelijain“. Pohjassa lakkautettiinkin, kuten olemme maininneet, vallankumouksen aikana orjuus kokonaan, mutta ainoastaan kotoisena laitoksena. Etelän karanneet orjat olivat sielläkin yhä vielä orjiksi katsottavat ja takaisin lähetettävät, joten orjuus itse peri-aatteessa jäi kaikkialla hyväksytyksi. — Koko laitoksen vastustajia oli tämän vuosisadan alussa myöskin eräs kvääkäri-pappi Elias Hick, joka suoraan saarnasi tuota häpeällistä perisyntiä vastaan. V. 1829 piti niinikään kvääkärinainen Lucretia Mott esitelmiä orjuuden pahennuksesta.

Mutta vasta 1830-luvulla järjestyi abolitionistien liike varsinaiseksi aatevallaksi, kun *William Lloyd Garrison*, — hänkin köyhistä vanhemmista syntynyt ja aivan itse-oppinut mies — astui sen etunenään. Yhteydessä erään kvääkärin kanssa alkoi hän ensiksi julkaista „The genius of Universal Emancipation“ (Yleisen vapautuksen haltiahenki) nimistä aikakauskirjaa ja sitten — istuttuaan jonkun aikaa Baltimoren vankeudessa muka kapinallisista yrityksistään Yhdys-Valtain lakeja vastaan — v. 1831 Bostonissa sanomalehteä „The liberator“ (Vapauttaja), jossa hän säälimättä paljasteli Etelässä harjoitettuja kauheuksia ja julmuuksia orja-parkoja vastaan, kääntyen nyt erittäinkin Pohjan väestön puoleen. Pari vuotta myöhemmin perusti hän „Kansallis-yhdistyksen orjuuden vastustamista varten“ (The Natio-

Pakenevan orjan takaa ajaminen.

nal Anti-Slavery Association), jonka jäsenet pian kyllä kokosivat yhä enemmän hartaita puoluelaisia. Garrison oli sekä oivallinen puhuja että oivallinen kynämies. Hänen hehkuva hartautensa ilmestyi joka rivistä, joka sanasta, ja erittäinkin tiesi hän aina tuoda esiin juuri semmoisia tosi-asioita orjalaitoksen pahennuksesta, jotka saattoivat hänen rehelliset lukijansa ja kuulijansa vihan vimmaan orjaherroja vastaan.

Tehokkaimpia orjuuden-vastustajia, vaikka toisella alalla kuin Garrison, oli myöskin tunnettu ajattelija ja hengellinen kirjailia *William Ellery Channing*, Bostonin unitaarisen seurakunnan saarnamies. Vaikka hänen kirkollinen suuntansa ei hyväksynyt sitä oikea-uskoisen kristinopin vaatimusta, että Kristus välttämättömästi on tunnustettava „Jumalan pojaksi“ ennen kaikkia muita olentoja, vaan enemmän taipui vanhaan Areiolaisuuteen, joka aikoinaan tosin myönsi Kristuksen olevan samallaista olentoa kuin Isä on, vaan ei samaa; — niin oli Channing kuitenkin mitä ankarin kristitty siinä mielessä, että Kristuksen ihmisystävällinen oppi on maailmassa noudatettava, ja hän näytti päivän selvästi toteen että kristinoppi ja orjalaitos ovat mitä jyrkimmässä ristiriidassa keskenään, että semmoinen kristinoppi, joka hyväksyy orjuutta, ei ainakaan ole Kristuksen oppia. Ja Channing tuomitsi sekä kirjoituksissaan että saarnastuolistaan orjuuden-laitoksen mitä törkeimmäksi jumalattomuudeksi, samalla kun se, kuten kaikkein ajattelevain täytyi tunnustaa, oli epä-inhimillisin järjestelmä maailmassa. Mutta — oi sinä skolastiikin ijankaikkinen ketunhäntä! — oikea-uskoisen kirkon pappismiehet vetivät, harvoilla poikkeuksilla, yhtä köyttä orjaherrain kanssa, puolustaen ja suojellen tätä oivallista järjestelmää, samalla kun Etelän kunnianarvoisat sielunpaimenet itse hyvällä maulla orjia pitivät. Ja he puolustivat tuota helmalastaan oikein raamatun perustuksella. Siinä on muka orjuus sallittu. „Kainin jälkeläiset ovat määrätyt ikuiseen orjuuteen. Orjuus on neekereille terveellinen laitos, koska musta ihmisrotu on ala-ikäinen, vapauteen kelpaamaton, ja koska Jumala sen on ikuiseksi määrännyt valkoisen rodun alamaiseksi.“ *) Amen! — Mutta moista katsantotapaa vastaan taisteli voittavalla kaunopuheliaisuudellaan ja taitavalla kynällään Channing, ja olkoon se sanottu hänen ja hänen kirkollisen suuntansa kunniaksi, että hällä oli Amerikan sivistynein yleisö puo-

---

*) Ks. *Aleksandra Gripenberg*. Mainittu kirjanen, Siv. 7.

lellaan. Etelän miehet tietysti häntäkin hartaasti vihasivat, niinkuin Garrisonia.

Suureen rahvaasen ei kuitenkaan kenkään abolitionisti, ei edes Garrisonkaan, vaikuttanut niin paljon kuin *Wendell Phillips*, nuori asianajaja Bostonista ja orjuuden-vastustajain yhdistyksen vara-päämies. Hänestä kerrotaan että hän muutamana päivänä näki miten muuan raaka väkijoukko orjuuden kannattajain yllytyksistä, kiroten ja ivaten, laahasi Garrisonia pitkin katuja, että hän silloin tuli ajattelemaan kuinka paljon olevainen laki, jota hän tähän asti oli ihaillut ja harrastanut, erosi siitä laista, joka oli kirjoitettuna hänen rinnassaan, että hän heitti lakikirjansa seinään ja riensi ulos kadulle, — että hän siitä hetkestä lähtein oli abolitionismin ehkä ankarin apostoli. Inhoituksen ja harmin tuli hehkui hänen puheistaan, joita hän piti missä ja milloin hyvänsä. Säälimättä viskasi hän tuon häpeällisen laitoksen kannattajille silmiin mitä rohkeimpia syytöksiä Amerikan vapaan „valtiosäännön kavaltamisesta“, „puritanisten esi-isien häpäisemisestä“ j. n. e., saaden heitä kalpenemaan kiukusta, mutta samalla vapisemaan hänen edessänsä. Kulkien kaupungista kaupunkiin, kylästä kylään, leimahutti Phillips, usein taivasalta puhuen, kaikkialla ukkosen-tulensa tuota kurjaa järjestelmää vastaan, pelkäämättä kiroten semmoista lainsäädäntöä, joka suojeli orjuutta. Ja hän kosketti kipeästi kansan tympistyneesen oikeuden-tuntoon. Siinä heräsi moni, joka oli maannut.

Abolitionisti-yhdistyksellä oli sitä paitse ehtimiseen liikkeellä lukuisa kantajoukko miehiä ja naisia, jotka esitelmillä ja kirjoituksilla taistelivat orjuutta vastaan ja joista moni sai verellään ja hengellään todistaa kalliin asiansa puolesta. Orjuuden kannattajat, näet, usein kyllä ussuttivat roskajoukkoja näiden rohkeiden apostolien kimppuun, ja hurja omakäden-oikeus — Amerikan yhteiselämän arveluttavin ilmiö — pian lausui tuomionsa hetkellisen raivon onnettomasta uhrista. Mutta siitä huolimatta jatkoivat abolitionistit järkähtämättä tointansa — sanalla ja työllä. Pelkäämättä lain ankaraa rangaistusta toimitettiin joka päivä joku karannut onneton salaisesti rajan yli Canadaan, autettiin, milloin voitiin, neekeriparkoja oikeudessa, puhuttiin ja kynää käytettiin heidän puolestaan. Ja tässä työssä, joka vaati yhtä paljon kekseliäisyyttä kuin uskallusta, vaikuttivat Amerikan sivistyneet naiset yhtä tehokkaasti kuin toinen sukupuoli, useimpa ehkä paremmallakin menestyksellä, koska naisellinen hätähuuto tavallisesti tunkee syvemmälle sydämeen ja naisellinen heikkous

sitä paitse on paras suojelusmuuri raakuutta ja väkivaltaa vastaan. Niistä lukuisista jaloista naisista, jotka abolitionisti-liikkeen palveluksessa itseään erityisesti kunnostivat, mainitsemme tässä vain *Harriet Beecher-Stowe'n*, kuuluisan „Setä Tuomaan tupa" nimisen romaanin kirjoittajan. Se sama kirja on varsin melkoisesti vaikuttanut Amerikan musta-ihoisen rodun vapauttamiseen orjuuden kahleista; ja moni mies ja nainen, joka aikoinaan otti sen käteensä orjuuden puoltajana, katsoakseen mitä tuo haaveksiva rouva Bostonista rohkenikaan laverrella halveksituista neekereistä, laski kirjan kädestään abolitionistina.

Mutta näihin aikoihin orjuuden vastustajat tarvitsivatkin yhä enemmän työvoimia. Kuten viimeiksi California, oli nyt 1850-luvulla *Kansas* käynyt puolueiden riita-palaksi ja presidentit Pierce ja Buchanan (1853—61) pitivät peittelemättä orjaherrain puolta, varsinkin Buchanan. Maa-alue Iowan ja Missourin länsipuolella, kalliovuoriin asti, oli järjestetty kahdeksi territorioksi: Nebraska pohjassa ja Kansas etelässä. Koko alue oli vielä aivan asumatonta maata, ja sitä nyt Etelä ahnailla silmillä tähysteli, pyytäen siitä uusia orjavaltioita, kun puolestaan Pohja, jota tähän aikaan abolitionismi elähytti, oli päättänyt lujasti vastustaa orjaherrain pyrintöjä. Ja niinpä kumpasetkin riitaveljet lähettivät sinne suuria siirtolais-joukkoja, joiden kesken oikea asutus-kilpailu syntyi. Pian nousi riitaa maasta ja territorian hallinnosta. Uutisasukkaat Pohjasta olivat paremmin varustetut, ja heitä oli enemmänkin, mutta Eteläläiset saivat apua läheisestä Missourista. Monta kuukautta riideltiin ja tapeltiin nyt mitä hurjimmasti, kunnes unionin hallitus tuli väliin, saadakseen yleisen kansanäänestyksen kautta omaksutuksi jommonkumman niistä valtiosäännöistä, jotka puolueet olivat tehneet. Mutta unionin virkamiehet käyttivät tässä julkista väkivaltaa, antaen Missourin raja-asukkaiden, jotka tietysti eivät kuuluneet uuteen territorioon, ottaa osaa äänestykseen. Sillä tavoin voittivat orjuuden kannattajat. Unionin hallituksen maine oli kuitenkin saanut kovan iskun, ja kongressi hylkäsi äänestyksen. Uusi tehtiin, ja nyt, kun tarkastus oli parempi, voittivat orjuuden vastustajat. Kansas pelastui orjuudesta, mutta tuli valtioksi vasta v. 1861.

Abolitionisti-puolue oli aina kokenut vaikuttaa ainoastaan herätyksen ja vakuutuksen kautta. Väkivaltaisia keinoja se ei suositellut, vaikka tietysti asian luonne vaati että Etelä oli pakoitettava luopumaan orjuuden-laitoksesta. Olipa kuitenkin olemassa muuan mies,

joka jo näinä aikoina oli kyllästynyt abolitionistien ijankaikkisiin valituksiin neekerien surkeasta tilasta ja päätti, kun päättikin, kerran tehdä täyttä totta tuosta suuresta vapautus-aatteesta. Hän yritti saada neekerit itse suureen kapinaan. Se oli kuuluisa *John Brown*, farmari Connecticutista. Ainoastaan pienen ystäväjoukon kanssa karkasi hän eräänä yönä lokakuussa v. 1859 Harpers Ferry nimisen pienen kaupungin ja linnoituksen kimppuun, jossa muun muassa säilytettiin suuri varasto unionin aseita. Harpers Ferry on Potomakjoen varrella Virginiassa. John Brown miehineen valloitti tuon pienen paikkakunnan ja sai asevaraston haltuunsa. Virginian orjaherrat kauhistuivat, sillä jos heidän neekerinsä nyt olisivat saaneet aseita käsiinsä, olisi hirveä verilöyly seurannut. Mutta nämä herrat olivat myöskin tottuneet valppauteen ja rivakkaan toimintaan. Eikä aikaakaan, ennenkun nostoväki oli Harpers Ferryssä. Rynnäkkö tehtiin John Brownin asemaa vastaan ja tulinen tappelu alkoi. Kähäköitsijät puolustivat itseään kuin miehet, mutta sortuivat kuitenkin pian väkivoiman alle. Useimmat kaatuivat kuoliaina paikalle, mutta John Brown itse muutamain lähimpien miestensä kanssa joutui kiinni ja hirtettiin. — Tapaus oli kuitenkin orjaherroille osoittanut ett'ei ollut leikintekoa abolitionistien kanssa, ja John Brownin kuolema kävi heille kalliiksi. Pohjan paras väestö kunnioitti hänen muistoansa niinkuin vapaudensankarin ja marttiiran ainakin, ja viha Etelän miehiä vastaan kiihtyi kiihtymistään.

Tähän aikaan sattui taas uuden presidentin vaali. Lähes kuusikymmentä vuotta olivat demokraatit nyt olleet voitolla ja unionin ystävät tappiopuolella, koska ainoastaan kaksi presidenttiä koko tällä ajalla oli lähtenyt vanhasta federalistisesta eli wpig-puolueesta. Etelän valtiolliset hairahdukset ja abolitionistien liike oli nyt kuitenkin melkoisesti muuttanut asiain tilan, niin että jo 1857 vuoden vaalissa unioni-mielinen presidentin-ehdokas oli ollut voittamaisillaan. Kansasin rettelöissä oli, näet, abolitionisteista ja whigeista muodostunut uusi puolue, joka otti nimekseen: republikaanit (tasavaltalaiset), ja tämä se on, joka nyt, v. 1860, vihdoinkin sysää demokraatit vallalta ja valitsee presidentin, joka harrastaa lujaa unionivaltaa ja samalla on abolitionisti.

Miehen nimi on *Abraham Lincoln.*

Hän oli syntynyt v. 1809 Illinoisin valtiossa — köyhänä kuin rotta. Pienestä pitäen sai hän harjaantua „omatakeiseen työhön". Jonkun aikaa vuodesta suotiin hänen käydä koulua, mutta muutoin —

paimenessa. Sitten ansaitsi Aapo poika leipänsä tavallisena päiväläisenä maanviljelys-työssä sitten veneen-kuljettajana Ohio-joella, pitäen kuitenkin hyvin muistissa vanhat koululäksynsä ja tietomääräänsä laventaen milloin vain oli vähänkin tilaisuutta. Veneen-kuljettajasta yleni hän kauppapalvelijaksi ja pääsi nyt vähän ahkerammmin harjoittamaan lukemisiansa, niin että hän jonkun ajan perästä voi suorittaa ne oikeustieteelliset tutkinnot, joita Amerikassa vaaditaan tavalliselta asianajajalta. Pian kyllä valittiin Lincoln Illinoisin lainlaatijakuntaan ja lähetettiin v. 1846 edusmiehenä kongressiin. Hän oli harvapuheinen mutta teräväjärkinen ja piti lujasti kiinni peri-aatteistaan sekä julkisessa että yksityisessä elämässä. Unionin eheys oli etupäässä hänen valtiollisena silmämääränään, sillä vasta sen kautta pääsisivät, arveli hän, ajan humaniteeti- eli ihmisyys-aatteet, niinkuin orjain vapauttaminen, voitolle. Eikä epäillyt Lincoln asiansa voittoa, vaikka usein näytti synkältä kyllä. Ja tämä sitkeä luottamus pahimmassakin pulassa se oli, joka pelasti unionin.

„Vanha Aapo“ — niin häntä leikkisästi nimitettiin — oli kansan lemmikki. Hänen horjumaton rehellisyytensä, iloinen ja leikkisä luontonsa veti kaikkein sydämet puolelleen. Omituiselta mahtoi tuntua suurten Yhdys-Valtain vakaville ministereille, kun tuo pitkä, laiha, roikaleinen, karkeanaamainen ukko kesken juhlallista neuvoskunnan istuntoa yht'äkkiä, jonkun voitto-sähkösanoman saatuaan, hypähti ylös, jaloillaan ja käsillään mitä lystillisimpiä ilon-elkeitä tehden ja mitä vilpittömimpiä hei!- ja hurraa!-huutoja päästäen.

Lincolnin vaaliin vaikutti myöskin demokraatisen puolueen pirstaus, joka tapahtui tähän aikaan. Aina siitä asti kuin orjanomistajat Kansasin asiassa olivat tulleet tappiolle, julistivat he peri-aatteenaan sen kauniin opin, ett'ei territoriot, ei valtiot eikä kongressikaan saisi määrätä oliko orjuus jossakin valtiossa siedettävä vai ei, vaan olisi jokainen Yhdys-Valtain kansalainen oikeutettu omaisuuksineen, siis myöskin orjinensa, asettumaan mihin paikkaan hyvänsä Yhdys-Valtain alueella. Orjuus voitaisiin siten levittää kaikkialle, eikä yksikään valtio saisi sitä poistaa alueeltansa. Presidentti Buchanan itse julisti kannattavansa tätä oppia, mutta Pohjan demokraateille oli se sentään liian paksua, ja he luopuivat puolueesta, jonka äänet siten hajosivat kahtaalle.

Lincoln oli, kun olikin, valittu presidentiksi. Mutta nytkös Etelä raivostui. Se oli jo ennenkin uhannut erkaantua unionista, ja nyt käytiin tuumasta toimeen. Etelä-Carolina teki marrask. 20 p:nä alun

ja kehoitti samassa kaikkia muitakin orjavaltioita lähettämään edusmiehiä yhteiseen konventtiin, jonka tuli huhtikuussa seuraavana vuonna kokoontua Montgomeryn kaupunkiin Alabamassa, perustaaksensa erityistä valtiokuntaa eli konfederationia.

Unionin hallitus, s. o. presidentti Buchanan ja hänen ministerinsä orjuuden-järjestelmän nöyriä kätyreitä kaikki tyyni, olivat itse hiljaisuudessa ja kauvan tätä Etelän kapinaa valmistelleet, siten häpeällisesti kavaltaen unionia, jonka palveluksessa olivat. Niinpä sotaministeri Floyd kaikellaisten verukkeiden nojassa oli kuljetuttanut suuret joukot aseita ja ampumavaroja Pohjan varastohuoneista Etelään, ja nämä nyt kaikki olivat kapinoitsijain käytettävissä. Vielä oli muutamia kuukausia jälellä, ennenkun uusi hallitus sai ohjakset käsiinsä, ja tätä aikaa käyttivät, Buchananin hallituksen hiljaisella suostumuksella, etelävaltiot hyväkseen, valmistaen varustuksiaan minkä kerkesivät. Etelä-Carolina erittäinkin oli täydessä hommassa, kokien toimittaa pääkaupunkiaan, Charlestonia, niin hyvään puolustustilaan kuin suinkin. Sitä varten yritti se muun muassa saada haltuunsa Fort Sumter nimistä vahvaa linnoitusta, joka sijaitsi muutamalla pienellä kalliosaarella noin puoli suom. penikulmaa kaupungista. Sen oli Buchananin hallitus tahallansa jättänyt huonoon kuntoon, jotta se tarvittaessa niin helposti kuin mahdollista joutuisi kapinoitsijain käsiin. Linnoituksen päällikkö, majori Andersson, joka oli rehellinen mies, oli kauvan pyytänyt apuväkeä ja apu-aseita, mutta turhaan. Nyt vaativat Etelä-Carolinan kapinapäälliköt linnoitusta antautumaan; mutta majori Andersson, joka arvasi unioni-hallituksen kavaluuden ja omin päinsä oli ryhtynyt kaikkiin mahdollisiin puolustustoimiin, antoi jyrkästi kieltävän vastauksen.

Etelä-Carolinan kehoitukseen oli täll'aikaa jo suostunut kuusi etelä-valtiota, nimittäin: Georgia, Florida, Mississippi, Alabama, Louisiana ja Texas. Muut seitsemän orjavaltiota: Maryland, Virginia, Pohjois-Carolina, Kentucky, Tennessee, Missouri ja Arkansas epäröivät vielä. Konventti Montgomeryssa oli rientänyt kokoon nyt jo, heti anastanut nimityksen „kongressi“ ja päättänyt perustaa konfederationin kaikkein orjavaltioiden kesken. „Amerikan konfedereerattujen valtioiden“ presidentiksi valittiin siten senaatori *Jefferson Davis*, entinen sotilas, mahtava orjaherra, ponteva teräväpäinen mies, kunnianhimoinen, säälimätön.

Etelä käytti ennakko-aikaansa hyvin. Useimmat unionin linnoitukset ja asehuoneet Mexikon lahden rannalla joutuivat melkein

vastustamattansa sen haltuun, unionin sotajoukko Texasissa, 5,000 miestä, antautui suorastaan, ja Etelästä kotoisin olevat upseerit unionin sotaväessä riensivät kotiin, asettuakseen konfederationin lippujen alle. Nostoväki kutsuttiin kokoon ja vapaa-ehtoisia tuli kuin tuhkaa, sillä Etelän valkonaamaiset nuoret keikarit pitivät kovasti tästä „vapaus-sodastaan“.

Nämä tapaukset herättivät suurta hämmästystä Pohjassa, ja unionin pelastamiseksi ryhdyttiin vielä sovinnon-hieromisiin. Helmikuussa yhtyi Washingtonissa tätä varten muuan „rauha-kongressi“, ja Pohjan edustajat lupasivat että Missouri-kompromissi saatettaisiin uuteen eloon ja karkulaislaki kovennettaisiin. Mutta Etelän miehet vaativat sovinnon perustukseksi lakia, joka avaisi koko unionin alueen seppo selälleen orjuudelle, ja koska Pohja ei tähän voinut suostua, hajosi „rauha-kongressi“ saamatta aikaan mitään. — Maaliskuun 4 päivä tuli, ja Abraham Lincoln astui virkaansa. Puheessaan tässä juhlallisessa tilaisuudessa julisti hän tahtovansa viimeiseen hengenvetoonsa saakka puolustaa unionia, ja ankara vakavuus ilmeni hänen kasvoistaan. Matkalla Washingtoniin oli hän jo ollut murha-yrityksen esineenä. Muutamat herrat Etelävaltalaiset olivat sen virittäneet, mutta salaliitto saatiin ilmi, ja Lincoln pääsi eheänä perille, vaikka tosin töin tuskin.

Viimeiseen saakka koki uusi hallitus ehkäistä julkista sotaa ja katseli ikääskuin silmät ummessa, miten Etelän rohkeat soturit veivät toisen linnoituksen toisensa perästä ja anastivat melkein kaikki unionin asevarastot etelässä. Se ei liikuttanut kättänsäkään sitä estääksensä, sillä vielä ei tahdottu kaikkea sovinnon mahdollisuutta poistaa. Mutta jo tuli tapauksia, jotka pakoittivat tosi-tukkanuottaan.

XIX.

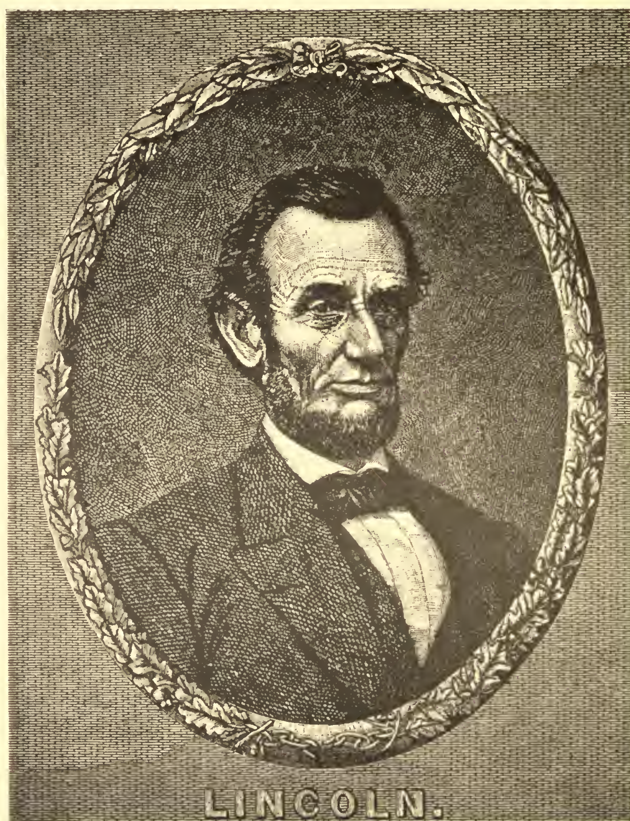
Kansalais-sota. Abraham Lincoln. Ulusses Grant.

Etelä-Carolinan sotajoukkojen päällikkö, kenraali Beauregard, oli valloittanut Fort Sumter'in, pommitettuaan sen varustukset melkein palasiksi. Ja se oli liian julkea sotateko, voidakseen tulla jäte-

tyksi siksensä. Siitä hetkestä lähtien päättää Lincoln ja hänen hallituksensa panna kovaa kovaa vastaan ja arvelematta ryhtyä kapinan kukistamiseen. Unioni on pelastettava millä hinnalla hyvänsä. Ja tämä suuri tehtävä ajaa orjakysymyksenkin toiseen sijaan. Ensiksi unionin eheys, vasta sitten, jos asianhaarat myöntävät, neekeri-orjain vapautus.

Nyt alkavassa sodassa oli etu ens'alussa Etelän puolella. Se oli jo kauvan kamppausta valmistanut ja hyvin varustanut itsensä. Entisen hallituksen kavaluuden kautta oli se saanut käsiinsä melkoisen osan unionin asevarastoja ja linnoitettuja paikkoja. Sillä oli käytettävissään sekä unionin paraat upseerit että sotakuntoinen valkoinen väestö, jonka nuorukaiset kaikki olivat hyviä pyssymiehiä, he kun kovasti rakastivat kaikellaista urheilua. Heidän ryhtinsä oli ponteva ja käskeväinen, ja tyytymätön orjaväestö oli heitä opettanut aina olemaan varuillansa. — Pohjan väestö kyllä oli yhtä uskalias ja pelkäämätön, yhtä voimakas kuin Etelänkin — sen se loistavasti sodan aikana todisti —, mutta itse sotilasura sitä ei viehättänyt. Kauppa ja teollisuus eivät kasvata sotaista mieltä. Säännöllinen armeija oli tosin Pohjassakin olemassa, mutta ainoastaan 20,000 miestä, joita tarvittiin rajaseutujen suojelemiseen indiaaneja vastaan. Aseet ja ampumavarat olivat tietysti myöskin vähissä. Mutta — Pohja oli vapaan työnsä kautta rikas, Etelä orja-järjestelmänsä tähden itse teossa verraten köyhä. Ja intoa, uhraavaisuutta oli yltäkyllin olemassa Pohjassa, jos Etelässäkin.

Unionin hallitus osoitti nyt, kun sota oli käynyt välttämättömäksi, mitä suurinta pontevuutta ja tointa. Lincoln ja hänen sotaministerinsä Cameron kutsuivat kokoon nostoväen, ja vapaa-ehtoisia kehoitettiin yhtymään lippujen alle. Niitä tulikin kuin tuulessa, eikä aikaakaan, ennenkun Lännessä ja Washingtonin ympärillä oli 300,000 sotilasta, valmiina uhraamaan henkensä yhteisen isänmaan puolesta. Näiden varustamiseksi tehtiin työtä yöt päivät, ja suuret varastot kiväärejä ja kanooneja ostettiin Euroopasta. 40 miljoonan dollarin kotimainen laina oli saatu heti. Itse Kapitoliumi Washingtonissa tehtiin asehuoneeksi, ja kongressin salit muuttuivat kasarmiksi. Sen alakerrassa leivottiin leipää, ja pengermäin holveista kaikui alituinen vasarain kalke ja palkeiden läähötys. Tästä huolimatta jäi kuitenkin Pohjan varustus vaillinaiseksi. Aseita ei kerjetty valmistaa niin paljon kuin olisi tarvittu, ja sotajoukkojen harjoitus oli kehnonpuolinen. Päällikkökuntaan täytyi ottaa mitä milloinkin saatiin: entisiä sotilaita

Abraham Lincoln.

jotka sittemmin olivat kääntyneet sivili-uralle, tuntemattomia muukalaisia j. n. e. Alemmat päälliköt olivat itse joteskin harjaantumattomat. Mutta ei auttanut. Sota sai itse kasvattaa. Puutteellisuus maksoi paljon sekä verta että rahaa, mutta Amerikalaiset antoivat mielellään kumpaakin; ja totta vain on että nuo työmiehet, kauppiaat, maamoukat, kirjailijat, asianajajat edistyivät tavattoman rivakasti sodan omassa koulussa.

Heti Fort Sumterin kukistuksen perästä yhdistyi vanha Virginia konfederationiin, ja sen esimerkkiä noudattivat Pohjois-Carolina, Tennessee, Missouri ja Arkansas. Kentucky pysyi uskollisena unionille, mutta Maryland saatiin ainoastaan sinne majoitetun unionin-sotajoukon kautta estetyksi liittymästä kapinaan. — Virginian luopuminen unionista herätti suurta riemua Etelässä, mutta surua Pohjassa. Olihan jalon Yrjö Washingtonin oma kotivaltio siten käynyt uskottomaksi hänen suurelle elämän-työlleen, unionille. Ja vielä pahempaa oli se että unionin pääkaupunki, jonka ainoastan Potomak-joki eroittaa Virginiasta, täten joutui kovan vaaran alaiseksi. Washingtonin valloittaminen tulikin Etelän tärkeimmäksi silmämääräksi, kuten unionistit puolestaan etupäässä tähtäilivät Richmondia, Virginian pääkaupunkia, joka pian myöskin tuli konfederationin pääkaupungiksi. Tällä tavoin oli Virginiasta arvatenkin tuleva sotanäyttämön tärkein osa, ja sielläpä itse teossa taisteltiinkin suurimmat ja ratkaisevimmat tappelut.

Mutta kovia otteluja oli muuallakin. Ja toisinaan tapeltiin yhtä haavaa monessa eri paikassa. Niinpä sanotaan että unionin lippujen alla v. 1864 koko 1,200,000 miestä oli eri tahoilla yht'aikaa sotimassa. Kummallakin puolueella oli mitä erinomaisimmat aseet, mitä parahinta nyky-ajan keksintö oli aikaan saanut. Kauheasti kaatui väkeä molemmin puolin, ja äärettömiä rahasummia oli liikkeellä. Pohjan valtiovelka, joka sodan alussa oli ollut 64 miljoonaa dollaria, oli sen lopussa kolmatta miljaardia eli kolmattatuhatta miljoonaa. Edellisissä suurissa sodissa oli armeijain vielä täytynyt liikkua huonoilla teillä, ja niiden kuljetus oli ollut sangen vaivaloista. Nyt oli jo paljon rautateitä, ja niiden avulla lennätettiin armeija-osasto yht'äkkiä toisesta päästä sotanäyttämöä toiseen, ja niin törmäsivät usein yhteen äärettömät laumat. Varsinkin Pohja oli mestarina käyttämään rautateitä hyväkseen, ja tämäpä taito vaikuttikin varsin melkoisesti sen lopulliseen voittoon. Haavoitettujen hoito oli kummallakin puolen aivan erinomainen, ja tästä kunniasta saa Amerikka paraasta päästä kiittää uhraavia, toimekkaita naisiaan, jotka apuineen olivat saapuvilla

joka paikassa ja kokosivat suuria summia tähän tarpeesen. — Ylipäällikköjen valinnassa oli unionin hallitus kauvan joteskin onneton. Joukko epäröiviä, taitamattomia kenraaleja seurasi toinen toistaan, kunnes viimein satuttiin saamaan ne miehet, jotka olivat paikallansa. *McClellan* oli oivallinen järjestäjänä ja vaikutti semmoisena erinomattain tehokkaasti, mutta tappelutanterella hän hidasteli ja aprikoitsi liikaa, niin että moni sopiva tilaisuus pääsi hänen kynsistänsä. Hän oli Potomak-armeijan päällikkö. *Ulysses Grant* ja *Sherman* alkoivat uransa pienillä päällikkötoimilla Lännessä, kunnes heidän kuntonsa sittemmin tuli tutuksi ja tunnustetuksi ja he saivat tärkeät paikkansa. — Etelällä sitä vastoin oli alusta alkaen monta erinomaista sotapäällikköä, joiden joukosta varsinkin on mainittava *Robert Edmund Lee,* ammatiltaan sotilas. Hän oli kunnostanut itseänsä sodassa Mexikoa vastaan, ja kun hänen kotivaltionsa, Virginia, yhtyi konfederationiin, arveli hän velvollisuudekseen astua sen palvelukseen, vaikk'ei hän puolestaan hyväksynyt orjuuden-laitosta. Lee oli varovainen niinkuin McClellan, mutta samalla päättäväinen ja yritteliäs. Sotamiehet pitivät hänestä paljon. Heidän lemmikkinsä oli myöskin kenraali *Jackson,* nuori, tulinen, hurjan rohkea herra, joka — kuten meidän mailla kerran Kulneff — äkki-arvaamatta, kuin tuuliaispää, milloin missäkin karkasi jonkun vihollisparven kimppuun, voitti sen ja katosi, ilmestyäkseen seuraavana päivänä toisessa paikassa ja toista vihollisjoukkoa vastaan. Hänelle oli annettu etunimi „Stonewall“ (Kivimuuri) sen levollisen pontevuuden tähden, jota hän vaaran hetkinä aina osoitti. „Stonewall“ Jackson kaatui pian kesken loistavaa uraansa, tarvitsematta nähdä sen asian perikatoa, jota hänen miekkansa palveli.

Mitään täydellisempää kertomusta siitä jättiläis-taistelusta, joka nyt seurasi, ei kai lukija meiltä odottanekkaan. Kirjamme tarkoitus sallii meidän ainoastaan tapausten joukosta tuoda esiin ne pääkohdat, jotka tehokkaimmasti vaikuttivat sodan menoon ja unionin lopulliseen voittoon.

Ensimäinen suuri ottelu tapahtui heinäk. 21 p:nä 1861 Virginiassa noin 5 suom. penikulmaa eteläpuolella Washingtonin kaupunkia, *Bull Run* nimisen pienen joen luona, missä unionistit McDowell'in johdolla karkasivat konfedereerattujen kimpuun, joita johti kenraali Beauregard, — sillä seurauksella, että unionistit ajettiin Potomak-joen pohjoispuolelle ja suoraa päätä takaisin Washingtoniin. Jos Beauregard nyt olisi heti jatkanut voitollista etenemistään, niin kenties pää-

kaupunki olisi hukassa ollut; mutta häntä arvelutti, ja sopiva tilaisuus liukui hänen käsistään.

Lincolnin hallitus ryhtyi nyt ponteviin toimiin pääkaupungin puolustusta varten, ja Mc Clellan harjoitutti hyvällä menestyksellä uusia sotilaita, joita suuret joukot kutsuttiin kaatuneiden sijaan. Vasta seuraavana vuonna hän kuitenkin uudestaan uskalsi vihollisen kimppuun. Täll' aikaa oli kuitenkin unionistien laivasto pitänyt Etelän satamia sulussa ja voittanut takaisin kaikki unionin linnoitukset Pohjois-Carolinan rannikolla; mutta kaikkein tärkein tapaus oli New Orleansin kukistus ensimäisinä päivinä vuodesta 1862. Huolimatta Etelävaltalaisten erinomattain hyvistä varustuksista, sai sen viimeinkin amiraali Farragut kiedotuksi tuliensa väliin, ja kaupunki antautui. Voitto oli tärkeä sen puolesta, että Pohjan laivasto nyt taas voi ruveta toivomaan päästäksensä hallitsemaan Mississippi-jokea ja siten pitämään läntisiä orjavaltioita erillään itäisistä. Tätä tarkoitusta edistettiin niinikään useiden Kentuckyssä, Missourissa ja Tennesseessä olevien linnoitettujen paikkain voittamisella Pohjalle, jotka jo aikaisin olivat joutuneet konfedereerattujen haltuun. Mutta vielä esti Pohjan etenemistä Mississippi-joella useat linnoitukset Arkansasin ja Mississippin välisellä pitkällä rantakaistaleella, ja vahvin näistä oli *Vicksburg* niminen linnoitus joen itärannalla. Sen valloitusta nyt erittäinkin tarkoittivat unionistien sotatoimet Lännessä.

Idässä tapahtui maaliskuun alussa 1862 suurenmoinen meritaistelu *Hampton Roads'illa* Virginian rantavesillä. Siinä mittailivat voimiansa pansarilaiva Merrimac ja John Ericsson'in maailman-mainio Monitori, — ens' kertaa kuin nämä aselajit astuvat esiin. Etelän suuri uudenaikainen meritursas, Merrimac, jonka se jo sodan alussa oli anastanut haltuunsa unionilta, upotti sanotun kuun 8 p:nä kaksi unionin suurta sotalaivaa, jotka olivat puusta, helposti meren syvyyteen; mutta seuraavana päivänä tuli Ericssonin kummitus ja hyökkäsi Merrimac'in kimppuun, joka — niin rautakylkinen kuin olikin — pahasti runneltui ja oli pakoitettuna pötkimään sataman turviin. Monitori sai pian useampia kumppania, jotka tunkeusivat sisään Etelän satamiin, ja Etelä hävitti viimein itse koko tuon kerran niin kauhean Merrimac'insa, estääksensä sitä joutumasta unionistien haltuun.

Paljon vahinkoa unionille tekivät kuitenkin Etelän kaapparit, jotka kaikilla merillä ajoivat ja ryöstivät Pohjan kauppalaivoja. Kuuluisin noista ryöstölaivoista oli Alabama, joka oli rakennettu Englannissa ja usein kävi parantelemassa vammojaan Englannin satamissa.

Muutenkin vanhassa emämaassa aivan julkisesti, varsinkin aatelis- ja kauppamies piireissä, pidettiin Etelävaltain puolta, ja kerran — kun unionistit olivat vanginneet kaksi konfedereerattujen lähettilästä, jotka englantilaisessa laivassa matkustivat Euroopaan pyytämään apua valtioillensa — huudettiin jo sotaa Pohjois-valtioita vastaan; mutta lordi Palmerston, joka silloin oli Englannin hallituksen etupäässä, sai kuitenkin maltillisilla ja viisailla toimillaan kansansa hillityksi.

Hampton Roads'in meritappelujen perästä alkoi uudestaan sota Virginiassa. McClellan kulki meritse Yorktowniin, edetäkseen sieltä Richmondia vastaan, jota nyt ja sittemmin unionistit erittäinkin kokivat kukistaa. Mutta kesäk. 26 p:nä kärsi hän tuntuvan tappion Chickahominyn joen luona ja pakoitettiin peräytymään takaisin Yorktowniin. Yritys, joka maksoi paljon verta, oli mennyt hukkaan, ja McClellan sai käskyn rientämään Washingtonin avuksi, jota kenraali Lee nyt, tehtyään kierroksen Marylandiin, uhkasi selästä päin. McClellan kiiti kuitenkin vaarallista vihollistaan vastaan ja pakoitti hänet, Antietamin ankaran tappelun perästä, peräytymään takaisin Virginiaan.

Tämän perästä erkani McClellan Potomak-armeijan päällikkyydestä, koska hänen mielestään unionin hallitus ja sotaministeri liian paljon sekaantui itse sodankäyntiin. Hänen paikalleen astui ensiksi Burnside, sitten Hooker, mutta vielä huonommalla menestyksellä, sillä Hooker joutui jo toukok. 2 p:nä Chancellorsvillen luona peräti tappiolle taistelussaan Lee'tä ja Jacksonia vastaan. Tässä tappelussa kadotti Etelä kuitenkin uljaan „Kivimuurinsa" Jacksonin, jonka muuan oman väen sotamies erehdyksessä ampui, luullessaan häntä joksikin vihollisiseksi upseeriksi.

Lee tahtoi nyt käyttää voittoansa hyökätäkseen uudestaan Marylandiin ja etenikin *Gettysburgiin* saakka Pennsylvaniassa; mutta täällä voitti hänet heinäk. 4 p:nä 1863 kenraali *Meade,* Potomak-armeijan uusi, taitava ja voimakas päällikkö. Lee peräytyi takaisin Potomak-joen toiselle puolelle.

Olemme jo edellisessä maininneet *Ulysses Grant'in* nimen. Hän oli nahkakauppiaan poika Ohiosta, oli harjoittanut sota-opintojaan Westpointissa ja Mexikon sodassa, oli sitten elättänyt itseään karttojen piirustuksella ja viimein, kun tämä toimi ei voinut miestänsä elättää, ruvennut isänsä apumieheksi nahkakaupassa. Kansalais-sodan syttyessä tuli hän ensin muutaman vapaajoukon päälliköksi, sitten suuremman, Tennesseessa toimiskelevan sotaväen-osaston johtajaksi. Grantia ei ens' alussa arveltu muuta kuin varsin keskinkertaiseksi

sotilas-ky'yksi, ja hän saikin ensimmältä muutamassa tappelussa aika lailla selkäänsä, mutta viisastui vahingosta ja menetteli siitä lähin erinomaisella tarkkuudella toimissaan, punniten suunnitelmiansa joka puolelta. Miten olikaan, onnistui hänen, monta voittoa saatuansa, ajaa konfedereeratut pois läntisestä Tennesseestä; ja nyt sai hän Lincoln'ilta suoritettavakseen erinomaisen tärkeän tehtävän. — Vahva Vicksburgin linna ja kaupunki Mississippin rannalla esti yhä vielä vapaata laivakulkua joella ja oli sen ohessa läntisten ja itäisten orjavaltioiden yhdyssiteenä. Sitä arveltiin melkein mahdottomaksi valloittaa. Metsät ja järvet suojelivat sen selkää, ja itse se sijaitsi jyrkällä kalliolla. Mutta Grant ja hänen alapäällikkönsä *William Tecumseh Sherman* menivät Mississippin yli Vicksburgin alapuolella, etenivät metsäin halki linnan takareunoille, valloittivat etuvarustuksista toisen toisensa perään, voittivat kaupungin avuksi rientävän kenraali Braggin ja ryhtyivät sitten kaupungin pommitukseen, — sillä menestyksellä, että ylpeän Vicksburgin viimein täytyi antautua, vieläpä juuri Amerikan itsenäisyyden-julistuksen vuosipäivänä, heinäk. 4:nä, jolloin, kuten vasta kerroimme, myöskin kenraali Meade idässä sai voittonsa Gettysburgin luona.

Vicksburgin kukistus oli kukistamaisillaan koko konfederationin. Nyt ei sillä enää ollut odottamistakaan mitään apua Mississippin takana olevista valtioista. Voimat alkoivat vähetä ja uupua, ja mikä pahinta oli, Etelän väestön innostus ja uhraavaisuus laimeni laimenemistaan. Ainoastaan joku onnellinen sattuma saattoi enää konfederationin pelastaa, ja kenraali Leen miekkaan katseltiin vielä ikäänskuin viimeiseen olkikorteen, jota hukkuva tavoittelee. Ainoastaan Jefferson Davisin hirmuvallan-tapainen hallitus pystyi vielä pitämään sotaväkeä ko'ossa ja johonkin määrin täyttämään armeijan aukkoja. Yhteen aikaan aiottiin jo täyttä totta varustaa neekerit aseilla — niin suuri oli väen-puute — ja pakoittaa heitä tappelemaan isäntäkultien puolesta; mutta tämä epätoivon keino jäi toki käyttämättä.

Siihen oli sitä vastoin Pohja hyvällä menestyksellä ryhtynyt. Kaikki neekeri-orjat, jotka karkasivat unionin sotajoukkojen puolelle, julistettiin jo sodan alussa vapaiksi, ja niitä käytettiin sitten enimmiten linnoitustöissä, mutta myöskin valkoisten riveihin pistettyinä sotureina otteluissa, joissa he tappelivat kiitettävällä urhoudella. Mutta tammikuun 1 p:nä 1863 ilmestyi vihdoin Lincolnin suuri julistus, jonka kautta kaikki kapinamiesten omistamat neekerit vapau-

tettiin ikuisiksi päiviksi orjuudesta; ja nyt järjestettiin kokonaisia neekeri-rykmenttejä.

Vicksburgin kukistuksen perästä teki Grant lyhyen ja loistavan sotaretken itäiseen Tennesseehen, jolloin kenraali Bragg perin pohjin voitettiin; ja nyt nimitettiin Grant unionin kaikkein sotajoukkojen ylipäälliköksi. Ansiokas Meade pysyi Potomak-armeijan päällikkönä, mutta sen varsinaiseksi johtajaksi tuli niinikään Grant itse. Ja jo ruvettiin täydellä todella ahdistamaan Richmondia, konfederationin pääkaupunkia. Mutta se oli hyvin varustettu ja vallitettu, ja Grant ajoi koko 1864 vuoden kestäessä laumansa turhaan sen vallikanoonain kitoja vastaan. Sen ohessa teki kaupungin puolustaja, kenraali Lee, tuon tuostakin onnistuneita hyökkkäyksiä ulos pesästään; ja verta vuoti tulvanaan kaupungin ympärystön metsissä. — Nyt rakensi puolestaan Grantkin lujia vallituksia, joiden turvaan hän vetäytyi; ja viholliset seisoivat monta kuukautta vastatusten toisiansa, mylvien ja mulkoillen toinen toisensa puolelle kuin kaksi kytkettyä härkää. Viimein Grant kuitenkin vähitellen siirti vasemman siipensä James-joen toiselle puolelle, jonka rannalla Richmond sijaitsee, ja uhkasi siten Leen peräytymis-linjaa. Mutta hänen tätä tehdessään, hätyytti häntä Lee voimiensa takaa; ja hirveän verisiä tappeluja oli taaskin melkein alinomaa. Näissä tappeluissa kunnosti itseään suuresti nuori hevosväen-kenraali Scheridan, Grantin oma oppilas, joka äsken oli ajanut melkoisen konfedereeratun sotavoiman pois Marylandista. Scheridan oli nyt saapunut hyvään aikaan Potomak-armeijaa auttamaan ja tämän kanssa yhdessä ahdistamaan Etelävaltain sotajoukkoa Richmondissa ja sen ympärillä. Tämä sotajoukko suljettiinkin nyt vähitellen yhä ahtaamman piirin sisään. Paitsi Grantia ja Sheridania oli Lee'llä tällä haavan vastaansa myöskin *Sherman*, joka oli syössyt Georgiaan, voittanut ainakin 20:ssä tappelussa Etelän joukot, valloittanut Augustan ja Savannahn kaupungit ja viimein edennyt kapinan pesävaltioiden, Etelä- ja Pohjois-Carolinan, kautta Virginian rajalle, sulkeaksensa Lee'ltä tien, jos tämä yrittäisi peräytymään etelään päin. Siten oli unionin liput liehuneet Etelän tärkeimmän alueen halki, ja Etelä tunsi jo itsensä nöyryytetyksi. Mutta lähellä oli jo sekin hetki, jolloin Richmondinkin oli nöyrtyminen. Sen varat olivat niukalla, tuonti kaupunkiin kovin vaikea, ja supistumistaan supistunut armeija ei enää tahtonut riittää laveiden linjain miehittämiseen.

Maaliskuun 29 päivänä alkoi Grant yleisen hyökkäyksen Richmondin linjoja vastaan, ja kovasti häntä kyllä vastustettiin, vaan

eipä kuitenkaan niin kovasti kuin ennen. Huhtikuun 2 p:nä olivat ulkolinjat unionistain hallussa; ja huomaten asemansa mahdottomaksi peräytyi Lee pois, koettaakseen yhdistyä Etelän sotajoukkoon Pohjois-Carolinassa. Mutta silloin sulki yht'äkkiä Sheridan tien hänen edeltänsä, samalla kuin Grantin muut joukot ahdistivat takaa ja sivultapäin. Jo aikoi Lee yrittää raivaamaan itselleen tietä vihollisten läpi; mutta kaikki leipävarat olivat loppuneet, ja Scheridanin takana odotti, jos hän pääsisikin tämän joukkojen läpi, Shermanin vahva armeija. Ei siis tahtonut Lee vuodattaa uskollisten miestensä viimeistä veripisaraa. Huhtikuun 9 p:nä 1865 teki hän *Appomaltox Courthouse'ssa* Grantin kanssa antaumus-sopimuksen, jonka mukaan siis Leen vielä lähes 50,000 miehen vahvuinen sotajoukko riisui aseensa. Siinä meni kapinoitsijain viimeinen toivo; sillä kenraali Johnstonin pienempi armeija-ososto Pohjois-Carolinassa ei nyt enää yrittänytkään mitään sanottavaa vastarintaa, vaan antautui melkein kohdastaan. Pitkällisempi niskoitteleminen voitollista unionia vastaan olisi ollut hulluutta. Kapina oli kukistettu. Unionistit marssivat sisään Richmondiin, joka nurisematta avasi porttinsa.

XX.

Uudestaan-rakentaminen. Amerika meidän päivinämme.

Unioni oli pelastunut. Siinä voiton ensimäinen, suoranainen seuraus. Ja siitä itse teossa on johtunutkin näiden Amerikan Yhdys-Valtain turvallisuus ja menestys. Ainoastaan kokoontunut keskusvalta oli aikoinaan nämä kukoistavat siirtokunnat voinut vapauttaa vanhan emämaan hallituksen rasittavasta ikeestä; ainoastaan luja liitovalta on voinut samat siirtokunnat vapauttaa sisällisistä mätähaavoista ja ruveta oikeaa vapautta luomaan. Kansalais-sodan kauhut olivat kuitenkin olleet liian suuret, että voittajat nyt olisivat voineet käyttää voittoansa kukistettujen masentamiseksi. Ei mitään meluavaa riemuhuutoa kuulunut, ei mitään kostoa pyydetty. Ja se on luettava jalojen

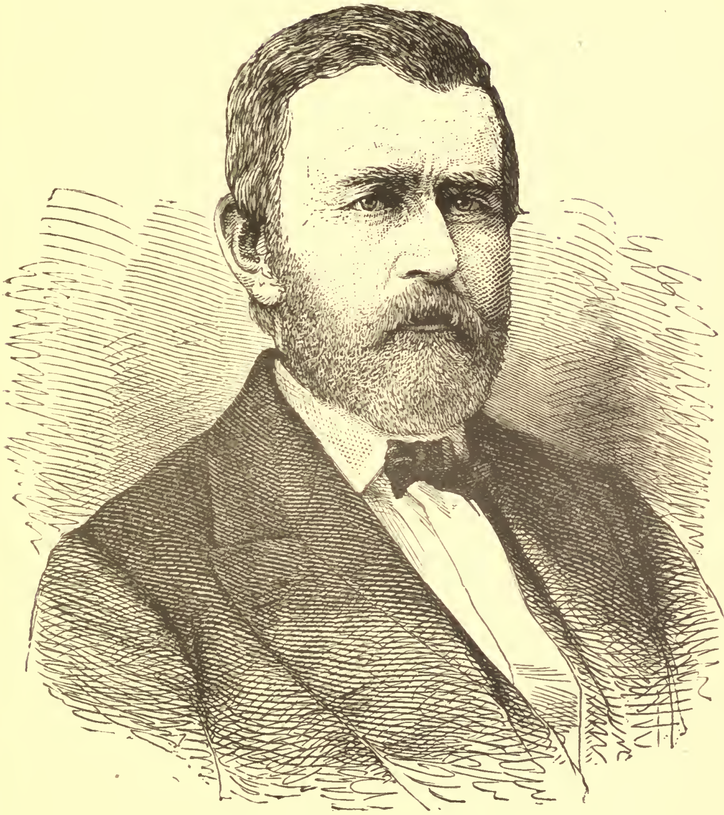
voittajain ikuiseksi kunniaksi. Jonkun ajan kuluttua seurasi yleinen anteeksi-anto kaikille kapinoitsijoille, heidän johtajillensakin. Jefferson Davis, joka otettiin kiinni pakoretkeltä, sai tosin yhden aikaa istua vankeudessa, mutta päästettiin sitten vapaaksi.

Pohjan ja vapauden voiton hiljaista iloa häiritsi kuitenkin kohta sodan loputtua kauhea tapaus. Abraham Lincoln, joka marraskuussa edellisenä vuonna oli suurella enemmistöllä uudestaan valittu presidentiksi ja aina tarkoin silmin valvonut unionin parasta, sai murhamiehen käden kautta surmansa. Huhtikuun 14 p:nä illalla istui hän ynnä vaimonsa ja muutamain ystäväinsä kanssa teaterissa, kun kesken näytelmää yht'äkkiä muuan mies hiipi heidän loosiinsa ja takaapäin ampui laukauksen revolverista Lincoln'in niskaan. Presidentti kaatui heti tuoliltaan lattialle. Murhaaja hyppäsi alas saliin, sänttäsi ylös näyttämölle ja huusi, kääntyen yleisön puoleen ja murhaasettansa heiluttaen: „Nyt on Etelä kostettu!“ Tuossa paikassa oli hän poissa. Kaikki oli tapahtunut parissa silmänräpäyksessä. Mutta Lincoln kuoli seuraavana aamuna, tulematta sitä ennen enää ollenkaan tietoihinsa. Murhaaja, muuan raivostunut etelävaltalainen, nimeltään Booth ja näyttelijä ammatiltaan, pääsi pakenemaan Virginiaan, jossa kuitenkin takaa-ajava ratsumiesjoukko hänet saavutti ja ampui kuoliaaksi, hänen yrittäessään vastarintaa.

Myöskin valtiosihteeri Seward tuli samana iltana pahasti haavoitetuksi erään toisen höperön kautta, joka oli tunkeunut hänen kotiinsa häntä murhaamaan. Näistä veritöistä ei kuitenkaan saa suoranaisesti syyttää kapinan johtajia; he eivät olleet ketäkään semmoisiin yllyttäneet. Mutta toiselta puolen täytyy myöntää että he paljon vaikuttivat puoluevimman kasvattamiseen; ja puoluevimma kasvatti murhaajat.

Sodan loputtua hajosivat armeijat, ja kukin palasi jälleen rauhallisiin toimiinsa. Ja mitä ihmeellisintä tässä hajauksessa oli ett'ei mitään häiriöitä syntynyt. Löysää, joutilasta väkeä ei jäänyt mihinkään muiden ihmisten rasitukseksi, vaan kaikille näkyi rikkaassa Amerikassa työtä löytyvän.

Paljon oli tämä sota maksanut sekä varoja että verta. Puhumattakaan niistä dollari-miljaardeista, jotka se oli niellyt, olivat yksistään pohjois-valtiot menettäneet, kuten lasketaan, 275,000 ihmishenkeä, ja Etelästä oli kai myöskin sen reippain nuoriso jäänyt tappotanterelle. Mutta toiselta puolen olivat kuitenkin sodan tulokset äärettömän suuret. Paitsi sitä, että Pohjois-Amerikan Yhdys-Valtain

Ulysses Grant.

eheys nyt oli lopullisesti voitettu ja saatu turvatuksi, niin oli sama veljes-taistelu myöskin kantanut toisen hedelmän, joka on jaloimpia mitä mikään sota koskaan on tuottanut: Orjuus tuli lakkautetuksi unionin koko alueella. Onneton musta ihmisrotu pääsi vapaaksi vuosisatoja kestäneistä kahleistaan. Olemme jo maininneet Lincolnin julistuksen tammikuun 1 p:ltä 1863. Sitä seurasi helmikuun 3 päivänä 1865, jolloin konfederationi veti viimeisiä henkäyksiään, uusi julistus, joka kerrassaankin teki kaikki orjat Yhdys-Valtain rajojen sisäpuolella vapaiksi ihmisiksi, huolimatta siitä olivatko he kapinoitsijain vai muiden orjia.

Garrisonin ja Phillipsin työ ei ollut hukkaan mennyt. Ja he saivat itse nähdä voittonsa päivän. Mutta, jos näiden abolitionistien harras intoisuus oli ihmisten mielet herättänyt tajuamaan orjalaitoksen sopimattomuutta vapaalle kansalle, niin on kunnia tuon mätähaavan poistamisesta myös suureksi osaksi annettava maltilliselle, mutta valppaalle Abraham Lincolnille, joka julistuksellaan helmikuun 3 p:ltä pystytti itselleen ijäti kestävän muistopatsaan.

Neekeri ja mulatti Yhdys-Valloissa olivat nyt vapaita miehiä, mutta he eivät vielä olleet kansalaisia. Persoonallista vapautta ei enää kenkään voinut heiltä riistää, mutta heidän pääsemistään täydellisiin kansalais-oikeuksiin vastustivat Etelän valkonaamaiset pohatat vielä kynsin hampain. Presidentti *Andrew Johnson*, joka Lincolnin kuollessa oli, varapresidenttinä ollen, astunut hänen paikalleen, oli itse kotoisin Etelästä, mutta unionisti mielipiteiltään. Hän tahtoi että nuo vasta kukistetut kapinavaltiot heti ja ilman muitta mutkitta julistettaisiin täysin oikeutetuiksi jäsenkunniksi unioniin; mutta kongressi ja sen kanssa Pohjan väestö ei tahtonut niille antaa entisiä oikeuksia, ennenkun ne olisivat selittäneet tunnustavansa valtiosäännön 14 artikkelia, joka, kuten nyt erinäisellä lisäyksellä nimenomaan julistettiin, koskee jokaisen Yhdys-Valtain asukkaan — siis vapautettujen neekerienkin — persoonallisia vapauksia ja oikeuksia. Kunnes nämä valtiot tämän tunnustaisivat, jaettaisiin ne — niin tahtoi kongressi — sotilaspiireihin, joissa unionin hallituksen määräämä käskynhaltia sotaväen avulla suojelisi vapautettuja neekereitä heidän entisten herrainsa kostosta, jota syystä kyllä peljättiin. Kongressi ajoi, huolimatta presidentin kiivaasta vastarinnasta, asiansa perille. Neekeri ja mulatti julistettiin kongressin päätöksellä huhtikuun 8 päivältä 1866 täysin oikeutetuiksi kansalaisiksi; ja „Uudestaan-rakentamisen“ työ — kuten tätä Etelän asiain järjestämistointa nimitettiin

— rupesi onnistumaan. Presidentti Johnsonin ja kongressin väli oli täll'aikaa jo käynyt niin riitaiseksi, että Johnson vedettiin oikeuteen rikoksesta Yhdys-Valtain lakeja vastaan. Kongressi oli, käyttäen valtiosäännöllistä oikeuttaan, hänen syyttäjänsä, ja presidentti tosin lausuttiin syytöksestä irti, mutta kongressin hyväksymät lait ja hankkeet pysyivät voimassa. Vuonna 1869 erosi Johnson tavallisessa järjestyksessä, ja hänen sijaansa valittiin *Ulysses Grant,* jonka aikana presidentin ja kongressin väli jälleen vakaantui, koska tämä kelvollinen mies ymmärsi ylläpitää unionin arvoa ja pontevasti turvata mustien oikeuksia Etelässä.

Uudestaan-rakentamisen työ oli onnistunut siihen määrään, että toinen kapinavaltio toisensa perästä tunnusti valtiosäännön 14 artikkelin siinä merkityksessä kuin sille nyt oli annettu, jolloin asianomainen valtio jälleen pääsi täysin oikeutetuksi jäsenkunnaksi unioniin ja siis saattoi uudestaan ruveta omia sisällisiä asioita hoitamaan ilman unionin hallituksen välityksettä. 1871 oli kaikki valtiot jälleen edustettuna kongressissa.

Mutta tätä pitkällistä uudistustyötä häiritsi kuitenkin kaiken aikaa entisten orjaherrain sanomaton viha sitä onnetonta ihmisrotua vastaan, joka nyt ilman omaa vaikutustansa oli saavuttanut yhtäläisen yhteiskunnallisen arvon lain edessä kuin he itse. Vaikka unionin sotaväkeä oli majoitettuna ylt'ympäri Etelää mustien suojelemista varten, tiesivät Etelän ylpeät ylimykset — nuo samat, jotka aina olivat itseään demokraateiksi, kansanvaltaisiksi nimittäneet — keksiä jos joitakin keinoja entisten orja-parkain kiusaamiseksi. Niinpä muodostui salaisia seuroja, joihin kuului valkoisia kansalaisia kaikista ihmisluokista ja jotka ottivat varsinaiseksi työkseen piiskata, rääkätä ja tappaa neekereitä, milloin nämä vain yrittivät käyttämään äänestys-oikeuttansa taikka millä tavalla hyvänsä pyrkimään kilpailuun valko-ihoisten kanssa. Näiden seurojen toimivat jäsenet ratsastivat välin yksitellen, välin parvittain, usein suurissa joukoissa — sekä itse että hevoset verhottuina aaveentapaisiin valepukuihin, niin että näyttivät kauheilta, irvistäviltä kummituksilta — paikasta paikkaan, panemassa käytäntöön hirveän kosto-oikeuden verituomioita semmoisia neekereitä vastaan, jotka uskalsivat käyttää valtiollisia ja yhteiskunnallisia oikeuksiansa taikka asettua valkoisen miehen kilpailijaksi jollakin toimi-alalla. Nämä salaisen kosto-oikeuden palvelussotilaat, „Ku-Klux'it“ eli „Ku-Klux-Klan'it“, kuten heitä nimitettiin, olivat niin mahtavana voimana Etelässä, että unionin hallituksen asettamat

järjestysmiehet usein eivät voineet mitään heitä vastaan. Kosto-oikeus oli „valtiona valtiossa“, jota vastustamaan oli varsin vaarallista nousta. „Päähallitus katseli“ — sanoo muuan kertoja näiltä ajoilta — „levollisesti asiain menoa, kun onnettomia neekereitä armottomasti ruoskittiin, miehet temmattiin vuoteistansa ja hirtettiin, naiset häväistiin, talot poltettiin.“ — Ulysses Grantin voimakas käsi vihdoinkin sai nämä hirmutyöt taukoomaan, ja „Ku-Klux'it“ hajaantuivat; mutta mitään yleisempää rangaistusta salaisten kosto-seurojen jäsenille ei seurannut, sillä jäsenenä niissä oli melkein joka toinen valko-ihoinen Etelän mies. *)

Entiset orjat olivat täten kyllä saavuttaneet laissa tunnustetun yhdenvertaisuuden valko-ihoisten kanssa, ja heidän vapaa asemansa oli jotakuinkin turvattu; mutta vapautuksen kautta olivat he itse teossa jääneet oman onnensa nojaan. Mistä saada heille työtä ja jokapäiväistä leipää? Taitamattomat ja tietämättömät kun olivat, oli heille melkein mahdotonta itse pitää huolta itsestään. Siinä aukeni taas entisille abolitionisteille lavea työ-ala, sillä vanhat orjan-isännät kiukuissaan eivät tietysti laisinkaan edistäneet neekerien vaurastumista. Abolitionistit nyt panivat kaikki voimansa liikkeelle, hankkiakseen mustille työtä, toimittaakseen heidän lapsilleen opetusta, antaakseen nälistyneille ruokaa ja alastomille vaatteita. Ja tätä abolitionistien harrastusta on kestänyt meidän päiviimme saakka. Vaikein tehtävä heillä kuitenkin on niiden ennakkoluulojen poistamisessa, jotka valko-ihoisissa yhä vielä melkein entisellä voimallaan vallitsevat mustaa rotua vastaan, joka taas juuri tällä hetkenä näkyy olevan mitä ilkeimmän vihan ja vainon alaisena Pohjois-Amerikan Etelässä. — Painatamme tähän, näiden ja muidenkin Pohjois-Amerikan nykyisten valtiollisten olojen valaisemiseksi, muutamia otteita eräästä Pohjassa ilmestyvästä sanomalehdestä („Chicago Daily News Record“) vuodelta 1892, jonka kuvausten kanssa muutkin viestit pitävät yhtä:

Siitä saakka — lausuu lehti — kuin Etelävaltiot v. 1876 unionin sotaväen poistumisen kautta saivat kätensä vapaiksi, ovat ne yhä kiivaammasti ruvenneet vaatimaan suurempaa erikois-itsenäisyyttä, „home rulea“. Amerikan kansa on kallistanut korvansa niille vaatimuksille, joita toinen puoli Etelän väestöstä on tuonut esiin, samalla

*) Tunnettu amerikalainen kirjailija Albion W. Tourgée on „Uudestaan-rakentamisen“ eli „rekonstruktionin“ ajoilta kirjoittanut oivallisen, tosi-tapauksiin perustuvan romaanin, „A Fool's Errand“, joka nimityksellä „Hullun Yritys“ löytyy suomeksikin käännettynä.

kun toinen vaikeni tai jätettiin kuulematta milloin vain se joskus uskalsi nostaa ääntänsä. Musta Etelä heitettiin taaskin valkoisen valtaan. Hallituksen ohjakset siirtyivät niiden käsistä, jotka olivat taistelleet unionin kannattamiseksi, niiden haltuun, jotka olivat sitä ankarimmin vastustaneet. Tuo uudestaan vallalle päässyt vanha ylimystö oli pian unohtanut sodan kovat opetukset ja pyrki taasen tarmojensa takaa palauttamaan valko-ihoisten ylivaltaa. Se teki kaikki minkä suinkin voi, musertaakseen vasta vapautettujen mustien rohkeuden ja intoisuuden. Mutta koska kuitenkin pian saatiin kokea ett'ei tämä — niiden valtiosäännön lisäysten tähden, jotka sota oli tuottanut — käynyt päinsä laillisia muotoja noudattamalla, heitettiin lain koneisto kokonaan syrjään ja valta pantiin roskaväen käsiin. Veruke oli kuitenkin keksittävä, kansan silmien sokaisemiseksi ja peljätyn vastarinnan häätämiseksi, — ja niinpä keksittiin tuo syytös, että muka neekerit tekevät väkivaltaa valkoisille naisille. (Tämmöisiä juttuja tietävät itse teossa sanomalehdet varsin usein kertoa.) Ja tämän syytöksen tekevät miehet, jotka itse kehuvat olevansa naisellisen puhtauden suurimpia voittajia ja jotka ovat käyttäneet orjaherrain raakaa valtaa luodakseen maailmaan mulatti-rodun! Pohjan väestölle kerrotaan kuitenkin että neekerit tapetaan hyvistä syistä, että lynch-rangaistus (väestön toimeen-panemat „kuoleman-rangaistukset" eli ihmistapot ilman oikeuden välityksettä taikka päin vastoin tuomio-istuimen tuomiota) on ylläpidettävä, jotta muka neekerien solvaukset valkoisia naisia vastaan saataisiin taukoomaan. — Lehti tekee sitten laskun, jonka mukaan yksistään tänä vuonna (1892) etelävaltioissa lynchattujen neekerien lukumäärä tulee nousemaan noin 400 henkeen, koska vallattomuus viime aikoina on ollut aivan tavattoman hurja; jonka ohessa edellisinä vuosina niin ikään on tällä tavoin tapettu sadottain mustia — kansalaisten kautta niissä valtioissa (lausuu lehti), joiden viranomaiset paljon useammin auttavat ja tukevat murhaajia kuin kokevat kannattaa lakia ja oikeutta. Nyt, niinkuin orjuuden päivinä, pidetään lakia liian kalliina jalokivenä, että sitä saattaisi käyttää mustan miehen hyväksi. Hän on lain ulkopuolella, arvellaan. Jos hän rohkenee käyttää äänestys-oikeuttansa, tulee hän ammutuksi; jos hän lyöpi valkoista miestä, tulee hän ammutuksi; jos hän katselee valkoista naista, tulee hän ammutuksi; jos hän on lainkuuliainen kansalainen, joka hoitaa omia asioitaan ja saavuttaa taitoa jossakin ammatissa, pidetään häntä vaarallisena ja hän tulee ammutuksi. Ei valtioiden eikä unionin lait häntä suojaa. Kun hän lyncha-

Kiinalainen kauppias tilejänsä tekemässä.

Opiumin-polttotuvan sisusta.

taan, ei komenneta sotaväkeä liikkeelle järjestystä ylläpitämään. Jos hän puolustaa itseänsä, kuten äskettain tapahtui muutamassa paikkakunnassa, niin julistetaan tämä heti piiritystilaan ja sotaväkeä lähetetään paikalle kukistamaan „kapinaa". — Etelän sanomalehdistö on saman lynchauksia toimittavan roskaväen käsissä, jotta harvoin saadaan oikeita tietoja asiain menosta. — Toiselta puolen on sodan loputtua kaikissa etelävaltioissa tuskin viittä valkoista tullut hirtetyksi neekerimurhasta. Semmoista pidetään melkein yhtä luvallisena kuin jäniksen-ajoa. Sitä harjoitetaan melkein yhtä reippaasti kuin urheilua, ja kaikki yhteiskunnan luokat ovat siinä yhtä innokkaita. — — Jos neekerit käyttäisivät itsepuolustusta roskaväkeä vastaan, pideltäisiin heitä heti aivain kuin kapinoitsijoita. Paikallis-virastot kääntyvät kuvernöörin puoleen ja tämä unionin hallitukseen, saadakseen aseellista apua, ja aseellinen apu tulee. — Home-rule-järjestelmä ja „valkoisten ylivalta" käypi ajan pitkään uhkaukseksi, vaaraksi, eikä ainoastaan neekereille, vaan koko unionille, kansalliselle rauhalle. Kun lukuisa roskaväkijoukko maaliskuussa 1891 murtausi sisään New Orleansin vankilaan, hinasi sieltä ulos ja murhasi 11 Italialaista, valtasi pelko ja kauhistus koko sivistyneen maailman. Kolme noista onnettomista oli Italian alamaisia, ja heitä tietysti suojeli voimakkaimmat kansainväliset säädännöt. Siitä huolimatta eivät New Orleansin viranomaiset vanginneet ainoatakaan henkilöä murhaajista. Ja kun unionin hallitus tulee väliin, käskee Lousianan kuvernööri halveksivalla ylpeydellä sen vain pitämään huolta omista asioistaan. Lousianan hallitus kieltäytyi antamasta minkään-moista korvausta, ja unionin hallitus sai maksaa vahingot. Semmoisia ovat home-rule-järjestelmän hedelmät. Vuotta myöhemmin tehtiin Memphisissa Tennesseen valtiossa vielä inhoittavampi hirmutyö. Kolme kunniassa pidettyä ja hyvin toimeen-tulevaa neekeriä pitivät kauppaa muutamassa esikaupungissa ja kilpailivat sen kautta erään valkoisen miehen kanssa. Tämä päätti karkoittaa heidät väkivallalla pois. Myöhään muuanna iltana tuli hän paikalle, muassaan joukko valepukuisia polisipalvelijoita. Tappelu alkoi, neekerit ampuivat, ja pari hyökkääjistä sai surmansa. Silloin otettiin neekerit väkivoimalla kiinni ja vietiin vankeuteen; mutta joukko roskaväkeä mursi auki vankilan portit ja lynchautti vangit. Kolme muuta neekeriä, jotka olivat joutuneet sekaantumaan tähän epäjärjestykseen, tuomittiin vankeuteen 5—15 vuodeksi. — Vähän jälestäpäin syytettiin muuanta neekeriä Arkansasissa väkivallan-teosta naista vastaan. Roskajoukko sitoi hänet puuhun; nahka nyljettiin ruumiista,

ja se nainen, joka oli häntä syyttänyt, sytytti itse rovion. Tuskin sitä päivää enää menee, jona ei sanomalehdet tietäisi kertoa jostakin lynchauksesta etelävaltioissa. Ne sanomalehtimiehet, jotka niitä kertovat, ovat usein itse ottaneet niihin osaa. He ovat roskaväen omia lapsia ja pitävät sen puolta. Eivätkä he uskaltaisikaan panna vastalausettaan, sillä silloin olisi heidän oma nahkansa vaarassa. Sanan vapautta ei enää ole Etelässä olemassa. Pari vuotta takaperin lähetti muuan Cincinnatin sanomalehti kirjeenvaihtajan Mississippin valtioon. Heti kun hänen toimensa tuli tietyksi, kivitti hänet roskaväki kuoliaaksi ja viskasi ruumiin erääsen luolaan. Ainoastaan muutamia päiviä sitten lakkautettiin „Vapaa Sana“ niminen sanomalehti Memphisissa sen tähden, että se piti mustien puolta. Sen naispuolinen toimittaja, Iida B. Wens, ja hänen kirjanpainajansa karkoitettiin pois kaupungista. Joukko kaupungin paraimpia porvareita kokoontui puuvilla-pörssi-taloon ja julisti tuon kuuluisaksi tulleen tuomion. —

Niin kuuluu Chicago-lehden synkkä kuvaus. Ja vaikka se olisikin hieman liioiteltua, osoittaa yhä eleillä oleva rotuviha, joka ei hevillä näy olevan poistettavissa, että Etelän valkoisilla asukkailla ei vielä ole mitään selvää käsitystä vapaudesta eikä edes siitä erikoisitsenäisyydestä, „home rule“sta, jonka asiaa he etupäässä ovat kannattavinansa. Nuo julmat vainotyöt mustaa väestöä vastaan muistuttavat vielä liian paljon Ku-Klux'ien ajasta, voidakseen oikeuttaa sitä valtiollista itsehallintoa, jota valkoinen Etelä niin kovalla kaipauksella halajaa, — todistavat että päin vastoin ainoastaan lujennettu unioni-valta on kykenevä kasvattamaan varsinaista vapautta, todistavat että ainoastaan valistunut republikaaninen Pohja itse teossa yksinään kannattaa sitä kansallista ja persoonallista vapautta, jolle Yhdys-Valtain valtiollinen ja yhteiskunnallinen elämä aikoinaan rakennettiin.

Aikoja tietysti vielä kuluu, ennenkun tämä Pohjan kasvatustoimi Etelässä on täytetty, ja jos ennen tarvittiin ankarat herätyshuudot orjuuden abolitionisteilta, ennenkun se vihdoinkin saatiin poistetuksi, niin tarvitaan vielä yhtä ankara kasvatus rotuvihan abolitionisteilta, ennenkun tämä Etelästä poistuu, tarvitaan, kuten mainitsimme, myöskin ja etupäässä lujennettua unionivaltaa, joka kykenee tukemaan jokaisen rehellisen kansalaisen, siis neekerinkin, syntyperäisiä oikeuksia. Mutta vaikka oikea vapauden-käsite täten ei

vielä ole päässyt juurtumaan Etelän valkoiseen väestöön, on kuitenkin vapauden-aate semmoisenaan melkein väestön tietämättä monessa suhteessa jo vaikuttanut kasvattavasti siihen ja sitä itse teossa hyödyttänyt. Niinpä ovat nuo samat vanhat orjaherrat saaneet kokea ett'ei orjatyö olekkaan niin kannattavaa ja tuottavaa kuin he aikoinaan olivat luulleet. Orjatyö oli itse teossa tehnyt Etelän köyhäksi; se tuli yltäkyllin näkyviin kansalais-sodassa, ja tämän perästä oli Etelän taloudellinen tila aivan häviö-kannalla. Mutta sittenkun orjat kasvimailla vaihdettiin vapaisin työläisiin, joista jo tähän aikaan enemmän kuin puolet ovat valko-ihoisia, niin on kasvimaan-viljelys ruvennut kannattamaan monta vertaa paremmin kuin ennen. Vapaa työ on tehnyt Etelän rikkaaksi. Ennen oli sillä teollisuutta tuskin nimeksikään, nyt on ainakin päästy varsin kauniisen alkuun; sen kivennäis-aarteita kaivetaan yhä enemmän ylös maan piiloittavasta povesta, ja erittäinkin rautateollisuudessa kilpailee se jo itse Pohjan kanssa. Asian laita on se, että Etelän valkoinen väestö on, siitä asti kuin sen itse täytyi ryhtyä työhön, oppinut antamaan arvoa tälle ja kunnioittamaan työntekijää. Ennen aikaan sama väestö sydämensä pohjasta halveksi tuota mustaa rotua, joka ei saanut muuta tehdä kuin työtä, sill'aikaa kuin valkoinen mies pysyi kaukana kaikesta tosi-työstä; mutta nyt on tuo entinen halveksiminen ruvennut muuttumaan sanomattomaksi vihaksi, koska neekeri uskaltaa työssä kilpailla valko-ihoisen kanssa. Ja vihan astuminen halveksimisen sijaan on jo muuntumista parempaan päin — vieläpä molemmin puolin. Parempi vihata kuin halveksia, parempi olla vihattuna kuin halveksittuna.

Mitä muuten tulee Pohjois-Amerikan kehitykseen kansalais-sodan loputtua, niin on meidän ensiksikin huomauttaminen että republikaaneilla eli tasavaltalaisilla melkein kaiken aikaa *) — tähän päivään saakka — ainakin näennäisesti on ollut valta käsissään, mutta unionin hallituksen on tietysti täytynyt, muutenkin tarkoin noudattamalla valtiosääntöä, rajoittaa valtansa käyttämistä asiainhaarain mukaan ja etenkin pitää silmällä Etelän omituisia oloja, jotka vielä niin melkoisesti pidättävät vapaampaa edistymistä. Republikaanisen puolueen sisällinen politiiki muuten on yhä edelleen kannattanut samaa ankaraa

*) Ainoana poikkeuksena on demokraati Grover Cleveland'in presidenttikausi vv. 1885—1889. — Siitä kun yllä-oleva kirjoitettiin, on Cleveland taas uudestaan valittu presidentiksi.

suojelustulli-järjestelmää, joka on ollut vallalla aina vapaussodasta asti. Ulkopolitiikissa noudatettiin, kansalais-sodan loputtua, pontevalla voimalla Monroe-oppia Ranskan keisarikuntaa vastaan, joka pakoitettiin vetämään pois voimansa Mexikosta, missä Napoleon III:n sinne toimittama keisari Maximilian sai surkean surmansa; ja sovintotuomio Genèvessä, — joka tuomitsi Englannin maksamaan runsaat korvaukset niistä vahingoista, joita „Alabama“ ja muut Englannissa varustetut Etelän kaapparilaivat olivat tuottaneet Amerikan kaupalle — oli myöskin suuri voitto unionin hallitukselle.

Jo vuonna 1858 oli nuori territorio *Minnesota* Ylä-Järven (Lake Superior'in) länsirannalla ja Mississippin latvoilla otettu valtioksi unioniin. Sitä seurasi v. 1859 *Oregon* Tyvenen Meren rannikolla; v. 1863 *Länsi-Virginia,* vanhasta Virginiasta lohkaistu alue vuorten länsipuolella; v. 1864 hopearikas *Nevada,* Californian naapurimaa; v. 1867 *Nebraska,* ruoho-aavikko-valtio Iowan länsipuolella; v. 1876 kaivosvaltio *Colorado* Utah'n ja Kansas'in välillä. Viimeisten kahden vuosikymmenen kuluessa on kokonaista kuusi valtiota lisäksi tullut: *Pohjois-* ja *Etelä-Dakota* Minnesotasta länteenpäin Missouri-tasankojen luoteis-kulmassa, *Montana, Wyoming, Idaho,* Dakotan ja Oregonin välisellä suurella ylängöllä, sekä *Washington,* Oregonista pohjoseen Tyvenen Meren rannikolla.

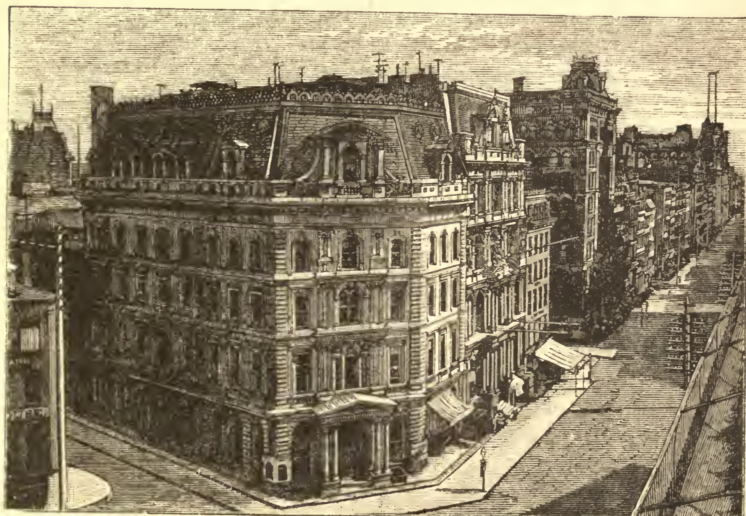
Territorioina ovat vielä: Utah, joka omituisten olojensa vuoksi ei ole päässyt valtioksi, Arizona ja Uusi Mexiko, joilla ei vielä ole tarpeeksi asti asukkaita unionin jäsenkunniksi päästäkseen, sekä indiaanilainen territorio Oclohama, jonka ikivanha väestö juuri kansallisuutensa tähden on suljettu pois siitä kansalais-oikeudesta, minkä maahan tuotu musta rotu on saavuttanut. Oclohaman indiaanit ovat kuitenkin osaksi taipuneet maanviljelykseen, mutta — ei auta! Amerikan alkuväestö on, kun onkin, tuomittu vieraaksi isiensä maassa — ja tässä matoisessa maailmassa, josta sille on ikuinen matkapassi annettu.

Kansalais-oikeuksia eivät myöskään ole saaneet Amerikaan syöpyneet Kiinalaiset, joita Californiassa ja muissa Tyvenen Meren valtioissa on 1 miljoonan paikoille. He työskentelevat hyvin vähällä päiväpaikalla ja kiusaavat siten valkoista työväestöä.

V. 1868 ostivat Yhdys-Vallat Venäjältä suuren Aljashka nimisen niemimaan Beringin salmella.

Täten on Yhdys-Valtain alue kasvamistaan kasvanut ja täyttää nyt äärettömän alan valtamerestä valtamereen, joita meidän päivi-

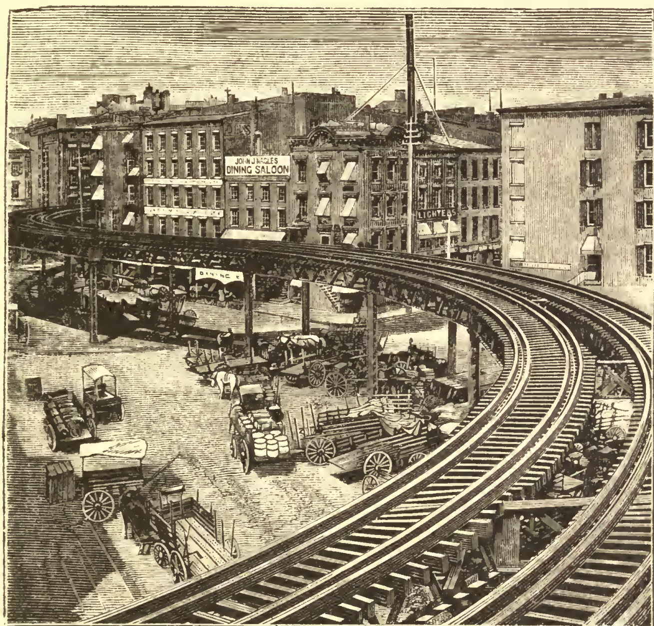
New-York Tribune-lehden talo.

New-York Herald-lehden talo.

A. T. Stewart'in kauppamakasiini Broadway'n varrella.

Korko-rautatie New-Yorkissa.

nämme suurenmoiset Pacific-rautatiet yhdistävät, niin että tuon suunnattoman pitkän matkan, johon muinoin meni vuosikausi, nyt kulkee yhdessä viikossa. Yhdys-Valtain aluetta risteilevät muutenkin rautatiet paikasta paikkaan, joten Pohjois-Amerika kulkuneuvojen puolesta kenties on paraimmin varustettu maa maailmassa, kun samalla ottaa lukuun nuo monet ja valtavat vesistöt, joiden virtoja ja laineita tuhansittain höyrylaivoja halkailee.

Pohjois-Amerikan maanviljelys — kokonaisuudessaan käsitettynä — on meidän päivinämme jo niin mahtavalla kannalla, että sille tuskin enää Vanha maailma vertoja vetää; ja päivä päivältä lavenee viljeltyjen turpeiden ala, jonka ohessa itse viljelys-keinot yhä edistyvät. Amerikan maanviljelijä, „farmari", on sivistynyt mies, on tavallisesti lähtenyt samasta kodista ja saanut saman koulu-opetuksen kuin tehtailija, asianajaja, lääkäri. Hän ymmärtää sentähden asiansa ja tietää käyttää hyväkseen sekä keksintöjä että ajan-suhtia. Koko maailman maantuotteista antaa Pohjois-Amerika yksinään viidennen osan. Omituista sen maanviljelykselle on muuten se suuri arvo, joka on työllä itse maan suhteen, ja se lavea käytäntö, jonka tämän johdosta koneet ovat saaneet, koska ihmisvoima on kallista.

Teollisuudessa on viime sadan-vuoden edistys antanut vieläkin huomattavammat tulokset. Ennen vallankumousta oli Amerikassa teollisuutta tuskin nimeksikään. Englanti oli sen ehkäissyt. Nyt on Yhdys-Valtain teollisuus tuotantonsa arvon puolesta mahtavin maailmassa ja voitti v. 1886 tässä suhteessa Englannin teollisuuden 130 punta-miljoonalla. Ja mahdotonta on laskea niiden aarteiden arvo, jotka piileilevät Uuden maailman kultaisessa, hopeisessa ja kivihiilipovessa.

Kauppa ja merenkulku on niinikään edistynyt jättiläisaskeleilla, ja suuria kauppakaupunkeja kohoaa meidän päivinämme semmoisiltakin sisämaan seuduilta, jotka vielä muutamia vuosikymmeniä sitten olivat melkein täydellisinä erämaina. Semmoisia ovat esim. Omaha Kansasissa, keskisen Pacific-rautatien lähtöpaikka, Denver Coloradossa, S:t Paul ja Minneapolis jauhorikkaassa Minnesotassa, puhumattakaan kultaisen Californian kirjavasta San Franciscosta ja „Lännen ruhtinattaresta", millioona-kaupungista Chicago'sta Michigan-järven rannalla. Chicagoa, niin uusi kuin se onkin (1830-luvun alussa vielä ainoastaan vähäpätöinen „hirsilinna" indiaani-kauppaa varten) pidetään nyt jo Amerikan toisena kaupunkina väkilukunsa ja liikkeensä puolesta. New York on ensimäinen, vanha Filadelfia kolmas.

Kirjallisen elämän ja hienomman sivistyksen pääpaikkana sitä vastoin on pidettävä puritanien, Otis'in ja Phillips'in kaupunki, kunnianarvoisa vanha Boston. Aivan sen lähellä, ainoastaan kappaleen matkaa itse kaupungista, Cambridge'ssä, vaikuttaa myöskin Amerikan vanhin yliopisto, kuuluisa Harward, joka vetää vertoja Euroopan mainioimmille yliopistoille ja vielä toimii jokseenkin samojen kaavojen mukaan kuin nämä. Samaan malliin perustettuja ovat myöskin Filadelfian „Yale college", „Columbia" NewYorkissa ja John Hopkins'in yliopisto Baltimoressa. Muuten ovat Amerikan „yliopistot", joita tätä nykyä on koko 370 kappaletta, suurimmaksi osaksi ainoastaan pappisseminaareja eri uskontokuntia varten taikka vain ylempiä kouluja. — Ylipäätään pidetään Amerikassa aivan erinomaista huolta opetuksesta, jota varten on olemassa oppilaitoksia ylt'ympäri unionia, kaukaisimmassakin kolkassa. Ja näissä kaikissa on opetus vapaa, maksuton. Kunnat, valtiot ja unioni niitä lämpimällä kädellä hoimivat; ne ovat kansan rakkaimmat laitokset, ja kansan lapset ja nuoriso niitä käyttävät ahkerammasti kuin missään muualla maailmassa. Tämänpä tähden onkin sivistys, ell'ei kohta aivan syvätietoinen, kuitenkin ihmeteltävän laajalle levinnyt, on levinnyt kaikkiin kansankerroksiin, s. o. jokaisen työ-alan väestöön. Mutta niinpä harrastaakin Amerikalainen yleisiä asioita sammumattomalla innolla, ja hänen, niin sanoaksemme, hartautensa tässä kohden on sitä suurempi, koska hän itse yhtä hyvin kuin kukaan toinen on näitä asioita ohjaamassa, on vapaa kansalainen tämän sanan kauniimmassa merkityksessä. Aatteiden leviämisestä pitävät huolta — paitsi nyt koulut — myöskin saarnastuolit ja sanomalehdet. Ensimäiset yhteiskunnat Pohjois-Amerikassa rakennettiin uskonnolliselle perustukselle, ja silläpä ne suureksi osaksi vieläkin lepäävät. Puritaanit, episkopaalit, presbyteriaanit, metodistit, katolilaisuus ja luterilaisuus ovat painaneet ja painavat yhä vielä henkisen leimansa asianomaisen kansalaisen koko katsantotapaan ja harrastuttavat häntä hengelliseen kunta-elämään, josta hän viepi sielunsa virkistyneen sisällön ulos maallisen elämän toimi-aloille. Se on kuitenkin huomattava ja aina muistettava, että Pohjois-Amerikassa valtiolla ei ole niin mitään tekemistä minkään uskonnollisen seurakunnan kanssa, että siis mitään valtiokirkkoa ei ole eikä saa olla olemassa, ja että seurakunnat itse sekä valitsevat että palkkaavat pappinsa. Mutta tämä uskonnollinen vapaus juuri on suuressa määrässä vaikuttanut myöskin valtiolliseen ja yhteiskunnalliseen vapauteen. — Sanomalehtien merkitys niin vapaassa maassa kuin

Amerikassa on tietysti äärettömän suuri, ja niitä luetaankin enemmän kuin missään muualla maailmassa. Tuskinpa lienee sitä kauppalanalkuakaan Lännen perimmäisissä nurkissa, jolla ei olisi omaa sanomalehteänsä paikkakunnan erinäisiä tarpeita varten; ja suurten kaupunkien jättiläis-lehdet, jotka pohtivat kaikkia ajan kysymyksiä ja leimauksen nopeudella lennättävät mitä kaukaisimpiakin tiedonantoja ylt'ympäri valtakuntaa, ovat joka miehen käsissä.

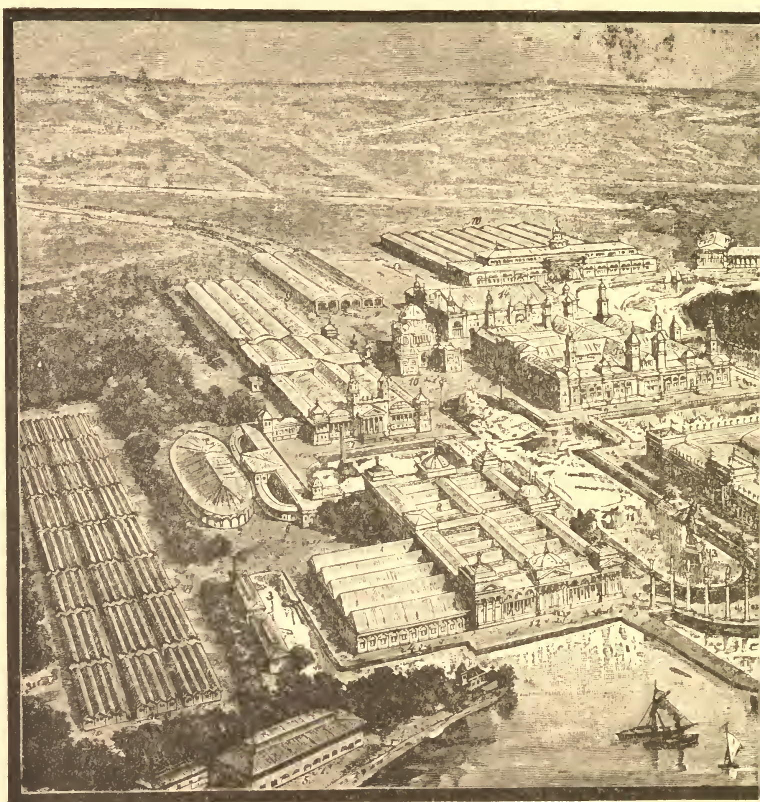
Pohjois-Amerikan kirjallisuus on rikas, vaikka verraten nuori. Ennen siirtomaiden vapautusta tuotiin melkein jokainen kirja Englannista; mutta tämän vuosisadan alusta astuu esiin kotimaisia kirjailijoita toinen toisensa perästä ja hyvällä menestyksellä. Ensimäinen tunnetumpi runoilija, Bryant, laski laulunsa ilmoille 1820-luvulla, jolloin myös ilmestyivät Fenimore Cooper'in miellyttävät kertomukset uutisasukasten elämästä silloisessa Lännessä ja Washington Irving'in terävän kynän hienosti piirretyt kuvaelmat. Myöhemmistä kauno-kirjailijoista on erittäinkin muistettava isänmaallinen runoilija Longfellow. Historioitsijoita ovat: Prescott, joka on kirjoittanut Mexikon ja Perun valloituksista; Bancroft, joka laveassa teoksessa on kuvaellut isänmaansa, Yhdys-Valtain, vaiheet; Lothrop-Motley, Euroopan Alankomaiden vapaussodan historioitsija.. — Tässä nyt puhumattakaan meidän päiviemme lukuisista tiedemiehistä ja kirjailijoista. Se vain olkoon lopuksi lausuttu, että samate kuin tiedon-halu Amerikan kansassa on erinomattain suuri, samate myös on se kasvattanut henkiä, jotka osaavat sen tarpeita tyydyttää ja kunnialla vetävät vertoja Vanhan maailman henkisen liikkeen kannattajille.

Amerikan sivistyksen kannattajana on kuitenkin vielä, eikä suinkaan viimeisessä sijassa, itse valtiollinen elämä, johon Amerikalainen aikaisin perehtyy. Hänen oma kotikuntansa, jonka asioita hän kiivasti harrastaa, on ensimäisenä asteena kansalaisen yhteiskunnallisessa kasvatuksessa; sitten seuraa oma erikois-valtio, jota hän pitää pienenä isänmaanaan, ja viimein unioni, tuo suuri, yhteinen, mutta korkein isänmaa, jonka terveyden vallassa osien terveys ja menestys on. Amerikan valtiollisessa elämässä tosin on monta varjopuolta, niinkuin esim. puolue-lahjomiset ja ammatti-politikoitsijat; mutta tämän ulkokuoren alla piilee kuitenkin itse teossa valtava vapauden-rakkaus, ja sehän antaa jokaiselle ihmiselämälle niin suuren arvon. Kysymys on vain siinä, millä tavoin tämä maailman mahtavin aate vihdoinkin on paraiten toteutuva.

Azteki.

Maailmannäyttelyn r

1. Eläväin eläinten näyttely. — 2. Kokoushuoneisto. — 3. Höyrysaha
huoneet. — 7. Konerakennus. — 8 ja 12. Maanviljelysnäyttelyt. — 9. I
järvi. — 13. Tasavallan patsas. — 14. Vuoriteollisuusnäyttely. — 15.
— 18. Saari. — 19. Puutarhanäyttely. — 20. Näytteitä ulkomaiden ka
rakennus. — 24. Kalastusnäyttely. — 25. Illinois'in valtion
paikka. — 28. Merinäyttely. — 29. Mich

ennukset Chicagossa.

4. Metsäntuotteiden näyttely. — 5. Meijerinäyttely. — 6. Kongressin
;atienasema. — 10. Näyttelynjohtorakennus. — 11. Suuri keinotekoinen
ihkönäyttely. — 16. Kulkuneuvojen näyttely. — 17. Teollisuuspalatsi.
ngeista. — 21. Naisten oma palatsi. — 22. Kasino. — 23. Hallituksen
ennus. — 26. Taidenäyttely. — 27. Ulkomaiden näyttelyjen
ı-järvi. — 30. Chicagon kaupungin alue.

SISÄLLYS.

KUVIA:

Äsken on ilmestynyt:

Käsikirja Pohjois-Amerikasta. Kirjoitti Konni Zilliacus. Suomensi Tyko Hagman. Kuvilla kaunistettu.

